

O autorovi:

Antony Cyprian Bridge působil řadu let jako úspěšný ateistický umělec a za války jako důstojník zpravodajské služby. Po určitém váhání přijal křesťanství a požádal o vysvěcení. Sloužil na farnostech v Kentu a Londýně a od roku 1968 působil jako děkan v Guildfordu. Pravidelně přednáší na Swan's Hellenic Cruises, pořádá přednáškově-turné do Izraele a Anatólie. V letech 1975-1978 působil v Advisory Council of the Victoria and Albert Museum, v rozhlasu a televizi. Jeho životopis byzantské císařovny Theodory (1978) byl vysoce hodnocen všemi významnými recenzenty.

Antony Bridge

Academia Praha 1995

Přeložila Marie Kreysová

©Antony Bridge, 1980 Translation © Marie Kreysová, 1995 ISBN 80-200-0512-9

Úvod

Muži a ženy První křížové výpravy se vydali z Evropy dobýt Svatou zemi v roce 1096; poslední obyvatelé křížáckých království a knížectví, která zde založili, byli islámskými armádami zahnáni do moře v roce 1291. Téměř celá dvě století se ozbrojeného zápasu o udržení kontroly nad svatými místy křesťanské víry, z nichž mnohá byla současně po-svátná i pro muslimy, účastnili nejen muži všech evropských národů, ale i Byzantinci, Arméni, Židé, Turci, Arabové, Egypťané a Mongolové a samozřejmě i domorodé obyvatelstvo zemí Středního východu, na jejichž území se války odehrávaly. Staré říše zanikaly, na jejich troskách vznikaly nové a život každého jedince vtaženého do tohoto obrovského zápasu se pomalu, ale neúprosně měnil.

Byla to skutečná válka světů: svět západního křesťanství, obtížně se deroucí z barbarství temného dávnověku, se střetl s vysoce civilizovaným světem Byzance, která už byla za zenitem svého politického rozmachu. A proti těmto dvěma stál svět islámu, v němž Arabové, jejichž kultura vycházela z řeckých a římských zdrojů, byli znesvářeni s Turky z asijských stepí, kteří si tehdy nemohli činit nárok na civilizované chování a normy. Tato dvě významná století smutně proslula i tím, že se jak křesťanská, tak muslimská strana vnitřně nábožensky rozdělily. Křesťané během let vytvořili dva nesmiřitelné tábory; západní katolíci nedůvěřovali byzantským příslušníkům ortodoxní církve a pohrdali jimi, přičemž byli z hloubi srdce nenáviděni svými řecky hovořícími bratry a sestrami v Kristu. Islámský svět byl rovněž rozdělen, a to na sum-mity uznávající autoritu abbásovského kalifa v Bagdádě a šíity, kteří přísahali věrnost fátimovskému kalifovi v Káhiře. Situace byla skutečně nesmírně složitá. Natolik, že prostě nelze v jediném poměrně útlém

5

svazku podrobně zachytit všechno, co se tehdy udalo. Existuje však řada vědecky zpracovaných vyčerpávajících a detailních dějin tohoto období, především třísvazkové dílo sira Stevena Runcimana *History of the Crusades*, a není důvod, proč bych se měl pokoušet o napsání historie jiné. Nicméně, s výjimkou vynikajících a poměrně stručných dějin, jejichž autorem je Hans Eberhard Mayer a které byly přeloženy z němčiny, nevím o žádných anglicky psaných dobrých stručných dějinách této epochy. Mým záměrem bylo vylíčit historii křížových výprav co nejprostším způsobem a co nej názorněji, přičemž jsem doufal, že by taková práce mohla zaujmout běžného čtenáře, který nemá ani čas a možná ani zájem o vážnější a vědecktější studie. Pramenů je mnoho a jsou snadno dosažitelné. Nejtěžší pro mne bylo rozhodnout co vynechat; musel jsem však být nemilosrdný, jinak by byla moje kniha příliš rozsáhlá. Musel jsem rovněž odolat pokušení analyzovat zeitgeist (ducha doby) křížových výprav. Byly poslední barbarskou invazí do civilizovaného řecko-římského světa? Nebo šlo o první aktivitu mohutné expanze západní Evropy, které vyvrcholily v devatenáctém století? Nebo zde byla určující ekonomická hlediska, jak by nesporně tvrdili ortodoxní marxisté? Možná, že se zde uplatnily

všechny tyto aspekty, kdo ví? Podobné úvahy přesahují rámec této publikace. Jen jedno je třeba ještě dodat: bude-li běžný čtenář zděšen brutali-tou těchto časů a čtenář - křesťan konsternován tím, co někteří křesťané tenkrát ve jménu Krista páchali, možná, že zděšení jedněch a ohrožení druhých budou příznakem toho, že navzdory válkám a barbarství našeho vlastního chmurného věku, křesťanská víra a učení v průběhu staletí lidi přece jen trochu změnily. Sice ne dost, ale trochu přece.

6

1

Povlak tmy

Noci přijď,

v čoud nejčernější pekel zahalena., a nebe neprotrhne povlak tmy. Shakespeare, Macbeth
V Evropě byla „temná století“ skutečně temná. Následovala po po-vlovném rozkladu římského impéria barbary. Do této tmy však Evropa nebyla uvržena náraz. Stejně, jako nebyl Řím postaven v jedi-ném dni, nebyl ani během jediného dne zničen. Jak se znovu a znovu valila přes římský svět od Rýna a Dunaje jedna vlna nomádských bar-barů za druhou, rozpadala se postupně struktura západní civilizace. Ve druhé polovině šestého století zakryl povlak tmy staré srdce Říma tak dokonale, že papež Řehoř Veliký dokonce uvítal zhoubnou epidemii, ničící v té době Itálii, jako milosrdného osvoboditele od hrůz každo-denního života. „Pomyslíme-li na způsob, jakým umírali jiní,“ zvolal v zoufalství, „můžeme nacházet útěchu ve způsobu smrti, jaký hrozí nám. Viděli jsme, jak byli zohaveni, jakým krutostem byli vystaveni li-dé, pro něž byla smrt jediným únikem a život jen a jen utrpením ...Všechny hodnoty tohoto světa zmizely ... Není již Senát, lid je mrtev, leč den po dni se množí utrpení a nářek těch mála, kteří zbyli. Řím, tak jak byl, je již pustý a v plamenech.“

S výjimkou doby Karla Velikého se v průběhu následujících staletí podniklo k zastavení procesu destrukce a zániku pramálo a mnohé jej uspišilo. Města se měnila v trosky, pustošily je požáry, ničily války, je-jich obyvatelé byli povražděni nebo vyhubeni nemocemi, na zbořeníš-tích hnízdily sovy. Lidé se těmto místům vyhýbali ze strachu před lupi-či, kteří se na nich často skrývali. Některé lokality přežily, ale počet je-jich obyvatel klesl na několik tisíc, tj. desetinu oproti dobám Říma. Současně byla zanedbávána i hustá síť římských silnic a cest, kdysi spojujících svět. Ačkoliv se ukázalo, že tyto cesty jako takové jsou prakticky nezničitelné, působení zubu času a vlivu počasí nemohly

7

odolávat na věky. V létě je pokryl prach, který se v zimě změnil v bah-no, zarůstaly travou a býlím, mezi jejich dlažebními kameny vyrážely mladé stromky a blokovaly cestu.

V nížinaté krajině, kterou Římané vysušili a chránili před záplavami velkými umělými náspy, znovu převzala vládu příroda. Staré hráze se rozpadly a voda opět zaplavila tisíce akrů zemědělské půdy. Celé ves-nice zmizely v bažinách, zůstalo jen pár obyvatel, kteří se protloukali v primitivních podminkách jak se dalo a kromě rybolovu se živili i žá-bami a úhoři. Jinde zůstávaly velké plochy úrodné půdy, na níž se v dobách římského impéria hospodařilo, ležet ladem, protože nebylo nikoho, kdo by je obdělal - tak drasticky snížily války a nemoci počet obyvatel. V místech ležících daleko od měst a vesnic byly usedlosti po-nechány napospas trní a bodláci. Život ve zpustošené krajině byl příliš nebezpečný.

Málo si uvědomujeme, že i v dobách Říma - před nástupem „temné-ho věku“ - byla Evropa stále ještě pokryta hlubokými lesy, mokřinami a rozlehlými savanami podobně jako dnes Kanada. V horách a lesích Německa, Francie a severní Itálie se potulovaly smečky vlků. Zcela běžně se vyskytoval medvěd, divoák vyrýval lanýže na okraji Paříže a na svazích kolem Florencie. Všude byla velká stáda jelenů. Jak se ci-vilizace hroutila, zakusovala se divočina stále hlouběji do dříve kulti-vovaných oblastí, vytlačovala člověka s jeho činností zpět do zeměděl-ských oblastí v okolí zbývajících měst, vesnic a velkých venkovských sídel, která odolala náporu času. Nejhorší situace nastala kolem roku 800, kdy Normané jako poslední ze severských barbarů zaplavili ob-rovskou vlnou žhářství, drancování a vraždění již beztak poničené evropské země. Po celá další dvě století vládl chaos a život ztratil jaký-koliv řád. Přežít bylo nesmírně obtížné.

Všechna města byla opevněná a kdo mohl, stáhl se na noc do bezpečí jejich hradeb. Vesnice byly nahloučeny kolem hradů nebo jiných opěrných bodů poskytujících ochranu. Venkovská sídla se měnila v miniaturní pevnosti s vodními příkopy a palisádami; v naléhavém případě zde mohli najít

muži se svými ženami, dětmi i dobyt看em úto-čiště, protože v těch hrozných dobách nevládl nikde žádný zákon a po-řádek. Obchod ustal, výjimkou bylo jen pochybné kupčení s přepychovými předměty, jako byly šperky, řezby ze slonoviny, různé umělecké předměty pro šlechtu a kadidlo pro kostely. Obchodovali jimi zpravidla Židé a Levantinci a každá skupinka se musela snažit být samostatná a soběstačná.

8

Žít v takových podmínkách bylo těžké a nepohodlné. Místní šlechta obvykle neměla o mnoho víc než svou půdu. Hrad a tvrz, v nichž žila, jí poskytovaly nanejvýš tak vlhko a šero v létě a vymrzlé kamenné dvorany v zimě. Duchovní a mniši na tom nebyli lépe a venkované žili ve zchátralých, došky sotva zakrytých chatrčích z drnu nebo proutí a mazanice, o něž se dělili s domácími zvířaty a dobyt看em, pokud byli takovými šťastlivci, že vůbec nějaký měli. Osobní hygiena byla něčím naprosto neznámým. Mytí považovala většina lidí za zbytečné a zženštilé, někteří vysloveně za hříšné. Co civilizovaní Římané považovali u svých barbarských přemožitelů za zvlášť odporné, byl jejich zápach, a většina potomků prvních nájezdníků své osobní návyky nijak podstatně nezměnila.

Téměř stále se nedostávalo jídla. I když lidí bylo mnohem méně než za římských časů, byli soustředěni na příliš malé ploše obdělávané půdy, která je nemohla uživit, a chudí se málokdy mohli najíst dosyta. I šlechta se musela spokojit s poměrně monotónním jídelníčkem, i když mohla na svých panstvích lovit, a vždy měla hojnost masa, zvěřiny a ryb. Podívejme se, jak stoloval svatý Ludvík. Ten, ačkoliv byl asketa a malý jedlík, zřejmě nepovažoval za nic nepatřičného obědovat v postní den úhoře, ryby, raky, kraby, fazole a chléb. Zelenina a ovoce byly přepychem i v letních měsících a brambory byly tehdy neznámé. Ve špatných letech, kdy sucho nebo záplavy zničily úrodu, zásoby nestačily k zažehnání hladomoru a lidé umírali. A takové roky byly zcela běžné. Ve století předcházejícím křížovým výpravám řádl v Evropě hladomor ze sta let ve čtyřiceti osmi.

V této době již vlny barbarů nebyly pro společnost největším nebezpečím, protože sama společnost se stala barbarskou. Válka byla jako epidemie: každý bezvýznamný šlechtic bojoval s jiným a neexistovala žádná dost silná ústřední moc, která by zarazila tato neko-nečná vražedná střetnutí. Válka byla byznys, potěšení a s výjimkou lovu i jediné zaměstnání. Troskám říše vládla kasta válečníků, přímých potomků barbarských kmenů, které si ji podrobili. Vlastnili většinu půdy, byli pány rolníků, kteří ji pro ně obdělávali a kterým na oplátku podle možností poskytovali ochranu. Měli i některé ctnosti: odvahu, věrnost svým druhům ve zbrani i jakousi téměř lyrickou chuť do života, která jim umožňovala přežít. Byli to ovšem i banditi bez smyslu pro čest, bez zábran zrazovali jeden druhého, podváděli, trýznili a vraždili v tomto přízračném světě chtivosti a touhy po moci.

9

Soupeřem této kasty šlechtických válečníků, kasty dominující nejtemnějšímu období těchto temných časů a činící věčnými válkami život nesnesitelným, byla církev. Církev jako celek vlastnila téměř stejné množství půdy jako všichni světští šlechtici dohromady a navíc měla obrovskou duchovní autoritu. Využívala ji vcelku moudře a přes všechny své chyby se snažila prosazovat takový způsob života, o němž byla přesvědčena, že je křesťanštější než anarchie a brutalita devátého a desátého století. Koncem tohoto století byli dokonce někteří duchovní válkami tak znechuceni, že zahájili hnutí za posílení míru a hrozili vyobcováním z církve těm, kdo se bez příčiny chápali zbraně.

Duchovenstvem všeobecně podporované ligy míru se staly tak populární, že hrady místních šlechticů, kteří odmítli stát se jejich členy, napadaly skupiny ozbrojených pacifistů - skvělý paradox - bojechtivost ve jménu míru.

Pokus zakázat válku sice ztroskotál, ale méně ambiciózní a realističtější pokusy o zmírnění jejich hrůz byly úspěšnější. O nedělích a svátcích byla střetnutí zakázána a později vyhlásil rouenský arcibiskup Boží mír (Treuga Dei), který omezil soukromé války na tři dny v týdnu. K ukojení přirozené bojechtivosti měli muži ještě jednu příležitost: každý, kdo se obtěžoval přejít Pyreneje, mohl zabít španělské muslimy nejen beztrestně, ale dokonce s požehnáním církve i božím souhlasem. Vraždění nevěřících bylo považováno za bohulibou kratochvíli a i kněží, kteří se skutečně snažili šířit mír mezi křesťany, byli jen dětmi své doby a společnosti. Proto nebylo ničím neobvyklým vidět bis-kupy a arcibiskupy v plné zbroji jak bojují po boku svých světských druhů ve svatých válkách proti nepřátelům Krista a biskupské meče rudly krví nevěřících. Pokud byli sami v boji zabiti, umírali s blahým vědomím, že jim papež zaručil rozhřešení a odpuštění všech hříchů odměnou za jejich svatý boj.

To pro ně bylo nesmírně důležité. Soudilo se, že je mužskou přirozeností trpět jistými úzkostnými stavy, které mohou být, pokud se jich nezbaví, zdrojem neuróz a vést dokonce k onemocnění. Jedním z těchto traumat je vědomí vlastní viny, jiným je jistota, že každý musí jednou zemřít. Středověký

člověk byl posedlý pocitem viny, což sotva pře-kvapí, uvědomíme-li si kontrast mezi jeho činy a křesťanskými ideály. Za cenu odpuštění hříchů byli lidé odhodláni až s neuvěřitelným sebe-zapřením snášet snad každé trápení. Byli přesvědčeni, že pokud tomu tak nebude a zemřou-li náhle a bez rozhršení, budou muset snášet všechna hrozná muka pekelná, jaká si jen středověká představivost dokázala vymyslet.

10

Stejně byli posedlí i myšlenkou na smrt, což také nijak nepřekvapuje. Smrt byla totiž všudypřítomná nejen jako důsledek chronického ná-silí, ale i přirozených příčin. Dnes se již medicína vypořádala se smrtí v mladém věku tak úspěšně, že jsme všichni úmrtím dítěte nebo mla-dého člověka hluboce otřeseni. Dokonce i tehdy, zemře-li někdo krát-ce po padesátce na infarkt nebo mrtvici, považujeme jeho smrt za předčasnou a tragickou. Ve středověku však byla smrt čímsi naprosto běžným a lidé většinou umírali mladí. Dětská úmrtnost byla obrovská, ale i dospívající mládež kosila smrtelná onemocnění. Jeden z papežů pocházel z rodiny, kde z 22 dětí jen dvě přežily hranici 20 let, ostatní zemřely. A to zdaleka nešlo o něco neobvyklého nebo šokujícího, bylo to docela běžné. Uveďme jen několik příkladů rodin, které později vládly v některém z křižáckých království. Balduin V. Jeruzalémský zemřel ve věku devíti let, Hugo II. Kyperský jako čtrnáctiletý a jeruza-lémská královna Maria v jednadvaceti letech. Císař Svaté říše římské Jindřich VI. Hohenstauf zemřel jako starší zkušený, velmi obávaný a hluboce ctěný státník ve věku dvaatřiceti let.

Za vším se skrývalo potenciální smrtelné nebezpečí. Lehká infekce se mohla zhoršit, horečka, hnisavá angína, kolika, prasklé slepé střevo a jiné nemoci mohly člověka skosit v několika málo dnech. Malomocenství a mor byly pohromy, které čas od času zabíjely milio-ny lidí a hladomor vybíral svou daň s monotónní pravidelností. Často byly příčinou smrti i menší nehody. Lidé umírali následkem pádu, zra-nění při honu nebo utonuli při rybolovu. Fridrich Barbarossa zemřel po pádu z koně do vody a nikdy se nezjistilo, zda byl příčinou smrti pád z koně, nebo utonutí.

Vědomí všudypřítomné náhlé smrti spolu s utkvělou myšlenkou hří-chu a viny mělo nesmírný vliv na způsob života. Prorok Izajáš mohl si-ce odsuzovat taková rčení jako „Jezme a pijme, stejně zítra zemřeme" (Bible, Izajáš 22), ale pro lidi, pro něž slovo „zítra" mohlo skutečně znamenat příští den a ne nějaké neurčité a vzdálené datum, jaké zna-mená pro nás, skrývala tato slova v sobě cosi hrozivého. Jídlo nebylo to jediné, z čeho se lidé radovali, dokud mohli. Mladí se ženili a vdá-va-li, zakládali rodiny, uchvacovali moc, zabíjeli své soky a plně vychutná-vali každický prchavý okamžik ve strachu, že jich už mnoho nebude. Středověcí lidé se řídili Brutovou zásadou a pluli s každou vzdušnou vlnou v naději, že je donese ke štěstí dřív, než je pohltí hrob. Toto vě-domí v nich uvolňovalo obrovské zdroje energie a vedlo ke způsobu života, který se na jedné straně může zdát úžasně činorodý a odvážný

11

a na druhé neklidný a lehkovážný, posuzujeme-li jej ovšem ze zorného úhlu současné dlouhověkosti. Byli také velmi nestálí. V jednu chvíli byli milující, pozorní, ušlechtilí, naplnění nejvznešenějšími ze vzneše-ných ideálů, v příštím okamžiku se chovali s necitelnou a přímo vra-žednou brutalitou, necouvli před žádným násilím a nebrali ohled ani na stáří, ani na ženy a děti.

Představy lidí dávné minulosti o světě, který je obklopoval, se tak li-šily od našich, že je obtížné se do nich vcítit. Iracionální model vesmí-ru, který tvořil neměnný základ jejich myšlení, se v ničem nepodobal vesmíru našich racionálních představ. Je zbytečné zdůrazňovat, že ne-znali žádný z jevů, které nám odhalily teleskopy moderní astronomie. Na tuto samozřejmost snadno zapomínáme stejně jako na to, jakou dělicí čáru to vytvořilo mezi jejich a naším mentálním světem. Jejich svět byl plochý, rozprostíral se kolem nich jako jakási nekonečná pla-nina, jejíhož konce nikdo nedohlédne, ale který, jak každý myslící člo-věk věděl, je někde daleko skrytý v mlhavém neznámu. Byl to větší i mnohem tajemnější svět, než je náš. Větší, protože se vzdálenosti po-měřovaly časem, který člověk potřeboval k jejich překonání, a tajem-nější, protože mnohé nebylo dosud zmapováno. Cestování zabralo ne-představitelně mnoho času. Například poutník z Frankfurtu mohl strá-vit na cestě do Svaté země tři nebo i sedm let. My doletíme z Londýna do Lidy za pět hodin. Týž poutník se před svou cestou pravděpodobně nedostal ze svého rodiště nikdy dál než dvacet mil a dokonce i soused-ní hrabství bylo pro něj tajemstvím. Většinou nikdy neviděl moře a li-dé, hovořící neznámou řečí, pro něj byli téměř stejným zjevením jako pro nás příchozí z jiné planety.

Jistě však slyšel o cizích zemích a brzy přivykl zázrakům cestování. Co pro něho nepřestalo být tajemstvím, byly obrovské neprobádané končiny za hranicemi známého světa. Zvěsti o podivných zvířatech a exotických národech za východními hranicemi Persie, Indie, Číny a Mongolská se mísily s pověstmi o obrech a kentaurech, jednookých příšerách a lidech pojídacích vlastní děti. Doslechl se o královstvích ležících jižně od prachu a žaru severoafrických pouští, kde slonovina, zlato a drahé kamení byly tak běžné jako hlína a kde krajina byla plná podivných zvířat, jednorožců, žiraf a

biblických behemótů, jak je popi-suje kniha Jobova. Byla to asi zkomolená zpráva o krokodýlovi: „... je-ho síla je v bedrech, má mocné svaly břicha; napřímí ocas jako cedr, šlachy jeho stehen jsou propletené, jeho kosti jsou bronzové válce, jeho hnáty jako železný sochor ..." (Bible, Job, Druhá řeč Boží). Co leží

12

za těmito nepředstavitelně vzdálenými a podivnými místy, nevěděl ni-kdo a možné bylo téměř vše. Co je za Atlantickým oceánem? Skrývá země věčné zimy a tmy v ledových mlhách na severu ještě divočejší ra-sy, než jaké odtud přišly? Nikdo nevěděl. A kde je konec toho všeho? To bylo obrovské tajemství, které zatím nikdo nedokázal rozluštit.

Hmatatelný, skutečný svět, v němž středověký člověk žil, byl pro něj v lecčem záhadnější, než ten příští, o němž věděl, že se tam po smrti neodvratně odebere, neboť hranice a základní obrysy onoho světa měl zakresleny v hlavě a nepochyboval o nich. Nad ním byla nebeská klen-ba, kde sídlil Bůh ve své slávě, obklopen anděly a archanděly a všemi obyvateli nebeskými. Bůh nikdy nespál a jeho věčně bdělému oku ne-uniklo ani to nejmenší z lidského konání. Hříchy, ať velké či malé, byly neúprosně zaneseny do nebeské knihy stejně jako pokání a dobré skutky. Pokud by v okamžiku smrti byla „nebeská bilance" kladná, připojil by se člověk v nebi k velkému společenství světců a mučedníků. Kdyby se byl dopustil četných menších hříchů, měl naději na vy-koupení po letech utrpení a strádání v očistci. Kdyby však byl těžce zatížen smrtelnými hříchy, byl by nesporně uvržen do pekla, kde by byl d'áblý pálen ve věčném ohni a vystaven nekonečným mukám vy-hrazeným pro prokleté.

Tento popis světů, rozkládajících se nad i pod velikou plochou plani-nou tohoto světa nepovažoval nikdo za pokus zachytit obrazem nepo-psatelné a už vůbec ne za mytologický způsob vyjádření Boha, člově-ka, osudu a volby. Nebe a peklo byly skutečností a každý v budoucnosti bude muset jít tam či onam. Pro člověka dvacátého století je snad nejtěžší pochopit, že pro středověkého člověka nebyl prvořadou reali-tou každodenní hospodářský a politický život a náboženství nebylo co-si navíc, čemu se věnovali duchovně založení lidé o nedělích a svátcích a možná i chvílku ve všedních dnech. Pro středověkého člověka bylo naopak prvořadou realitou to, co bylo zachyceno na nástěnných mal-bách a barevných skleněných oknech kostelů a katedrál a svůj každo-denní život žil s perspektivou posledního soudu a věčnosti.

Jen ti, kdo se jako děti báli tmy nebo se děsili projít některým zákru-tem schodiště, který měl v sobě cosi hrůzného, nebo stoupnout na spáry dlažebních kamenů ze strachu, že je stihne nějaká strašná pohroma, jen ti, kdo mají v sobě tyto vzpomínky, mohou mít - byť i jen matnou a ne-určitou - představu o tom, co to znamenalo být středověkým člově-kem. Jeho svět bylo nesmírně úděsné a záhadné místo prosáklé nadpři-rozenem. Dějiště zázraků, kde se všechno podřizovalo moci duchů

13

a kde neustále probíhal boj mezi nebeskými a pekelnými silami. Každý se bál, že na neprozřetelného pocestného číhají na křižovatkách, poblíž hrobů sebevrahů, na pokraji lesa, u menhirů a zejících otvorů velikých vápencových jeskyní a děr, vedoucích zřejmě do pekla, zlí duchové, pod-vržené děti, skřítci, vlkodlaci, čarodějnice, čarodějové a duše zemřelých nenacházející pokoj. Byla to maskovaná přepadová komanda d'ábla a čelit jim mohl jedině ten, kdo je rozpoznal natolik včas, aby je zahnal ve jménu Krista nebo znamením kříže, před nímž zděšeně prchly.

Náštesti nebyli lidé v tomto nepřetržitém vnitřním boji ponecháni bez nebeských pomocníků. Byli tu strašné anděly, které mohli v přípa-dě nouze přivolat a modlitby svatých činily zázraky. Vesmírného boje se účastnila po boku andělů i starší božstva. V převleku za křesťanské svaté konající zázraky měla tato božstva své svatyně v chrámech nad jejich obětními oltáři nebo u posvátných pramenů, studánek či sta-rých stromů, kde byla po staletí v pohanských dobách uctívána. Novomanželky, které dlouho neotěhotněly a měly obavy z neplodnosti, přinášely drobné oběti do svatyně některého z místních světců, nebo se v pokoře skláněly před zvlášť posvátnou sochou Matky boží, z níž volně splýval plášť některé dávné bohyně plodnosti nebo ještě dávnější Matky země. Lidé trpící chronickými chorobami putovali dlouhé míle, aby hledali uzdravení v místech, kde kdysi možná Římané a Řekové vyhledávali pomoc Aeskulapa nebo Amphiaraose. Na místa, kde jsou dnes studny nebo fontány splněných přání, do nichž házejí turisté jednu či dvě mince, přicházeli s prosbou o pomoc za ně-kterým svým dávným domorodým božstvem nebo „geniem loci", kte-rý zde byl uctíván od doby kamenné.

Tato těsná vazba mezi nadpřirozenými silami a určitými místy měla svou analogii v jejich stále těsnějším spojení s určitými předměty. Všeobecně byl rozšířen kult relikvií, a i když se na něj dnes díváme v nejlepším případě s nedůvěrou a v nejhorším s posměchem a opovr-žením, měl svoji logiku. Může-li dnešní muž strážet jako poklad kadeř vlasů své ženy, která je již mrtvá, ale v jejímž objetí kdysi poznal zá-zrak lásky, oč rozumnější bylo pro středověkého muže uchovávat třís-ku dřeva z kříže, na němž kdysi zázrak Boží lásky dosáhl vykoupení celého světa? Ze stejného důvodu uctíval těla mrtvých světců, jejichž prostřednictvím kdysi hovořil a jednal Bůh, jazyk svatého Marka, zá-zračný

šátek svaté Veroniky nebo šat, který měl na sobě Polykarpos, když byl mučen ve Smyrně. Tyto předměty byly velmi ceněné a ať byly nalezeny kdekoliv, byly často ukládány do nádherných a skvostně vy-

14

zdobených zlatých relikviářů vykládaných drahými kameny a staly se cílem poutníků. Vlastnila je mnohá místa. Řím byl plný ostatků, ale ani Řím nemohl soutěžit s Konstantinopolí a tisíce poutníků směřujících do Svaté země se zastavily v největším z velkých měst světa (bylo de-setkrát větší než kterékoliv jiné tehdejší město), aby s úctou zíraly na zdejší sbírky svatých předmětů, jaké neměly obdoby. Sahaly od dřeva Svatého kříže, trnové koruny, bezešvého hávu a hřebů, jimiž byl Kristus přibit na kříž, přes takové předměty jako pás, který kdysi nosila blahoslavená Panna a vlas ze sťaté hlavy Jana Křtitele, až po spoustu ostatků jiných světců a zbožných mužů. Matka císaře Konstantina Helena, která byla svatořečená, dopravila sem tělo Danielovo a těla sv. Timotea, sv. Ondřeje a sv. Lukáše se sem dostala o něco později. Brzy se k nim připojila i těla sv. Samuela a Izajáše a v době Justinianově byly získány tělesné pozůstatky sv. Anny, aby rozmnožily tuto nehybnou a mlčenlivou společnost.

Ve světě takto zaplněném posvátnými předměty a místy museli lidé nutně přisuzovat větší dávku svatosti jednomu než jiným. Místa, kde kdysi Kristus konal své zázraky a kráčel po stejné zemi jako hříšní li-dé, byla považována za nejsvětější ze všech. Navštívit je, stanout tam, kde kdysi stál Kristus se svými apoštoly, pohlížet s úctou a pokorou na svahy a olivové háje, jezera a pramínky, města a vesnice, které oni znali za svého života, znamenalo navázat s nimi mystické spojení, které mělo hodnotu takové bezprostřednosti, jakou nemělo nic jiného. Pomalu se vyvinula určitá zeměpisná hierarchie posvátných míst. Špa-nělská Compostela, kde byla uložena těla bratří Jakuba Velkého a Jana, synů Zebedeových, se řadila hned za Řím, kde žili a zemřeli sv. Petr a Pavel, a Řím byl na druhém místě za Jeruzalémem a ostatními posvátnými místy Palestiny. Pouť do těchto míst byla nejtoužebnějším přáním všech a v zájmu jeho splnění byl každý ochoten podstoupit ja-kékoliv útrapy a nebezpečí.

Všechno však mělo své meze. Dokonce i v dobách hluboké víry ne-byli mnozí připraveni putovat do Jeruzaléma, třebaže taková pouť mo-hla pro ně v den Posledního soudu znamenat obrovské věčné zásluhy. Dobyť Jeruzaléma islámskými armádami v roce 638 bylo pro křesťan-stvo nesmírným ořesem, ale muslimští dobyvatelé se v tomto případě zachovali vůči svým křesťanským poddaným překvapivě shovívavě. Někteří křesťané dávali svým novým vládcům přednost před životem, jaký museli po staletí snášet v područí byzantských císařů, kteří jim nejen ukládali velké daně, ale často je pronásledovali pro jejich, podle

15

kritérii Konstantinopole, kacířské bludy. Tento postoj byl ovšem v Palestině, Sýrii a Egyptě předmětem sporů. Muslimové dovolovali křesťanům věřit tomu, čemu věřili, a uctívat to, co považovali za správ-né. Dovolovali rovněž poutníkům ze Západu bez zábran navštěvovat jejich svatostánky. V průběhu let neustále narůstal počet křesťanů, kte-ří se přicházeli modlit u Božího hrobu, na Olivetské hoře nebo v Justinianově chrámu Narození Páně v Nazaretu. Cestování bylo mnohdy obtížné a riskantní (např. počátkem 8. století Angličan jmé-nem Willibald potřeboval k cestě tam a zpět plných sedm let) a někdy byl proud poutníků směřujících na Východ přerušen. Na vrcholou temných časů v 9. století zamořili Středozemní moře piráti a koncem 10. století ohrožoval životy všech poutníků šílený kalif. Většinou však muslimské úřady poutníky podporovaly a chránily.

Tento poměrně šťastný status quo náhle skončil 19. srpna 1071. Po mnoho let sílila moc seldžuckých Turků, kmene nomádských pastevců ze středoasijských stepí, kteří byli obráceni na islám během velkého stě-hování národů na Západ, vyvolaného nedostatkem pastvin v původní asijské vlasti. V roce 1055 vkročili na výzvu tamního kalifa do Bagdádu a od té doby se stali pány říše sahající od střední Asie a jižního Ruska až k severním hranicím Sýrie. Zde se dostali do styku s byzantskou říší a na hranici docházelo k šarvátkám, při nichž byli mrtví na obou stranách. Drobné nevyhlášené války vzplanuly, když kmeny tureckých kočovníků, hledající pastviny, přecházely se svými stády a stany přes hranici na ana-tolské výšiny a střetly se s byzantskými rolníky a vlastníky půdy, do je-jichž domovů vpadly. Obě tyto síly byly s osudovostí řecké tragédie vtaženy do střetnutí, které mohlo vést jedině ke zničení jedné z nich. V srpnu 1071 byla v bitvě u místa zvaného Mantzikert, nedaleko jezera Van v dnešním východním Turecku, byzantská armáda zničena. Potom už turecké pastevece zaplavující Anatolii nemohlo nic zastavit.

Pro byzantskou říši to byla katastrofa a poutníci ze Západu měli cesty přes Malou Asii do Svaté země uzavřené. Pokud stále ještě touži-li navštívit zemi, kde Kristus žil a zemřel, museli cestovat buď po moři, nebo museli pomoci svým východním křesťanským druhům získat zpět ztracené území. Byli zvyklí bojovat se španělskými muslimy, přičemž jim šlo jednak o to zbavit křesťanské oblasti nadvlády

nevěřících, jed-nak si získat Boží přízeň bojem za křesťanskou víru proti jejím nepřá-telům. Bylo jasné, že brzy někdo přijde s myšlenkou svaté války proti Turkům ve jménu osvobození nejposvátnějšího ze všech posvátných míst křesťanství a skutečně se tak stalo. Křížové výpravy byly na světě.

16

2

Neporazitelné město

Sníl jsem sen o městě neporazitelném útoky celého ostatního světa. Whitman

V místech, kde stávalo starověké město Byzantion, vybudoval císař Konstantin město, kterému dal své jméno. Konstantinopol byla 11. května 330 prohlášena za nové hlavní město civilizovaného, tj. římského světa a z vůle osudu odolávala temnému a nepřátelskému světu déle než tisíc let. Až 29. května 1453 osmdesát tisíc Turků pod vedením Mohameda II. Dobyvatele proniklo průlomem v hradbách chráněných jen sedmi tisíci vyčerpaných mužů. Zatímco se Západ zhroutil do cha-osu a tmy, bylo město během své dlouhé historie stále znovu napadáno nejrůznějšími nepřáteli, barbarskými i civilizovanými. Mohutné vlny Hunů, Gótů, Slovanů, Bulharů, Arabů, Rusů, Saracénů a tureckých Seldžuků narážely na jeho vysoké a hrozivé hradby. Vždy však na nich ztroskotaly. Teprve když Mohamed se svými Osmany použil nového vynálezu a pomocí střelného prachu prorazil její hradby, Konstantinopol podlehl. Není divu, že ji sami Byzantinci nazývali „městem pod ochranou Boží“. Edward Gibbon, slavný a po dlouhou dobu téměř jediný anglický historik zabývající se Byzancí, prohlásil, že její dějiny byly „nezajíma-vá a stále stejná historie slabosti a ubohosti“. Sotva by se dalo najít předpojatější a mylnější historické hodnocení a zaslouží si, aby bylo zaznamenáno v každé sbírce tradičních omylů. Dějiny Byzance vůbec nejsou tak nezajímavé a stále stejné, je to fascinující a pestrý příběh slávy a ponížení, síly a slabosti, směsi hluboké a ryzí víry a typicky by-zantského uhlazeného cynismu, vysoké inteligence a primitivní pověr-čivosti. Byzantinci byli velmi civilizovaný národ. Po Konstantinově smrti východní polovina říše s hlavním městem na Bosporu odrazila útoky barbarů, kteří zničili Západ. Ztratila velká

17

území v Evropě a v severní Africe, její vlastní území bylo čas od času přepadáno a pustošeno, ale vždy se jí podařilo útočníky zahnat a udržet většinu východního Balkánu pod svou kontrolou. Sýrie, Palestina a Egypt zůstaly rovněž pevně v římských rukou stejně jako důležitá vojenská základna na Krymu. O dvě století později, za Justiniánovy vlády, podnikla byzantská říše mohutný protiútok proti barbarským přemožitelům Západu. Znovu získala nejen Itálii a Sicílii, ale i větší část severní Afriky a část Španělska. Tato vítězství ji však stála mnoho krve a peněz. Po Justiniánově smrti byla říše příliš velká a většina do-bytých území byla opět ztracena. Následovalo velmi nebezpečné a ob-tížné období. Přes Dunaj pronikali Slované a Bulhaři, kteří se přehnali přes střední Balkán a Řecko, zatímco fanatické a nepřemožitelné ar-mády nové islámské víry smetly všechno před sebou na Východě. Egypt, Palestina, Sýrie a Mezopotámie byly zničeny a Konstantinopol byla dvakrát obležena Araby, kteří se zmocnili velké části Malé Asie. I když to tehdy muselo připadat samým Byzantincům i jejich nepřá-telům neuvěřitelné, nebyla říše zdaleka u konce svých sil. Její občané stále ještě měli velké morální a politické rezervy a byli pevně rozhod-nuti čelit útokům muslimských protivníků, „bezbožných zplodenců Hagara“, jak je svého času charakterizoval císař Nikeforos II. Fokas, „psích synů, špinitelů zákonů Božích, učedníků falešného proroka, kteří požívají nečisté velbloudí maso“. Období největší slávy měla Byzanc teprve před sebou. Asi 150 let po posledním neúspěšném po-kusu Arabů zmocnit se násilím Konstantinopole, v polovině 9. století, kdy západní Evropa začínala prožívat své období nejhlubšího temna, zmatků a kruté bezmocnosti, podnikla Byzanc pod vládou velkých cí-sařů - válečníků vítězný protiútok proti muslimskému světu na Východě a Bulharům a Slovanům na Západě. Říše se znovu rozrostla a v dalších dvou staletích zaznamenala byzantská civilizace rozmach, jaký neměl dosud období. Opět byla všeobecně považována za velmoc nemající sobě rovnou. Nenápadně postupující vnitřní rozklad spolu s nájездem seldžuckých Turků však vedl v době bezprostředně před-cházející křížové výpravě k oslabení.

I z tohoto zběžného nástinu tisíciletého historického vývoje je zřej-mé, jaký význam mělo město Konstantinopol pro byzantskou civilizaci i její přežití. Konstantinova volba místa pro jeho nový Řím byla geniální. Město postavené na trojúhelníku země obklopeném Marmarským mořem ze strany jedné a z Zlatým rohem ze strany dru-hé se stalo po dokončení mohutných hradeb, za vlády císaře Theodosia

18

II. v roce 413 (a po jejich dalším zpevnění po zemětřesení roku 447) nejmocnějším místem na světě. Konstantin neměl při svém výběru místa na zřeteli jen vojenský aspekt, ale jeho volba byla geniální i z obchodního a ekonomického hlediska. Město se nacházelo v místě, kde je Evropa od Asie oddělena jen

úzkou Bosporskou úžinou, a každý, kdo ovládal Konstantinopol, kontroloval veškerý pohyb podél i na-příč vodní trasy. Město tak kontrolovalo velké karavanní cesty spojující Východ se Západem, po nichž se dostávalo do západního světa z Číny, Indie a Persie hedvábní, koření a šperky. Současně leželo na křižovatce severo-j jižních obchodních cest, po nichž putovaly kožešiny, solené ryby a otroci z ruských stepí přes Černé moře do římského světa. Jak mýjela staletí, město neustále bohatlo.

Bylo kosmopolitní a podle tehdejších měřítek obrovské. Na vrcholu své moci v 9. a 10. století mělo asi tři čtvrtě milionu obyvatel, možná i více, připočteme-li obyvatele předměstí. Později, v době První křížové výpravy, byl jejich počet zřejmě nižší, ale i tehdy žilo v Konstantinopoli víc lidí než ve stejné době v celé Anglii.

Byzantinci příslušeli k mnoha národnostem. Byly zde zastoupeny skutečně téměř všechny národy od čistokrevných Řeků a Římanů, prokazatelně spřízněných se slavnými rody senátorů a patriciů, až po ty, kteří byli původem Arméni, Syřané, Kypřané, Židé, Gótové, Slované, Turci nebo Arabové, přičemž všichni mluvili stejnou řečí a považovali se za Byzantince. Jen jedenkrát se byzantská společnost na krátký čas národnostně rozdělila, a to ve 4. století. Tehdy se zdálo, že bezpečnost státu je ohrožena chudší, nižší vrstvou Gótů, kteří buď sloužili jako otroci v domácnostech, nebo vykonávali podřadnou práci. Byzantinci se nějaký čas Gótů tak báli, že pro ně každý člověk se světlými vlasy, bílou pletí a modrými očima představoval nejen politické ohrožení společnosti, ale i příslušníka nižší rasy. Tato etnická xenofobie však netrvala dlouho a Gótové byli přijati a včleněni do politického organismu stejně jako všechny ostatní menšiny spoluvytvářející říši.

Spojovací články byly tři: všichni mluvili řecky, byli si vědomi, že jsou občany Římského impéria a všem byla společná hluboká a zánícená křesťanská víra. Mohlo by se zdát divné, že se lidé hovořící jen řecky považovali za římské občany, ale Římské impérium bylo od samých začátků tavícím kotlem ras a národností a řečtina byla lingua franca východní poloviny říše již v předřímských dobách.

Řekové kolonizovali tuto část světa po celá staletí a navíc Alexandr Makedonský

19

helenizoval celou obrovskou oblast, kterou dobyl. Řečtina se tak stala na Blízkém východě pro všechny druhým jazykem, stejně jako se jí stala angličtina na indickém subkontinentu v dobách britské nadvlády v Indii. Jakmile se centrum římského světa posunulo od břehů Tiberu na východ k pobřeží Bosporu, musela latina, jako úřední jazyk, nutně nahradit řečtina.

Skutečnost, že mluvili řecky, nijak nezmenšovala vědomí Byzantinců, že jsou dědici Říma, na což byli patřičně hrdí. Pro nás je těžké si představit, jaký pocit tehdy vyvolávalo vědomí být Římanem. Někteří z našich současníků jsou hrdí na to, že jsou Angličané, Francouzi nebo Američané, ale jen málo z nich by to považovalo za něco výjimečného. Avšak být Římanem v dobách byzantské říše znamenalo být příslušníkem velikého a věčného národa, synonyma pro samotnou civilizaci. Řím byla civilizace a civilizace byla Řím. Mimo je-ho hranice bylo jen temno a barbarství, uvnitř bylo téměř po dvě tisíceletí s láskou uchováváno dědictví starého Řeka s jeho uměním a literaturou, vládl zde zákon a pořádek a víra v Krista a Evangelia byla chráněna před silami zla vládnoucími v neřímském světě. Být Říman znamenalo nejen být výjimečně civilizovaný, ale i být obráncem všeho civilizovaného ve světě, v němž sama civilizace byla stále více ohrožována přívalem chaosu a nepokoje.

20

Ve většině směřu se Byzantinci od obyvatel západní Evropy snad ani nemohli více lišit, ale ve své křesťanské víře si byli se svými západními současníky velmi podobní. Ani pro ně nebyla prvořadou realitou každodennost světského života, ale svět víry. Být Byzantincem znamenalo být hluboce, někdy až chorobně zbožným člověkem. Náboženství bylo zvláště oblíbeným konverzačním tématem, věčným předmětem diskusí, studnicí nadějí, snů a perspektiv, jádrem vnitřní politiky a do-konce i předmětem zahraniční politiky. Tak, jako se Moskva domnívala, že podaří-li se jí získat nějakou zemi pro ideje komunismu, stane se tato země automaticky spojencem a přítelem Ruska, soudili Byzantinci, že kdyby se jim podařilo obrátit na křesťanskou víru bulharského, avarského nebo ruského pohana, získali by v něm spojence a přítele. Hromadné obrácení celých národů na víru bylo někdy skutečně předmětem diplomatických jednání, například když kyjevský velkokníže Vladimír slíbil přijmout křesťanství a obrátit na křesťanskou víru i svůj lid, dostane-li oplátkou ruku byzantské princezny Anny, sestry tehdejšího císaře Basileia II. Z politického hlediska byl výsledek obrovským úspěchem byzantské diplomacie, protože obrácení největšího slovanského státu na světě na křesťanství ho zavedlo trvale do sféry vlivu Konstantinopole. Důsledky byly ještě dalekosáhlejší, protože tím, že kyjevští rolníci byli zahrnati do kalných vod Dněpru, ať se jim to líbilo nebo ne, zrodila se sobě vlastním a nenapo-

dobitelným způsobem Svatá matička Rus. Není známo, co si o této smlouvě myslela ubohá princezna Anna, sotva z ní však měla velkou radost. Její manžel Vladimír byl neurvalý barbar a měl takové množ-ství konkubín, že jej jeho současníci ličili jako fornicator immensus et crudelis, což těžko v Anně mohlo vzbudit očekávání šťastného manžel-ského života.

Přes hloubku a ryzost své křesťanské víry (nebo možná právě proto) se Byzantinci dívali na světské dění a budoucnost pesimisticky. Byli si až příliš dobře vědomi osamocenosti své civilizace v moři barbarství, a tak hleděli do budoucnosti s kultivovaným cynismem. Podobně jako mnozí současní intelektuálové, kteří vyhlídky naší civilizace na přežití nehodnotí nijak zvlášť vysoko, byli Byzantinci přesvědčeni o tom, že se jednoho dne stane dokonce i toto Bohem chráněné město obětí tmy, která je obklopuje. Nepředpokládali, že Božím záměrem je uchránit na věčné časy království tohoto světa, i když tomu jejich vládl zástupce Krista na zemi, císař, hlava církve a státu.

Termín „césaropapismus“, charakterizující roli byzantských panov-

21

níků, přesně definoval jejich výjimečné postavení. Byli v plném smyslu slova jak císaři tak papeži a jejich právo na takovou dvojí autokracii nikdo nezpochybňoval. Žili v Konstantinopoli ve svém paláci, což byl obrovský komplex budov vybudovaný během let různými panovníky. Podobal se spíš moskevskému Kremlu než Buckinghamskému paláci nebo Bílému domu, protože zde byly jak nádherné rezidence pro pa-novníka a jeho dvůr, hodovní síně, trůnní sály, reprezentační místnosti a gynaeceum, kde vládla císařovna svým dvorním dámám a sloužícím, tak chrámy, správní budovy a ubytovny palácové gardy. Pro jeho vý-zdobu byl vypleněn celý svět. Hlavní budovy se svými mozaikovými podlahami, mramorem vykládanými stěnami, malovanými a zlacenými stropy, goblénovými závěsy a hedvábnými perskými koberci, čínským porcelánem a nábytkem ze slonoviny, stříbra či dokonce zlata se uvnitř vyznačovaly mimořádnou nádherou. Neméně skvostný byl i šat pa-novníka a jeho dvora. Dávno minuly časy splývavých římských tóg. Muži nosili rovné tuniky s dlouhými rukávy, přesné kopie šatu čín-ských mandarinů, tuhé jako prkno, zdobené výšivkami a drahými ka-meny, ženy se odívaly do hedvábí, silně se líčily a zářily třpytem skvostných šperků. Celá tato nádhera působila velmi silně na hosty a o to také šlo. Zachoval se záznam audience, kterou udělal císař Konstantin VII. Porfyrogennetos v 10. století vyslanci německého císaře Otty I. Ten-to vyslanec se jmenoval Liudprand a později se stal biskupem v Cremoně. K audienci byl přijat v jedné z velkých síní paláce, kde ve chvíli, kdy byl uváděn dvěma eunuchy před císaře, zpíval sbor. Podlaha byla poseta lístky břečťanu, vavřínu, rozmarýnu a růží, které - drceny pod nohama dvořanů - naplňovaly vzduch vůní, a sám císař seděl na velikém zlatém křesle, známém jako Šalamounův trůn. Ve skutečnosti šlo o velmi důmyslnou mechanickou hříčku. Když se Liudprand přiblí-žil a padl podle instrukcí před císařem na tvář, byl stroj uveden do chodu, dvojice zlatých lvů zařvala, malí zlatí ptáčci se rozezpívali a Konstantin se pomalu a majestátně začal vznášet, jak se jeho sedadlo posunovalo vzhůru ke stropu. Neví se, jak to zapůsobilo na budoucího cremonskeho biskupa, ví se však, že podobná představení zanechala v barbarech, kteří navštívili byzantský dvůr, hluboký dojem. Později, když do Konstantinopole přišli první křižáci, byli sice šokováni tím, co považovali za zženštilý přepych, i mravy svých civilizovaných hostite-lů, ale současně byli ohromeni jejich vznešeností. Jiným aspektem života v Konstantinopoli, s kterým se křižáci nedo-

22

vedli vyrovnat, byla všudypřítomnost eunuchů. Byli všude, především však v obrovské státní administrativě, jejímž prostřednictvím císař vládl své říši. Některé z nejvyšších a nejvýznamnějších funkcí byly již dlouho vyhrazeny výlučně eunuchům, kteří měli z císařova hlediska proti jiným mužům jednu velkou přednost: nemohli mít dynastické ambice. Jiní muži zaujímající zvlášť významná postavení se mohli do-stat do pokušení intrikařit ve prospěch svých dětí. U eunuchů nic ta-kového nehrozilo, a proto byli jako státní ministři spolehlivější než ostatní. Navíc byli často neobyčejně schopní. Na Západě velmi rozšíře-ná představa, že eunuch je tlustý, zlomyslný, líný, pletichářský, nespo-lehlivý, zbabělý, zženštilý a nemužný, ba zrůdný tvor, vůbec neodpoví-dá pravdě. V byzantských dobách to často byli velmi inteligentní, sta-teční, nesmírně pracovití lidé, stejně otevření a čestní jako každý jiný. Eunuchové byli veliteli armády i nejvyššími státními úředníky. Byli tak vážení, že rodiče nezřídka nechávali jednoho i více svých synů v dět-ství vykastrovat, aby zvýšili jejich vyhlídky, že budou v budoucnosti za-stávat významný úřad.

Byzantská společnost zajistila dobré životní podmínky nejen eunu-chům. Jen málokterá společnost poskytla ženám takové možnosti k uplatnění a zplodila víc pozoruhodných žen než byzantská. Pří-nejmenším zčásti to byl výsledek způsobu, jakým si dědici byzantské-ho trůnu mnohdy vybírali své budoucí manželky, kdy po celé říši orga-nizovali soutěže krásy, aby si potom vzali za ženu Miss Byzantion 771 nebo nějakou jinou. Existovala ovšem jedna situace, kdy vítězka ztrá-cela svou vyhlídku stát se císařovnou, a to, když příliš drze odpověděla na císařovu otázku. Práva žen chránil i

zákon. Byzantinci měli jako křesťané všechny náboženské důvody pro to, aby zacházeli se ženami se stejnou úctou jako s muži, a pokud se tím neřídili, což se také stávalo, měly byzantské ženy na vlivných místech své zastánce. Císařovna Theodora, manželka císaře Justiniána, která sotva mohla začínat v horších poměrech a která si krátký čas vydělávala jako striptýzová tanečnice a kurtizána na částečný úvazek, se stala po svém sňatku jedinou z nejpozoruhodnějších císařoven byzantských dějin a horlivou obhájkyň příslušnic svého pohlaví.

Jiné císařovny byly jen o málo méně pozoruhodné, i když nebyly vždycky tak přitažlivé jako Theodora. Athénská dívka Ireně, vyznačující se nesmírnou krásou a nemenší citíždostivostí, se provdala v 8. století za císaře Leona IV. a o mnoho let jej přežila. Vládla říši s tak abso-lutní autoritou, že trvala na tom, aby byla oslovována císař, nikoli císa-

23

rovna. Jeden čas se hovořilo o možnosti jejího sňatku s Karlem Velikým a vyprávělo se, že - i když jí bylo v době, kdy přišel do Konstantinopole jeho vyslanec, aby tuto záležitost projednal, padesát let - přijala ho ve své lázni. Bohužel tato historka asi není pravdivá. Jiná dívka zvláště nízkého původu, jistá Anastázia, která po svém sňatku s Romanem II. v 10. století změnila své jméno za aristokratičtější Theofano, byla neméně pozoruhodná, ovšem spíše svou špatností. Byla podezírána, že otráвила jak svého tchána, císaře Konstantina VI. Porfyrogenneta, tak svého manžela, pravděpodobně však na jejich smrti nenesla vinu. Není ovšem nejmenších pochyb o tom, že zavraždila s pomocí a tichým souhlasem svého milence, který nastoupil po své oběti na trůn jako císař Ioannes Tzimiskes, svého druhého manžela, císaře Nikefora. Z prvního manželství měla dva syny, kteří dorůstali a měli převzít trůn. A tak mohla ke konci svého života tato žena - vražednice o sobě prohlašovat, že byla snachou jednoho císaře, manželkou dvou dalších (z nichž jednoho chladnokrevně zavraždila), milenkou jiného a matkou opět dvou dalších. Pozoruhodný rekord i pro by-zantské normy, a to tím spíše, že nejméně čtyři z císařů v jejím životě patřili k největším v dějinách Byzance.

Všichni Byzantinci přirozeně nežili u dvora nebo ve velkém přepychu. Mimo císařský palác žilo téměř třicet milionů lidí jako v každém jiném městě v kterékoliv době v nejrůznějších poměrech. Někteří byli bohatí a žili v přepychových domech se zahrádkami v atriích zdobených sochami pohanských božstev a nymf a chlazených fontánami. Jiní bydleli v malých, přeplněných domech s balkony shlížejícími do těsných ulic starších městských čtvrtí. Konstantinopol však byla rozlehlá a všude byla náměstí, veřejné zahrady, parky, sady a dokonce i pole a olivovníkové háje. Kolem hlavního náměstí, které Konstantin nazval na paměť své matky Augusty Heleny Augusteum, byl postaven palác, hipodrom, budova senátu a velká katedrála, chrám Boží moudrosti, Hagia Sofía, od níž směřovala nádherná, mramorem dlážděná tři míle dlouhá hlavní třída města, Mese, ke Zlaté bráně v Theodosiově velké zdi. Byla to nákupní třída. V kolonádách po obou stranách měli své krámy zlatníci, voňavkáři, obchodníci s hedvábím, výrobci nábytku i další obchodníci prodávající nejrůznější zboží. Tady bylo lze pozorovat život města, protože Byzantinci trávili mnohem víc času mimo dům než my. Beau monde se zde mísil s rolníky, kteří sem přicházeli během dne prodat své zboží. V ulicích bylo stále vidět správní úředníky, vojáky mimo službu, skupiny hrajících si dětí, metaře, právní po-

24

rádce, turisty a především mnichy a duchovní rozprávějící s přáteli nebo jdoucí za svou prací. Duchovní byli všude, protože Konstantinopol byla především městem chrámů a klášterů a mnoho Byzantinců považovalo řeholní ideály chudoby, mravní čistoty a poslušnosti vůle Boží za důležitou a nutnou protiváhu panovnické nádhery císařského dvora. Populární mnich nebo poustevník se mnohdy stával miláčkem lidu stejně jako dnes hvězda popu nebo fotbalu a slova polonahého askety, žijícího v odříkání v jeskyni na svazích Kapadocie mohla otřást trůnem neoblíbeného panovníka mnohem účinněji než celkem běžná spiknutí politických odpůrců. Církev měla v zemi skutečně obrovskou moc. Všichni Byzantinci přirozeně nežili jen v Konstantinopoli. V provinčních městech se žilo prakticky stejně jako v metropoli, i když klidněji. Na venkově byl ale život tak jednotvárný, že majitelé velkých panství trávili co nejvíce času v Konstantinopoli a ponechávali péči o půdu rolníkům, kterým nezbyvalo, než tu zůstat. Půda byla v dobách Říma a potom po celé období Byzance nejlepší investicí, a proto měla velká panství tendenci dále růst, což byl nebezpečný proces. Velcí statkáři zvyšovali tak svou moc na úkor vlády v Konstantinopoli. Stále víc vyvlastňovali půdu drobných nezávislých vlastníků, kteří vždycky byli producenty základního bohatství a zaplňovali řady byzantské armády, když byli povoláni k obraně říše. Platilo to zejména pro zdatné rolníky a venkovany Anatolie, velké oblasti úrodné půdy a vlnících se stepí, táhnoucí se zdánlivě donekonečna od pobřeží Egejského moře na západ až k hranicím Sýrie a Mezopotámie na východě. A tak jeden císař po druhém činil vše, aby oslabili moc velkých statkářů a chránili zájmy maloasijských rolníků a drobných vlastníků půdy. Bylo to však velmi obtížné a malých nezávislých zemědělců ubývalo den po dni, jež děti odcházely do měst, půdu obdělávala hrstka tupých nevolníků a panovníci byli nuceni doplňovat armádu žoldnéři.

Tento proces říši stále víc oslaboval. To však nebylo nic ve srovnání s katastrofální porážkou byzantské armády u Mantzikertu, kde byli císařští vojáci, většinou žoldnéři, na hlavu poraženi tureckými Seldžuky, kteří se potom se svými stany, dobyt看kem a rodinami přehnali Anatolií a obsadili centrum byzantské moci. K těmto vpádům docházelo i dříve, ale vždycky byl vetřelec zahnán a říše znovu obnovila svoji dřívější moc a slávu. Byzantinci nepochybovali o tom, že se jim s pomocí Boží podaří časem vyhnat i Seldžuky. K tomu však říše potřebovala, aby milost Boží byla posílena vojensky, a v situaci, kdy na Východě opět triumfovaly islámské armády, se mohl císař obrátit jedině na Západ.

25

Císař Alexios I. Komnenos, jehož nejnaléhavějším úkolem po katastrofě u Mantzikertu bylo úsilí o obnovení bohatství a lesku Byzance, byl schopný muž a vynikající diplomat. Ke křesťanům na Západě se neobrátil s prosbou, aby mu pomohli vrátit moc jeho impéria, ani je přímo nepožádal, aby mu pomohli vyhnat Turky z Malé Asie, o což mu ve skutečnosti nesporně šlo. Místo toho se obrátil na papeže v Římě, aby mu pomohl osvobodit křesťany na Východě a vymanit jejich chrámy ze jha muslimských přemožitelů. Prohlásil, že nelze trpět, aby oni a posvátná místa jejich víry, kam v minulosti přicházelo tolik poutníků, byla ničena nevěřícími Turky. Jeho slova měla vyvolat v srdcích a myslích prostých mužů a žen v celé západní Evropě odezvu, která by změnila dějiny Evropy a světa. Všechno však dopadlo jinak, než císař zamýšlel.

26

Když žebráci umírají
Žebráci umírají bez komet,
před smrtí knížat hoří samo nebe.

W. Shakespeare, Julius Caesar

Papež, k němuž se byzantský císař obrátil o pomoc, byl Urban II. Tento impozantní muž se narodil v Chatillon-sur-Marne ve francouzské šlechtické rodině. Řádovým bratrem v Cluny se stal ještě předtím než dosáhl věku třiceti let a biskupem kardinálem v Ostii před svou čtyřicítkou. V březnu 1088 byl ve věku čtyřiceti šesti let zvolen papežem.

Na trůn sv. Petra nemohl dosednout v obtížnější době. Mezi papeži a německým císařem trval už léta boj o moc. V době Urbanova zvolení vítězil císař Jindřich IV. Za jednoho z Urbanových předchůdců došlo k pověstnému incidentu, když císař byl donucen ponížene, v šatu kajícíka a bos, čekat na dvoře hradu v Canosse na odpuštění papeže Řehoře VII, který ho exkomunikoval. Ty časy však dávno minuly, karta se obrátila a nastal čas odvety. Jindřich všude triumfoval, podporován vzdoropapežem, který vládl v Římě, a Urbana, jehož považoval za neústupného člověka, nesnášel. Zanedlouho byl Urban pro tvrdší podporu papeže Řehoře v Německu uvězněn.

Nyní však byl Řehoř mrtev a Urban vynaložil na splnění úkolu obnovení papežské moci všechny své vynikající schopnosti, které měly v budoucnosti obnovit i rovnováhu mezi ním a německým císařem. Byl jemný, pevný, zdvořilý a mírumilovný. Nenáviděl krveprolévání, vyhýbal se střetům a srdce lidu si získal kombinací sebeovládání a vznešené autority. Necelých pět let po převzetí papežského úřadu byl uznáván všemi čelnými duchovními představiteli západního křesťanství. Když získal západní církev, obrátil se, ve snaze zlepšit napjaté vztahy s Byzancí, východním směrem. Alexios mu vřele odpovídal a zanedlouho se oba muži stali, alespoň prostřednictvím koresponden-

27

ce, dobrými přáteli. Proto vyslal Alexios byzantské delegáty na Urbanův první velký koncil, který se konal v Cremoně v březnu 1095. Z pověření císaře zde vylíčili utrpení východních křesťanů pod tureckou nadvládou. Shromáždění biskupové byli otřeseni. Je téměř jisté, že právě v Cremoně začal Urban uvažovat o výzvě k západním křesťanům, aby se vydali na pomoc svým východním bratrům a sestrám v Kristu. V té chvíli však ještě nic nepodnikl. Byl uvážlivý muž a na promyšlení svého nápadu potřeboval čas.

Rozhodl se až v listopadu téhož roku. Beze spěchu projížděl Francií, zabýval se různými církevními problémy a nakonec sebral biskupy z Francie a okolních zemí na koncil do Clermontu. Osmnáctého dne toho měsíce se zde shromáždilo přes tři sta biskupů a několik prvních dní se věnovali běžné činnosti. Exkomunikovali francouzského krále Filipa pro cizoložství a biskupa z Cambrai za svatokupectví, znovu bylo potvrzeno a všem důrazně kladeno na srdce Boží příměří (Treuga Dei) a byla potvrzena i svrchovanost lyonské diecéze nad dvěma konkurenčními, lesně před skončením koncilu nechal Urban vyhlásit, že hodlá před rozchodem vystoupit s důležitým sdělením a že tak učiní na veřejném shromáždění v úterý 27. listopadu.

Dav, který se toho dne shromáždil, aby vyslechl papežův projev, byl tak obrovský, že katedrála, kde se koncil konal, nestačila, proto bylo pro papeže postaveno pódium na poli za východní městskou branou.

K četným Urbanovým vlohám patřilo i řečnické nadání a při této příležitosti je plně využil. Jeho posluchači mu bez dechu naslouchali. Sdělil jim, že se na něho obrátili křesťané z Východu s prosbou o po-moc. Do křesťanských zemí pronikají Turci, mučí nevinné muže a ženy a znesvěcují chrámy. To samo o sobě stačilo, ale ještě horší bylo zne-svěcení Jeruzaléma a mnoha jeho svatých míst a strašné pokořování a násilí, jemuž byli poutníci do Svaté země vystavováni. Bylo na čase, aby křesťané na Západě povstali ve spravedlivém rozhořčení a vykro-čili na pomoc. Je třeba přestat s domácími potyčkami a místo toho vy-povědět svatou válku nepřátelům Boha. Bůh sám bojovníky povede a dá jim vítězství a těm, kdo padnou v boji, slibuje on, papež Urban, rozhřešení a odpuštění všech hříchů. Proč marnit životy v hříchu a strádání, když mohou najít jako vojáci Kristovi v zemi, kde Kristus žil a zemřel, štěstí na tomto světě a vykoupení na onom? Nelze otálet. Nastal čas činů a do léta musí být Kristovy armády zmobilizovány a připraveny vyrazit.

Odezva byla bezprostřední a překonávala veškeré očekávání. Lidé

28

dávali průchod emocím, které v nich Urban vyvolal, výkřiky „Deus le volt!“ - Bůh tomu chce. Biskup Adhémar z le Puy klesl před papežem na kolena a prosil o svolení k účasti na výpravě do Svaté země. Jeden z kardinálů začal mohutným hlasem odříkávat Confiteor a tisíce se při-pojily. Když skončili, dal Urban všem rozhřešení, řekl jim, aby se roze-šli domů a v modlitbách rozjímalí o jeho slovech a propustil je žehnaje všem. Jejich rozhod však nebyl návratem k běžnému životu a nadšení nikterak neochladlo. Naopak, papež vyvolal cosi mohutnějšího, než sám čekal a z Clermontu se šířily po celé Francii obrovské vlny nadše-ní, které se rozlily do všech západoevropských zemí. Biskupové, kněží a mniši začali všude hlásat svatou válku proti Turkům ve jménu osvo-bození Svaté země.

Nejpřesvědčivější byl při tom malý mnich na oslu.

Petr Poustevník, jak byl nazýván, byl drobný muž středních let s tváří temnou, neúsměvnou a skoro tak protáhlou a truchlivou jako byla hlava osla, na kterém stále jezdil. Byl oblečen ve starý a nepředstavitelně špinavý mnišský hábit a poustevnickou kápi a jeho bosé nohy nebyly celá léta myté. Nejedl chléb ani maso, živil se jen rybami, které zaléval vínem. Zřejmě se již někdy dřív pokusil o pouť do Jeruzaléma, ale Turci s ním špatně naložili a vrátili ho zpět. Od té doby je nenávi-děhl. Byl přesvědčivý demagog a ti, kdo ho slyšeli, tvrdili, že hovoří s božskou autoritou. Ať přišel kamkoliv, následovali ho muži i ženy. Během prvních měsíců roku 1096 prošel, kázaje, celou severní Francii, oblast Lotrinska, údolí řeky Meusy směrem na Cáchy a Kolín nad Rýnem, kam dorazil s asi 15 000 přívrženci ve Svatém týdnu veliko-nočním. Někteří z nich byli nezaměstnaní nebo zchudlí rytíři. K nim patřil i muž jménem Gautier Sans-Avoir (Bezzemek), který měl sehrát v následujících událostech významnou roli. Většinou však šlo buď o chudé venkovany nebo ztroskotance a spodinu středověké společ-nosti. V Německu přilákala Petrova kázání dalších několik tisíc lidí, takže měl pravděpodobně dvacet až třicet tisíc následovníků. Přesný počet se dá těžko zjistit, současné zprávy jsou totiž vesměs velmi pře-hnané. Jeho úspěch byl mimořádný, i když se na něm podílela tvrdost teh-dejších časů. Od roku 1083 stíhaly Evropu pohromy, v roce 1094 došlo v Německu a ve Francii k záplavám, které zničily úrodu, a následující rok zase přinesl sucho. Následkem byl hlad. V obdobích hladomoru se muži i ženy ve snaze přežít dopouštěli hrůzných činů. Glaber z Čluny popisuje, jak v dobách hladomoru docházelo k tomu, že cestující nocu-jící v místním hostinci, byli ve spánku svými hostiteli podřezáni a příš-

29

tiho dne snědeni. Jakýsi člověk žijící o samotě nedaleko kostela ve Forest de Chatenay zahrabal zbytky čtyřiceti osmi lidí, které zabil a snědl předtím, než byl odhalen. Ale dokonce i v úrodných letech byl tlak obyvatelstva na zdroje potravy tak obrovský, že na venkově byli vždy hladoví bezzemci bez práce a ve městech bylo mnoho žebráků bez prostředků a střechy nad hlavou. Pro některé znamenala dokonce Treuga Dei zhoršení životních podmínek, protože neměli do čeho píchnout nejen rytíři, pro něž byla válka odjakživa jediným zaměstná-ním, ale i muži, kteří byli v dávných dobách nekonečných válek ná-mezdními vojáky a nyní se snažili přežít tak, že se v tlupách potulovali po venkově a loupili a drancovali. Výzvě Petra Poustevníka, aby se přidali k armádě Kristově a vyrazili osvobodit Jeruzalém, nedokázali tito lidé odolat. Mnozí si ve své prostoduchosti možná mysleli, že jdou do zaslíbeného Nového Jeruzaléma, naděje křesťanů, města ze zlata a jaspisu, kde „už nikdo nebude hladovět a žíznit, nikdo nebude vysta-ven žáru slunce ani pronásledování. Beránek sedící uprostřed na trůnu je nakrmí a doveče je k živým pramenům vody a Bůh setře všechny sl-zy z jejich očí.“ Žádné středověké město nebylo vybaveno tak, aby mohlo živit nebo ubytovat dvacet tisíc nově příchozích, a ani Kolín nebyl výjimkou. Mnozí z Petrových stoupenců již netrpělivě čekali, kdy se vydají na ce-stu do Jeruzaléma, a tak se několik dní po Velikonocích rozhodl Gautier Sans-Avoir s několika tisíci Francouzi vyrazit. Šli na sever po-dél Rýna a potom dál po Dunaji do Maďarska, kam dorazili počátkem května. Tamní král Koloman k nim přistupoval jako k houfu ozbroje-ných poutníků, kterým je třeba dle možnosti pomoci. Povolil jim prů-choď svou zemí a ze všech sil se snažil jim cestu

usnadnit. Všechno probíhalo dobře až do chvíle, kdy poblíž Bělehradu překročili hranice na byzantské území a svým příchodem překvapili místního vojenského velitele. Tak časně nebyla úroda ještě zralá, na trhu bylo málo potra-vin, a když poutníci začali hladovět, narůstala nespokojenost. V malém maďarském pohraničním městě, kterým již většina oddílů prošla, vykradli jacísi opozdílci bazar a byli polapeni místními orgány, odzbroje-ni, svlečeni do nahá a posláni přes hranice, aby se v Bělehradu připojili k ostatním. Ti již začali na venkově drancovat ve snaze sehnat něco k jídlu. Vojenské oddíly, vyslané aby zjednaly pořádek, některé Francouze zabily a další za živa upálily v kostele, kam se uchýlili do bezpečí. Výsledná situace byla kritická, ale podařilo se obnovit pořá-dek a Gautier měl tolik rozumu, že co nejrychleji nasměroval své lidi

30

na Niš. Tady se pro ně našlo alespoň jídlo a křižáci se uklidnili. Další cesta probíhala klidně. Nově příchozí byli diskrétně doprovázeni byzantskými oddíly a v červenci dorazili bez dalších potíží do Kon-stantinopole.

Petr Poustevník opustil zatím s velkým počtem ozbrojených poutní-ků, mezi nimiž byl i určitý počet německých rytířů a mladších synů šle-chtických rodin, Kolín a postupoval stejnou cestou jako Gautier k ma-darským hranicím. Některí jeho žáci zůstali pozadu, aby získali pro Kristovo vojsko další Němce. Patřil k nim především kněz Gottschalk a muž jménem Emerich, hrabě z Leisingenu, o němž ještě brzy hodně uslyšíme. I Petra maďarský král Koloman přijal vlídně a všechno pro-bíhalo dobře až do chvíle, kdy křižáci dorazili do malého pohraničního města, právě toho, kde se Gautierovi muži srazili se zdejšími hlídkami a byli jimi odzbrojeni. Jejich zbraně dosud visely na městských hrad-bách každému na očích a netrvalo d'louho a velikým plebejským da-vem se začaly šířit divoké zvěsti o tom, jak krutě bylo naloženo s jejich vlastníky. Vzplála zášť vůči Maďarům a spor o prodej páru bot se změ-nil ve rvačku, která brzy přerostla v regulérní bitvu. Petrovi muži na-padli město, vyplnili krámy a tržiště a bylo pobito čtyři tisíce Maďarů. Teprve potom se začali pokoušet o přechod řeky Sávy na byzantské území, obávající se reakce krále Kolomana.

Zdejší vojenský velitel, který se nedokázal vypořádat s příchodem Gautierových mužů před několika týdny, nyní teprve nevěděl co počít s mnohem větší armádou rozlícených Petrových následovníků. Na to, aby jim mohl zabránit v další cestě, jich bylo příliš mnoho, a proto se rozhodl, že se stáhne k Niši a sežene co největší posilu. Na místě ne-chal skupinu tureckých žoldnéřů s rozkazem zdržet Petrův přechod přes řeku. Byl to nesplnitelný úkol a když se zoufalí Turci pokusili za-sáhnout, byli zajati a pobiti. Zprávy o bojích vyvolaly v Bělehradě pa-niku, všichni prchali d'o hor a nechali otevřené město na pospas Petrovým mužům, kteří do něho bez boje vstoupili, město vyplnili a vypálili. Obtíženi kořistí ze zdejších tržišť potom týden bloudili hlu-bokými dubovými lesy Srbska, až došli k Niši. Po příchodu požádali o povolení k nákupu dalších potravin a guver-nér ochotně souhlasil,žádaje oplátkou záruky, že se zdrží plenění. Petr mu je dal a nějaký čas šlo všechno hladce. Na poslední chvíli, když již vojsko opouštělo město, zapálilo pár Němců, kteří se d'ostali do sporu s místními obyvateli, u řeky několik mlýnů. Vojenský velitel okamžitě vyslal oddíly, aby na odcházející křižáky zaútočily a opět d'ošlo k boji.

31

Petr spěchal zpátky, aby své lidi uklidnil, ale než tak stačil učinit, celá jeho armáda propadla zuřivosti a napadla město. První útok byl odra-žen a při druhém proti nim vyslal byzantský velitel všechny své síly. Křižáci byli spíše lůza než armáda a profesionální vojáci si s nimi snad-no poradili. Mnoho jich bylo zabito, někteří byli se svými ženami a dětmi zajati a Petr, který v bitvě ztratil svou truhlu s penězi, uprchl ve zmatku s asi pěti sty dalšími do okolních kopců. On i jeho druzi se domnívali, že jsou jediní, kdo katastrofu přežili. Příštího dne se však k nim připojilo několik tisíc dalších a když se vydali na pochod smě-rem k Sofii, přicházeli stále noví, až bylo zřejmé, že ztratili jen asi jednu čtvrtinu svého mužstva. Bylo to zlé, ale mohlo to být ještě mnohem horší.

Další cesta probíhala v klidu a bez potíží prošli Sofií. Řekové se k nim chovali přátelsky a vlídně a císař Alexios vyslal k Petrovi po-zdravné poselstvo. Vytrpěli už dost. Petr překypoval vděčností a zby-tek cesty do Konstantinopole proběhl bez potíží. Po příchodu však bu-dili jeho muži svým chováním pohoršení - kradli jako straky v domech a palácích, ukradli dokonce i měď z chrámových střech, takže se Alexios úporně snažil poslat je co nejdřív dál přes Bospor do Asie. Jako válečníky je nijak zvlášť necenil a poradil jim, aby počkali na po-sily z Evropy, než se utkají s l'irky. Když udělal, co mohl, aby je varo-val před nebezpečím, které na ně číhá, přesunul je do velkého vojen-ského tábora zvaného Řeky Kibotos a Franky Civetot na asijském břehu Marmarského moře nedaleko Nikomedie. Tady se k nim připojil Gautier Sans-Avoir se svými muži a několik Italů, kteří sem dorazili nezávisle na ostatních. Cestou do tábora se dostali Němci do sporu s Francouzi a odmítli velení Petra Poustevníka. Na jeho místo zvolili italského šlechtice Rainalda a když dorazili do Kibotosu, nebyly jejich vztahy s křesťanskými druhy z Francie nijak zvlášť dobré. Slibný začá-tek společného tažení proti nepříteli to

právě nebyl.

Alexios se zachoval moudře, když je odsunul z Konstantinopole. Byli neukáznění a nezvladatelní. Jakmile se dostali na místo určení, nedbali císařovy dobré rady, aby se, dokud nedostanou posilu, zdrželi jakýchkoliv agresivních akcí, ale naopak začali hned v okolních vesnicích rabovat. Zpočátku nepronikali do Turky ovládaného území zvláště daleko.

Spokojili se s loupením a plněním blízkých vesnic, které byly snadnou kořistí. Vůbec jim nepřišlo na mysl, že ubozí vesničané jsou vesměs řečtí křesťané. V září podniklo několik tisíc Francouzů větší akci,

32

při které pronikli až k Nikáji, hlavnímu městu zdejšího tureckého sul-tána, který tu ale v té době nebyl. Neodvážili se zaútočit na samotné město, ale napadli okolní vesnice, uloupili všechny dobytek, na který přišli a s neuvěřitelnou krutostí vraždili a mučili křesťanské vesničany a jejich děti pekli na rožni. Malý vojenský oddíl Turků, který vyrazil z města, byl snadno zahnán a Francouzi se vrátili do Kibotosu obtíženi kořistí a sami se sebou nesmírně spokojeni.

Němci a Italové nechtěli zůstat pozadu a naplánovali na konec měsíce vlastní expedici. Pod Rainaldovým vedením se jich na Nikáju vydalo šest tisíc. Cestou plenili a loupili, ale na rozdíl od Francouzů všechny křesťany šetřili. Podařilo se jim zmocnit se neobsazeného hradu jménem Xerigordon a rozhodli se použít ho jako základnu pro své výpady do okolí. Netrvalo však dlouho a objevilo se velké turecké vojsko. Křižáci byli nuceni stáhnout se do hradu, který Turci okamžitě oblehli. Na neštěstí pro muže uvnitř byl jediným zdrojem vody pramen v proláklíně za hradbami. Podle současného kronikáře „byli tak souženi žízní, že vypouštěli krev ze žil svých koní a osly a pili ji. Někteří močili druhým do dlaní a ti moč pili. Jiní se zahrabávali do vlhké půdy, leželi si do ní a rozhazovali hlinu kolem sebe, aby zmírnili nesnesitelnou žízeň." Po osmi dnech se Rainald rozhodl požádat o podmínky kapitulace, ale Turci odmítli cokoliv zaručit kromě toho, že ušetří životy těch, kdo se zřeknou křesťanské víry. Rainaldovi nezbývalo než souhlasit, a tak byl ještě s několika dalšími, kteří se zřekli křesťanství, prodán do otroctví. Všichni ostatní byli povražděni.

Zprávy o této katastrofě se dostaly do Kibotosu a vyvolaly téměř paniku. Petr Poustevník byl tehdy v Konstantinopoli a v jeho nepřítomnosti se ostatní velitelé ve spěchu sešli k poradě o situaci. Jednání se účastnili i Gautier Sans-Avoir a dva němečtí šlechtici, kteří nebyli s Rainaldem v Xerigordonu. Uvážlivější se přimlouvali za opatrnost, argumentující tím, že není proč se na Turky bezhlavě vrhat. Lépe by bylo zůstat v pevném postavení, které se dá snadno hájit a počkat, až Turci sami přijdou. Tyto názory chvíli převážily, ale o několik dní později došly zprávy, že se k táboru blíží silné turecké vojsko. Horké hlasy, kterých nebylo málo, v čele s mladým Francouzem jménem Geoffroi Burel vykřikovaly, že sedět nečinně v táboře, zatímco se blíží nepřítel, je čirá zbabělost. Povykování o zbabělosti vždycky vyvolává silné a iracionální emoce a Burel s ostatními rváči prosadili svou. Koncem října opustilo celé vojsko Kibotos a táhlo proti Turkům. V táboře zůstaly jen ženy a děti s několika kněžími a mnichy.

33

Tři míle od tábora vedla cesta úzkým údolím. Jeho svahy byly zarostlé stromy a Turci, kteří se dozvěděli o blízcích se křesťanech, se tu ukryli, aby je napadli ze zálohy. Křižáci byli neopatrní. Hlučné pocho-dovali ve velkém neuspořádaném houfu, smáli se a pokřikovali na se-be, rytíři na koních tvořili předvoj. Turecká lest se dokonale zdařila. Přival šípů, který se náhle snesl, kosil křižácké řady. Mnoho koní padlo pod svými rytíři, jiní se zděšeně vzpínali, shazovali své jezdce a hnali se zpět přes řady pěšáků, kteří propadli zmatku a panice. Než se podařilo jakž takž obnovit pořádek, vyrazili Turci z úkrytu a zaútočili v klidných, disciplinovaných šicích na zmatený dav křesťanů. Rytíři, kteří nebyli zabiti první salvou šípů, sice bojovali s pro ně příznačnou statečností, ale bylo to málo platné. Převážná většina křižáků již byla na nekontrolovaném útěku zpět do Kibotosu.

V táboře se právě probouzel den. Ženy vařily jídlo pro děti, kněží začínali sloužit mši, někteří dosud spali, když obrovský mrak prachu na cestě a zmatený křik mužů ječících ve víru boje vnesl do tábora závan děsu. Boj se blížil s hrůznou nevyhnutelností laviny nebo samotné smrti. Poražené vojsko se hnalo ve zmatku do tábora, muži v zoufalé snaze uniknout pronásledujícím je Turkům padali jeden přes druhého. Byl to masakr. Vojáci, rytíři, kněží, ženy a děti, všichni byli sraženi k zemi, když s křikem přechali, aby se zachránili nebo když bez dechu a neschopni již utíkat zůstávali stát. Turci ušetřili několik dívek a chlapců, kteří se jim zalíbili. Hrůza dalších byla zajata, když byli vojáci islámu již tak přesyceni krví, že nedokázali dál zabíjet. Asi třem tisícům se podařilo uniknout a najít úkryt ve starém hradě u pobřeží. Bitva skončila.

Hrad přímo zázrakem odolal tureckému útoku. Jednomu z místních Řeků se podařilo proniknout do Konstantinopole se zprávou o katastrofě a Alexios okamžitě vyslal eskadru válečných lodí, aby v Kibotosu zachránila ty, kdo přežili. Když ji Turci viděli připlouvat k pevnině, ustali v obléhání hradu a

stáhli se do vnitrozemí. Ti z Petrových lidí, kteří zůstali naživu, byli dopraveni do hlavního města, odzbrojeni a ubytováni na předměstích. Zanechali za sebou bezpočet mrtvých těl. Celý kraj od malého zalesněného údolí, kde se Turci skryli v záloze, až po břeh Marmarského moře byl poset těly mrtvých, mezi nimiž bylo i tělo Waltra Sansavoira a většiny německých rytířů. Geoffroi Burel, největší viník celého neštěstí, unikl.

34

4

Koš zralého ovoce

Také mi ukázal Panovník Hospodin, a aj, byl koš ovoce letního. A řekl: Co ty vidíš, Amose? I řekl jsem: Koš ovoce letního. Opět mi řekl Hospodin: Přišelť konec lidu mému izraelskému, nebuduť již více promíjeti jemu. Prorocství Amose proroka, kap. 8

První zprávy o výpravě Petra Poustevníka, které došly do Francie a Německa, referovaly o úspěšném příchodu do Konstantinopole. Zprávy o katastrofě došly teprve mnohem později. Zatím Petrovi důstojníci sbírali horlivě další posily. Kněz Gottschalk dal dohromady ma-lou armádu v Lotrinsku a Bavorsku. V Čechách udělal totéž jeho druh, kněz, o němž nevíme víc, než že se jmenoval Volkmar. Další, dokonce ještě větší armádu sestavil v Porýní Emerich, hrabě z Leisingenu. Ještě než se tyto skupiny ozbrojených mužů vydaly na cestu za Petrem do Malé Asie, aby tu potíraly nepřátele Krista, kdosi položil otázku: Nenašli by se snad nepřátelé Krista někde blíž domovu? Proč pocho-dovat dva tisíce mil a bojovat s Turky, když v každém velkém evrop-ském městě žijí příslušníci rasy, která Krista ukřižovala? Židé nebyli v Evropě nikdy v oblíbě. Ani sami popularitu nevyhledávali. Jako raso-vá a náboženská menšina žili vždycky stranou od ostatních, sami mezi sebou, vyhýbali se styku se svými nežidovskými sousedy a prožívali ži-vot způsobem sobě vlastním. Zabývali se také lichvou, což církev křes-tanům zakazovala, a věřitelé jsou zřídka oblíbení. Židé však byli užiteč-ní jako bankéři a obchodníci především šlechtě a všichni souhlasili s tím, že z medicíny znají víc než kdokoliv jiný. Byli proto trpěni a bou-fe, která nad nimi v této době propukla, byla naprosto nečekaná.

Těžko říci, kdo to začal. Petru Poustevníkovi se nějak podařilo pře-svědčit francouzské Židy, aby mu dali doporučující dopisy pro Židy ve východní Evropě, od nichž doufal získat finanční pomoc pro svou ces-tu. Možná, že se myšlenka nátlaku na Židy, aby podporovali křižáky, opírala právě o tento příklad. Prakticky stejně postupoval dolnolotrin-ský vévoda Godefroi z Bouillonu, když se chystal k účasti na příští kří-

35

žové výpravě. Od mohučských a kolínských Židů dostal tisíc stříbr-ných mincí na uspišení příprav s tím, že je nechá na pokoji. Ujistil je, že neměl nikdy v úmyslu je jakkoli znepokojovat, nicméně jejich pení-ze přijal a je možné, že tím dal příklad jiným, aby i oni využili příleži-tost. Ať to byl kdokoliv, kdo tehdy úmyslně či neúmyslně zasel do lid-ských myslí myšlenku na pronásledování Židů, na jaře 1096 vzklíčila ve vražedný výbuch antisemitského násilí. Emerich z Leisingenu učinil první krok. 3. května napadl společně s některými ze svých mužů Židy ve Špýru, tucet jich zabil a jedna mladá Židovka spáchala raději sebe-vraždu, aby unikla znásilnění. Tato z vojenského hlediska nesmyslná akce byla prvním podnětem.

O čtrnáct dní později pochodoval hrabě z Leisingenu na Worms, kde byli z neznámého důvodu Židé ještě méně oblíbení než jinde. Když se tamní lidé dozvěděli o jeho záměru, přidal se k vojsku dav dychtivých venkovanů a městského obyvatelstva, aby se zúčastnil útoku na židov-skou čtvrť. Wormský biskup poskytl azyl židům ve svém paláci, ale Emerich a jeho lůza lačnící po krvi si prorazili cestu a přes protesty zděšeného biskupa povraždili pět stovek mužů, žen a dětí. O pět dní později, 25. května, přišla na řadu Mohuč, kde arcibiskup nařídil zavřít před Emerichem a jeho muži městské brány. Zpráva o jejich příchodu se však rozšířila, ve městě došlo k protižidovským nepokojům a příští-ho dne, 26. května, kdosi brány otevřel. Poděšení Židé se snažili vy-koupit si Emerichovu milost zlatem. Odevzdali mu sedm liber zlata, aby ho přiměli ušetřit jejich životy. Zlato přijal a následujícího dne vy-dal svým mužům rozkaz všechny Židy ve městě pobít. Prvním místem, které bylo přepadeno, byl arcibiskupský palác, kam se mnozí z nich uchýlili. Arcibiskup uprchl a jeho hosté byli brzy povražděni. Masakr ve městě pokračoval ještě další dva dny a jen málo Židů uniklo. Několik se zřeklo své víry, aby zachránili život, ale nebylo jich mnoho. Když krev přestala téci, bylo tisíc Židů mrtvých. Zatímco Emerich vraždil Židy v Porýní, směřoval již Volkmar se svými rekruty k východu, což mu nijak nebránilo v božím díle vraždě-ní příslušníků národa, který ukřižoval Krista. Zprávy o pogromu v Německu ho zastihly, když se svými muži dorazil do Prahy. Zde oka-mžitě začal masakrovat každého Žida, kterého objevil. Zdejší úředníci a biskup byli zděšení, ale bezmocní a Volkmar se vydal na další po-chod do Maďarska teprve když nezbyl na živu ani jediný Žid. Král Koloman nehodlal trpět, aby byl kdokoliv z jeho poddaných zabit, ať žid či křesťan, a když Volkmarovi lidé zahájili i v Maďarsku hon na

Židy, nařídil křižáky rozprášit. Následoval útok, při němž přišlo o život mnoho Volkmarových mužů a ještě víc bylo zajato. O osudu samotného-ho Volkmara a těch, kterým se snad podařilo uniknout, není nic známo. Prostě zmizeli a nikdo víc o nich neslyšel.

I Gottschalk a jeho lidé se nakazili vlnou antisemitismu a cestou do svaté země vraždili Židy. I jím v Maďarsku nekonečně trpělivý král Koloman nabídl - přes všechno, co již od západních křižáků zkusil - veškerou pomoc při průchodu zemí pod jedinou podmínkou, že se budou slušně chovat. Ukázalo se však, že se Gottschalkovi lidé nijak ne-liší od svých předchůdců, S pleněním začali hned po přechodu hranic. Je pochopitelné, že maďarští venkované byli nejvíc postižení a méně trpěliví než král Koloman. A tak docházelo mezi nimi a křižáky, kteří reagovali se svou obvyklou surovostí, k bitkám. V jedné vsi nabodli maďarského chlapce na tržišti na zašpičatělý dřevěný kůl. Takové cho-vání bylo i na trpělivost krále Kolomana příliš a vyslal proti vrahům vojsko. Gottschalk se dal na útěk jako první, ale nedostal se daleko a byl se všemi svými lidmi zabit.

Zbýl jen neblaze proslulý Emerich z Leisingenu, který se blížil k maďarským hranicím. Jeho pověst ho předešla a král Koloman mu odmítl vstup do země. Emerich se pokusil vynutit si přechod přes řeku, která tvořila hranici. Vedl přes ni jediný most, Maďary dobře chrá-něný. Boje se táhly šest týdnů, během nichž se Němci pokusili postavit další most. Jakmile byl hotov, přešli na maďarskou stranu a zatlačili obhájce do hradeb města Wiesselburgu, které ihned oblehli. Měli s se-bou potřebné obléhací zbraně a zdálo se, že město podlehne. Pak do-šlo k události, o které se nic určitého neví. Mezi Emerichovým voj-skem se rozšířila zvěst, která vyvolala paniku. Maďarská posádka vyu-žila situace a podnikla výpad. Němci byli vyvedeni z rovnováhy a po krátkém boji byli rozprášeni. Vojáci krále Kolomana většinu pobili, některé vzali do zajetí. Hrstce šťastlivců na dobrých koních se podařilo uniknout. Jedním z nich byl i Emerich z Leisingenu.

Zprávy o zániku celého Emerichova vojska se dostaly na Západ krátce po zvěsti o osudu Gottschalkova a Volkmarova mužstva. Když se lidé dozvěděli, že Turci na hlavu porazili i vojsko Petra Poustevníka, jejich zděšení a beznaděj neznaly mezí. Zdálo se, že Bůh opustil svůj lid. Mnozí dospěli k závěru, že zkáza, která postihla první křižáky, je božím trestem za zločiny spáchané na Židech. I když upřímně a hluboce litovali, že tak urazili Boha, nepřestali se připravovat na další křížovou výpravu a jen se modlili, aby je tentokrát Bůh vedl k vítězství. Za

37

své hříchy byli potrestáni. Na otázku z žalmu 79 „Až dokud, Hospodine? Na věky liž se hněvati budeš a hořeti bude jako oheň horlení tvé?“ mohla být jen jediná odpověď. Bůh se nebude na svůj lid hněvat věčně. Taková představa byla nemyslitelná. Příště bude všech-no jinak.

38

5

Shromáždění knížat

Kralujeť Bůh nad národy, Bůh sedí na trůnu svém svatém. Knížata národů připojili se k lidu Boha Abrahamova... Žalm 47

Během léta 1096, v době kdy Petra Poustevníka a jeho mužstvo stihla pohroma a Židé v Německu a střední Evropě byli vražděni ve jménu Krista, se chystali různí princové a šlechtici, kteří přijali výzvu papeže Urbana, na cestu.

Byli méně netrpěliví než Petr a méně krvelační než Emerich. A byli si vědomi toho, že žádná vojenská výprava - a tím méně tak obrovská jako tažení proti Turkům - nemůže být úspěšná bez pečlivé přípravy. Byla by však chyba hovořit o této křižácké výpravě jako o jedolité společné expedici. Nebylo tomu tak. Měla totiž strukturu řady na sobě v podstatě nezávislých výprav vedených jednotlivými pány, které spo-jovala křesťanská víra a společný cíl, nikoliv podřízenost nejvyššímu velení. Jejich vojska se lišila co do počtu stejně jako se jejich velitelé li-šili charakterem, temperamentem i motivací. Každý se vydal na Východ vlastní cestou a v době, kterou si sám určil. Je důležité vědět, o jaké lidi šlo, protože právě oni měli budovat a formovat první křižá-cá království ve Svaté zemi, i když byl jejich přínos různý.

První, který se měl vydat na cestu, byl Hugo z Vermandois, mladší syn francouzského krále Jindřicha I. Vyznačoval se spíše pěkným ze-vnějškem a výmluvností než pevným charakterem nebo praktickými schopnostmi. Vyzbrojil nepočetné vojsko ze svých nevelkých panství v severní Francii a v srpnu se vydal na cestu do Itálie. Co ho k tomu vedlo, nikdo nezná, možná, že zdědil po své matce, Anně Kyjevské, wanderlust, ale ať byl jeho důvod jakýkoliv, byl pevně rozhodnut, že musí být po svém příchodu do Konstantinopole uvítán s poctami hod-nými toho, v jehož žilách koluje krev francouzských králů. Proto ode-slal císaři Alexiovi dopis, v němž požadoval odpovídající přivítání.

39

Další poslové měli žádat totéž od byzantského guvernéra města Dráče (Dyrrhachion), malého přístavu na východním pobřeží Jaderského moře, kam Hugo hodlal doplout se svým mužstvem z Bari.

Poselstvo dorazilo v pořádku do Konstantinopole, kde velmi pobavilo čtrnáctiletou císařovu dceru, Annu Komnenovnu, která nemohla pochopit ab-surdní drzost tohoto barbara ze Západu a aroganci, s jakou se obrátil na jejího otce. Hugova iniciativa, chopit se kříže, byla velmi důležitá, protože jeho bratr, král Filip, byl nedávno exkomunikován. Tím, že se Hugo stal křížákem, vyjádřil souhlas francouzského královského dvo-ra s iniciativou papeže Urbana.

Během své cesty Francií posbíral Hugo některé ze zbytku mužů Emericha z Leisingenu. Potom překročil hranice do Itálie a zamířil na jih k Bari v Apulii, která byla tehdy normanským královstvím a vysílala vlastní křížovou výpravu. Zatím šlo všechno hladce, ale začátkem října, krátce po naložení armády v Bari, se začalo všechno zoufale ha-tit. Nejpříhodnější doba pro plavbu minula. Konec září a začátek října byly pověstné svými vichřicemi, kterým se každý snažil vyhnout. Hugo však nic takového udělat nemohl, měl-li dorazit do Konstantinopole před začátkem zimy, a tak vyplul.

Uprostřed Jaderského moře je zasti-hla bouře, několik lodí šlo se vším, co bylo na palubě, ke dnu a zbytek byl zahnán mezi nehostinná skaliska na pobřeží Illýrie. Sám Hugo bíd-ně ztroskotal nedaleko Dráče. Potlučeného, vyděšeného, na kůži pro-máčeného a rozhodně ne naladěného vychloubat se svou královskou krví ho našli muži vyslaní zdejším guvernérem Janem Komnenem, kte-rý na základě dlouholetých zkušeností věděl, že podzimní bouře nebe-rou ohled ani na prince. I když byl jeho příchod neslavný, choval se k němu jeho byzantský hostitel s nejvyšší úctou, napájel a hostil ho tak, jak odpovídalo jeho vysokému společenskému postavení. Současně však bedlivě sledoval každý jeho pohyb. Když byl dovezen do Konstantinopole, choval se k němu císař Alexios stejně. Byl uvítán s úctou a vřelostí, zahrnut dary, ale každý jeho pohyb byl bedlivě, i když nenápadně, sledován. Tento fakt se některým z jeho družiny ne-zamlouval a mezi sebou obviňovali císaře, že jedná s Hugem jako se zajatcem.

Toto obvinění mělo určité opodstatnění, protože Alexios měl sku-tečně obavy. Hugo byl první z mnoha západních princů, kteří měli při-jít v čele svých armád do Konstantinopole, a císař se pochopitelně sna-žil zjistit, co mají v úmyslu. Když se obrátil k Západu se žádostí o po-moc proti Turkům, nepředstavoval si, že do jeho země vtrhne celá řada

40

nezávislých armád. Doufal, že přijdou dobrovolníci, kteří posílí jeho armádu, ve které budou bojovat jako žoldnéři podřízení jeho velení. Huga z Vermandois nespustil z dohledu, dokud nezjistil, že je ochoten složit přísahu věrnosti. Nedůvěřoval Frankům (jak nazýval všechny zá-padní křesťany), neměl-li je na očích. Jeho dřívější zkušenosti s nimi -zejména s Normany - nebyly nijak povzbudivé. Byl však připraven jim lichotit a oslňovat je vyhlídkami na velké bohatství, pokud by získal jejich loajalitu. Přesvědčit Huga aby složil slib věrnosti netrvalo dlou-ho. Ti, kdo přišli po něm, se už tak snadno získat nedali.

Godefroi z Bouillonu, vévoda Dolního Lotrinska,se vydal pod ko-rouhví s křížem na Východ jako druhý. Často byl líčen v romantických barvách jako ztělesnění „skutečně dokonalého urozeného rytíře" z Chaucerových Canterburských povídek. Historik Harold Lamb před padesáti lety napsal: „Když se Godefroi a oba jeho bratři, Eustach a Balduin, vydávali na křížovou výpravu, sledovalo mnoho zraků tři šedooké mladíky směřící se štěstím, mohutné a vzpřímené ve své hr-dosti, jedoucí na těžkých válečných ořích za modrým lotrinským pra-porcem. Na jejich kožených kabátcích byl vyšit vpravo od srdce rudý kříž, jejich bílá hrdla obtačel jantarový růženec a zlaté vlasy jim splý-valy po ramenou."

Je to romantický a značně matoucí obraz. Je pravda, že sám Godefroi byl hezký, urostlý a světlavý muž, ale v žádném případě nemohl být líčen jako „šedooký mladík", protože mu bylo třicet šest let. Uhlazené chování a vrozený šarm mu nijak nebránily v tom, aby valnou část peněz, které potřeboval na financování křížové výpravy, získal od Židů žijících v jeho vévodství způsobem, velmi připomínajícím vydírání - i když se tak dalo civilizovaně a bez Emerichova hrubé-ho násilí. Balduin, nejmladší ze tří bratrů, odpovídal popisu ještě méně než Godefroi. Byl z nich největší a stejně tmavý, jako byl jeho bratr světlavý. Zatímco Godefroi byl ve styku s lidmi vlídný a okouzlu-jící, byl Balduin chladný, povýšený a pyšný. Jako nejmladší byl určen k službě církvi a také studoval na kněze. Kariéra duchovního ho však nelákala a pro krátkém čase ji opustil. Měl příliš rád požitky tohoto světa, než aby byl knězem. Balduina silně přitahovaly tělesné rozkoše, pro něž neměl Godefroi mnoho smyslu. Schopný, tvrdý a cílevědomý, byl z prvních křížáckých knížat zdaleka nejnebezpečnější. Dychtivě se chopil příležitosti, kterou mu křížová výprava nabízela. Jako nejmladší syn ze šlechtické rodiny neměl vyhlídky, že by zdědil majetek na Západě, proto se vydal na Východ, aby si vše vynahrail. Těžko říci,

chtěl-li opravdu přijít na pomoc svým křesťanským druhům v boji za osvobození z područí Turků. Je však jisté, že se rozhodl najít na Východě štěstí, protože s sebou vzal svou normanskou manželku i s malými dětmi, čímž jasně naznačil, že se nehodlá vrátit.

I když tito tři bratři vedli Maďarskem vojsko čítající tisíce severních Francouzů, Lotrinčanů a Němců, proběhl jejich průchod v klidu. Po zkušenostech s Petrem Poustevníkem a Emerichem z Leisingenu už král Koloman neriskoval a požadoval Balduina jako rukojmí zaručující dobré chování nových křižáků. Balduin váhavě souhlasil a Godefroi za svou osobu prohlásil, že bude každý násilný čin spáchaný jeho lidmi potrestán smrtí. Všechno probíhalo v klidu až do chvíle, kdy armáda o-pustila Maďarsko a vstoupila na byzantské území. Zde se mezi křižáky rozšířily přehnané pověsti o domnělém uvěznění Huga z Vermandois. Rozlítily je tak, že vyplnili a zpustošili kraj kolem městečka Selymbria, padesát mil západně od Konstantinopole. Alexios u Godefroie proti chování jeho mužů protestoval a Godefroi obnovil pozdě, ale přece, před další cestou pořádek. K hradbám Konstantinopole dorazil dva dny před Vánocemi a rozložil tábor u vod Zlatého rohu.

Bylo-li pro císaře důležité, aby přemluvil Huga z Vermandois k složení slibu věrnosti, bylo pro něho ještě důležitější, aby přesvědčil Godefroie, jeho bratry a družinu rytířů, doprovázejících je v čele mnohem větší armády, aby učinili totéž. Hugo sice na své krajany naléhal, aby císaři vyhověli, Godefroi však nesouhlasil. Složil již přísahu věrnosti císaři Jindřichu IV. a neshledával, proč by měl přísahat lenní věrnost jinému pánovi, kterého navíc neznal. Proto odmítl. Alexiovi se zdálo, že se potvrzují jeho nejhorší obavy, a rozhodl se přerušit Frankům dodávky zásob. Nechtěl-li spolupracovat, ať nejede. Na Balduina tato lekce nezapůsobila. Podnikal se svými muži nájezdy do nejbližšího okolí města, kde si bez ptaní bral, co chtěl, aniž čekal na něčí souhlas, a to tak dlouho, až Alexios ustoupil. Nebyl to právě slibný začátek a smír mezi císařem a nově příchozími netrval dlouho. Alexios vyčkal a po Vánocích se znovu pokusil přesvědčit Godefroie, aby mu složil lenní slib. Času mu už ale mnoho nezbyvalo, protože vě-děl, že do jeho země táhnou další křižácká vojska, a Alexios byl rozhodnut dosáhnout úspěchu dřív, než tyto západní posily dorazí. Godefroi a jeho bratři však dál odmítali, proto Alexios znovu váhavě omezil zásobování vojska, i když neměl v úmyslu je docela zarazit. Křižáci opět reagovali drancováním venkova a blízkých vesnic, kde

42

občas narazili na námezdné oddíly Pečeněgů, kteří zastávali v kraji funkci policie. Pečeněgové byli nomádský kmen, který dodával byzantskému císaři nejlepší vojáky. Když křižáci přišli na to, že někteří z Pečeněgů jsou muslimové, jejich zášť a nedůvěra k Alexiovi vzrostly. Balduin nastražil na Pečeněgy léčku, šedesát jich zajal a mnohé z nich zabil, ačkoliv si těžko lze představit, čím mohla jejich smrt Frankům prospět. Jediné, čeho dosáhli, bylo, že pro tu chvíli znemožnili byť jen pomyšlení na příměří mezi oběma stranami.

Godefroi si toho byl vědom a pravděpodobně podněcován Balduinem postoupil se svým vojskem k městským hradbám a zaútočil na jednu z bran. Byl čtvrtek Svatého týdne a Byzantinci, naprosto nepřipravení na podobné pře-padení, byli hluboce otřeseni. Nemohli pocho-pit, že lidé, kteří o sobě tvrdí, že jsou křesťany, útočí na své křesťanské druhy, neřku-li v takový den. Ve městě sice na chvíli zavládla panika, ale hradby byly pevné a jakmile se Byzantincům podařilo napadenou bránu zavřít, nezbylo křižákům nic jiného, než se stáhnout do bezpeč-né vzdálenosti. Příštího dne, na Velký pátek, vyslal Alexios ke Godefroiovi své zástupce k jednání, ale křižáci je bez ohledu na svá-teční den napadli, aniž je vyslechli. To už bylo na císaře, který byl jako křesťan hluboce otřesen a jehož trpělivost byla vyčerpána, příliš. Vydal několika císařským oddílům rozkaz napadnout Godefroiovo mužstvo a udělit mu pořádnou lekci. Zatímco byzantští lučišníci zasypávali zmatené Franky z hradeb šípy, přičemž záměrně zasahovali spíš jejich koně, než aby se v tento den snažili zabít své křesťanské souvěrce, napadla je ze zálohy od sousední brány švadrona byzantské jízdy. Útok byl proveden s takovou profesionalitou a jistotou, že Frankové byli v mžiku rozprášeni.

Tato rozhodná porážka konečně přivedla Godefroie k rozumu. Uvědomil si, že císař má pod svým velením mnohem silnější vojsko. A i když se nerozhodl okamžitě, postupně se smířil s osudem. Poslal cí-saři zprávu, že by ho ve městě navštívil, bude-li mu předem zaručena bezpečnost. Oba muži se pravděpodobně setkali na Hod boží veliko-noční. Godefroi, jeho bratři i nejmznesenější šlechtici z jeho doprovodu, včetně bratrance Balduina z Le Bourg, složili Alexiovi lenní přísahu. Císař každého z nich okamžitě pozdravil polibkem na znamení smíru a jako svého adoptivního syna, zahrnul je dary a uspořádal na jejich počest skvělou hostinu. O několik dní později s pocitem nesmírné úle-vy dopravil je i jejich vojsko přes Bospor do tábora na asijském břehu dřív, než mohl blížící se další kontingent křižáků znásobit jejich síly.

43

Stihl to v poslední chvíli. Do předměstí Konstantinopole již začínaly přicházet velké, ale značně různorodé a špatně organizované skupiny křižáků, z nichž mnozí se v hloučcích potulovali po Balkáně

doufajíce, že se někde s Godefroiem setkají. Ukázalo se, že se s nimi dá vyjít stej-ně těžko a že jsou stejně bojechtivi jako jejich předchůdci. Jednání s nimi vyžadovalo od Alexia nejvyšší míru taktu a sebeovládání. Opět se snažil přesvědčit velitele, aby mu složili lenní přísahu a opět narazil na tvrdý odpor. Když nakonec svolili, protože jim nic jiného nezbyva-lo, použil této příležitosti k tomu, aby pozval Godefroie a Balduina, aby se obřadu zúčastnili jako hosté. Nově příchozí byli nevychovaní neotesanci a když se jeden z nich odvážil usednout na císařský trůn, u-dělil mu Balduin ostrou důtku. Muž se cítil pokořen a začal být agre-sivní. Hlučně se ospravedlňoval tím, že by císař neměl sedět, když tolik udatných mužů musí stát. Alexios, který jeho slova zaslechl, požádal, aby mu byl představen. Když se tak stalo, začal se muž chvástat svými úspěchy v boji muže proti muži a císař ho jemně upozornil, aby si při setkání s Turky dal pozor. Sotva by se řídili pravidly platnými pro sou-boje mezi křesťanskými rytíři. Když setkání skončilo a všichni přítom-ní se zavázali lenní přísahou, byli přepraveni přes Bospor, kde se při-pojili ke Godefroiovu křižáckému vojsku.

A opět byl nejvyšší čas. O několik dní později dorazil do Konstantinopole po celkem klidné a nerušené cestě v čele vojska men-šího, než bylo Godefroiovo, normanský kníže Bohemund z Tarentu. Jeho armáda byla však lépe vyzbrojena a vycvičena a skládala se z Normanů, rozených vojáků. Právě jich se císař obával ze všech křižá-ků nejvíc. Bohemund byl synem pověstného normanského dobrodruha Roberta Guiscarda (zvaného „Robert Lstivý“ nebo „Lišák Robert“), který si v jihoitalské provincii Apulii vybojoval vévodství. Nedlouho předtím vpadl do byzantského císařství a za účinné pomoci syna Bohemunda kolem sebe šířil teror kamkoliv vkročil. Bohemund byl po fyzické stránce nádherné stvoření. Anna Komnenovna jím byla doslova vyvedena z míry. Napsala: „Až dosud nebyl v zemích Římanů spatřen takový muž, byl nádherný na pohled. Byl o stopu nebo i víc vyšší než ostatní, měl útlý pas a štíhlé boky, široká ramena, hluboce klenutý hrudník a velké, pevné paže... Měl silné ruce, plnou, svalnatou šíji a stál, mírně nakloněn, pevně na svých nohou. Jeho vlas byl jako ryzí zlato a nesplýval mu na ramena jako ostatním barbarům, protože naň nebyl nijak zvlášť pyšný a stříhal jej krátce nad ušima, a také byl hladce oholen. Jeho jasné modré oči vyjadřovaly ducha a důstojnost

44

a totéž platí o jeho chřípí. Tento muž vyzařoval zvláštní kouzlo a přece bylo na něm cosi děsivého, protože tvar jeho těla a třpyt jeho zraku prozrazovaly sílu i divokost. Dokonce i jeho smích zněl jako pohrdavé supění...Neboť tento muž byl vychytralý a podezíravý. Náladový a trudnomyslný, opustil svou vlast, kde mu nepatřil ani kousek půdy, aby se podle vlastních slov poklonil Božímu hrobu. Ve skutečnost chtěl jít ve stopách svého otce a, pokud by se mu to podařilo, získat na Východě trůn." Nemýlila se. Bohemund však neměl v úmyslu prozra-dit předčasně svůj záměr a po příchodu do Konstantinopole nepůsobil žádné potíže a složil Anninu otci lenní přísahu. Kleče před Alexiem klidně přísahal bez ohledu na plány, které spřádal do budoucnosti.

Další soukromá armáda postupující východním směrem byla ze všech největší. V jejím čele stáli Raimond IV. ze Saint Gilles, hrabě z Toulouse a markýz provensálský a Adhémar de Monteil, biskup z Le Puy, který byl všeobecně považován za duchovního vůdce celého kři-žáckého tažení odpovědného jedině papeži. Raimond byl muž kolem šedesátky s obrovským majetkem v provinciích Languedoc a Provence a Byzantinci ho považovali za civilizovanějšího a spolehlivějšího než ostatní západní vojevůdce. V jeho doprovodu byli četní šlechtici z jižní Francie a jřtělí za sebou obtížnou cestu. Na rozdíl od těch, kteří šli před nimi, vedl Raimond své vojsko severní Itálií a potom dolů poho-řími Dalmácie. Nebyla to moudrá volba. Cesty ibyly špatné, kraj ne-vlídny a místní obyvatelstvo, většinou polodivoci Slované, nepřátelské. SuJevost té doby jasně dokládá incident, k němž cestou došlo. Popsal jej kněz, Raimond z Aguilers, Raimondův kaplan v Toulouse. „Hrabě byl s muži svého zadního voje, když jej a několik jeho mužů Slované na nějaký čas odřízli", píše kaplan.„Zaútočil na ně a šest jich zajal. Když se proto na něho ostatní Slované pomstychtivě vrhli a nutili ho, aby jel zpátky k armádě, nařídil, aby několika zajatcům vyloupali oči, jiným u-řezali nohy a zbývajícím zmrzačili nosy a ruce. Pronásledovatelé při pohledu na zajatce zaváhali jati lítostí nad jejich utrpením a hraběti se podařilo i s doprovodem ve zdraví uniknout. Tak se s pomocí Boží za-chránil před agónií smrti a nebezpečím těchto míst." Lidé pozdějších a jiných staletí sotva mohou pochopit, co měla boží milost společného s tímto malým krvavým incidentem, ale středověk a křižáky nikdy ne-pochopíme, nedokážeme-li se vmyslet do jejich poctivého přesvědčení, že právě v těchto případech zasahuje Bůh svou milostí. Jejich trápení nebylo konce, ani když Raimondovi křižáci prošli kra-jem Slovanů a vstoupili nedaleko Drače na byzantskou půdu. Byli ne-

45

uvěřitelně neukáznění a jejich opětovné pokusy o drancování kraje, jímž procházeli, vyvolávaly srážky s pečenežskou policií, která měla dohlížet na jejich postup. Lidé umírali na obou stranách. Biskup z Le Puy byl zraněn a nějaký čas držen v zajetí. I když jej Pečenežové ihned propustili, jakmile zjistili, o koho jde, vzdouvala se s narůstající po-drážděností vlna hněvu. Vrcholu dosáhla regulérní bitvou mezi

křížáky a byzantskými oddíly vyslanými Pečeněgům na pomoc, v níž byli Frankové na hlavu poraženi. Ti, kdo přežili, byli tak pokořeni, že po zbytek cesty do Konstantinopole, kam dorazili koncem dubna krátce potom, co Bohemundovo vojsko překročilo Bospor, již nevyvolávali žádné další potíže.

Existovaly ještě tři další soukromé armády, každá asi v počtu deseti tisíc mužů. Zde musíme znovu opakovat, že skutečný počet se dá ne-smírně těžko zjistit, dobové zprávy jsou vždycky přehnané. Vedli je Robert, vévoda normandský, jeho švagr Štěpán, hrabě z Blois, a jeho bratranec Robert, vévoda flanderský. Většinou cestovali společně. Byli to muži velmi rozdílného temperamentu a rozdílných schopností. Robert Normandský, nejstarší syn Viléma Dobyvatele, byl - což je až s podivem - laskavý, nevýrazný muž na začátku čtyřicítky, který byl od otcovy smrti v neustálé válce se svým bratrem Vilémem Rufusem. Za tento stav věcí nenesl Robert vinu, protože mladší bratr měl ve zvyku napadat jeho vévodství, což mu měl Robert pochopitelně za zlé. Na Urbanovu výzvu ke křížové výpravě odpověděl s ryzím a zbožným nadšením a vzal s sebou nejen Odonu, biskupa z Bayeux, ale i značný počet šlechticů z Normandie a několik z Anglie, mezi nimi vévodu z Norfolku, který v té době žil v Británii ve vyhnanství. Štěpán z Blois byl docela jiné povahy. Neoplýval nadšením pro křížovou výpravu, ale oženil se s dcerou Viléma Dobyvatele Adélou, která usoudila, že by měl jít - a tak šel. V jejich domácnosti nebylo nejmenších pochyb o tom, kdo má rozhodovat: rozhodovala ona. Doprovázel ho kněz Fulcher ze Chartres, který se stal hlavním kronikářem příštích událostí. Robert Flanderský, ač nejmladší, byl ze všech tří nejvýraznější osobností. Účastí na křížové výpravě šel ve šlépějích svého otce, který před několika lety podnikl pouť do Jeruzaléma a na zpáteční cestě se něja-ký čas zdržel v Konstantinopoli.

Po společném pochodu Itálií na jih se armáda rozdělila do dvou skupin. Robert Flanderský se svou skupinou se ihned nalodil v Bari a krátce po příchodu Bohemundově bez pohromy dorazil do Konstantinopole. Robert Normandský a jeho švagr se rozhodli poho-

46

dně strávit zimu v jižní Itálii a teprve potom pokračovat v cestě. Jak měsíce mýjely, začala se jejich armáda pomalu rozpadat, nadšení mužstva sláblo, malé skupinky se dokonce chtěly vrátit domů. Když se konečně oba velitelé rozhodli, že se v Brindisi nalodí, stihla je pohroma v pravém smyslu slova středověká. První loď, která opustila přístav, se převrhla a klesla ke dnu, mnoho lidí, nákladních zvířat, zásob a pokladnic s penězi bylo ztraceno. Ti, kdo na nalodění teprve čekali, byli pochopitelně zděšeni. Zanedlouho se však roznesla zpráva, že těla utonulých, vyplavená na břeh, mají - podle Fulchera ze Chartres - „do masa na rameni vtisknuté znamení kříže". Takový zázrak tehdy nikoho zvláště nepřekvapil, protože, abychom opět citovali Fulchera, „těm, kdo o tom přemýšleli, dal rozum, že bylo naprosto v pořádku, jestliže se tímto zázrakem mrtvým ihned dostalo z boží milosti pokoje života věčného v zjevném souladu s proroctvím: „spravedlivý, kdo předčasně dojde smrti, bude spasen". I když tento projev boží moci křížáky neudivil, nedokázal ani on plně vrátit odvahu těm, kteří čekali na palubě zbývajících lodí na vyplutí, a tak někteří dezertovali. Většina však zůstala věrna křížáckému slibu a nechala se dopravit do Dyrrhachia, kam dorazili po drsné a nepříjemné plavbě bez ztrát na životech. Potom pokračovali do Konstantinopole, kam vkročili v květnu. Město je okouzlo. Fulcher ze Chartres jím byl uchvácen: „Ach, jak vznešené a nádherné město," psal. „Kolik je zde klášterů, kolik paláců a všechny úžasně krásné vybudované! Kolik mimořádných věcí k vidění, dokonce i v ulicích a na náměstích! Bylo by únavné vyjmenovávat všechnu tu spoustu zlata, stříbra, různých rouch a ostatků svatých, které tu jsou k spatření. Lodi sem nepřetržitě dopravují všichni, co člověk potřebuje." Štěpán z Blois byl městem neméně okouzlen, jeho největší obdiv však patřil císaři Alexiovi, který se vůči němu choval stejně laskavě a vlídně jako ke všem ostatním západním šlechticům, kteří mu složili lenní přísahu, a zahrnoval ho dary. Svě ženě Adéle napsal: „Váš otec, má milovaná, rozdával četné dary, ale ve srovnání s tímto mužem nebyl téměř ničím." Těžko se ubráníme pomyšlení, jak asi zareagovala strach budící Adéla na tuto poznámku o svém otci, Vilému Dobyvateli, ale vzhledem k tomu, že její muž byl vzdálen tisíce mil, asi si s její reakcí moc hlavu nelámal.

Předmět jeho obdivu, Alexios, nesporně prožíval pocit nesmírné úlevy, když byly obrovské křížácké armády konečně přepraveny přes Bospor do Asie. Díky pozoruhodné kombinaci trpělivosti, pevnosti,

47

předvídavosti, diplomacie a šlechtetnosti dokázal asimilovat ve svém císařství řadu hrůzu budících cizích armád, aniž došlo ke katastrofě, a vyslat je do boje proti svým nepřátelům. Ba co víc, učinil vše, co bylo v lidských silách, aby zajistil, že budou přitom jednat jako jeho vazalové. Nebyla jeho chyba, že většina z nich porušila danou lenní přísahu, a dokonce by se dalo říci, že to nebyla ani chyba samotných křivopří-sežníků. Sliby jsou vždy křehké, zejména jsou-li ti, kdo je skládají, účastníky velkých historických událostí. Člověk pak lehce sejde z pevné cesty věrnosti a cti. Poté, co neukázněné, nedostatečně organizované, barbarské, ale současně vizionářské rytířstvo západního

křesťanstva přeploovalo Bospor sledováno bdělým zrakem Alexia a jeho byzantských druhů, začaly na sebe narážet dvě kultury: jedna velmi sta-rá, nesmírně civilizovaná, která již překročila vrchol svých fyzických sil, druhá vynořující se z hlubin barbarství, plná necitelné a nespoutané energie a tvůrčích sil mládí. Údělem mladší bylo sehrát významnou roli při zničení starší, ale zatím to nikdo nevěděl. Dosud věřili, že jsou spojenci.

50

Vzhůru, vojsko křesťanské

Vzhůru, vojsko křesťanské, v pochod do války

s křížem Ježíšovým proti pohanovi táhnout do dálky.

Královský pán Kristus sám řídí náš boj,

vpředu proti nepříteli kráčí jeho voj.

S.Baring-Gould

Když se všichni křižáci sešli v obrovském vojenském táboře na asijské straně Bosporu, hořeli netrpělivostí vydat se na další pochod na východ do Svaté země. Stejně netrpělivě čekal na jejich odchod i císař Alexios a slíbil, že jim dá s sebou průvodce, kteří znají cestu přes velkou planinu Anatolie. Než se mohli bezpečně vydat na pochod k Jeruzalému, vzdálenému tisíc mil, museli splnit jeden úkol: dobýt opevněné město Nikáju, ležící vzdušnou čarou sotva padesát mil od Konstantinopole. Nikája kontrolovala silnici, která měla být jejich hlavní zásobovací tepnou, a byla v rukou seldžuckých Turků. Stála na břehu Askánského jezera, byla obklopena hrozivými obrannými valy a protože ji Turci považovali za své hlavní město, byla střežena silnou posádkou. Křižáci ji nemohli jednoduše obejít, protože bylo příliš nebezpečné nechat si v týlu tak silný opěrný bod. Křižácké vojsko představovalo největší armádu, jaká byla v západní Evropě vytvořena od zániku Západořímské říše. Čítala asi sto tisíc mužů, žen a trénu, a i když neměla jednotné velení, byla to skutečně děsivá síla. Při prvním riskantním výpadu proti Turkům bylo štěstí na straně křižáků. Seldžucký sultán Kilič Arslan (Arslan znamená „Lev“) byl právě mimo město na východní hranici, kde bojoval s danišmend-skými Turky, soupeři Seldžuků, o nadvládu nad malíčkým arménským státem. Kmenové rozdělení Turků je neobyčejně složité. V době První křížové výpravy byli nejvýznamnější Seldžuci. Jejich sultán Kilič Arslan se doslechl, že se blíží nové vojsko západních křesťanů. Petr Poustevník se svou lůzou ho však utvrdil v názoru, že se od této neukázněné chátry nemá čeho obávat. Proto nijak nespěchal, aby se s nimi utkal. Nikája byla dobře střežená a dokázala se o sebe postarat.

51

Godefroi z Bouillonu opustil hlavní tábor na břehu Bosporu jako první a vyrazil proti městu. Záhy ho dostihla armáda Bohemundova, které dočasně velel jeho synovec Tankred. Zastupoval strýce, který pobýval jako císařův host v Konstantinopoli. Přidal se k nim i Petr Poustevník s hrstkou těch, kteří přežili strašnou porážku před několika měsíci. Připojilo se k nim i několik byzantských ženistů, kteří mohli pomoci radou i skutkem v případě, že bude nutné město obléhat. K hradbám Nikáje čtyři míle dlouhým, opatřeným věžemi a mimořádně pevným dorazili všichni 6. května. Celé město se podařilo úplně obklíčit teprve po příchodu Raimonda z Toulouse, který dorazil se svým velkým houfem křižáků z Languedoku o deset dní později, následován začátkem června Robertem Normanským a Štěpánem z Blois. Mezitím již vyslali Turci posly, z nichž jeden byl zajat, aby informovali Kiliče Arslana o příchodu křižáků a naléhavě ho žádali, aby přichvítal na pomoc.

Kilič Arslan byl již na cestě a z chodu zaútočil na Raimondovo vojsko u jižní hradby města. Hlavní vlna tureckého útoku napadla právě křídlo křesťanů, kterému velel biskup z Le Puy. Jeho muži měli co dělat, aby vydrželi, než přišel na pomoc Robert Flanderský. Boj trval celý den a ztráty byly na obou stranách. Nakonec bylo na sultánovi, aby dal povel k ústupu. K jeho úžasu byli noví příchozí docela jiní než muži Petra Poustevníka a Turkům byli víc než rovnocenní. Netřeba říkat, že tento úspěch naplnil křižáky pýchou, i když byli mnozí raněni a všichni vyčerpaní. Svě vítězství oslavili tak, že utkali hlavu každému Turkovi, kterého se jim podařilo objevit, a hlavy potom vystřelovali přes hradby do ulic města. Jiné naráželi pod městskými hradbami přímo před zraky zoufalých obránců na kopí. Bylo to sice významné vítězství, ale město dosud odolávalo a ani se nezdálo, že brzy padne. Stále ještě bylo zásobováno čluny připlouvajícími přes Askánské jezero, a když se byzantští ženisté pokusili hradby podminovat, neuspěli. Křižáci nakonec požádali o pomoc císaře. Malá eskadra byzantského loďstva dostala rozkaz zajistit zásobování tábora přes jezero. Velitel loďstva, admirál Butumites, měl současně zahájit s velitelem turecké posádky jednání o kapitulaci. Turek si byl vědom, že od poraženého Arslana nemůže očekávat pomoc a neměl důvod odpor prodlužovat. Sdělil Butumitovi, že je připraven město vydat za předpokladu, že budou zachovány životy jeho posádky. Tak zněla dohoda mezi tureckým velitelem a byzantským admirálem. Křižácké velení bylo asi o průběhu jednání informováno, ale mužstvo nevědělo, o č

jde. Naopak, všichni netrpělivě čekali na generální útok na město, které byl naplánován na 19. června. Čím víc se tento den blížil, tím víc stoupalo jejich vzrušení. V noci 18. června však otevřeli Turci Butumitovým mužům jednu z městských bran a když se ráno křižáci probudili, zjistili, že byli připraveni o svou kořist. Počítali s tím, že město vyplení, a nyní zuřili. Ještě víc se rozlítli, když viděli, jak Byzantinci zacházejí s tureckými zajatci. Někteří se směli vykoupit, jiným byl do konce povolen návrat k rodinám, aniž museli za toto privilegium zaplatit. Křižákům, kteří by je byli všechny bez milosti jako nepřátele Krista povraždili, připadalo tato neuvážená a nepochopitelná velkorysost jako zrada a dokonce rouhání. Nedokázali pochopit diplomatickou hodnotu tohoto projevu mírumilovnosti, který byl Byzantincům blízký.

I když se chvěli hněvem, nepochyboval nikdo z křižáků, že dobytí Nikáje je velkým vítězstvím. Všem dodalo odvahy a povzbudilo je. Štěpán z Blois napsal nadšeně své ženě Adèle: „Za pět neděl budeme v Jeruzalémě“ a s neblahou jasnokřivostí dodal: „pokud nás nezadrží v Antiochii“. Když se křižáci týden po dobytí Nikáje vydali na další cestu, byl stín Antiochie ještě daleko. Jejich byzantští průvodci velmi dobře znali nehostinnou krajinu Anatolie a věděli, že udržet na tak náročné pouti naživu obrovskou spoustu lidí a zvířat je nesmírný problém. V zimě byla nekonečná stezka táhnoucí se až do Asie a stejně pustá jako poušť Gobi, bičována ledovými větry ze Sibíře a pohřbívána pod závějemí sněhu. V létě spalovalo slunce její chudé pastviny, kašenité vulkanické pláně a suché, mrtvé solné nížiny, jejichž obzor se ztrácel v chvějivém žáru nebo v hustých oblacích písečných bouří. Kočovní pastevci zde byli doma, byli živi ze svých stád a věděli, kde najít vodu. Živit celou armádu se všemi nákladními zvířaty byl docela jiný úkol a totéž platilo pro zásobování vodou. Ženy byly stejně houževnaté jako muži a většina z nich byla připravena jít pěšky, i když některé jely na oslech. Rytíři mohli jet na koních, ale mnozí šli většinu cesty také pěšky, aby šetřili své koně, které vedli podkoní. Všechny majetek byl spolu se zásobami expedice naložen na pomalých dvoukolesových karách tažených voly nebo na hřbetech mulů. Ať tak či onak -vojáci, ženy, rytíři, kněží, další účastníci vojenského tažení i zvířata museli dostat potravu a vodu a protože neexistovala žádná zásobovací služba, musela je živit země, kterou procházeli. Proto se rozdělili do dvou skupin. Normani a Francouzi ze severu spolu s byzantinským kontingentem vyrazili pod vedením Bohemunda jako první a o den později je následoval zbytek vedený Raimondem z Toulouse.

53

Když Bohemund se svými Normany urazil asi padesát mil, došli k městu zvanému Doryleon a utábořili se u pramenů. Strávili tu noc z 29. června 1097. Na úsvitu příštího dne je přepadlo vojsko Kiliče Arslana. Turecká lehká jízda se řítla na křižáky ze všech stran a zasy-pávala je šípy. Bohemund okamžitě vyslal jezdce, aby informoval Raimonda o útoku a žádal ho o pomoc. Potom se soustředil na organizaci obrany. Ženy a civilisty shromáždil uprostřed tábora u pramenů a nařídil jim zásobovat bojující během bitvy vodou, rytířům nakázal sesednout a zůstat v obranném postavení, dokud nedorazí posily. Jediný, kdo ho neuposlechl, byl onen rytíř, kterého Balduin pokáral za to, že si sedl na Alexiův trůn, a jeho asi čtyřicet přívrženců. V záchvatu zuřivé bojechtivosti zaútočil na Turky, téměř ihned však klesl s četnými ranami, na jejichž následky později zemřel. Bylo štěstím pro křesťany a jejich věc, že všichni ostatní Bohemunda poslechli a první útok Turků byl odražen.

Jak čas mýjel a anatolské slunce stoupalo na modrém a bezoblačném nebi stále výš a výš, stávalo se horko pro muže v brnění téměř nesnesitelným a křesťané začali uvažovat, zůstane-li pod neustávajícími sprškami tureckých šípů vůbec někdo z nich na živu. Ústup však byl ne-možný a vzdát se nepřicházelo v úvahu, takže se s odvahou, která byla snad jejich největší ctností, rozhodli zemřít v boji. Někteří padli, ale krátce po poledni se objevili v oblaku prachu na severu jezdci, sotva viditelní a podivně se vlnící ve žhavém oparu. Turecký útok ochabl. Sultán věděl, že noví příchozí nemohou být Turci. Neměl v tomto kraji zálohy. Až do tohoto okamžiku se domníval, že bojuje s celou křižáckou armádou a že ani oni nemohou očekávat posily. Tu se však chvějivý oblak zlatého prachu přiblížil a bitevní vřavou, svistem šípů, ržáním koní, nárazy ocele o ocel a výkřiky rozlícených nebo umírajících mužů pronikl dusot koňských kopyt. Objevily se pestré korouhve Toulouse, Porýní a Vermandois vlající nad sevřenými řadami rytířů zakutých v oceli. Pomalým cvalem najíždělo rytířstvo Provence a Lotrinska na Turky a Normani, vyčerpaní po celodenním boji, předvedli vynikající ukázkou nezdolné bojovnosti, když přešli do útoku. Výkvět západního křesťanstva zaútočil s Bohemundem, Robertem Normanským a Štěpánem z Blois na levém křídle, s Raimondem z Toulouse a Robertem Flanderským uprostřed, zatímco Godefroi, Balduin a Hugo vyrazili na pravém křídle. Turci, kteří byli nyní ve značné menšině, nebyli na tak mocný nápor vůbec připraveni a zakolísali. Když náhle uviděli, že cosi, co vypadalo jako další křižácké vojsko pod velením obávaného bisku-

54

pa z Le Puy, jim přetíná ústupovou trasu na pahorcích za nimi, propad-li panice a dali se na útěk. Vítězství křížáků bylo završeno.

Vstup do Anatolie byl volný. Ze sultánova ležení, které po boji vy-drancovali, si odnesli bohatou kořist a jejich morálka byla dokonce ještě vyšší než po pádu Nikáje. Cesta, která ležela před nimi však byla stále ještě dlouhá a svízelná. Ustupující Turci za sebou zanechávali spálenou zemi a zničené nebo otrávené studny. Vedro bylo stále ne-snesitelné a netrvalo dlouho a hlad a žízeň začaly vybírat svou daň. Nejdříve začali umírat koně, rytíři museli jít pěšky a své vaky naložili na ovce, kozy a dokonce i psy. Lidé drtili v rukou hrubou travu rostou-cí u cesty a jedli její semena, ale jejich hlad to nemohlo ukojit. Když minuli pisidiánskou Antiochii, byla cesta ještě neschůdnější. Na jedné straně pohoří Taurus, na druhé solná poušť s trnitým křovím jako jedi-nou vegetací. Jeho větve vyčerpaní křížáci žvýkali doufajice, že v nich najdou trochu vláhy. Raimond z Toulouse onemocněl a musel být ne-sen na nosítkách. Den ode dne mu bylo stále hůř a zdálo se, že umírá. Godefroi z Bouillonu byl při lovu poraněn medvědem a řadoví vojáci začali pomalu umírat vyčerpáním. Jejich těla nakládali na vozy a večer pochovávali do společných hrobů, zatímco jejich druzi stáli kolem a biskup z Le Puy odříkával s ostatními duchovními v soumraku nad hrobem modlitby za zemřelé. Byla to truchlivá podívaná, ale na křížá-ky nijak zvlášť tísnivě nepůsobila. Nepochybovali o tom, že duše zem-řelých míří přímo k Bohu, protože papež Urban přislíbil rozhřešení a odpuštění hříchů všem, kdo zemřou na pouti do Jeruzaléma. A nikdo si nemohl od života přát víc, než takovou smrt. Z tohoto zorného úhlu byli mrtví šťastní. Křížáci si tak udržovali vysokou morálku. Když dorazili do Ikonía, nevěřili svým očím. Turecké obyvatelstvo ze strachu před frankými vetřelci opustilo město a uprchlo do hor. Všichni však doufali, že se jednoho dne vrátí a tak zanechali město neporušené. Pohled na jeho zahrady, prameny a sady byl pro vyhladovělé a žíznící křížáky, kteří sem vcházeli jako děti Izraele do zaslíbené země, zábleskem ráje. Město sice neoplývalo mlékem a strdím, ale bylo dobře zásobené po-travinami a nejrůznějším ovocem a všichni se tu usadili, aby užili pár dní odpočinku. Dokonce i Raimond z Toulouse, který byl tak nemo-cen, že mu bylo uděleno na prahu smrti poslední pomazání, ožil, začal se zotavovat a k úžasu všech byl zanedlouho na tom tak dobře, že mohl spolu s ostatními pokračovat v další cestě. V Heraklei, osmdesát mil východně od Ikonía, se znovu setkali s Turky, kteří zřejmě doufali, že

55

je svou přítomností odradí od přechodu pohoří Taurus a tak zůstane velká část země ušetřena. Bohemund však zvolenou trasu opustit ne-hodlal a okamžitě přešel s celou armádou do útoku. Turci nechťeli ris-kovat další srážku s těžkou rytířskou jízdou, dali se na rychlý ústup a přenechali křesťanům jižní Kappadokii. Vítězství té noci zvěstovala kometa, která na znamení božího souhlasu jasně zářila na východním nebi.

Až dosud byli křížáci jednotní, ale po bitvě u Heraklei se začali do-hadovat, jak jít dál. Nejkratší cesta do Sýrie vedla přes pohoří Taurus průsmekem známým pod jménem Kilikijská brána. Byl však obtížně schůdný, mimořádně příkrý a většina knížat byla proti pokusu o jeho zdolání. Nyní, když byli Turci opět poraženi, byla cesta přes Caesareu Mazachu (dnešní Kayseri), hlavní město Kappadokie, otevřená a od-tud vedla dobrá cesta přes Antitaurus dolů na Syrskou planinu a do Antiochie. Většina byla pro tuto cestu, ale někteří, které se nepodařilo přesvědčit, se rozhodli pokračovat vlastní cestou. Bohemundův syno-vec Tankred s některými Normany z jižní Itálie a Godefroiův bratr Balduin s některými Lotrinčany a skupinou mužů z Brabantu oznámili své rozhodnutí vydat se do Kilikie na vlastní pěst. Toto rozhodnutí by-lo pro osud křesťanů na Středním východě klíčové, proto je třeba nej-dříve vyličit příběh Tankredův a jeho následovníků.

56

7

Strůjci svého osudu

Každý člověk je strůjcem svého osudu. Sir Richard Steel, The Tatler

Tankred vyrazil 15. září asi se třemi stovkami mužů, z nichž třetinu tvořili rytíři. Za ním následoval Balduin doprovázený svým jmenov-cem Balduinem z Le Bourg s pěti sty rytíři a dvěma tisíci pěšáky. Pohybovali se vpřed pomaleji než Tankredův menší útvar a šli přes hory na pobřežní planinu i trochu jinou cestou. Cílem bylo dobytí Tarsu, hlavního města Kilikie, kde se narodil svatý Pavel. Tankred sem došel jako první a našel město obsazené Turky. Vyrázili proti němu, ale byli křížáky tvrdě odrazeni. Obyvatelé města, převážně křesťané, se rado-vali, že budou od Turků osvobozeni a vyslali k Tankredovi posly s prosbou, aby město co nejdřív dobyl. Jeho vojsko však nebylo nato-lik silné, aby mohlo zdolat opevnění. Tankred se proto utábořil a čekal na Balduinův příchod. Nemusel čekat dlouho. Za tři dny se v dohledu vynořila Balduinova armáda pomalu se pohybující v obrovském oblaku prachu po planině a tento pohled Turky poděsil. Velmi moudře se rozhodli opustit město, dokud je čas. Obyvatelé Tarsu okamžitě otevřeli brány a vyhrnuli se ven, aby Tankredovi oznámili, že posádka je pryč a vyzvali ho k trium-fálnímu vjezdu do města, což také - nečekaje na

Balduina - učinil. A tak se stalo, že když se příštího rána vyhoupllo slunce, uvítal Balduina a jeho muže pohled na Tankredovu korouhev pyšně a vyzý-vavě vlající nad městem. To jim na náladě nijak nepřidalo.

Balduin neměl v úmyslu dovolit Tankredovi, aby si Tarsus ponechal. S ledovou tváří žádal okamžité vydání města, a protože měl za sebou mnohem větší vojsko, Tankredovi nezbylo než uposlechnout. Zuřil, ale město Balduinovi předal a potom zběsile vyrazil, následován svým mužstvem, z města pryč. Však jsou ještě jiná města čekající

57

na vysvobození z tureckého područí a přistě se jich zmocní bez Balduinovy pomoci.

Balduin měl stejně málo chuti předat Tarsus císaři Alexiovi jako po-nechat jej Tankredovi. Přes svoji lenní přísahu a slib vrátit celé byzant-ské území jeho původním vlastníkům si hodlal město ponechat jako jádro budoucího vlastního království. Když k bránám města dorazila skupina tří set Normanů s tím, že přišli posílit Tankreda, odmítl jim Balduin vstup. Prohlásil, že Tankred již odtáhl a ať jdou za ním. Stmívalo se a Normané se rozhodli, že se na noc utáboří za městskými hradbami. Ani oni ani Balduin netušili, že je turecká posádka stále ještě nablízku. Nešťastní Normané na to však měli brzy přijít. Turci se pod příkrovem tmy tiše připlížili a všechny povraždili.

Jejich smrt křižáky otřásla a Balduin byl - dokonce i vlastním muž-stvem - tvrdě kritizován za to, že Normanům nepovolil vstup do měs-ta. Jejich výčitky byly o to trpěí, že se po nějakém ěase Balduin rozho-dl postoupit město veliteli pirátského loďstva Guynerovi, který sho-dou okolností pocházel z Boulogne. Lidé se ptali sami sebe, proč mu-seli Normané zemřít, když Balduin stejně neměl v úmyslu město držet déle než jeden, dva dny. Možná je vydal proto, že leželo v bažínách, kde řádila malárie, a mělo nesnesitelně horké podnebí. Možná také dospěl k závěru, že dál na východ ěekají lepší města, na což už Tankred přišel před ním. Ať měl důvod jakýkoliv, následoval Tankredův příklad a vyrazil z Tarsu.

Setkali se v místě zvaném Mamistra, což byla starověká Mopsuestia, několik mil východě od Tarsu. Jakmile se Tankred doslechl o Balduinove příchodu, vyrazil se svými muži proti němu, ale Balduin byl mnohem silnější a Tankreda rozhodně odrazil. Byl to nerozvážný ěin a když se hlavní křižácký voj a jeho velitelé o tě nesmyslné potyěce mezi křesťanskými druhy dozvěděli, byli pobouřeni. Takové malicher-né spory nebylo možno trpět a veřejné mínění přimělo Balduina a Tankreda k váhavému smíru. Všichni pak doufali, že se na tu nechut-nou epizodu zapomene, ale Byzantinci nezapomněli, protože jasně do-kazovala, že přinejmenším dva ěelní křižáci, kteří složili císaři vazalský slib, nemají zájem o nic jiného, než založit na půdě, která byla po staletí před příchodem Turků byzantská, vlastní nezávislá království a že se ani v nejmenším nezatěžují tím, že ji slíbili vrátit jejím právoplatným vlastníkům.

Balduin se po urovnání sporu s Tankredem rychle vrátil, aby se při-pojil k hlavnímu voji, který v tu dobu překročil pohoří Antitaurus

58

a přiblížil se k syrské hranici. Doslechl se totiž o vážném onemocnění své ženy a dětí. Žena zemřela ještě před jeho příchodem a děti krátce potom. Tato katastrofa však nezměnila Balduinovo rozhodnutí provést svůj plán, a tak znovu opustil hlavní voj, tentokrát s menším oddílem, než byl ten, který ho doprovázel do pohoří Taurus. Zamířil krajem o-bývaným Armény na jih k řece Eufratu. Všichni Armění byli křesťané, a když se Balduin přiblížil, povstali proti nenáviděným Turkům, s na-dšením je vraždili a s jásotem vítali křižáky jako Bohem seslané osvo-boditele od kruté turecké nadvlády. Malá skupina bojechtivých Arměnů posílila pod velením vlastních vůdců Balduinovo nevelké voj-sko. Zakrátko byl dobyt celý kraj až k řece. Na dvou strategicky důle-žitých hradech, z nichž jeden střežil cestu do Antiochie a druhý místo přechodu přes Eufrat u Karchemiše, byly umístěny arměnské posádky. O něco později překročil Balduin řeku na pozvání arměnského vládce Edessy, který měl hrůzu z toho, co by mu mohli Turci provést za to, že se nepustil do boje s Balduinem a ještě větší z toho, co by mu provedl Balduin, kdyby tak učinil. Balduin souhlasil, že se stane vladařovým adoptivním synem a spoluvládce Edessy. Obřad adopce byl skutečně zvláštní. Arměnský vladař, který se jmenoval Thoros, a Balduin se svlékli do pasu, pak na sebe navlékli gargantuovskou košili a pod ní těli nahou hrud' o hrud'. Tím to ovšem zdaleka nekoněilo, protože po skoněení obřadu s Thorem musel Balduin totěž opakovat s jeho man-želkou. Jak si jistě dovedeme představit, měl tento obřad jistě aspekty, které mohly křesťana uvést do rozpaků.

Jako spoluvládce Edessy získal nyní Balduin polovinu království a záhy mu mělo připadnout celé.

Thoros byl neoblíbený a lid již celá léta toužil se ho zbavit, ale uchazeěů o jeho místo bylo příliš mnoho. Balduinovým příchodem se situace od základů změnila, proti Thorovi vypuklo povstání . Není známo, byl-li do něj Balduin zasvěcen ěi ne, ale nehnul pro jeho záchranu prstem. Naopak, poradil mu, aby se po-vstalcům vzdal a slíbil mu, že se postará, aby byl jeho život ušetřen. Thoros poslechl a stal se

vězněm ve vlastním paláci, ze kterého se brzy pokusil o útěk. Obyvatelé města však jeho pokus o záchranu odhalili, nešťastný Thoros byl chycen a roztrhán na kusy. Nazíří vyzvali Balduina, aby se stal jejich jediným vládcem a přijal titul knížete z Edessy.

Začátek jeho vlády byl velmi slibný. Kombinací diplomacie, vojenské síly a ekonomiky dokázal zvětšit své panství o sousední státečky a současně výrazně posílil vlastní pozici. Tak se stalo, že byl odražen

59

zuřivý a velmi obávaný Turek jménem Kórbugha, atabeg Mosulu. (Původně byla funkce atabega funkcí učitele sultánova syna a tento ti-rád zastávali vyšší důstojníci.) Ukázalo se, že Kórbughova porážka byla nesmírně důležitá pro hlavní křižáckou armádu, která tou dobou dorazila do Antiochie. Tyto úspěchy velmi posílily Balduinovu autoritu, kterou ještě zvýšil sňatkem s místní arménskou princeznou, dcerou muže jménem Thatul, která mu přinesla velké věno. Ve styku se svými poddanými projevoval velké státnické schopnosti a usiloval o to, aby spojil značně smíšené obyvatelstvo svého nového panství v harmonický celek, přičemž se choval i k zdejším muslimům čestně a spravedlivě. Takové jednání dokonce šokovalo i některé z jeho vlastních stoupenců.

Měl však i kritiky, k největším patřili Arméni, kteří měli o svém osvoboditeli stále méně iluzí. Těžce nesli zejména aroganci Balduinových rytířů, kteří se k nim chovali jako k rasově méněcenným, a nelíbila se jim ani jeho politika vůči muslimům, kteří byli cvičeni pro vojenskou službu. Za nějaký čas začali někteří chystat Balduinovo svržení. Na uvolněný trůn chtěli dosadit jeho nového tchána, Thatula. Pokud by se to nepodařilo, doufali, že mu přinejmenším vnutí Thatula jako spoluvládce. Spiknutí však bylo prozrazeno a Balduin tvrdě zasáhl. Dva hlavní spiklenci byli zatčeni a oslepeni, ostatním uřezali buď uši nebo nohy. Všichni podezřelí byli uvězněni a jejich jmění bylo zabaveno. Všichni, až na Thatula, který se rychle uchýlil do hor, kde byl obklopen svými dvořany a cítil se tak v bezpečí před pomstou rozlíceného zetě.

Jakmile se krajem roznese zpráva o porážce spiknutí v Edesse, Balduinova reputace závratně stoupla doma i za hranicemi, protože u panovníka se zvlášť cenila právě tvrdost. Ke křižákům se připojil i mladší princ a mladší syn bez perspektiv. Nyní založil jako jediný ze všech, kdo se na Urbanovu výzvu chopili kříže, křižácké království. Byl to pozoruhodný výkon.

60

8

Hle, ze severní země přichází lid

Takto praví Hospodin: Ať, lid přitáhne ze země půlnoční, a národ veliký povstane od končin země. Lučiště i kopí pochyť, každý ukrutný bude, a neslitují se. Hlas jejich jako moře zvučeti bude, a na koních jezditi budou, zšíkovaní jak muži k boji... Proroctví Jeremiáše proroka, kap. 6

Zatímco byl Balduin zaměstnán na eufratské planině, postupovala hlavní část armády pomalu a obtížně cestou na jih přes severosyrské pohoří Amanus a 21. října dorazila k hradbám Antiochie. Projít a probít si cestu z Nikáje přes Anatólii jim zabralo čtyři měsíce a po cestě utrpěli následkem nemoci i v bojích značné ztráty na životech. Na místo však dorazili plni optimismu, naplnění nadějí a sebedůvěrou. Pohled na město je však sklíčil. Konstantinopol sotva zahlédli a takové město, jako byla Antiochie, nikdo z nich dosud neviděl. Antiochii založil v roce 300 př.Kr. jeden z vojevůdců Alexandra Velikého, Seleucus, a pojmenoval ji po svém otci Antiochovi. Celá staletí soupeřila s Alexandrií. Obě města soutěžila o druhé místo mezi městy římského světa a Antiochie přinejmenším v jednom předstihla svého rivala. Byla prvním městem na světě, jehož ulice byly v noci osvětlené. Pro křesťany byla pozoruhodná jako místo, kde poprvé dostali své jméno, a i když jí zemětřesení a války poněkud oslabily, stále to bylo nesmírně mocné město.

Antiochie se rozkládala ve vzdálenosti dvanácti mil od moře na ploše tří čtverečních mil mezi řekou Orontes a drsným, hornatým krajem Sýrie. V 6. století ji Justinián obehnal pevnými hradbami, které Byzantinci v posledních letech obnovili a opravili. S řekou na jedné straně a hradbami opatřenými četnými věžemi a šplhajícími ke strážnickým dokonale umístěné citadele tisíc stop nad planinou bylo město prakticky nedobytné. Pro obléhání bylo příliš rozlehlé a mělo trvale dostatek vody. Na svazích hory vyvěraly prameny, a když v létě vyschly, přinesly horské bouřky vždy dostatečné přívaly vody, které doplnily městské cisterny. Tyto přívaly ohrožovaly i životy nic netušících

61

zvířat, která mnohdy strhly s sebou. Jeden takový vodní tok byl pojmenován Onopnikles neboli Vrah oslů, pro množství zvířat, která v něm čas od času zahynula při náhlých záplavách. I potravin byl v případě obležení zpravidla dostatek, protože se ve městě mohly uskladnit velké zásoby. Navíc byly uvnitř hradeb zelenářské zahrady, ovocné sady a dokonce i pole.

Až na Raimonda z Toulouse, který chtěl okamžitě na město zaútočit, dávali křižáčtí velitelé přednost

čekání na posily. Dosud nedorazil Tankred, císař Alexios by mohl, pokud by o to byl požádán, poslat ně-teré své odborníky s obléhacími stroji a proskakovaly zvěsti, že je na cestě janovské loďstvo. Hradby byly tak pevné, že by bylo šílenství ris-kovat životy křížáků v beznadějném pokusu o dobytí města dřív, než se vyzkoušejí všechny další možnosti. Řadoví vojáci s tímto závěrem upřímně souhlasili a přijali jej s pocitem úlevy. Místo aby vyrazili proti hradbám, pohodlně se utábořili a těšili se, že budou plenit a loupit v nejbližším okolí a rabovat četná přepychová venkovská sídla nachá-zející se mimo městské hradby. Jídla byla hojnost. K chycení byla drů-bež, prasata, ovce i dobytek. V každém sklepe se našlo víno. A zahra-dy, sady a vinice byly dosud plné pozdně letního a podzimního ovoce. Po čtyřech měsících hladu a žízně se konaly orgie přejídání a pití. Ovšem armáda se vším všudy stále ještě čítala téměř sto tisíc lidí a netrvalo dlouho a nejbližší okolí bylo vydrancované. Když začalo zá-sobování váznout, museli křížáci vyrážet za potravou dál a dál, což po-skytovalo Turkům stále víc příležitostí k tomu, aby se v noci vyplížili z města, v úkrytu čekali na skupinky křesťanů a na opozdilce a vraždili je. Příchod Janovanů, kteří na pobřeží zabrali malý přístav St. Symeon, byl přivítán s velkou radostí, protože jednak znamenal posilu, jednak přístav mohly využít lodi přivážející zásoby. Než se tak stalo, bylo ovšem jediným výsledkem příchodu Italů další zhoršení vyživovacího problému. O Vánocích bylo rozhodnuto poslat Bohemunda a Roberta Flanderského s asi dvaceti tisíci muži na velkou výpravu za potravou. Na místě zůstal pod velením Raimonda a biskupa z Le Puy zbytek ar-mády připravené proniknout do města. Zpráva o tom se brzy donesla k tureckému veliteli Antiochie jménem Jaghisajan, který podnikl noč-ní útok na část Raimondova mužstva tábořící severně od řeky Orontes. Převapili je, ale jakmile se Raimond dozvěděl o tureckém ú-toku, zareagoval s příkladnou rychlostí. Shromáždil kolem sebe skupi-nu rytířů a nečekaje na to, až se shromáždí větší síly, vyrazil do tmy, překvapil na oplátku Turky a zahnal je na útěk. Když je hnal přes řeku

62

zpátky do města, málem pronikl branou za nimi, ale jeden splašený kůň způsobil mezi ostatními koňmi rytířů zmatek a příležitost byla promarněna. Bitva byla tvrdá a krvavá, na obou stranách byli mrtví a padlo i několik Raimondových rytířů, jejichž ztráta byla pro křížáky zlá.

Zatímco se bojovalo pod hradbami Antiochie, vjeli Bohemund, Robert a jejich parta drancovníků severně od Damašku v údolí Oronta nic netušíce přímo do náruče velkého muslimského vojska se-braného na pomoc Antiochii. Narazili na sebe poslední den roku 1097. Vpředu jedoucí Robertovi muži byli dokonale překvapeni a obklíčeni dřív, než si vůbec uvědomili, že je nepřítel poblíž. Bojovali se svou ob-vyklou statečností a vytrvalostí, ale nebýt toho, že se na scéně objevil Bohemund a zaútočil na muslimy ve chvíli, kdy již byli přesvědčeni o svém vítězství, byli by bývali rozdraceni. Jeho náhlý útok způsobil mužům z Damašku takové ztráty, že museli ustoupit, aby zachránili holý život. Křížáci zvítězili, ale i oni utrpěli ztráty a od své výpravy museli upustit. K Antiochii se vrátili bez potravin, které armáda tak zoufale potřebovala.

Zhruba v téže době došlo k zemětřesení, po kterém se téhož večera objevila aurora borealis, mimořádný úkaz, který křížáky vyděsil. Pevná půda pod nohama a noční tma totiž patřily k Bohem danému

63

řádu věcí a jeho porušení muselo být důsledkem Božího hněvu. Zřejmě je to znamení jeho nevěle a varování před hrozícím nebezpe-čím. Tento závěr ještě podtrhl déšť, který se spustil, protože jedině Bůh mohl seslat takový nečas. Po zemětřesení a hrůzyplné noci, v níž ohni-vá zář božího hněvu zahнала tmu, se nebesa otevřela a lilo jak nikdy od dnů Noemových, kdy došlo ke zkáze všeho lidstva, protože Země byla plná násilí. Biskup z Le Puy vyhlásil půst doufaje, že tím Boha u-smíří, ale protože v táboře ani v jeho okolí tak jako tak nebylo co jíst, tak velká oběť to zase nebyla. Všichni a všechno bylo promáčené na kost. Křížáci se choulili jeden k druhému, aby se nějak zahřáli. Všude v táboře bylo bláto, lidé klouzali a stěží se drželi na nohou. Voda a bahno prosakovaly přikrývkami a stany propouštěly vodu. Zbraně rezivěly, luky měkly a ztrácely pružnost, kožené části výstroje se po-krývaly plísní. Štěpán z Blois psal své manželce Adéle, jak mylná byla představa, že v Sýrii neustále svítí slunce, protože „po celou zimu jsme trpěli velkým chladem a neustálým deštěm“. Když selhala Bohemun-dova a Robertova výprava za potravou, přidružil se k ostatním útra-pám křížáků brzy i hlad. Křesťanští venkované přinášeli jídlo, které mohli postrádat a totéž dělali i někteří mniši ze syrských hor. Jejich zboží si však mohli dovolit kupovat jen nejzámožnější křížáci, protože ani vesničané ani mniši nebyli žádní lidumilové, ale věděli, kde a jak dobře prodat. Skupinky drancovníků byly vysílány stále dál a dál, aby sehnaly něco k jídlu, a i když občas měly určitý úspěch, nedokázaly se-hnat dost, aby se všichni koně a lidé zachránili před smrtí. Časem začaly přicházet potraviny z Kypru, ale ani to nestačilo zahnat hlad tak ob-rovské armády a lidé umírali dál. Někteří poloprimitivní Vlámové, zvaní

Tafurové, kteří šli původně na Východ s Petrem Poustevníkem, měli spolehlivý způsob, jak si zajistit přežití. Jedli mrtvolu zabitých Turků. Když zásoba mrtvých Turků došla, lovili živé. Koncem ledna 1098 se již situace natolik zhoršila, že lidé začali de-zertovat, mezi prvními Petr Poustevník. Nepodařilo se mu dojít daleko, byl přiveden v poutech zpět. Svou již velmi otřesenou vážnost se mu už nikdy nepodařilo obnovit. Krátce potom ohlásil byzantský ge-nerál, zastávající u křižáků funkci císařova zástupce, že odchází. Jeho pohnutky mohly být naprosto čestné, nicméně jeho odchod byl posu-zován jako dezerce a nedůvěra křižáků k Řekům stoupla. Potom začal mluvit o návratu domů Bohemund. Je však víc než jisté, že to ve sku-tečnosti nemyslel vážně, jen chtěl v armádě vyvolat paniku, což se mu také podařilo. Okamžitě ho všichni začali prosit, aby si to rozmyslel

64

a on blahosklonně souhlasil pod podmínkou, že ihned po dobytí Antiochie nad ní převezme vládu. Některé z předních křižáků sice touto šarádou neoklamal, ale co mohli dělat, když právě v tu dobu do-šla do tábora zpráva, že se k Antiochii blíží velká turecká armáda. Turci se blížili od Aleppa a křižákům vzniklo dilema. Kdyby proti nim vyrazili a nechali Antiochii nestrážnou, mohla by Jaghisajanova obležená posádka podniknout výpad a zničit jejich ležení. Kdyby ne-chali v táboře tolik mužů, aby Turky udrželi ve městě, nebyli by dost silní, aby vojsko přicházející z Aleppa porazili. Byla svolána porada a na Bohemundův návrh rozhodnuto, že na místě zůstane pěchota, aby pokračovala v obléhání města a proti blížícímu se nepříteli vyrazí jen rytíři, třebaže jich bylo pro tento úkol tehdy k dispozici jen sedm set. Kdyby se jim podařilo nepřítele překvapit, byla naděje na úspěch. Byl to neuvěřitelně smělý plán a málem selhal. Rytíři vyjeli z tábora pod příkrovem tmy a za svítání se setkali s postupujícími Turky. Napadli je dřív, než mohli jejich lučišníci zaujmout bojové postavení. Nepřítel byl však tak početný, že ho křižácký útok nerozehnal a Bohemund se mu-sel dát na ústup. Následky mohly být katastrofální, kdyby Bohemund nezvolil velmi pečlivě cestu. Za ústupu lákal za sebou triumfující a vzrušené Turky tak dlouho, až je dostal na úzký pruh země mezi Orontem a jezerem. Nyní měl chráněné pravé i levé křídlo a Turci ho nemohli obklíčit. Bohemund se obrátil čelem ke svým pronásledovatelům a rytíři znovu vyrazili k útoku. Jejich nápor byl obrovský, a třebaže měl nepřítel velkou přesilu, na úzkém prostoru byla síla křižáckého úderu a jejich odhodlání takové, že mezi Turky vypukla panika. V oka-mžiku se dali na útek s rytíři v patách. Bohemund nedovolil svým dru-hům hnát nepřítele příliš daleko, protože měl obavy o vojsko zanecha-né u hradeb Antiochie. A dobře učinil, protože když se vraceli plni na-dšení z vítězství do tábora, dorazili právě včas na pomoc pěchotě vy-stavené silnému náporu Jaghisajanových vojáků, kteří vyrazili z města. Turci tvrdě útočili, jakmile však spatřili blížící se rytíře, stáhli se co nej-rychleji zpátky. Porážka aleppské armády byla dalším důkazem toho, jak byli křižáci vynikajícími bojovníky se strhující a nevyčerpatelnou odvahou. Dokonce ani Turci se neubránili obdivu k těmto nesmírně statečným mužům. Vítězství však příliš nezlepšilo jejich obtížné postavení a hlad dál sužoval jejich ležení. K obratu došlo začátkem března. Z Kypru za-čaly přicházet zásoby potravin v množství, které stačilo všechny nasy-tit, a velké anglické loďstvo dopravilo do přístavu St. Symeon náklad

65

obléhacího materiálu a byzantské odborníky, které poslal na pomoc Alexios. Turci se ze všech sil snažili překazit dodání těchto zásob vy-hladovělému mužstvu pod hradbami Antiochie a na cestě od pobřeží došlo k rozhodné bitvě. Po počátečním ústupu křižáci opět svého pro-tivníka na hlavu porazili. Tehdy se vyprávělo, že pobili víc než patnáct set Turků, mezi nimi devět emírů, tyto počty jsou ale pravděpodobně přehnané. Večer po bitvě bylo Turkům dovoleno vyjít z města a pocho-vat své mrtvé. Tento záchvat milosrdenství měl však jen krátké trvání. Příštího rána křižáci těla znovu vykopali a oloupili o všechno cenné.

Antiochie byla nyní úplně odříznuta od ostatního světa a její obyva-telé začali hladovět, zatímco křižáci s příchodem jara a zásobováním z Kypru na tom byli konečně lépe než oni. Vyhledky na dobytí města ztečí se však zdály i přes obléhací stroje, které s sebou přivezli Byzantinci, stejně vzdálené jako dosud. Bohemund byl natolik chytrý, že mu bylo již nějaký čas zřejmé, že se město musí dobýt jiným způso-bem. Navázal již styky s jedním z předních členů Jaghisajanova štábu, na islám obráceným Arménem jménem Firúz, který neměl svého tu-reckého velitele příliš v lásce. Bohemund se ve vši tajnosti snažil Arména přesvědčit, aby město zradil, a sliboval mu za to velkou sumu peněz. Byl nejvyšší čas, protože začínaly prosakovat zvěsti, že se blíží obávaný Kórbugha s velkou tureckou armádou. Její údajná síla vyvo-lávala v řadách křižáků strach a paniku. Po celý květen mizely skupin-ky zběhů v počtu deseti až sto mužů, snažící se dostat do bezpečí na pobřeží a začátkem června vypocho-doval Štěpán z Blois se svými lid-mi směrem na Alexandrettu, která byla pevně v křižáckých rukou. Neviděl důvod, proč by měl čekat, až je mogulův atabeg povraždí. Lépe život spasit než ho zbytečně ztratit.

V den Štěpánova odchodu, za který byl později pověstnou Adélou krutě vyplíněn, dostal Bohemund

od Fíruze tajnou zprávu, že souhla-sí s vydáním města ještě této noci. Armén právě přišel na to, že jeden z tureckých velitelů svedl jeho ženu. Sotře hněvem se rozhodl dál ne-váhat a vyslal k Bohemundovi posla se sdělením, že vyšplhají-li jeho muži na městské hradby v místě zvaném Věž dvou sester, pustí je do-vnitř. Bohemund svolal okamžitě velitelskou poradu a přednesl svůj plán. Večer vyvede nápadně před zraky Turků své vojsko z tábora vý-chodním směrem, jakoby vstříc Korbughovi. Jakmile se setmí, vrátí se stejnou cestou zpět a shromáždí své muže v co největší tichosti pod hradbami Antiochie na místě určeném zrádcem Fírúzem. Všichni ho pozorně sledovali, a když skončil, přislíbili mu do jednoho pomoc.

66

Dokonce ani Raimond z Toulouse, který nemohl Bohemunda vystát a velmi na něho žárlil, neměl námitky.

Plán probíhal úspěšně. Těsně před svítáním dorazilo vojsko pod Věž dvou sester, přičemž se všichni pohybovali tak tiše, jak to jen skalnatá půda a jejich zbroj dovolovaly. U otevřeného okna byl o zeď opřen žebřík a šedesát rytířů po něm vyšplhalo jeden po druhém, v čele s mužem jménem Fulk ze Chartres (nezaměňovat s dějepisem jmé-nem Fulcher z téhož města). Fírúz je ve stavu nejvyššího rozčilení oče-kával, ale nevěnovali mu téměř žádnou pozornost. Místo toho se roz-běhli po hřebenu hradeb a než mohl být vyhlášen poplach, obsadili další dvě věže. Ke všem třem věžím a těm částem hradeb, kterých se již rytíři zmocnili, byly potom přistaveny žebříky, a když se stále víc křížáků hrnulo nahoru, slezlo několik rytířů do města a otevřelo čeka-jícímu vojsku jednu z bran. Ted' už křížáky nedokázalo zastavit nic, proudili do města nadšeně vítáni řeckými a arménskými obyvateli, kteří jako křesťané nenáviděli své muslimské pány a s velkou radostí se zúčastnili masakru, který následoval. Byla to barbarská záležitost, při které nebyl nikdo ušetřen. Turecké ženy a děti byly vražděny spolu s muži a omylem bylo zabito i mnoho řeckých a arménských křesťanů. Jaghisajan se pokusil uprchnout se svou tělesnou stráží na koních, ale nedostal se daleko. Napůl omráčeného po pádu z koně ho našel na skalním útesu za městem jakýsi Armén, který ho bez váhání zabil, use-kl mu hlavu a donesl ji Bohemundovi, který mu za hrůznou trofej dob-ře zaplatil. V poledne nezůstal ve městě naživu jediný Turek, až na ně-kolik, kteří našli útočiště v citadele. Ulice byly tak posety těly, že bylo místy obtížné přes ně projet, a když začalo pálit slunce, byl vzduch pl-ný pachy krve a hniloby. Ale Frankové opět dobyli Antiochii pro Krista.

Jejich postavení však bylo krajně nejisté. Sotva obsadili město, dora-zil Kórbugha se svým vojskem a oblehl je. Nebezpečí, že by mohlo padnout do jeho rukou, umocňovala skutečnost, že citadela byla stále ještě v moci Turků, kteří se do ní uchýlili. Nepřítel sice podnikl silný ú-tok na obranné pozice a téměř je zdolal, byl však Vlány Huga z Vermandois a Robertovými Normany s těžkými ztrátami odražen. O několik dní později zaútočili křížáci se stejnou zuřivostí na Turky, ale byli zatlačeni zpět do města, aniž něčeho dosáhli. Porážka je velmi skličila a také bylo proč. Jestliže v minulosti měli často hlad, byli nyní doslova polomrtví hladem. Pokud se vůbec podařilo sehnat bochníček chleba, byl tak drahý, že si jej jen málokdo mohl koupit, a chudí křížáci

67

se museli spokojit žvýkáním trávy a listů stromů. Čekalo je naprosté vyhladovění a kapitulace a zbývala jediná naděje - pomoc byzantské-ho císaře. Vědělo se, že velká byzantská armáda, postupující v patách k křížákům, znovu obsadila velkou část Anatolie. Byli tedy k němu vy-slání poslové s prosbou o pomoc. Ale Alexios, k němuž se donesly zvěsti o hromadných dezercích, útěku Štěpána z Blois a zoufalé situa-ci, v níž se nacházel zbytek vojska před pádem Antiochie, nehodlal ris-kovat vlastní vojsko. Odmítl i žádost samotného Huga z Vermandois, který se vydal do Konstantinopole s žádostí o pomoc. Věděl, že osud celé říše závisí na zachování jejích ozbrojených sil. Kdyby se byzantské vojsko vydalo křížákům na pomoc jen proto, aby zjistilo, že byli již před jeho příchodem poraženi, hrozilo velké nebezpečí, že Turci rozdr-tí i je. Bylo to rozumné rozhodnutí, když se však o něm dozvěděli ob-ležení v Antiochii, byli nanejvýš roztrpčeni a přísahali, že už nikdy Byzantincům neuvěří. Hugo z Vermandois následoval uvážlivý příklad Štěpána a vrátil se rovněž domů.

Náladu vyhladovělých a rozhořčených mužů v Antiochii, poprvé přesvědčených, že je Bůh opustil, náhle pozvedly nadpřirozené síly, které pronikly tmou jejich chmurných dnů. Přesně týden po dobytí města si vyžádal mladý rozedraný venkovan Petr Bartolomeus slyšení u Raimonda z Toulouse a biskupa z Le Puy, aby jim pověděl o svém zázračném vidění. V té noci, kdy došlo k zemětřesení, se vyděšený ukryl v chatrči, kde se náhle před ním objevili dva muži v típytném há-vu. Starší z obou mu sdělil, že je apoštol sv. Ondřej a že přišel Petrovi ukázat, kde najde kopí, kterým byl při ukřižování proboden Kristův bok. V mžiku byl zázračně přenesen do katedrály sv. Petra v Antiochii, kterou muslimové přeměnili v mešitu, a tady ukázal sv.Ondřej třesou-címu se vesničanovi místo, kde bylo posvátné kopí zakopáno pod pod-lahou jedné kaple. Petr je chtěl ihned vyzvednout, ale bylo mu řečeno, že má počkat až do doby, kdy křížáci toto místo dobudou, a teprve pak je hledat. Potom

odvedli sv. Ondřej a jeho andělský průvodce Petra zpět do tábora a zmizeli. Petr byl jen prostý člověk a měl strach, že se mu všichni vysmějí. Věnoval se tedy dál své práci, ale sv. Ondřej ho nejméně třikrát znovu navštívil, přísně ho pokáral za jeho neposlušnost a přikázal mu činit, jak bylo řečeno. Adhémar z Le Puy mu nedůvěřoval. Vyprávění bylo nesouvislé a nepravděpodobné, sám nevzdělaný vypravěč nepůsobil přesvědčivě. Biskup byl jako duchovní veden k tomu nevěřit viděním laiků a byl připraven odmítnout i tuto strachem a hladem vyvolanou představu.

68

Ale Raimond z Toulouse nebyl tak skeptický a jeho jmenovec a ka-plan Raimond z Aguilers pevně věřil každému Petrovi slovu. Historka se rychle roznesla a zakrátko měl vidění ještě někdo jiný: francouzskému knězi Štěpánovi se zjevil, když se jednou modlil v chrámu Panny Marie, Kristus v doprovodu své matky a sv. Petra. Bylo mu sděleno, že se křížákům opět dostane ochrany Boží a že pře-konají všechny obtíže, když přestanou pít a cizoložit. Štěpán byl váže-ný duchovní a jeho slova zapůsobila dokonce i na Adhémara. A když o několik nocí později podle slov kaplana Raimonda z Aguilers „vzplála nad celým městem velká hvězda, potom se rozdělila na tři a dopadla na Turky“, byl vši skepsi konec. Bůh zřejmě zasáhl. Poprvé se projevil prostřednictvím Petra Bartolomea, potom kněze Štěpána a nakonec prostřednictvím tohoto velikého a nádherného meteoru. Bylo načase řídit se jeho příkazy.

Následujícího dne se vydal Petr Bartolomeus se skupinkou zvlášť vybraných mužů, mezi nimiž byl i Raimond z Toulouse a jeho kaplan Raimond, do katedrály sv. Petra a začali odkrývat podlahu kaple, kde údajně sv. Ondřej ukázal Petrovi kopí. Marně kopali celé hodiny. Raimond z Toulouse se roztrpčen vrátil domů a ostatní začali rozvažo-vat, zda nebyli oklamáni. Najednou vpadl do stanu sám Petr, oblečený jen v košili, tak jak byl v noci svého zázračného vidění. Vyzval všech-ny, aby se modlili, jako dosud nikdy, potom se sehnul, vítězoslavně vy-táhl zahrocený kovový předmět a držel jej ve výšce. Kaplan Raimond se později zapřísahal, že políbil jeho hrot, zatímco ostatní část byla ještě v zemi, ale jiní, včetně muslimského kronikáře Ibn al-Atíra, přímo Petra obvinili, že je všechny podvedl a kopí sám zakopal. Jak tomu bylo doopravdy, se už nikdy nedozvíme. Jisté je, že v té chvíli byla většina křížáků přesvědčena, že jim bylo posvátné kopí, kterým byl na Kalvárii proboden Kristův bok, zázračně zjeveno jako důkaz Boží přízně.

Časem ale začalo stále víc lidí o Petrovi pochybovat. Kdyby se jeho exkurze do říše nadpřirozena neopakovala, nebyl by nikdo o jeho vě-rohodnosti pochyboval, ale následovala řada dalších zázračných vidě-ní, jejichž věrohodnost byla sporná. Jedno však mělo praktickou cenu. Bylo to vidění, při němž se Petrovi opět zjevil sv. Ondřej a předpově-děl, že křížáci zvítězí, napadnou-li Turky do pěti dnů. Nebylo to tak nepravděpodobné, jak by se mohlo zdát, protože i Turci měli potíže. Mezi jejich vůdci byly velké rozepře, měli nedostatek jídla a Kórbughovi vojáci byli stále znechucenější obléháním a s ním spoje-

69

nými potížemi a dezertovali. Křížáci vyslali ke Korbughovi poselstvo vedené Petrem Poustevníkem, které ho mělo přesvědčit, aby zanechal obléhání, ale neuspěli. Přes problémy, které měl, byl Korbugh roz-hodnut dohodnout se jedině v případě, že křesťané bezpodmínečně kapitulují. To bylo naprosto nepřijatelné a Bohemund, který byl po dobu nemoci Raimonda z Toulouse jediným velitelem, se rozhodl vsa-dit všechno na bitvu jako jedině řešení.

Časně rána 28. června, zatímco někteří kněží sloužili na městských hradbách mši, vypochozovali křížáci z Antiochie branou vedoucí při-mo k opevněnému mostu přes Orontes. Byli vyhladovělí, hubení a v cárech, ale jejich morálka byla vysoká, protože věděli, že je do boje provází posvátné kopí připevněné ke korouhvi a s takovou relikvií v čele byla představa porážky rouhačská a absurdní. Šly s nimi i jejich ženy, nesoucí v kožených lahvích a vacích vodu, a s houfem dokonce klopýtaly i děti. Rytíři již zdaleka nevyhlíželi tak dobře, jako když se vydali z Evropy na cestu. Někteří museli jít do boje pěšky, protože při-šli o své koně, jiní seděli na mulech nebo dokonce na oslech. Jejich zbraně byly místy zrezivělé, korouhve vybledlé, ale pokud již nevypa-dali tak skvěle jako dřív, jejich vzhled klamal. Byli zformováni do šesti skupin, z nichž každá měla svého velitele, a když přešli jako zdánlivě nekonečná lidská řeka most, rozptýlili se zvolna a organizovaně po planině a vytvořili útočnou linii. Kórbughova armáda byla také velmi početná a byla v ní část nejlepší asijské jízdy. Byli to turečtí Seldžuci o-děni do perského kroužkového brnění a vysokých helmic z damascén-ské oceli. Přestože se nedalo mezi Turky a Arabů hovořit o lásce, při-vedli četní arabští princové Korbughovi na pomoc proti společnému nepříteli islámu své pouštní válečníky. Samozřejmě tu byli, i když ne-mohli Korbughu vystát a jeden druhému ani trochu nevěřili, i turečtí vládci Aleppa, Emesy a Damašku se svými vojsky, muži s velikými turbany, vyzbrojení zakřivenými tureckými šavlemi a krátkými luky. Korbugh odolal pokušení napadnout křížáky při jejich přechodu přes most, domnívá se, že by se mu jich podařilo zabít jen málo, zatímco ostatní by se stáhli zpět do bezpečí města. Přepočítal se však, a

když viděl, jak se křižáci formují k útoku, vyslal rychlého posla, aby jim na-bídl příměří, pokud by o ně ještě stáli. Bylo však již pozdě. Křižáci mu-že i s jeho poselstvím ignorovali a na pravém křídle u řeky se rozpou-tal boj. Křik mužů a řinčení oceli se rozléhalo po celém bitevním poli. Během několika minut už spolu zápolily obě armády na celé frontě. Turecká jízda zasypávala nepřitele deštěm šípů a pokoušela se o ob-

70

chvat jeho levého křídla nechráněného řekou Orontes. Ale útok křes-t'anů byl mohutný a neúprosný a turecké řady začaly kolísat. Když boj vrcholil se ztrátami na obou stranách, proběhla řadami křižáků zprá-va, že byla na levém křídle spatřena skupina zuřivě bojujících rytířů na bělouších s bílými korouhvemi nad hlavami a že byli v jejich vůdcích poznáni tři velcí křesťanští svatí bojovníci: sv. Jiří, sv. Demetrius a sv. Mercurius. Normandští, provensálští a flanderští muži, povzbuzení tímto důkazem Boží přízně, znovu zaútočili s neústupností a vražed-nou odvahou. První se dali na ústup Arabové, kteří neměli nejmenší chuť umírat pro své turecké pány. Netrvalo dlouho a emírové Damašku, Emesy a Aleppa se rozhodli spasit sebe a to, co zbylo z je-jich armád, a ponechat mosulova atabega jeho osudu. Už léta na něho nevrazili a měli ho právě dost. Když se začala muslimská linie rozpa-dat a křesťanští řadoví vojáci spatřili karmínově rudou korouhev Normanů nad hlavou Bohemunda a jeho rytířů, jak náhle vyráží vpřed, začali se hnát za nimi, klopýtali přes těla raněných a mrtvých, zalykali se radostí a vzrušeně křičeli. Za Bohemundem vyrazil v ob-rovském mraku prachu Tankred se svými rytíři, a když do vřavy vtrhly poslední křižácké zálohy, byli Turci zlomeni a dali se na útek. Bitva byla vyhrána.

71

9

Brány Jeruzaléma

Veselím se, že mi říkáno bývá: Pocíme do domu Hospodinova. A že se postavují nohy naše v branách tvých, ó Jeruzaléme. Žalm 122

Vítězství nad spojenými islámskými silami pod hradbami Antiochie bylo rozhodné, ale jeho oslavy zkalily dvě události: smrt biskupa z Le Puy a prudký spor mezi Bohemundem a Raimondem z Toulouse o vládu nad dobytým městem. Mezi oběma událostmi byla souvislost, protože Adhémar z Le Puy byl jediný všemi obdivovaný a milovaný muž v celém křesťanském táboře a vždy dokázal urovnat spory a hád-ky, které neustále ohrožovaly křehkou jednotu křižáků. Jako ten, kdo byl nejbližší funkci oficiálního zástupce papeže, měl nesmírnou autoritu a po jeho smrti tu nebyl nikdo, kdo by zaujal jeho místo; nikdo, kdo by byl prostředníkem mezi šlechtici prahnoucími po slávě a nikdo, kdo by udržel na uzdě jejich vzájemné spory. Být ještě živ, byly by se prav-děpodobně věci vyvíjely docela jinak. Byl by jim připomenul vlastnic-ká práva byzantského císaře na Antiochii, která všichni křižáčtí vůdco-vé přísahali ctít, a byl by udržel mezi nimi určitou shodu. Když tu už nebyl, nikdo se ani v nejmenším nestaral o Alexia a lenní přísahu, kte-rou mu složili. Výjimkou byl Raimond z Toulouse, kterého stále víc popouzel Bohemundovo úsilí získat nadvládu nad městem. Považo-val ji za své právo. Téměř všechna ostatní vysoká šlechta stranila jedné nebo druhé straně, a tím jen přilévala oleje do ohně. Bylo to neutěšené divadlo, které bylo až příliš často k vidění během dlouhé historie zá-mořských křižáckých království, jak byla křesťany dobytá území nazý-vána. Jejich příběh právě začínal.

Ráholita mezi Bohemundem a Raimondem se odrážela ve vzájemné nechuti mezi Normany a Jihofrancouzi. Jak míjel měsíc po měsíci, na-růstala a nikdo se nepokusil připomenout hlavní cíl, dobytí Jeruzalé-ma. Velení bylo příliš zaměřeno tahanicemi o Antiochii a její bu-

72

doucnost. Tehdy dobyli při jednom typickém incidentu Raimondovi muži po krátkém, ale nákladném obléhání důležité město Maarrat an-Númán v severní Sýrii. Bohemundovo mužstvo, které nemělo s jeho dobytím nic společného, je pak kombinací lsti a pohotovosti vyplenilo dřív, než Raimondovým Provensálcům vůbec došlo, oč jde. To vedlo k dalšímu vyhocení vztahů mezi oběma veliteli. Tehdy napsalo něko-lik šlechticů, kterým se nějak podařilo zůstat ve střetu obou frakcí stranou, prosebný list papeži Urbanovi, aby přijel a sám převzal velení křižové výpravy. Papež však nebyl připraven opustit Řím. Po určitém váhání vyslal místo sebe pisánského arcibiskupa Daimberta. Byla to nešťastná volba. Když Daimbert konečně dorazil, ukázalo se, že to je téměř stoprocentní katastrofa. Události nečekaly na jeho příchod: řa-doví vojáci byli již dokonale znechuceni věčnými spory mezi svými ve-liteli a rozhodli se zasáhnout. Kolem Vánoc 1098 si vyžádali u Raimonda slyšení a nabídli mu, že ho uznají za svého vrchního veli-tele, povede-li je do Jeruzaléma. Raimond si byl vědom toho, že by souhlas znamenal přenechání Antiochie Bohemundovi, ale nutno mu připsat ke cti, že svolil a 13.ledna 1099 zamířil se značně oslabenou a ztenčenou armádou na jih ke Svatému městu. Bylo jich sotva víc než třicet tisíc lidí, z čehož jen asi polovinu tvořili vojáci. Jakoby chtěl při-pomenout svým šlechtickým

druhům, jak zněly jejich křesťanské sliby, kráčel v čele svého vojska bos a v poutničkám šatě. Zpočátku probíhalo všechno dobře. Místní obyvatelé, kteří Turky nenáviděli, vítali Raimonda a jeho vojsko jako osvoboditele a dělali, co bylo v jejich silách, aby mu pomohli. Jejich laskavost a vlídnost mo-hla, alespoň zčásti, souviset s tím, že slyšeli o křížácích hrůzné zvěsti a úporně se snažili aby je nijak nevyprovokovali. Některým městům na pobřeží však stále ještě velely turecké posádky a Raimond je musel obléhat. Celkem bez potíží dobyl brány měst Marqiye a Tortosa a tento snadný úspěch přiměl Godefroie z Bouillonu a Roberta Flander-ského, aby následovali příkladu Roberta Normandského a Tankreda, kteří se k Raimondovi přidali již dříve, takže se síla armády téměř zdvojnásobila. Ani s těmito posilami se mu však nepodařilo dobýt město Arka poblíž Tripolisu. A když se začali křížáci pod hradbami města nudit, znovu propukly spory mezi Provensálci a Normany, pro-tože normandští šlechtici nesouhlasili s Raimondovým způsobem ob-léhání. Tehdy znovu zasáhl Petr Bartholomeus. Od pádu Antiochie stále podával zprávy o svých setkáních se sv. Ondřejem a dalšími svět-ci, kteří mu neustále přikazovali předávat poselství, která byla vždy

73

výhodná pro něho nebo pro jeho pána, Raimonda. Mnozí stále víc po-chybovali o jeho nadpřirozených zážitcích a dívali se na něho spíš jako na Raimondova spojence ve sporech s Normany. Někteří dokonce zpochybňovali pravost posvátného kopí, a když Petr tvrdil, že se mu dostalo ústy sv. Ondřeje dalšího poselství, tentokrát od sv. Petra a sa-motného Krista, které nutilo křížáky poslouchat Raimondovy příkazy a řídit se při obléhání Arka jeho pokyny, skepse převládla a Petr byl o-tevěně obviněn z podvodu. Rozhořčeně žádal, aby se směl zkouškou ohněm obhájit před těmi, kdo ho obvinili, což mu bylo povoleno. Obřad se konal na Velký pátek. Dvě vyrovnané hranice dřeva tvořily stěny, mezi nimiž vedl jen velmi úzký průchod. Jeden z biskupů pronesl modlitby a dřevo bylo zapáleno. Zpráva o zkoušce ohněm se roznesla po celém křesťanském táboře a vojáci se shromáždili, aby toho byli svědky. Petr, oděný jen do lněné tuniky a třímaje v ruce posvátné kopí, zřejmě neochvějně věřil ve svou pravdu, protože jen na okamžik po-klekl, pokřížoval se a bez známky strachu se přiblížil k šlehajícím pla-menům. V té chvíli byl již žár tak intenzivní, že pták přelétající nad plameny spadl mrtev dolů. Petr však ani na okamžik nezaváhal. Vztyčil se a proběhl plameny. V půli cesty se na okamžik zastavil a pak se vynořil na druhé straně, kde hrozně popálen klesl k zemi. Po něko-li-ka dnech zemřel. Až na několik Provensálců, kteří tvrdili, že ho něko-lik lidí snažících se dotknout jeho zázračného šatu znovu strčilo do plamenů, už nikdo nevěřil ani v něj, ani v kopí, které objevil.

Po Petrově smrti Raimond váhavě ustoupil od obléhání Arka a vedl vojsko po pobřeží k jihu. Velitel Tripolisu spěchal ujistit křesťany o svém přátelství. Poskytl jim peníze, koně, zásoby i průvodce a stejně se zachovali i občané Bejrútu. Jedno velké město podél pobřeží Středo-zemního moře po druhém - Sidon, Tyros, Akra, Haifa i Jaffa -bud' uzavřelo s křížáky přátelství, nebo jim podlehlo, či bylo drženo vojskem v izolaci. Egyptští Fátimovci, kteří byli pány této části země, byli u místních obyvatel stejně neoblíbeni jako Turci dál na severu a jen někteří působili Raimondovi větší potíže. Obyvatelé Ramlu u-prchli a ve městě byl dosazen latinský biskup, který současně převzal funkci světského velitele města. Začátkem června vjel Tankred do Betléma a vztyčil svou korouhev nad chrámem Narození páně. Následujícího dne vyšplhalo vojsko na pahorek, nazvaný později Montjoie, odkud byl vidět Jeruzalém. Od chvíle, kdy Godefroie z Bouillonu opustil Lotrinsko, uplynuly tři roky, ale on i křížáci, kteří přežili útrapy cesty, došli k cíli. Byli hladoví, vyčerpaní a v cárech a za-

75

nedlouho měli znovu prokázat své vražedné sklony a své barbarství. Ve chvíli, kdy hleděli přes údolí, které je dělilo od nejsvětějšího města na světě s jeho medově zbarvenými kamennými zdmi, shluky střech a s velkým Skalním dómem, který vypadal stejně nádherně jako Šalo-mounův chrám, za který jej mnozí považovali, nebyl mezi nimi jediný, který by nebyl dojat do hloubi duše a mnozí měli v očích slzy. Bůh ne-opustil svůj lid.

Bůh je sice dovedl k bránám Jeruzaléma, ale ty zůstávaly tvrdošíjně zavřené a oni neměli božský klíč, kterým by je otevřeli. Jeruzalém byl vždycky dokonale opevněné město a pohled na jeho hradby byl pro křížáky skličující. Původně je vybudoval Hadrian, později byly zpevně-ny a Byzantinci, Umajjovci a Fátimovci je vybavili veškerou nejnovější vojenskou technikou. Zdi starého města, jak je dnes známe, postavil později turecký sultán Soliman Vítězný. Nacházejí se pravděpodobně v týchž místech jako hradby v křížácké době a město, které tehdy do-byli, se až podivuhodně podobalo starému městu dnešního Jeruzaléma. Fátimovský velitel města byl důrazně varován, že se křížáci blíží a provedl

všechna myslitelná opatření k zajištění jeho nedobytnosti. Vyhnal místní křesťany, protože mohli být nespolehliví. Zajistil obrovské zásoby potravin a vody. Studny mimo město nechal otrávit. Stáda ovcí, koz a skotu nechal zahnat z okolí města dovnitř, aby posloužila k výživě jeho posádky skládající se z Egypťanů a Súdanců, zatímco křižáci hladověli. Konečně vyslal posly do Egypta se žádostí o pomoc a naléhavou prosbou, aby kalif poslal městu co nejrychleji posily.

Křižáci velitelé měli pochopitelně strach z dobývání tak skvěle opevněného města, když jim chyběly obléhací stroje. Odvahy jim dodal stařík poustevník žijící kdesi poblíž Olivetské hory. Poradil jim, aby útok podnikli ihned vyzbrojeni nezlomnou vírou v Boha a ubezpečil je, že zvítězí. Uvěřili mu. Příštího dne ztekli hradby na severní straně města a jejich úder byl tak mocný, že odpor byl marný. V neuvěřitelně krátkém čase zdolali vnější opevnění, ale potom byli zastaveni. Pod přívalem šípů a kamení vrhaných obránci z vnitřních městských hradeb už jejich víra, bez dostatku obléhacích žebřníků, nestačila k tomu, aby pronikli dál. Bili se tři hodiny, potom se však dali se na ústup. Mrtvé a raněné odnášeli s sebou.

Bylo to trpké zklamání a vojsko propadlo depresi. Po nezdařeném pokusu o dobytí města nezbyvalo, než je obléhat tak dlouho, dokud se nepodaří sehnat materiál na konstrukci obléhacích strojů, jejichž po-

76

mocí by mohli znovu zaútočit. Neměli však nejmenší představu, kde je získat. Trochu jim spravilo náladu smíšené anglické a janovské loďstvo, které připlulo do přístavu Jaffa a přivezlo jak potraviny, tak válečný materiál. Bylo toho však jen tolik, že jim to mohlo pomoci pouze na krátkou dobu. Potřebovali dostatek tvrdého dřeva, aby mohli postavit pohyblivé útočné věže, které by se daly přisunout ke hradbám. Výpravy hledaly toto dřevo po celé zemi. Stromy tu byly velmi vzácné a teprve křižáci, kteří se dostali do zalesněných kopců kolem Náblusu, 50 mil severně od Jeruzaléma, našli, co hledali. Bylo třeba vyřešit problém, jak tu spoustu těžkého dřeva dopravit po hrbolatých silnicích Samaří a Judeje, ale konečně se jim s pomocí zajatých muslimů a těžkých zvířat podařilo pracně dovézt dřevo na místo určení.

Když zahájili práce na dvou velkých útočných věžích a velkém počtu obléhacích žebřníků, nastala mimořádná vedra. V květnu a červnu je pro východní Středomoří příznačný horký vítr vanoucí ze severo-afrických pouští, který s sebou přináší úmorně vysoké teploty a činí život pro člověka i zvíře nesnesitelným. Arabové jej znají pod názvem chamsín a fičí jako silný proud horkého vzduchu z vysoušeče vlasů. Křižáci, kteří se dosud s ničím podobným nesetkali, dusil, spaloval a doháněl k šílenství. Rozvířen v malá tornáda je halil do dusivého prachu, který jim vnikal do nosu a uší, do očí a vlasů a přikrýval je, když usnuli. Jídlo bylo pokryto jemnou drtí, která jim skřípala mezi zuby, a voda, pokud vůbec nějakou našli, byla žlutá a měla příchutí bahna. Byl jí takový nedostatek, že lidé neustále trpěli žízní a zvířata brzy začala umírat. Pro vodu byly vysílány skupiny mužů až k Jordánu, ale zřídka se vrátili s takovým množstvím, které by stačilo zahnat žízeň lidí. Za nějaký čas začalo docházet k dezerci.

V těchto podmínkách byly nervy napnuté k prasknutí a docházelo ke sporům o to, zač Bůh trestá svůj lid. Někteří se domnívali, že je příčinou to, že Tankred nechal v záchvatu rouhačské pýchy vlát svou ko-rouhev ze střechy chrámu Narození Páně. Jiní shledávali příčinu v tom, že tolik šlechticů, účastníků se křížové výpravy, staví osobní ambice nad svou křesťanskou povinnost. Skutečně se chovali jako sobci, dohadující se, kdo z nich se stane králem, až jednou Jeruzalém padne.

Duchovenstvo soudilo, že by tento titul neměl dostat nikdo. Může být jen jediný král Jeruzaléma, který má nárok na tento majestát, a ten zemřel před tisíci roky, na rozkaz Piláta Pontského přibit na kříž. Většina souhlasila s duchovními a vznešení šlechtici se sklonili před veřejným míněním. Tyto diskuse nikomu náladu nezlepšily. Bylo to

77

špatné léto. Počátkem července se roznesla zpráva, že se od severu blíží Jeruzalému na pomoc veliké egyptské vojsko, a kdekdo si začal lámat hlavu tím, jak by mohli křižáci, nyní oslabení asi na patnáct tisíc mužů a vyčerpaní hladem a nemocemi, utkat s ním přežít. Zdálo se, že právě teď, kdy měli svůj cíl na dosah ruky, jim Bůh hodlá odepřít vítězství, a klesli na mysli jak dosud nikdy. Žili však ve světě, v němž čas jsoucí od věčného, přírodu od Boha dělila jen nesmírně křehká přehrada, která mohla kdykoliv prasknout, zejména ve chvílích krize, kdy představivost ještě dál umocňoval strach. V noci z 5. července se kněz Petr Desiderius zázračně setkal s Adhémarem z Le Puy, který byl v té době již několik měsíců mrtvý. Zesnulý biskup Desideriovi sdělil, že dobudou město do devíti dnů, ovšem za předpokladu, že zanechají svého sobeckého chování, dodrží den půstu a bosí obejdou v procesí město. Toto vidění přijala bez váhání celá armáda a ihned byl nařízen půst. 8. července se všichni zúčastnili slavnostního procesí kolem hradeb Jeruzaléma. V čele kráčeli biskupové a kněží, za nimi rytíři, křižáci se svými ženami, všichni namáhavě klopytali bosýma nohama po skalnatých svazích,

zatímco se muslimští obránci města kupili na hradbách a přihlíželi. Groteskní pohled na křesťanské nepřátele je nesmírně ba-vil, tropili si z nich posměch nosíce kříže na vlastních hřbetech, zatímco jejich ženy házely po křížácích trus a ječely nesrozumitelné nadávky. Křížáci jich však nedbali. Když došli na Olivetskou horu, kázal postupně k davu Petr Poustevník, kaplan Raimond a slavný kazatel Arnoul de Rohes. Jejich kázání byla tak působivá, že se všichni vrátili domů v pevné víře, že za pár dní bude město v jejich rukou.

V následujících dnech všichni pracovali na dokončení velkých dřevěných obléhacích věží. Byly celkem tři, jedna z nich menší než ostatní. Na ochranu proti řeckému ohni byly obaleny volskými kůžemi. Řecký oheň byla směs vysoce zápalných látek, kterou vrhaly stroje, cosi jako moderní plamenomety, na útočníky. Věže se stavěly mimo dohled muslimů, kteří byli zděšeni, když z ničeho nic uviděli tyto obrovské a hrozivé pohyblivé hrady posouvající se pomalu a neúprosně k městským hradbám. Vojský velitel vydal svému mužstvu rozkaz posílit obranu na všech místech, která mohla být ohrožena. Zatímco jedni horečně zvyšovali a zpevňovali hradby, jiní soustavně vrhali kameny a řecké ohně na obléhací věže, jakmile se jen trochu přiblížily. Většina jejich munice však přicházela nazmar, protože věže byly mimo dostřel. Než mohly být věže posunuty do potřebného postavení, musel být zničen vnější val a vyplněn příkop u paty hlavního valu. Teprve po-

78

tom mohly být pohyblivé věže přesně umístěny. Byla to nebezpečná práce, ale křížáci ji stihli vykonat v noci 13. července a během příštího dne. Ostřelování probíhalo z obou stran a muži pracující u paty zdi měli nutně ztráty na životech. V noci ze 14. července byla jedna z věží posunuta do bojové pozice a Raimond z Toulouse se pokusil o útok. Obhájci však bojovali s nesmírnou odvahou a úporností a Raimondovi muži nemohli prorazit. Zdálo se, že vznikla patová situace.

Té noci toho nikdo mnoho nenaspal. „Byla to na obou stranách noc hrůzy“, napsal později Raimond z Aguilers. „Saraceni se hrozili, že ztečeme město za tmy, protože byl jeho vnější val rozbořen a příkop vyplněn. A my jsme se zase báli, že zapálí věže, které byly nyní v blízkosti vnitřního valu. A tak to byla noc hlídek, práce a bdělého neklidu. Jakmile se příštího rána, 15. července, rozednilo, byl zahájen posun druhé velké věže k patě severní zdi. Veliteli horního patra byli Godefroi z Bouillonu a jeho bratr Eustach z Boulogne, ale odpor obránců neochaboval a s postupujícím ránem se zdálo, že jsou na útočníka příliš silní. Několik Godefroiových rytířů na něho naléhalo, aby opustil věž a stáhl se, ale nechtěl o tom ani slyšet. I když byli muži, posouvající vysokou konstrukci krok za krokem k cíli, vystaveni stále většímu nebezpečí, byl rozhodnut nedat povel k ústupu. Byli zasypáváni deštěm kamenů a plamenů a sluneční žár začínal být tak nesnesitelný, že někteří muži v zoufalství svlékli brnění dávající přednost smrticím šípům před upečením. Stejně jako Godefroi se však nehodlali vzdát a kolem poledne dopravili věž do vzdálenosti tří stop od vnitřního valu. Když přihlížející vojsko jásalo nadšením a muslimové vyřvávali své provokace, zapálili pomocí šípů obalových hořící bavlnou dřevěné plato na zdi, z něhož obhájci metali na křížáky kamení. Plameny a dým uvedly na chvíli obránce ve zmatek a Godefroi využil příležitosti. Nařídil přetnout lana, na nichž byl upevněn padací most, a ten dopadl na hořící předprseň hradeb. Dva vlámské rytíři z města Tournai po něm okamžitě přeběhli a za nimi následoval Godefroi s hrstkou vybraných mužů, čekajících na tento okamžik. Jakmile se rozptýlili a zmocnili se kousku hradeb, opřeli o ně muži dole obléhací žebříky a vyšplhali po nich nahoru. Ostatní se zatím vydrápali na věž a po padacím mostu se hnali na pomoc Godefroiovu předvoji. Obrana byla zlomena a Jeruzalém již nemohlo nic zachránit.

Zatímco Godefroi se svými Lombardany upevňoval pozici na hradbách, odvedl Tankred skupinu Normanů dolů do města a otevřel čekajícímu vojsku jednu z městských bran. Když se křížáci valili do ulic,

79

stáhli se muslimští obránci k starému chrámu, kde stál Skalní dóm a posvátná mešita al-Aksá a kde se chtěli naposled postavit křesťanským vetřelcům na odpor. Tankred se svými muži pochytil většinu z nich dřív, než se mohli bránit. Slíbil jim za vysoké výkupné život. Když souhlasili, dal jim svou korouhev, aby ji vyvěsili nad mešitou na znamení, že jsou pod jeho ochranou. Moc jim to nepomohlo, protože křížáci, když se už jednou dostali do města, propadli nezměrné krve-láčnosti. Celé měsíce krutě strádali, viděli své druhy umírat nemocemi, hladem a žízní a viděli je padnout v boji. Právě dosáhli slavného vítězství a po posledních dvou, třech dnech plných horka, děsu a krve byli téměř šílení. Navíc ani na okamžik nezapochovali o tom, že muslimští obránci Jeruzaléma jsou Bohu odporní, že znesvěcují svatá místa, jsou služebníky Antikrista a uctívají zla, jak o tom praví Bible. A tak s chutí vraždili všechny muže, ženy i děti, které ve městě našli, v pevné víře, že plní vůli Páně. Vraždění pokračovalo celý den až hluboko do noci. Když přišel příštího rána k chrámu kaplan Raimond z Aguilers, našel tu změt' těl. Mešita al-Aksá, s Tankredovou korouhví stále ještě vlající z její střechy, a Skalní dóm byly tak plné těl povražděných, že se až po kolena brodil v krvi. Jediní, kterým

se podařilo z města uniknout, byli vojenský velitel a jeho tělesná stráž, kterým Raimond dovolil odejít, když se napřed vyplatili vysokým výkupným. Ostatní byli zabiti, včetně Židů, kteří byli nejdříve zahánáni do hlavní synagogy a zde potom za živa upáleni. Když už nebylo koho zabít, vydali se vítězové v procesi ulicemi města, stále ještě vystlanými mrtvými těly a plnými hnilobného pachu, k chrámu Božího hrobu, aby Bohu vzdali díky za jeho velkou milost a za vítězství kříže.

80

10

Stín koruny

Tituly jsou stíny, koruny jsou prázdné věci. Daniel Defoe, *The True-Born Englishman*
Dobytí Jeruzaléma bylo největším úspěchem křížové výpravy. Bylo cílem, za který se bili, a bylo odpovědí na modlitby všech křesťanů v západní Evropě. Papeži Urbanovi, který křížáky vyzval, aby táhli ve znamení kříže na Východ a vysvobodili svatá místa z tureckého jha, však nebylo dáno, aby řídil oslavy vítězství a modlitby díkůvzdání za tento triumf křesťanských zbraní, protože zemřel čtrnáct dní po pádu města. Dřív, než zpráva o vítězství pronikla do Evropy. Když se sem dostala, nezkalila papežova smrt obrovskou radost, která se všech zmocnila. Bůh prominul minulé omyly a hříchy a dovedl svůj lid k velikému vítězství.

S tímto závěrem křížáci v Jeruzalémě naprosto souhlasili. Kupodivu však nyní, když dosáhli cíle, nevěděli, co dál. O nesmírném významu dobytí Jeruzaléma nikdo nepochyboval. Byl svatým městem křesťanské víry, a proto měl být samozřejmě v křesťanských rukou, ale nikdo nevěděl, co s ním mají tyto ruce nyní, když jej drží, počít. Nejdřív bylo třeba splnit dva důležité úkoly: museli město zbavit tisíců tlejících těl a zajistit obranu pro případ muslimského protiútoků. První úkol byl si-це nepřijemný, ale celkem snadno splnitelný. Druhý byl obtížnější, protože rivalita mezi knížaty pokračovala neztenčenou měrou. Dokud nebylo rozhodnuto, kdo převezme vrchní velení armády, nemohly být ani vypracovány příslušné plány. Kdyby byl naživu Adhémar z Le Puy, byl by určitě jmenován arcibiskupem a patriarchou Jeruzaléma a pod jeho vedením by byl v klidu a rychle vyřešen i problém velení světského. Pravděpodobně by byla volba padla na Raimonda z Toulouse, a kdyby za ním stála Adhémarova autorita, byli by s tím ostatní bez větších námitek souhlasili. Ale Adhémar byl mrtev a nebylo nikoho, kdo by zaujal jeho místo.

81

Když se velitelé sešli, dokázali se shodnout jen na jediném: patriarcha musí být zvolen ihned, protože duchovní vedení města a armády je ze všeho nejdůležitější. Řecký patriarcha Jeruzaléma Symeon právě zemřel na Kypru. Ale i kdyby žil, byl příliš daleko, než aby byl co platný. Snažili se tedy dosadit na arcibiskupský stolec někoho z vlastních řad. To byl ovšem pro jejich křehkou jednotu příliš náročný úkol a Provensálci vedení Raimondem se brzy dostali s Normany do sporu. Favoritem Normanů byl Arnoul de Rohes, jeden z těch, kdo kázali shromážděným křížákům v předvečer útoku na Jeruzalém. Byl kaplanem Roberta z Normandie a býval učitelem dětí Viléma Dobývatele. Proti jeho kandidatuře však byly vážné námitky a Raimond se staral o to, aby se na ně nezapomnělo. Arnoul byl sice vzdělaný muž, ale ne-manželského původu, jeho morálka byla pochybná a neměl dokonce ani hodnost podjáhna. Vášně vzplanuly natolik, že se prozatím upustilo od volby arcibiskupa a místo toho se začal řešit ještě ožehavější problém světského velitele. Z mnoha, kteří se vydali na cestu z Konstantinopole, byli vážnými kandidáty jen dva. Balduin nepřicházel v úvahu, protože byl v Edesse, Bohemund byl v Antiochii, Štěpán z Blois a Hugo z Vermandois se vrátili domů a Eustach z Boulogne ani Tankred neměli tolik stoupenců, aby mohli být vážnými uchazeči. Pole se dál zužilo tím, že Robert Normanský a Robert Flanderský oznámili, že se chtějí, když byl hlavní cíl křížové výpravy splněn, co nejdřív vrátit domů. Takže zbývali jen Raimond z Toulouse a Godefroi z Bouillonu.

Kdyby byl závod o moc odstartován za účasti všech původních velitelů, býval by byl asi největším favoritem Raimond z Toulouse, protože mnohé hovořilo v jeho prospěch. Byl nesmírně bohatý, ostatním nadřazený věkem i zkušenostmi, a byl Adhémarovým přítelem. Ale Normaní ho neměli v lásce a jako vojevůdce se neosvědčil. Naopak, zastával se Petra Bartolomea a obhajoval pravost posvátného kopí. Když většina obě odmítla jako podvod, byly jeho pověsti a pozice ořeseny. Konečně se proslýchalo, že mnozí z jeho vlastních lidí nepřejí jeho volbě, protože se chtějí vrátit domů. Koncil biskupů a vysoké šlechty, pověřený volbou, se nicméně rozhodl nabídnout trůn Raimondovi. K všeobecnému překvapení jej odmítl s odůvodněním, že nechce být králem Jeruzaléma. Prohlásil, že může být jen jediný král Jeruzaléma, a tím je Kristus. Zřejmě se domníval, že nabídka byla jen zpola upřímná a doufal, že svou odpovědí znemožní Godefroiovi, aby se stal sám králem. Voliči se však ihned obrátili na jeho soka, který

82

souhlasil s převzetím moci, ale odmítl titul „krále“. Oznámil, že by si přál být titulován Advocatus

Sancti Sepulchri, ochránce Božího hrobu, čímž byla věc vyřízena.

Raimond zuřil a choval se jako rozmazené děčko. Odmítal uznat autoritu Godefroie z Bouillonu a vydat jeruzalémskou citadelu, zná-mou jako Davidův hrad, za kterou převzal odpovědnost. Tyto projevy šokovaly i jeho stoupence a zakrátko byl lstí dohnán hrad opustit. Rozlícen opustil Jeruzalém i se svým vojskem, které odvedl dolů k Jordánu a do Jericha, kde se usadil a trucoval.

V Jeruzalémě se zatím šlechta, zbavená jeho poněkud trapné pří-tomnosti, vrátila k úkolu rozhodnout o arcibiskupovi. Přes své zřejmé nedostatky byl zvolen a vysvěcen Arnoul de Rohes. Pokud šlo o jeho světskou minulost, byl přijatelný pro Godefroie i ostatní světské auto-rity, ale choval se nesmírně necitlivě a netaktně vůči řeckému ducho-venstvu a zdejšími křesťanům, kteří byli rádi, že se zbavili Turků, ale br-zy začali změny svých pánů litovat. Arnoulovi šlo zřejmě o jediné - do-sadit na každické volné místo západní duchovní, kteří se řídili latin-skou liturgií, a nahradit jimi řecké ortodoxní duchovní, kteří zde byli od pradávna. Dokonce zakázal pravoslavným kněžím vstup do chrá-mu Božího hrobu a krutě si zneprátelil i členy menších církví, jako byli Arméni, Koptové a Jakobiti, k nimž se choval jako ke kacírům. Muslimové s nimi zacházeli lépe.

Godefroi třimal otěže vlády jen krátce a již začaly docházet zvěsti o obrovské egyptské armádě, která přešla přes Sinajskou poušť do Palestiny a blížila se k pobřežnímu městu Askalon. Velé jí sám egypt-ský vezír, Armén al-Afdal. Tankred a Eustach z Boulogne nebyli v Jeruzalémě, protože se odebrali do Nábľusu, aby přijali slib posluš-nosti zdejších obyvatel. Jakmile jim však posel vyslaný Godefroiem přinesl tuto zprávu, vydali se na pobřežní planinu u Caesareje a potom pochodovali na jih vstříc postupujícím Egypťanům. Cestou zajali ně-kolik jejich špehů. Nešťastníky donutili k přiznání, že vezír nepočítá s tím, že by ho křesťani napadli, nespěchá a čeká na své loďstvo, které mu má dopravit zásoby, zatímco jeho vojsko odpočívá po dlouhém po-chodu přes Sinaj. Tankred a Eustach si byli vědomi zásadního význa-mu této informace a vyslali ke Godefroiovi posla s tím, aby co nej-rychleji vyzbrojil každého jen trochu schopného muže a připojil se k nim. Situace mohla být krajně nebezpečná a největší naděje na ús-pěch spočívala v napadení al-Afdala ze zálohy.

Nakolik rozdělila žárlivost křížácké šlechty, dokazuje skutečnost,

83

že jak Raimond, který stále ještě trucoval v Jerichu, tak Robert Normandský, který se rozešel s Godefroiem, odmítali tak dlouho vyra-zit společně, dokud zprávu nezávisle na sobě nepotvrdili Tankred i Eustach. Jediný Robert Flanderský zareagoval okamžitě a 9. srpna 1099 vyrazil se všemi svými vojáky z Jeruzaléma. Doprovázel je arc-biskup Arnoul s většinou duchovenstva, protože modlitba byla stejně účinnou zbraní jako brnění a meč a opomenutí duchovní stránky bylo při blížícím se boji pro každého křížáka naprosto nemyslitelné. Když dorazili do Ramlehu, kde na ně čekali Tankred s Eustachem, nikdo ne-pochyboval, že se osud křížové výpravy rozhodne v několika příštích dnech. Jeden z biskupů doprovázejících Arnoula byl poslán zpět do Jeruzaléma s naléhavou výzvou k ostatním, aby se k nim co nejrychleji připojili. Nakonec se i Raimond a Robert Normandský nechali pře-svědčit a vydali se 10. srpna s téměř všemi bojeschopnými muži na ces-tu. Ve městě zůstala jen nevelká posádka. Petr Poustevník dostal roz-kaz zmobilizovat každého křesťana ve městě, ať ortodoxního či řím-skokatolického vyznání, k nepřetržitým modlitbám za vítězství. Příštího rána se Raimond se svými Provensálci a Robert se svými Normany setkali s Godefroiem, Robertem Flanderským, Tankredem a Eustachem z Boulogne a celá křesťanská armáda se vydala na po-chod na jih. Byla značně menší než kdysi - nečítala víc než dvanáct ti-síc rytířů a asi devět tisíc pěšáků.

Vytrvale kráčeli prachem a úpalem typického palestinského letního dne. Když odpoledne pokročilo a slunce se sklánělo na bezoblačném nebi, vyvolali zvědové poplach. Zdálo se jim, že ve žhavém oparu před sebou spatřili v ostrém světle horkého a nehybného soumraku armádu mužů a koní. Světlo bylo tak oslnivé a ostré, že jim vojsko připadalo jako odraz v zrcadle. Dvě stě rytířů vyrazilo na průzkum. Když přijeli blíž, byli náhle obklopeni velkým stádem velbloudů, skotu, ovcí a koz hnaným několika poděšenými Araby, kteří se před nimi dali na útek. Stáda byla určena pro vezírovo vojsko a nyní padla do rukou křížá-kům. Tu noc se všichni dobře poměli. „Strávili jsme noc v nepohodlí, protože jsme neměli stany ani víno. Někdo měl chleba, pár lidí mělo o-bilí a sůl. Ale masa bylo jako písku. Jedli jsme hovězí a místo chleba jsme přikusovali tučné skopové", napsal kaplan Raimond.

Za rozbřesku příštího dne se zformovali na pláni severně od Askalonu, kde ve stanech stále ještě spala egyptská armáda. Přepadli náhlým útokem vezírovy vojáky. Ti, i když jich bylo dvakrát tolik, ko-lik bylo křesťanů, nekladli žádný odpor, který by stál za řeč. Někteří

84

byli zabiti ve spánku, jiní prchali v divokém zmatku. Jen málo jich u-niklo. Hodně se jich ukrylo v sykomorovém porostu, ale křížáci jej za-pálili a všichni tam uhořeli. Jiní byli zahnaní do moře a pobiti na měl-čině nebo utopeni. Robert Normandský a Tankred si s hrstkou rytířů na koních prorazili cestu do středu nepřátelského tábora, zabili al-Afdalova praporečníka, ukořistili jeho stan a všechen jeho

majetek, zatímco ostatní rytíři pronásledovali zbytky vydešené egyptské armády na cestě do Askalonu a na útěku je pobíjeli. Vezír s jedním nebo dvěma pobočníky patřil k těm několika, kterým se podařilo dostat se v bezpečí do města a odplout zpět do Egypta. Ostatní byli buď mrtví nebo zajati a křižáci slavili úplné vítězství. Bylo zkaleno pouze prudkým sporem, který znovu propukl mezi triumfujícími veliteli, kteří zřejmě dokázali spolupracovat jen v okamžicích krize. Jeruzalém byl zachráněn a Askalon, nejdůležitější přístav na dosah od Jeruzaléma, jim nyní měl spadnout do klína jako zralá hruška. Muslimský velitel města nabídl kapitulaci, neobrátil se s ní však na Godefroie, ale na Raimonda z Toulouse. Tohoto Provensálce si patrně vybral proto, že měl lepší pověst než ostatní, jejichž jména byla poskvrněna barbarickým chováním po pádu Jeruzaléma. Godefroie byl rozlícen i pln obav z Raimondova jednání v případě, že by bylo město vydáno jemu, a odmítl mít s takovým řešením cokoliv společného. To bylo na Raimonda příliš. Rozhodl se, že si v celé záležitosti myje ruce, a s pocitů silné rozmrzelosti a uražené pýchy odtáhl se svým vojskem na sever. Robert Normandský a Robert Flanderský byli Godefroiovou úzkoprsostí tak konsternováni, že ho rovněž opustili. Bez nich byl Godefroie příliš slabý, než aby mohl na Askalon zaútočit, a tak byla vyhlídka na obsazení města promarněna. Na další příležitost se muselo čekat víc než padesát let.

Po návratu Godefroie do Jeruzaléma oznámili oba Robertové, že se vrátí domů, a odvedli své mužstvo na sever, na první zastávku své dlouhé pouti. Své sliby splnili a nehodlali sloužit pod Godefroiem. Raimond z Toulouse se vydal na sever s nimi doufaje, že si i on vybojuje nějaké panství, jak se už podařilo Balduinovi, Bohemundovi a Godefroiovi, i když by se byl na rozdíl od nich spokojil s funkcí vazala byzantského císaře. Byl proto stejně jako oba Normani ořesen, když všichni tři dorazili k městu Latakia na syrském pobřeží a zjistili, že město a jeho byzantskou posádku oblehl Bohemund, zatímco loďstvo z Pisy s novým papežským legátem arcibiskupem Daimbertem na palubě je blokuje od moře. Pisánci, divoká a barbarská cháska, svolili,

85

ž& dopraví arcibiskupa do Zamoří, protože doufali, že získají cenné obchodní koncese. Cestou se však bez zábran chovali jako piráti. Vydrancovali řadu byzantských přístavů a ostrovů a na výsost pohněvaný Alexius nařídil svému loďstvu, aby je ztrestalo. Měli však štěstí a řeckým lodím se vyhnuli. Po příchodu k Latakii zjistili, že ji již obléhá Bohemund, a na jeho výzvu se k němu připojili. Raimond Bohemunda nemohl vystát a zuřil. Zděsili se i oba Robertové, kteří věděli, že se bez laskavé pomoci Byzantinců nikdy nedostanou domů. Všichni tři byli konsternováni i hloupostí Daimberta, který se nechal zatáhnout do střetu s Byzantinci, kteří byli koneckonců jeho souvěrci. Zavolali Daimberta do svého tábora v Jabale, kde se jim podařilo ho přesvědčit, aby odvolal své pisánské loďstvo. Bohemund si bez jeho pomoci nemohl Latakii podrobit a stáhl se zpět do Antiochie. Krize byla dočasně zažehnána, ale vztahy s Byzantinci se nezlepšily. Nový papežský legát mohl sotva zahájit svou kariéru v Zamoří v méně příhodné situaci.

Když se oba Robertové vydali na cestu domů, usadil se Raimond v Latakii jako vážený host byzantského guvernéra. Godefroie měl za tím čas posoudit svou situaci v Jeruzalémě. Nebyla nijak dobrá. Měl zoufale málo vojáků a i když bylo jeho malé království v tu chvíli bezpečně před protiútokem muslimů, byla pobřežní města nadále v rukou nepřátel, třebaže se od porážky Egyptanů k němu chovali s odzbrojující vlídností. Když postupně Daimbert, Bohemund a Balduin z Edessy oznámili, že přijdou do Jeruzaléma splnit svůj poutničský slib, byl potěšen, protože doufal, že přesvědčí některé z jejich doprovodu, aby zůstali a rozmnožili jeho zoufale malou posádku. To se mu podařilo, ale ostatní výsledky návštěvy byly méně uspokojivé. Daimbert sesadil Arnoula z funkce jeruzalémského arcibiskupa s odůvodněním, že jeho volba byla nekanonická, a zařídil to tak, aby byl sám promptně zvolen patriarchou. Potom trval na tom, že musí Godefroie před ním pokleknout, aby mohl být prohlášen zákonným vládcem Jeruzaléma. Skutečnost, že se Bohemund podvolil stejnému obřadu, aby byl Daimbertem uveden do úřadu legitimního vládce Antiochie, byla Godefroiovi jen chabou útěchou, protože věděl, že až se Bohemund vrátí domů, bude on sám muset dál žít s tímto novým zpupným patriarchou. Navíc Godefroie mlčky uznal Daimberta za svého lenního pána. Balduin z Edessy byl muž jiného ražení a jeho nepřítomnost při investituře byla výmluvná. Rozhodně neměl v úmyslu pokleknout před kýmkoliv.

86

Povzbuzen tím, že se mu podařilo přemluvit některé z přítomných rytířů, aby zůstali v Jeruzalémě, si Godefroie po odchodu Bohemunda a svého bratra Balduina připadal dost silný na to, aby podnikl ofenzívu proti některým městům na pobřeží, která stále ještě drželi muslimové, a jedno po druhém se s nimi dohodlo. V jednom případě se pokusili Egyptané zasáhnout a poslali obleženým posilu, ale jejich příchod jen podnítil hladovou posádku k tomu, aby vyrazila a pokusila se změnit síly s Godefroiovými vojáky, kteří ji pak ze zálohy pobili. Zoufalí občané prosili o milost a Godefroie přijal jejich kapitulaci, a-niž si kladl neúnosné podmínky. Netrvalo dlouho a emírové z Askalonu, Caesareje

a Akry, povzbuzeni tímto příkladem, se rovněž rozhodli podrobit se a stát se jeho vazaly a o něco později před něho předstoupili i transjordánské Arabové ve snaze navázat přátelské vztahy. Jejich životní úroveň závisela na obchodu s muslimy z přímořské planiny a jejich obchodní cesty vedly Godefroiovým novým státem. Proto bylo navázání přátelství s novými křesťanskými sousedy pro ně důležité. Godefroiovi si byl vědom toho, že má-li mít přítomnost křesťanů ve Svaté zemi trvání, jsou nepřetržité války s islámem politicky nepřijatelné. Uvítal náznaky sblížování ze strany Arabů, povolil jejich karavanám průchod svým územím a vyzval jejich kupce k obchodování s křesťany. A tak se občanům nového křižáckého státu nejen dařilo stále lépe, ale téměř den po dni se zlepšily i jejich vztahy s muslimskými sousedy, protože jak geologické, tak ekonomické podmínky obě strany neustále přesvědčovaly o výhodách spolupráce.

Největší trápení měl Godefroiovi s papežským legátem Daimbertem, který dával stále zřetelněji najevo, že se nemíní spokojit s rolí jeruzalémského patriarchy a arcibiskupa ani připustit, aby se Godefroiovi k němu choval jako ke svému jen nominálnímu lennímu pánovi. Naopak, chápal se každé příležitosti, aby pevně uchvátil světskou moc. Godefroiovi se neodvažoval postavit na odpor, zčásti z úcty k církvi, zčásti proto, že se bál urazit Písance, od jejichž pomoci na moři závisela bezpečnost jeho říše. Když se doslechl, že v Jaffě přistála silná benátská eskadra, spěchal na pobřeží, aby je přivítal. Kdyby se mu podařilo zajistit si jejich pomoc, zbavil by se závislosti na Písancích. Zvolil cestu přes Tiberii a Caesareu, kde ho s počtami uvítal tamní emír a pozval na hostinu. Projevoval mu největší úctu a hostina byla velmi bohatá. Při loučení se svým hostitelem se však Godefroiovi necítil dobře a po příchodu do Jaffy se zhroutil. Příštího dne mu bylo o něco lépe a byl na

87

vlastní žádost dopraven na nosítkách zpět do Jeruzaléma, ale po návratu byl nesmírně zesláblý a všichni se obávali nejhoršího.

Nezemřel ihned. Zatímco Daimbert netrpělivě čekal na jeho smrt, aby mohl uchvátit moc, Godefroiovi stále velmi zesláblý - nadále plnil své každodenní vládní úkoly. Benátčanum poskytl oplátkou za jejich pomoc značné koncese a, neohlížeje se na své přátelské styky s emíry, nařídil útok na Akru. Velení své armády svěřil jednomu ze svých rytířů, Warnerovi z Gray, a když z Galileje dorazil Tankred, aby se připojil k výpravě, vytáhli společně z Jeruzaléma. Daimbert jel s nimi, protože pevně doufal, že se chopí velení armády, jakmile v Jeruzalémě dojde k tomu, nač tak dlouho čekal. Už dlouho čekat nemusel. Godefroiovi z Bouillonu, vévoda Dolního Lotrinska a Advocatus Sancti Sepulchri, tiše zesnul 18. července 1100.

Kdyby byl Daimbert ve městě, byl by se chopil příležitosti, a je otázka, zda by ho byl někdo dokázal zastavit. Takto převzala dozor nad městem skupina Godefroiových Lombardů, kteří papežského legáta nenáviděli, a byl vyslán posel ke Godefroiovi bratrovi Balduinovi z Edessy se žádostí, aby neprodleně přijel a převzal jako nejbližší po-krevný příbuzný své plnoprávné dědictví. Vzdálenosti byly velké a spojení pomalé, ale i když cesta trvala dlouho a Daimbert se snažil ho zastavit, dorazil Balduin do Jeruzaléma, aby uplatnil svůj nárok na dědictví. Pokud šlo o královský titul, neměl žádné náboženské skrupule, a tak byl na Boží hod vánoční 1100, třebaže přísahal, že bude chránit Boží hrob, korunován na krále Jeruzaléma.

11

Všechno má určenou chvíli

Všeliká věc má jistý čas a každé předsevzetí pod nebem svou chvíli.

Jest čas rození i čas umírání, čas sázení a čas vykopání ...; čas zabíjení

a čas hojení...; čas boje a čas pokoje ...

Kazatel

Balduin I. vládl Jeruzalému osmnáct let. Pro upevnění vítězství První křížové výpravy a politickou stabilizaci křížáckých království v Zámorí učinil víc než kdo jiný. Když nastoupil po svém bratru Godefroiovi, bylo malé království, které zdědil, neorganizované, prakticky na mizině, spravované hrstkou lotrinských rytířů, nedbajících zákonů, a několika místními nespolehlivými žoldnéři, těsně vnitřním i vnějším nepřítelem. Věděl, že muslimové podniknou jednoho dne protiútok, i to, že ostatní křesťanská knížata na něho žálí a jsou rozhodnuta urvat si vlastní maličká království třeba na jeho úkor. V čele jediné organizované moci v zemi, církve, byl arcibiskup Daimbert, který ho nemohl vystát. Prakticky jedinými trumfy, kterých plně využíval, byly jeho značné schopnosti a pověst, kterou získal svou nezlomností a tvrdostí.

Araby jižně a východně od Jeruzaléma přiměl k poslušnosti řadu zuřivých nájezdů. Zbral několik měst na pobřeží a povraždil jejich obyvatelé, aby znásobil hrůzu ze svého jména. S pomocí jen dvou set šedesáti rytířů a necelé tisícovky pěšáků porazil egyptskou armádu čítající víc než třicet tisíc mužů. V dalším střetnutí s další egyptskou armádou málem ztratil život i království. Pět let po své korunovaci se zmocnil Akkonu, a tím si zajistil, co nejvíc potřeboval: přístav bezpečný za každého počasí.

Pokračoval dobytím Sidonu, čímž poskytl svým janovským a benátským spojencům bezpečné opěrné body pro jejich loď-stvo, na němž byl, jak z hlediska námořních sil, tak spojení s Evropou, závislý. V konsolidaci království byl tak úspěšný, že se ke konci svého života dokonce rozhodl vtrhnout do Egypta, aby zničil nejmocnějšího nepřítele. Začátek byl sice dobrý, ale smrtelné onemocnění mu zabrá-

89

nilo záměr dokončit. Jeho vojáci se snažili dopravit ho domů, ale zem-řel v malém pohraničním městě el-Ariš. Jeho tělo bylo dopraveno do Jeruzaléma, kde byl na Květnou neděli pochován v chrámu Božího hrobu po boku svého bratra Godefroie. V době jeho smrti sahala krá-lovství od Bejrútu na severu až po Beer-šebu na jihu a od řeky Jordán na východě k pobřeží Středozemního moře, kde jen Askalon a Tyros zůstaly v rukou nepřátel.

Během Balduinovy vlády se mnozí z původních křižáků vrátili do-mů, jiní se však v Zámorí usadili, aby tu strávili zbytek života. Mnozí nižší rytíři a většina řadových vojáků vcelku neměli proč se vracet. Termín „usadili se“ by ovšem mohl být zavádějící, protože život v kři-žáckých královstvích byl po celou dobu jejich existence bouřlivý a roz-hodně ne usedlý. Vnitřně byl sužován dynastickými spory mezi velký-mi vládnoucími rody, které na sebe krutě žárlily a byly chronicky ne-schopné žít spolu v míru, vně probíhal na pozadí téměř nepřetržitého válčení s muslimy. Většina dějepisců křížových výprav se nutně sou-středila na křivolaký a překvapivý průběh těchto vnitřních a vnějších zápasů. Neboť, jak podotkl Runciman ve svém díle *History of the Crusades*, „tvořila válka pozadí života v Zámorí a o jeho historii často rozhodovaly náhody na bitevním poli“. Opakující se vraždění nebylo v té době nakonec ničím víc než pozadím, na němž se odehrával život, který si během doby vytvořil svůj vlastní styl. Kronikáři se jím obvykle nezabývají. Pro ně nebylo důležité, jak jejich současníci žili, když zrov-na nebojovali. Existují však útržky informací, roztroušené v různých současných zprávách a v literatuře, z nichž se dá sestavit obraz každo-denního života v křižáckých královstvích, především života šlechtic-kých rodin a zámožnějších vrstev obyvatelstva. První křižáci byli té-měť vesměs Normaní nebo Francouzi a státy, které založili, jednoznač-ně poukazovaly na Francouze. Všichni hovořili francouzsky a feudální struktura tehdejší francouzské společnosti byla v Zámorí věrně napo-dobena, přičemž ortodoxní církev byla se svou řeckou liturgií vytlače-na katolickou s jejími latinskými obřady. V tomto směru se křižácká království za dvě století své existence nezměnila. Ve všech ostatních směrech se způsob života vlivem podnebí, fyzických podmínek a pří-rodních zdrojů země zásadně změnil a jak plynul čas, Frankové v Zámorí prodělali pomalý proces orientalizace, jehož výsledky zpra-vidla nově příchozí ze Západu šokovaly. Být početnější, možná, že by si byli zachovali víc svých západních zvyklostí, ale po celou dobu své historie představovali Frankové v zemích, kde vládli, jak rasově, tak

90

sociálně jen nepočetnou menšinu. Odhaduje se, že v Jeruzalémském království nebylo nikdy usazeno ani tisíc rytířů, i když se čas od času jejich počet zvýšil o hosty. A bezmála totéž platilo pro rytířstvo usazené v Antiochijském knížectví a obou hrabstvích Edessa a Tripolis. Řa-dových vojáků bylo víc, ale i v tomto případě mělo místní obyvatelstvo výraznou převahu. Skládalo se z řecky mluvících křesť-anů, Arménů, Židů, Egypt'anů a Arabů, z nichž někteří byli křesť-ané, někteří musli-mové. Ale mezi Franky a těmi, jimž vládli, nebyly užší společenské sty-ky. Vzájemné sňatky byly vzácné. V kruzích aristokracie si zpravidla brali členové vládnoucích rodin zase jen členy stejných rodin, i když se jich několik oženilo se vznešenými Arménkami nebo Byzantinkami, vesměs křesť-ankami. Jakýkoliv sexuální styk s muslimy, ať manželský či konkubinát, byl přísně zakázán. Podle dekretu koncilu v Nábľusu z roku 1120, hrozil muži, který by souložil s muslimkou, trest kastrace a uřezání nosu. Členové méně vznešených franckých rodin se směli že-nit s dcerami místních křesť-anů bez ohledu na jejich etnický původ. Jak čas mýjel, bylo často obtížné odlišit jejich potomky, známé jako poulains, od jiných členů domácího obyvatelstva. Benátčané, Pisánci a Janované, kteří během doby působili v téměř každém městě jako ob-chodníci, si zachovali svou identitu spíše než Frankové, protože jednak žili společně v ulicích přidělených jim různými knížaty, s nimiž uzavřeli smlouvy, jednak nikdy neztratili kontakt se svým rodným městem, protože cestovali za obchodem do Itálie a zpět.

Na vsi byl život téměř stejný jako v dobách Starého zákona, ale Franků se zde usazovalo jen velmi málo. Pokud to bylo jen trochu možné, byly vesnice stavěny na vrcholcích kopců, protože se tak daly snáze hájit, ale i proto, že tu víc váł vítr, a byly proto v létě chladnější a v době sklizně vhodnější pro profukování obilí. Frankové, kteří žili na vesnicích, se museli spokojit se stejně primitivními podmínkami jako místní vesničané, a to byla jedna z příčin, proč se zde neradi usazovali. Ve městech se jim žilo mnohem příjemněji. Někteří bydleli v jed-nopodlažních domech, většina ve dvoupodlažních a bohatí v mnohem větších domech, nazývaných „paláce“. Byly zděné, postavené ve stylu starého Řecka a Říma, přičemž mnohé prvky byly převzaty od Arabů. Byly to zpravidla čtvercové bloky místností ve dvou patrech kolem ústředního patia. S výjimkou hlavního vchodu vedly všechny dveře a

okna do ústředního dvora a v přepychových domech totéž platilo i pro verandy. Střechy byly ploché. Lidé spávali nahoře, obývací pokoje, jídelny a kuchyně byly v přízemí. Na rozdíl od svých domorodých

91

orientálních poddaných, kteří stolovali po způsobu starých Římanů, u-sedali Frankové při společném jídle ke stolu. Stůl byl pokryt ubrusem, večer osvětlen svícemi nebo olejovými lampami a během doby, jak po-malu odumíraly staré předsudky, byl vybaven takovým přepychem, ja-ko byly nože, lžíce a vidličky, skleněné karafy a poháry, vkusné misky a talíře, jaké vyvolávaly hněvivý posměch prvních křižáků, když pro-cházeli Konstantinopolí a pozorovali „zženštilé“ zvyky na Alexiově dvoře. I osobní zvyky Franků se v mnohém, i když ne ve všem, změnily. Muži dále nosili vlasy po ramena a holili si brady. Někteří si ovšem ne-chali narůst vousy jako Řekové nebo Syřané. V Jeruzalémě byla neda-leko chrámu Svatého hrobu čtvrt' holičů, kam mnozí jednou či dvakrát týdně docházeli nechat se oholit. Jiní využívali služby veřejných lázní. V jiných městech byly pravděpodobně stejné zvyklosti. Ženy nosily vlasy spletené do dvou dlouhých copů, líčily si obličej a skvostně se šatily. Španělský cestovatel Ibn Džubajr, který byl v roce 1181 v Jeruzalémském království, byl okouzlen frankkou nevěstou, kterou spatřil v den jejího sňatku v Tyru. „Byla nesmírně vkusně oděna do nádherného šatu“, psal, „z něhož splývala v jejich tradičním stylu dlou-há hedvábná vlečka. Na hlavě měla zlatou čelenku, překrytou sítkou ze zlatých nití a podobný ornament měla na prsou“. Muži byli oděni neméně přepychově. Nějaký čas ještě nosili evropský šat skládající se z dlouhých punčoch, košile s dlouhými, úzkými rukávy a přes ni oblé-kali krátký kabátec s krátkými rukávy. Ať byl tento oděv ušit z jemné vlny, bavlny, lnu nebo hedvábí, byl vždy v nádherných barvách a vyší-vaný zlatými a stříbrnými nitěmi. Během let však většina rytířů opusti-la západní módu a po návratu z bojiště, které právě poutalo jejich pro-fesionální pozornost, odkládali zbraně a oblékali vlétě hedvábný, v zi-mě kožešinový burnus.

K největší změně v jejich zvycích došlo pravděpodobně ve vztahu k osobní hygieně. V Evropě mytím opovrhovali, ale v horkém podnebí za mořem začali pravidelně navštěvovat veřejné lázně, které byly v každém městě. Podobaly se dnešním tureckým nebo starým římským lázním. Navštěvník si nejdříve svlékl šaty, potom si obul sandály a a o-vázal se ručníkem, i když někteří Frankové zřejmě nepovažovali ruč-ník za nutný. Princ Usáma, člen nezávislé dynastie Munkizů s hradem v Šaizaru nedaleko Hamy, který často cestoval po Zámorí a měl mezi Franky četné přátele, si ve svých Pamětech postěžoval, že se mnozí ne-zatěžují ručníkem a koupou se nazí. Koupající - zahalený nebo nahý -

92

vešel do vytopené místnosti, kde se začal potit. Když se vypotil, zavolal sluhu, který ho celého namydli, pečlivě umyl a osušil ručníkem. Před odchodem z lázni si odpočinul v předpokojí, kde byla pohodlná lehát-ka. Koupele se staly tak nezbytnou součástí každodenního života, že se dokonce vyžadovaly i při určitých příležitostech. Například mladý muž, ucházející se o přijetí jako novic v některém vojenském řádu, se musel před formálním přijetím vykoupat v obecních lázních. Ženy se koupaly stejně často jako muži, navštěvovaly lázně dvakrát až třikrát týdně, samozřejmě se koupaly odděleně od mužů.

Frankové v Zámorí byli nejen čistotnější, než bývali doma v Evropě, ale byli i mnohem lépe živení. Jejich strava byla nejen bohatá a rozma-nitá, připravovali ji místní lidé, kteří byli mistry kuchařského umění. Kuřat, jeřábů, křepelek, holubů i koroptví byla hojnost. Skopové, ho-vězí, kančí, srnčí i maso kozorožce se upravovalo s česnekem a koře-ním a dochucovalo hořčicí a pepřem nebo se podávalo s velmi chutný-mi omáčkami. Byl bohatý výběr sladkovodních ryb a jako lahůdka byli velmi ceněni úhoři. Vařená zelenina zahrnovala fazole, hrách, artičoky, chřest a rýži. Hlávkový salát a okurky se jedly syrové. Když sem přišli Frankové poprvé, žasli nad novými a rozmanitými druhy ovoce, které rostlo prostě všude a o němž dřív mnohdy ani neslyšeli. Byly to baná-ny, pomeranče, citrony, datle, svatojánský chléb, plody sykomory zvané „faraónovy fíky“, hrozny, broskve, švestky, kdoule a obyčejné fíky, nej-různější ořechy a mandle. Protože muslimové nesměli pít víno, nebyly tu vinice, ale tento nedostatek byl brzy napraven a po několika letech byl vína víc než dostatek a většinou dobrého. V letním horku se chla-dilo sněhem z libanonských hor, který přicházel na jih chráněný před horkem slámou, a víno se pilo doma i v tavernách. Znamé bylo i pivo vařené z ječmene, ovocné šťávy byly levné a snadno k dostání.

V přestávkách mezi válkami se někteří Frankové zabývali nejrůz-nější činností. Jak dodnes dosvědčují jejich kostely a hrady, byli výbor-nými staviteli, a i když mnoho stavebních prací prováděli místní Arabové a jiní domorodí obyvatelé, dokazují zednické značky, které nacházíme na některých kamenech, že zde pracovali i frančtí řemeslní-ci. Kraj kolem Tyru byl pověstný hrnčičstvím a sklářstvím a francá sklářská pec byla objevena v Samaří poblíž Akkonu, takže se někteří křižáci zřejmě naučili foukat sklo od svých arabských sousedů, kteří je vyráběli od dob Římanů a ještě dříve.

Jak se zdá, vyučili se Benátčané, kteří měli v držení velké části Tyru a okolí, sklářskému řemeslu právě zde. Byl zde i vzkvétající textilní průmysl a někteří Frankové byli zřej-

93

mě zaměstnání při výrobě hedvábí a bavlny. Tehdy byla však stejně ja-ko dnes nejlépe prosperujícím odvětvím výroba náboženských suvenýrů pro poutníky přicházející ve velkém počtu navštívit posvátná místa křesťanské víry a Frankové, kteří tu byli usazení, se určitě na tomto velmi lukrativním obchodu podíleli.

Obchodování nebylo pod důstojnost některých méně vznešených franckých občanů. Rytíři jím však pohrdali jako něčím, co není hodno jejich urozenosti. Jejich profesí bylo válčení, a když zrovna nebojovali mezi sebou nebo se svými muslimskými sousedy, trávili čas většinou lovem. V sedle a vyzbrojeni oštěpy pronásledovali jen pro potěšení z lovu lvy, leopardy, medvědy a vlky, pro zpestření jídelníčku lovili di-voké kance, jeleny, kozorožce a zajíce. Je asi zbytečné říkat, že občas docházelo k nehodám, při nichž byli ranění nebo dokonce mrtví. To však nikoho neodradilo. Se smečkami psů pořádali hony na lišky a ně-kté kraje byly pověstné sportovními podniky. Hony na lišku byla proslulá hora Tábor, lesy Banijásu na úpatí Hermonu a akkonská pla-nina. Nejoblíbenějším sportem šlechty bylo sokolnictví a za dobrého sokola se drazé platilo. Usáma popsal hon nedaleko Akry, při němž ja-novský šlechtic vypouštěl svého sokola na jeřáby. „Kdykoli byl sokol vypuštěn na jeřáby, běžel přímo pod ním pes a v okamžiku, kdy sokol sevřel jeřába do spárů a snesl se s ním, uchopil ho pes do zubů a pták nemohl uniknout.“

Na druhém místě za potěšením z lovu byly koňské dostihy a turna-je, které byly ve velké oblibě. Pořádaly se běžně na dostihových dra-hách v blízkosti velkých měst a lidé přicházeli zdaleka, aby se jich účastnili, zatímco davy místního obyvatelstva přihlížely. Turnaje byly vždy pestrá podívaná. Jejich hlavní součástí byly válečné hry, populár-ní byly souboje mezi jednotlivými rytíři i předstírané bitvy mezi sku-pinami rytířů. Soupeřící strany zaujaly postavení na volném prostran-ství a každý rytíř si zvolil protivníka. Na znamení vyrazily obě strany proti sobě s napřaženým kopím, a když řady prořídly, napadali se ti, kteří se dosud udrželi v sedle, navzájem tak dlouho, až byl rytíř, který vyhodil ze sedla nejvíc „nepřítel“, prohlášen za vítěze. Tyto hry byly užitečné jako příprava na vážnější bojové akce, ale turnaje měly i svou „lehčí“ stránku a některé z těchto her byly spíš klauniáda než vojenská průprava. Usáma popisuje, jak při jedné příležitosti, které byl přítomen jako divák, „vyšli kavalíři k cvičení s kopími, ale součas-ně se objevily i dvě staré, vetché ženy, které byly postaveny na jeden konec závodní dráhy. Na druhý konec položili na kámen opášené pra-

94

se. Potom pobídlí obě stařeny k běhu o závod, každou popoháněla skupina jezdců. Obě ženy neustále padaly a znovu se zvedaly, zatímco diváci se váleli smíchy. Nakonec jedna z nich předběhla druhou a vy-hrála prase.“

Pokud se nebavili mimo dům, trávili Frankové čas doma s přáteli. A postupně své domy velmi luxusně vybavovali. Takový přepych nové příchozí ze Západu přímo šokoval. Podobně jako domy zámožných Byzantinců byly i paláce některých bohatších Franků zdobené perský-mi koberci, damaškovými závěsy, mozaikovými podlahami, mramorem vykládanými stěnami, nábytkem vyřezávaným ze slonoviny nebo vzác-ných dřevin a stolními soupravami ze stříbra nebo čínského porcelánu, přivezených karavanami z Východu. Jejich majitelé spali v pohodlných postelích v ložním prádle z jemného plátna a v některých městech le-žících dál na sever, kde byl dostatek vody, měly největší domy vlastní soukromé koupelny s tekoucí vodou. Lidé hodně hráli v kostky, ale i šachy a jiné podobné hry. Hojně popíjeli, doma i v tavernách, a opil-ství bylo docela běžné. V ulicích měst a na veřejných prostranstvích vystupovali hudebníci, kočovní herci a mimové. Jejich vystoupení byla oblíbená a velmi sledovaná, ale sami účinkující byli považováni za nej-nižší z nejnížších, sotva za víc než prostitutky, které bylo možno potkat v ulicích každého města.

Zábava byla většinou vyhrazena mužům. Čím se zabývaly ve svém volném čase francké ženy, se dá těžko zjistit. Většinu času jim zřejmě zabrala příprava na manželství a po sňatku rození dětí, z nichž se však jen zoufale málo dožilo věku pěti let. Všichni byli zvyklí na to, že se u-míralo (z našeho hlediska) ve středním věku a lidé přijímali smrt svých dětí stejně jako přijímali způsob, jakým byly sjednávány jejich sňatky. U dětí z nejvyšších vrstev nebylo uzavírání sňatku v pěti šesti letech ničím neobvyklým. Doufalo se, že se jednoho dne dožijí věku, kdy bude jejich svazek naplněn, a přivedou na svět dynasticky žádoucí potomky. Jindy byl uzavřen sňatek mezi dítětem a mnohem starším dospělým s cílem spojit dvě dynastie v politicky žádoucí svazek. Tak se například oženil Balduin III. Jeruzalémský ve věku dvaceti sedmi let s třináctiletou byzantskou princeznou Theodorou z ryze politických důvodů, ale později se do ní hluboce zamiloval a jejich manželství bylo po dobu svého trvání velmi šťastné.

Netrvalo ale dlouho, protože Balduin o čtyři roky později zemřel. Jeho ještě mladá vdova potom dokázala, že manželství a rození dětí není pro ženy v zámorí jediným způsobem, jak trávit čas. Měla totiž skandální aféru s pohledným byzantským šlechticem středních let, který se jmenoval Andronikus Komnenus. Zdá se, že se Andronikus na podobné plotky přímo specializoval. Před svým setkáním s Theodorou svedl neteř byzantského císaře Eudokii a Bohemundovu sestru, princeznu Filipu, a dohnal tím jejich mužské příbuzné k zuřivosti.

Stejně jako byla životní úroveň Franků v Zámorí mnohem vyšší než v Evropě, byla na mnohem vyšší úrovni i lékařská péče. Lékaři získávali své znalosti od mnohem pokročilejších Arabů. V prvních letech křižáckých království dávali všichni přednost místním lékařům před příslušníky vlastní rasy. Kronikář Vilém z Tyru zaznamenal, že jeho současníci „pohrdají znalostmi a praxí našich latinských lékařů a věří jen Židům, Samaritánům, Syřanům a Saracénům.“ Na vrcholu své slávy a moci měla křižácká království pravděpodobně víc nemocnic než kterákoliv země srovnatelné velikosti. V samotném Jeruzalémě byly čtyři a města Akra, Nablus, Askalon, Jaffa a Tyros měla každé vlastní nemocnici. Nejslavnější lékařské instituce vedli rytíři řádu sv. Jana Křtitele v Jeruzalémě, kteří zasvětili život péči o nemocné. Vojenská služba byla pro ně teprve na druhém místě. Zvláštní péči věnovali poutníkům a první nemocnici zřídili proto, aby usnadnili adaptaci nemocných na svatá místa. Každá nemocnice měla čtyři lékaře a čtyři ranhojiče a pravidla řádu přesně stanovila, jak mají být pacienti živeni,

96

jak mají být upravována jejich lůžka, kdy mají být přijati do péče a jaké léky mají dostávat. Johanité, jak byli nazýváni, byl řád založený mnichem jménem Gérard, který působil v Jeruzalémě v době, kdy byl dobyt křižáky. Pečoval o malou křesťanskou nemocnici a později se o něm vyprávělo, že pomáhal svým křesťanským druhům za hradbami města tím, že jim v době největšího hladu házel z hradeb bochníky chleba a tvrdil muslimským obráncům, že je bombarduje kamením. Jeho trik však byl odhalen, byl dovezen před muslimského velitele města a obviněn ze zraždy. Když však byly přineseny jako doličné předměty ony inkriminované bochníky, změnily se záračně v kameny a Gérard byl zproštěn viny. Po dobytí města mu tato historka získala nesmírnou popularitu a on využil příležitosti k tomu, aby svou nemocnici zvětšil a rekonstruoval a získal pro službu v ní další mnichy. Jemu a jeho novému řádu jo-hanitů věnoval Godefroi z Bouillonu v samotném Jeruzalémě hrad a dvě pekárny a netrvalo dlouho, kdy králové, grandové a církevní knížata všeho západního křesťanstva zavalili Gérarda statky v Provence, Španělsku, Anglii, Itálii a Portugalsku, kde mu věnovali celou provincii, aby podpořili jeho řád. Řád získával také stále více členů, protože byl zcela řeholní, zcela vojenský, a vyhovoval tak mnoha mužům, kteří se chtěli věnovat klášternímu životu, ale jedině, co uměli, bylo válčit, a kteří byli lépe připraveni pro aktivní způsob života než pro pasivní nebo kontemplativní.

Řád templářů, nebo-li Chudých rytířů Kristových a Šalamounova chrámu, jak zněl jejich plný název, založil (zhruba v téže době, jako vznikli johanité) burgundský rytíř Hugo z Payns, aby chránil poutníky na cestě do Jeruzaléma a jiných posvátných míst před útoky muslimů nebo lupičů. Původně ho tvořilo jen osm rytířů, ale z těchto skromných začátků vznikl řád nesmírně mocný a bohatý, i když se oficiálně zaslíbil chudobě. Templáři i johanité měli stejnou strukturu a byli rozděleni do tří kategorií: první byli rytíři, z nichž byl volen velmistr, který měl absolutní moc a musel být šlechtického původu, druhou tvořili seržanti z řad nižší aristokracie a třetí duchovní, kteří působili jako kaplani a plnili jiné nevojenské povinnosti. Zaslíbení chudobě, mravní čistotě a poslušnosti se stali během doby, jak narůstal jejich počet, srovnatelně s profesí profesionálních vojáků, kteří neměli v tehdejší době soupeře. Tvořili elitní jednotku a byli si toho vědomi. Jejich odvaha se stala mezi spojenci i nepřáteli příslovečnou. Byli připraveni jít ihned a kamkoliv a bojovali vždy na nejnebezpečnějších místech.

Pokud se

97

vůbec někteří křižáci přiblížili Chaucerově romantické představě ideálních rytířů, pak to byli johanité a templáři na vrcholu svého rozkvětu. Netřeba hovořit o tom, jakou cenu měli pro zdejší panovníky, kteří je používali jako dnešní speciální komanda. Bohužel se u nich časem vyvinuly velmi špatné vlastnosti, které poskvrnily jejich pověst. Přirozená rivalita mezi oběma řády postupně přerostla v nenávisť. S narůstající mocí si osobovali právo považovat sami sebe za zákon. Bohatství řádu bylo mnohem důležitější než obecné blaho a když se členům řádu nelíbilo některé z králových nařízení, prostě ho nedbali.

Templáři, johanité a později ještě řád německých rytířů byly jediné vojenské řády, ovšem zdaleka nebyly jedinými církevními řády v Zámorí, protože zde měly svá sídla téměř všechny klášterní řády katolické církve. Jeruzalém byl plný klášterů, z nichž nejdůležitější byly asi augustiniánské opatství na hoře Siónu a na Olivetské hoře a benediktinské opatství sv. Marie Latiny. Benediktini měli opatství i v

Bethany, kluniaci na hoře Tábor a premonstráti na Montjoie, kar-melitáni na hoře Karmel, cisterciáci v Tripolisu a Antiochii a po celé zemi byly roztroušené další menší kláštery. Mnoho řeckokatolických monastýrů zde bylo už dávno před příchodem křížáků stejně jako kláštery muslimy tolerovaných heretických vyznání, jako byli jakobiti, maroniti a koptové. Kostelů bylo dokonce ještě víc než klášterů. V sa-motném Jeruzalémě jich bylo asi sedmadvacet, v Akkonu čtyřicet a v Tyru dvanáct, přičemž tato města nepředstavovala žádnou výjimku. Náboženství bylo středobodem života každého jedince a řečeno ústy Jakuba z Vitry, akkonského biskupa z 13. století, „rozkvétala Svatá země jako zahrada množstvím řádových kněží, řeholníků, poustevníků, mnichů, kanovníků, jeptišek, panen a zbožných vdov žijících v kláštorech". Náboženským centrem byl Jeruzalém, Vánoce se však slavily v Betlémě a další významné církevní slavnosti se odbyvaly v místech, která byla s nimi tradičně spjata. Nanebevstoupení Páně na hoře Olivetské, svatodušní neděle na hoře Sión, Velký pátek na Kalvárii a Hod boží velikonoční v chrámě Božího hrobu, kde se každoročně shromažďovaly velké davy, aby byly svědky „zázraku posvátného ohně".

V každodenním životě byli Frankové, stejně jako jejich muslimští nepřátelé a sousedi, schopni nezměrné krutosti i velké laskavosti a ry-tířskosti a tyto krajnosti v chování se neomezovaly jen na období válek. Uvedme zde jen jeden příklad: v roce 1332 byl zatčen jakýsi bre-taňský rytíř pro pokus o vraždu. Protože se vědělo, že je jeho oběť ne-

98

přítelem tehdejšího krále Jeruzaléma, padlo jisté podezření na monar-chu, který se přirozeně snažil své jméno očistit. Bretonec byl zatčen, doznal svou vinu a přísahal, že král neměl se zločinem nic společného. To však krále neuspokojilo. Muž byl odsouzen k trestu smrti postup-ným uřezáváním končetin. Rozsudek byl ihned veřejně vykonán. Když byly odsouzací postupně uťaty obě ruce a nohy a na trupu zůstala jen hlava, byl znovu dotázán, zda se král nepodílel na zločinu. Opět to po-přel, což konečně uspokojilo jeho mučitele natolik, že odsouzenec byl sťat.

Tuto mnohdy úděsnou krutost čas od času zmírňovala obrovská vel-kodušnost a soucitnost, což opět doložíme jedním příkladem z mnoha. Těsně po své korunovaci na jeruzalémského krále dostal Balduin I. zprávu, že přes Transjordánsko cestuje bohatý arabský kmen, a rozhodl se na něj zaútočit. V čele skupinky rytířů překročil Jordán a v noci přepadl Araby spící ve svých stanech. Několika se podařilo uniknout, většina byla pobita, ženy a děti byly zajaty a bylo ukořistěno velké množství peněz a vzácného zboží. Mezi zajatými ženami se nacházela i manželka jednoho z šejků. Byla těhotná a těsně před porodem. Když se o tom Balduin dozvěděl, nařídil, aby byla společně se svou komor-nou ihned propuštěna a aby jí byli přiděleni dva velbloudi a bohaté zá-soby jídla a pití. Krátce po svém propuštění porodila u cesty, kde ji na-šel její manžel. Byl tak dojat Balduinovou laskavostí, že pospíchal za ním, aby mu poděkoval.

Frankové byli po celou dobu svého pobytu v Zámorí dobyvateli. Podobně jako Britové v Indii byli na tom ve svém novém domově mnohem lépe než v Evropě, a proto byl proud nově příchozích ze Západu téměř nepřetržitý. Fulcher ze Chartres líčí situaci takto: „Každý den nás následují naši poddaní a naši příbuzní opouštějící, možná neradi, všechn svůj majetek. Protože ten, kdo byl chudý, nyní zde zjišťuje, že ho Bůh učinil bohatým. Kdo měl málo peněz, má dnes bezpočet zlatých mincí. Kdo neměl dřív ani jedinou vesničku, vlastní dnes celé město, které mu Bůh věnoval. Proč by se měl vracet na Západ někdo, kdo zde našel takový Východ?" Skutečně, proč?! Navíc se časem Frankové naučili vycházet se svými muslimskými sousedy a jak proces orientalizace postupně měnil jejich zvyklosti, stíraly se vnější rozdíly mezi nimi a na obou stranách se ustálil pevný modus vi-vendi: „My, kdo jsme byli západní, jsme se stali východními," napsal Fulcher ze Chartres. „Původní Říman nebo Frank se tady stal Galilejcem nebo Palestincem. A člověk, který žil v Remeši nebo

99

Chartres, se nyní cítí být občanem Tyru nebo Akkonu. Již jsme zapo-mněli na místa, kde jsme se narodili. Mnozí z nás je už neznají nebo o nich určitě nehovoří. Někteří z nás už mají v této zemi své domy a sluhy, kteří jim patří jakoby dědičným právem. Jiní se oženili se že-nou, která není jejich krajankou, ale je to třeba Syřanka, Arménka ne-bo dokonce Saracénka, již se dostalo milosti křtu. Kdo zde byl původ-ně cizincem, je dnes rodákem."

Úplné asimilaci Franků zabránily dvě věci: muslimové nikdy neza-pomněli na masakry v Antiochii a Jeruzalémě, na nichž nesli křížáci vi-nu. Po celou dobu trvání křížáckých království neustále přicházeli ze Západu noví, jejichž první otázkou po příchodu bylo: „Kde jsou nějací muslimové, abychom je mohli zabít?" Znovu a znovu přicházeli fana-tičtí rytíři rozhodnutí posloužit Bohu tím, že povraždí několik nepřátel Kristových, s nimiž občané Zámorí právě uzavřeli smlouvu nebo sjed-nali příměří, nutné nejen pro vlastní blahobyt, ale někdy i pro jejich přežití. Tyto politické kroky připadaly křesťanům ze Západu jako rou-hání a zpravidla jim nic nedokázalo zabránit, když se v záchvatu nábo-ženského fanatismu rozhodli vyrazit z území drženého křesťany, aby ve jménu Božím prolévali krev.

Při těchto akcích sami často přišli o ži-vot, ale pro Fanky, kteří se museli vyrovnávat s důsledky jejich agrese, to byla jen chabá útěcha. Nemohli si však dovolit odradit nově příchozí ze Západu, protože měli stálý nedostatek lidí. Jedině posily přichá-zející přes moře vyvažovaly chronicky nízkou porodnost a vysokou dětskou úmrtnost. Toto dilema mohl vyřešit jedině zánik prvních kři-žáckých království. Pokud existovali dobrovolníci ochotní bojovat za vítězství kříže všemi prostředky, stále znovu se tím rozněcovalo nepřá-telství s muslimy. A když horlivost ochabla a žádní další dobrovolníci již nepřicházeli, byl osud křižáckých království zpečetěn.

100

12

Přiliv

Je zákon přílivu a odlivu, jenž vládne světu. Přiliv žene k štěstí. Však kdo jej promešká, ten nadosmrti se brodí strastiplně mělčinami. Ted' plujem s přílivem a dokud proud nás žene, užijme ho, nebo náklad i s lodí ztratíme. W.Shakespeare, Julius Caesar

Po určitých dohadách nastoupil po Balduinovi I. v roce 1118 jeho bra-tranec Balduin z Le Bourg, který dostal titul Balduin II. Byl jedním z původních křižáků, kteří přišli z Evropy s Godefroiem z Bouillonu a když se stal Balduin I. králem Jeruzaléma, převzal jeho místo jako hrabě z Edessy. O jeho odvaze a praktických schopnostech nebylo po-chyb, proto však zvolen nebyl. Jeho hlavní předností bylo, že zůstal, za-tímco Eustach z Boulogne, bratr zesnulého krále a jeho nejbližší pří-buzný, se vrátil do Francie. Balduin z Le Bourg byl urostlý, světlavý muž s plavým vousem a jeho záliby byly prosté. Byl zbožný až k sva-tosti. Jeho soukromý život byl na rozdíl od života jeho předchůdců vel-mi spořádaný. Byl ženat s arménskou dámou jménem Morphia, které byl hluboce oddán.

V době jeho korunovace byla většina původních vysokých šlechticů již po smrti. Raimond z Toulouse, který si založil vlastní malé domini-um v Libanonu s hlavním městem Tortosa, zemřel v roce 1105 na ná-sledky zranění, která utřil o něco dříve při pokusu o dobytí Tripolisu. Bohemund, který strávil dva roky v tureckém vězení, se po svém pro-puštění vrátil do Evropy, kde se snažil přimět papeže k vyhlášení kři-žové výpravy proti Byzanci a dokonce měl i dílčí úspěch. Když však vedl útok proti velké byzantské pevnosti Dyrrhachium (dnešní Durazzo v Albánii), utrpěl těžkou porážku. Po tomto neúspěchu se stáhl do ústraní na svá panství v jižní Itálii, kde v tichosti zemřel roku 1111. Tankred, který byl mezi prvními křižáky jedním z nejagresivněj-ších a který, podobně jako Balduin I., se přidal k výpravě jako dobro-druh bez haléře v kapse, zemřel o rok později, těsně před Vánoci, ve věku třiceti šesti let, když předtím získal velkou moc jako princ galilej-

101

ský a regent antiochijský. Štěpán z Blois, kterého neúprosná Adéla do-nutila k návratu na Východ, aby napravil svou pošramocenou pověst, splnil její rozkaz a padl v bitvě u Ramlehu. Stejný osud stihl i Huga z Vermandois, který se rovněž rozhodl k návratu do Svaté země a spl-nění svého slibu, pouti do Jeruzaléma. Zemřel na následky zranění, která utřil v bitvě s Turky, dřív než mohl svůj slib splnit. I když byla stará garda mrtvá a na scéně se objevilo nové vedení, měli Frankové pocit naprostého úspěchu. Když nastoupil na trůn Balduin II., prostíralo se francké panství od planiny podél Eufratu ko-lem Edessy na severu přes Antiochii a většinu přímořských syrských a palestinských měst dolů k Hebronu a pouštím Mrtvého moře na ji-hu, i když všechny malé muslimské enklávy v této obrovské oblasti ne-byly ještě podrobeny. Navíc byly zprávy o úspěších První křižové vý-pravy vítány v Evropě s tak obrovským nadšením, že další malá vlna dobrovolníků vyrazila na Východ. Mnohé z nich pobili Turci při cestě Antiochií, ale někteří dorazili k cíli, aby posílili zde usazené Franky. Ani smrt těch, kteří nedošli, nemohla narušit převládající pocit víry v úspěch. Jak ve francké společnosti samotné, tak v různých muslim-ských zemích a knížectvích Franky obklopujících však působily síly, které měly brzy radikálně změnit poměr sil mezi nimi a jejich nepřáteli.

Až dosud se sice křižáčtí velitelé mezi sebou neustále hašteřili a svá-řili, jakmile však vznikla kritická situace, vždy se opět spojili a bojovali doslova bok po boku o holý život. Nutnost je spojila. Jejich muslimští protivníci naopak nebyli nikdy v celé své historii tak nejednotní jako právě v době, kdy do jejich světa vnikli první křižáci. Příčinou byl zčas-tí rasový antagonismus, zčásti politická rivalita a zčásti náboženské sektářství. Arabové, kteří dobyli byzantské provincie Sýrii, Palestinu a Egypt, nenáviděli Turky, kteří je přemohli, a dívali se na ně jako na barbary. Dále na sever byli Peršané, kteří je měli ještě méně rádi a po-hrdali jimi jako necivilizovanými divochy. Samotní Turci byli roztržité-ni na navzájem soupeřící kmeny a turečtí Seldžuci byli na kordy se svými krajany Danišmendy. Netřeba dodávat, že místní obyvatelstvo Sýrie a Palestiny, které bylo přemoženo jak Araby, tak Turky, nenávi-dělo jedny i druhé. Převážně to byli křesťané, ale i ti z nich, kteří byli muslimové, vítali křižáky s nadšením již proto, že porazili jejich dřívější přemožitele.

Rasová nenávisť byla navíc zhoršována politickým soupeřením místních tureckých vládců, kteří na sebe krutě žárlili. V jejich čele

byla turecká aristokracie vládoucí v tak významných místech jako bylo Aleppo a Damašek. Její příslušníci se hlídali navzájem jako ostříží, aby některý z nich nepřerostl ostatním přes hlavu. Jejich příkladem následoval velký počet nižších potentátů a úředníků lačnicích po moci. Ačkoliv jako muslimové byli všichni nepřáteli křížáků, byli jednotliví vládců připraveni se dohodnout s nájezdníky, jestliže si tím mohli zachránit vlastní kůži či získat výhodu nad svými muslimskými soupeři. Snad nejhorší příčinou nejednotnosti v muslimském táboře byl náboženský rozpor mezi sunnity a šiity. Není třeba se zabývat rozdílnostmi v jejich učení. Ty však rozervaly muslimský svět stejně jako později rozkol mezi katolíky a protestanty v západním křesťanství. A stejně jako na Západě i v islámu byly náboženské nešváry zneužity těmi, kteří rozehrávali vlastní mocenskou hru. Když si Seldžuci podrobili Persii, vzali pod svou ochranu bagdádského kalífa Abbásida a Abbásovi byli sunnitě. Jejich velkými soupeři byli Fátimovci v Egyptě, kteří byli šiitě, což bylo pro Seldžuky dostatečnou záminkou k invazi do Sýrie a vytlačení Fátimovců ze země. Roztrpčení, které následovalo, vyhrlovalo vztahy mezi těmito dvěma muslimskými sektami do krajnosti. Náboženské spory ještě dál prohlubovali drúzové, podivná sekta věřící v božství šíleného Araba Hakima, který byl na přelomu 10. a 11. století jeruzalémským kalífe. Přispíval k nim také vzestup assasinů, sekty, která se specializovala na vraždění jako nábožensko-politickou zbraň. Jejich pravé jméno bylo Hašišiyunové a byli to šiitě. Nebýt této nejednotnosti muslimského světa, je otázkou, zda by se bylo křížákům podařilo dobýt tak velké území. Pak se začala karta obracet. Křesťanská knížata se oddávala přepychu nekonečných hádek a sporů, protože se nemusela v zájmu přežití spojit proti společnému nepříteli, zatímco muslimové si začínali uvědomovat, že pokud chtějí znovu získat ztracená území, musí se sjednotit. Nepodařilo se to přes noc, ale první náznaky nového ducha v muslimském táboře se projeví v roce 1119, rok po korunovaci Balduina z Le Bourg na Balduina II. Jeruzalémského. Na severu byli muslimové z Aleppa tísněni Franky pod velením Tankredova synovce Rogera tak, že se obránci města museli spojit s Turkem Ilghazim, s nímž až dosud nevycházeli zrovna nejlépe. Ilghazi rychle dorazil do Aleppa a ihned uzavřel spojenectví s tu-reckým vládcem Damašku. Zprávy o tom, že se muslimové sjednotí, poděsily Rogera tak, že vyslal posly k Balduinovi s naléhavou žádostí, aby mu pomohl rozbit tuto hroživou koalici, dokud je ještě čas.

103

Balduin, který byl v té době v Tiberiadě, odpověděl, že přijde, jak nejrychleji bude moci. Avšak Roger byl netrpělivý a rozhodl se, že čekat nebude. Navzdory varování patriarchy antiochijského, aby zbytečně neriskoval, vyrazil se svými vojskem z Antiochie, aby se střetl s Ilghazim, i když měl k dispozici jen čtyři tisíce pěšáků a necelý tisíc rytířů. Ilghazi velel vojsku čítajícímu čtyřicet tisíc muslimů. Roger se utábořil na nerovném terénu doufaje, že se tam k němu připojí Balduin dřív, než dorazí nepřítel. Ilghazi měl ale od zvědů přesné informace, kde se Roger nachází a kolik má mužů, a vůbec neměl v úmyslu čekat, až dorazí Balduin. 27. června s celou svou armádou vyrazil proti křesťanským pozicím, kterých dosáhl krátce po setmění a během noci je obklíčil. Za rozbřesku příštího rána přinesli zvědové Rogerovi zprávu, že je obklíčen. V táboře bylo málo jídla a ještě větší nedostatek vody a Rogerovi bylo jasné, že mu nezbývá než se pokusit z pasti uniknout. Byl dusný den, vzduch plný prachu, od jihu vanul chamsín a brnkal všem na nervy. Přítomný arcibiskup z Apamey se obrátil k shromážděnému vojsku s kázáním, po hromadné zpovědi udělil všem rozhřešení a před útokem jim požehnal. Křížáci pak v dokonale formaci záutočili na husté řady muslimů. Tentokrát však byl nepřítel jednotný a připravený a Frankové neměli šanci. Asi stovce rytířů se podařilo prorazit muslimskými liniemi a donést do Antiochie zprávu o katastrofě. V průběhu bitvy se ještě dočasně podařilo uniknout další hrstce rytířů, kteří však byli později zajati. Zbytek byl buď pobit nebo vzat do zajetí. Roger zemřel společně se svými rytíři, kteří bojovali pod koruhví velkého kříže zdobeného drahokamy. Kolem poledne bylo po boji a vítězní muslimové začali mučit a zabíjet své zajatce. Ti, kdo nebyli hned po bitvě surově povražděni, byli odvezeni do Aleppa. Zdejší lidé pak šleli nadšením při pohledu na zajatce týrané k smrti v městských ulicích. Jediný muž zůstal ušetřen, rytíř Reynald Mazoir, jehož odvaha v boji Ilghaziho zaujala. Musel však naslouchat zoufalým výkřikům svých křesťanských druhů, veřejně masakrovaných pro potěšení lidu. Vítězství v této bitvě, nazývané Franky Ager sanguinis - Krvavé pole, mohlo být ještě výraznější, kdyby byl Ilghazi ihned záutočil na Antiochii, ponechanou prakticky bez ochrany. Tuto příležitost však propásl a Balduin dorazil natolik včas, aby město zachránil. I tak byl však mýtus o nepřemožitelnosti Franků otřesen a muslimové přišli na to, že mohou své nepřátele porazit, když se proti nim spojí. O pět let později, v roce 1124, byla rovnováha zčásti obnovena, když Frankové

104

za přispění velkého benátského loďstva, které se k nim připojilo po bitvě na Krvavém poli, dobyli

Tyros. Bylo to poslední velké město na pobřeží, které bylo v muslimských rukou a jeho ztráta byla pro ně kru-tou ranou. V mezidobí měli při střídavém štěstí, příznacném pro život v Zámorí, jak Balduin II., tak nový hrabě z Edessy, jeho bratranec Jocelin de Courtenay, smůlu. Byli svými protivníky zajati a nějaký čas věznění. Jocelinovi se podařilo uniknout, Balduin byl vykoupěn svou manželkou Morphií a vrátil se do svého království v Jeruzalémě.

Nedlouho po jeho návratu došlo ke dvěma událostem, které měly pro zdejší Franky dalekosáhlé důsledky. Změna počasí zabránila Balduinovi v obsazení Damašku. Bylo to v listopadu 1129. V okamžiku, kdy se zdálo, že mohutné francké armády v dobytí města nemůže už nic zabránit, otevřelo se nebe a přivaly prudkého deště změnilly pů-du v močál. Útočící vojáci klouzali, koně se propadali po hlezna do bahna a Balduinovi nezbývalo, než se smířit s porážkou.

Ke druhé události došlo dál na sever a byla ještě horší. Jocelin z Edessy a nový antiochijský kníže, Bohemundův syn, který nedávno dorazil z Evropy, aby se ujal svého dědictví, spolu nevycházeli. Žárlili na sebe a oba využívali každou příležitost ke sporu. V Aleppu propukl po zavraždění tamního vládcе chaos a naskytla se tak příležitost k do-bytí města. Oba frančtí velitelé však odmítli spolupracovat a šance byla promarněna. Když se o tom Balduin dozvěděl, zuřil, ale co se stalo, nedalo se odestát. Byla to pohroma, která přišla v nejméně vhodném okamžiku, protože na muslimském horizontu vycházela nová hvězda. Seldžucký sultán pověřil funkci náměstka guvernéra Mosulu muže jménem Imád ad-Dín Zengí, který krátce po převzetí svého úřadu vy-táhl na Aleppo a uplatnil sultánův nárok na město. Obyvatelé ho vítali a on završil svůj úspěch tím, že jednal se svými potenciálními muslim-skými rivaly tak obratně a důsledně, že se záhy stal uznávaným pánem severní Sýrie. Pro zámořské Franky bylo dvojnásob neblahé, že Zengí zahájil svou kariéru právě v době, kdy byla křesťanská knížata stíhána celou sérií katastrof. Nový kníže Antiochie Bohemund II. byl první o-bětí. V únoru 1130 se vydal na menší tažení proti jednomu ze svých ar-ménských sousedů, byl překvapen skupinou danišmendských Turků a se všemi svými muži zabit. Turci mu uřízli hlavu, danišmendský emír ji nechal nabalzamovat a poslal ji darem bagdádskému kalifovi. V srp-nu 1131 zemřel po krátké nemoci Balduin a o několik týdnů později podlehl jeho bratranec a dlouholetý přítel Jocelin z Edessy zraněním, která utrpěl při obléhání malého hradu nedaleko Aleppa. Balduin byl

105

jedním z prvních křižáků. Chopil se kříže před téměř čtyřiceti lety na výzvu papeže Urbana a přicestoval z Evropy se svými bratranci Godefroiem z Bouillonu a Balduinem I. Jocelin sice neměl Balduinovy bohaté zkušenosti, pobýval však v Zámorí téměř třicet let a dobře znal kraj i muslimy. Ztráta obou mužů byla - zvláště v této kritické chvíli, kdy se muslimové začínali sjednocovat pod velením svého nového vůdce Zengiho - pro Franky prakticky nenahraditelná a noví příchozí ze Západu, kteří měli nastoupit na jejich místo, byli občas hloupě agre-sivní a agresivně hloupí. Fulko, hrabě z Anjou a hlava mocného kla-nu Angevinů, sem přijel za jediným účelem. Chtěl se oženit s Balduinovou dcerou Melisendou a až by nastoupila na trůn po svém otci a stala se královnou Jeruzaléma, nezastávat jen funkci pralice manžela, ale být králem. V září 1131 byli korunováni v chrámu Božího hrobu. Z nové generace vládců představoval Fulko ještě nejmenší ka-tastrofu, ale to jen proto, že další byli přímo hrozní.

Fulko byl nepohledný mužík, malý, snědý a podsaditý, s obličejem poznamenaným neštovicemi, velikým nosem a vystouplýma rybíma o-čima. V jeho okolí bylo jméno jeho manželky spojováno se jménem hraběte z Jaffy, Huga z Le Puiset, s nímž prý měla poměr. Rozdělení země na dva tábory hrázilo přerůst v občanskou válku mezi příznivci hraběte z Jaffy a spojenci královými. Fulko měl potíže i v Antiochii. Od smrti Bohemunda II. nemělo město knížete, mělo však bohužel kněžnu, vdovu Alici a její dcerku Konstancii, Bohemundovu dědičku. Od chvíle, kdy byla hlava jejího mladého manžela poslána bagdádské-mu kalifovi, se Alice snažila ze všech sil podržet po dobu nezletilosti své dcery vládu nad městem. Fulka to vyřazovalo ze všeho, co se Antiochie týkalo, byl proto rozhodnut tomu jako zákonný regent za-bránit. Zatím využíval Zengí každou příležitost, kterou mu neurovna-né vztahy mezi Franky nabízely, k dobytí řady strategicky důležitých hradů, kterým Fulko nepřišel včas na pomoc prostě proto, že ho příliš zaměstnávaly vnitřní spory. Zengiho tehdejší úspěchy vyvrcholily po-rážkou franckého vojska poblíž hradu Montferrand, kde zajal hraběte z Tripolisu. Fulka s hrstkou těch, kteří přežili, zatlačil do pevnosti a tu potom dobyl. K Fulkově nesmírné úlevě a nemenšímu úžasu mu Zengí dal výměnou za hrad volnost. Fulko se sice domníval, že učinil výhodný obchod, muslimský vojevůdce však dobře věděl, co dělá, pro-tože Montferrand měl velký strategický význam.

Nikdo neví, kam by byly dovedly Zengiho jeho vynikající schopnos-ti a ctižádostivost, kdyby nebyl do politické situace Zámorí a jeho sou-

106

sedů výrazně zasáhl nový, nečekaný faktor. Frankové i muslimové po celé roky ignorovali byzantského císaře a jeho práva a Alexios byl při-liš zaměstnán na své západní hranici, než aby dělal

víc, než že byl kři-žákům v patách a získal zpět značnou část Anatolie. Roku 1118 Alexios zemřel a vlády se ujal jeho třicetiletý syn Jan Komnenos. Byl to prostý, skromný, nevelký muž velmi tmavých vlasů a pleti. I když byl sám ve svých návycích velmi ukázněný a nenáročný až k askezi, byl vůči druhým velkorysý a laskavý a stal se schopným a spravedlivým vladařem. Byl pozoruhodný i tím, že byl jednou z mála velkých veřej-ných osobností té doby, o níž nikdo nemohl říci něco špatného. Měl přezdívku Kaloioannes, Jan Dobrotivý, a jediný člověk, kdo ho neměl rád, byla jeho vlastní sestra, Anna Komnenovna, která na něho žárlila.

Císař Jan zdědil po svém otci Alexiovi mocné loďstvo, velkou a dob-ře organizovanou, byť trochu polyglo.tní armádu a plnou pokladnici. Svým založením byl spíše voják než dvořan a první léta své vlády strá-vil tím, že likvidoval nepřátele Byzance na západě a vyjednával s da-nišmendskými Turky o Anatolii. Jakmile tyto oblasti zabezpečil před napadením, obrátil pozornost na Sýrii, kde hodlal znovu nastolit svou moc v Antiochii a pomoci Frankům proti Zengímu. Tyto zčásti proti-chůdné cíle vnučila Janovi politická situace. Bylo třeba, aby si Frankové znovu uvědomili, že Antiochie i další území, která dobyli, byly po staletí součástí byzantské říše a že oni sami přísahali, že je do-budou zpět ve jménu křesťanství a jako věrní vazalové byzantského cí-saře. I když bezostyšně porušovali svou přísahu, byli stále ještě křesť-a-né a Jan jako hlava nejstaršího a největšího křesťanského státu na světě byl morálně vázán přijít jim na pomoc proti muslimským nepřítelům. Roku 1137 se tedy vydal v čele velké byzantské armády na pochod, máje pravé křídlo kryté loďstvem. Prošel Kilikii, kde se mu vzdávalo jedno město po druhém, a podmanil si několik arménských hradů, které si troufaly postavit se mu na odpor. Zprávy o jeho postupu vyděsily nejen Zengího, ale i Franky, kteří se velmi dobře uvědomovali, kolik přísah věrnosti, složených Janovu otci, za ta léta porušili.

Knížetem Antiochie byl tehdy Raimond z Poitiers, mladší syn vévo-dy z Aquitaine. Přišel sem ve věku třiceti sedmi let, aby se oženil s ma-lou kněžnou Konstancií, a tak vyšachoval její matku Alici, která měla s dcerou jiné plány. Nikomu nevadilo, že Konstancii bylo teprve devět let. Raimond byl statný, sličný muž, obdařený všemi vlastnostmi, které činí muže oblíbeným, ale postrádal ty, které činí muže moudrým. Když byzantské vojsko dorazilo k hradbám Antiochie, nebyl ve městě, a tak

107

občané, kteří v nepřítomnosti svého knížete nevěděli, co počít, zamkli před císařem Janem brány. Ten okamžitě město oblehl. Než však stačil obklíčení uzavřít, vzlouzl vrátivší se Raimond do města a převzal jeho obranu. Když byzantské válečné stroje začaly ostřelovat hradby, poslal králi Fulkovi dopis s dotazem, co má dělat. Fulko, který si nechtěl po-tenciálního mocného spojence proti Zengímu znepřátelit, doporučil uznat císařovy oprávněné nároky. Raimond zdráhavě vyslal k císaři Janovi posly se sdělením, že je ochoten se mu vzdát, odpřisáhnout mu věrnost a složit lenní přísahu. Jan obležení ukončil a dokonce netrval ani na vstupu do města. Vydal však rozkaz vyvěsit nad citadelou císař-skou korouhev, aby celý svět věděl, kdo je zde skutečným pánem.

I v této hodině dvanácté mohly Zengího plány ztroskotat a křižácká království mohla přetrvat mnohem déle, kdyby se byli frančtí velitelé rozhodli pro poctivou spolupráci s Byzantinci. Zaslepily je však vzájemná žárlivost a krátkodobé výhody a jakmile se Jan vrátil do Konstantinopole, vrátili se oni ke svým starým zvykům. Když příštího roku Jan opět vedl svou armádu do Sýrie, tentokrát proti muslimům, Raimond z Antiochie a Jocelin II. z Edessy mu neochotně přislíbili pomoc, ale když došlo k boji, stáhli se zpět a nechali Byzantince bojo-vat samotné. Ti tak byli připraveni o úspěch, kterého mohli do-sáhnout, kdyby se byli jejich spojenci zachovali čestně. Raimond a Jocelin byli nejen plni žlučovitě zatrpklosti nad větší mocí a vyšším postavením císaře, ale žárlili až k nepřítelosti i jeden na druhého. Když zjistil, že nedosáhne žádného významného úspěchu, vrátil se Jan ihned domů.

I v dalších letech se setkával u Raimonda a Jocelina jen s neúctou a nepřátelstvím, proto se roku 1142 rozhodl přivést je k pořádku mocí. Dříve než mohl svůj záměr uskutečnit, zemřel na následky nehody, která ho potkala při honu na divokého kance. Pro Raimonda i Jocelina znamenala jeho smrt nesmírnou úlevu a ani jeruzalémský král Fulko se nad tou zprávou nijak zvlášť nermoutil. Ovšem jeho pocit úlevy nebyl ničím proti tomu, co cítil prozíravější Zengí, který si uvě-domil, že mezi ním a Franky již nic nestojí. Několik měsíců po císařově smrti zemřel i král Fulko. Příčinou smrti byl pád z koně, když se na lo-vu hnal za laní. Jeho vdova, královna Melisenda, uchopila otěže vlády do vlastních rukou.

Některé z předních šlechticů však představa, že by se měli podříditi ženské sukni, nijak nenadchla. Zčásti na jejich naléhání byl teprve třináctiletý nejstarší Fulkův syn korunován na krále Balduina III.

108

Zengí rohodně nepatřil k těm, kdo by promeškali tak mimořádnou příležitost, jakou byla smrt jeho dvou nejmocnějších křesťanských protivníků. Již po smrti císaře a před skolem Fulka se chopil iniciativy a pokusil se dobýt Damašek. Tehdy se však dopustil hrubé chyby tím, že poděsil jeho obyvatelé tak, že se vrhli rovnou do náruče svých ne-prátel a uzavřeli s nimi obrannou smlouvu. Po Fulkově smrti se už Zengí další chyby nedopustil. Vtrhl do hrabství Edessa a v Jocelinově

nepřítomnosti oblehl město. Jakmile se tato zpráva donesla Jocelinovi, ihned se obrátil s naléhavou žádostí o pomoc na Raimonda z Antiochie i jeruzalémskou královnu Melisendu, která mu poslala na pomoc vojsko. Raimond, který ho nenáviděl, odmítl učinit cokoliv. Jocelin se rozhodl, že nepodnikne až do příchodu vojska z Jeruzaléma nic, spolé-haje na to, že Edessa se svými mohutnými hradbami do té doby vydrží. Nevydržela. Po čtrnáctidenním obléhání se ještě před příchodem vojska královny Melisendy Zengímu vzdala, a tak křížácké království, které vzniklo jako první, jako první i zaniklo. Zengího oddíly se nechovaly o nic lidštěji než křesťané po dobytí Antiochie a pádu Jeruzaléma. Na Štědrý den 1144 se vřítily do Edessy a zmasakrovaly všechny, kdo se jim postavili do cesty. Tisíce Edessanů bylo udupáno k smrti při zmateném útěku před muslimskými vojáky a město bylo poseto mrtvolami. Zengí byl však méně krvelačný než je-ho mužstvo a když je dostal jakž takž pod kontrolu, nařídil, že má být domorodé křesťanské obyvatelstvo ušetřeno. Povraždění mají být jen Frankové. Jeho rozkazy byly splněny, Frankové byli vyhlazeni do posledního muže, ženy a děti byly prodány do otroctví.

V dalších měsících Zengí zlikvidoval většinu ohnisek odporu na východním břehu Eufratu, která byla v rukou Franků. Nebýt toho, že byl v noci 14. září 1146 zavražděn eunuchem, kterého ostře pokáral za to, že pil z jeho vlastního poháru na víno, byl by zaútočil na území držená dosud Franky západně od řeky a v severní Sýrii. Zprávu o jeho skonu uvítali jeho nepřátelé pochopitelně s úlevou a radostí. To ovšem netušili, jaké trápení jim připraví jeho syn Núr ad-Dín, který se po obvyklých dynastických intrikách a politických vraždách ujal vlády po otci. Kdyby slova pronesená Šalamounovým synem Rechabéamem při nástupu na trůn Izraele vyslovil Núr ad-Dín, nemohl, pokud šlo o Franky, říci nic výstižnějšího: „Můj otec vás trestal bičí, já vás však budu trestat důtkami.“ (Bible, Starý zákon).

109

13

Heroldi a králové

Pán dal slovo své, i těch, kterých potěšené zvěstovaly, zástup veliký, řkoucích: Králové s vojsky utíkali, utíkali, a doma hlídající dělili kořisti. Žalm 68

Pád Edessy představoval pro křesťanské panovníky křížáckých království, vědomé si vlastní slabosti, ořes. Muslimové je početně daleko převyšovali. Křížáci ale nebyli schopni takové reprodukce, aby nahradili své ztráty. Na svatá místa sice stále přicházelo mnoho poutníků a někteří byli přesvědčeni, že tu nějaký čas pobudou. Nebylo jich však dost, a když se vraceli domů, obvykle je doprovázelo několik Franků, kteří chtěli před smrtí ještě jednou spatřit svou vlast. Pokud Západ nepošle velké posily, vypadala budoucnost černě, proto se křížáci rozhodli vypravit k papeži posly s naléhavou prosbou o vyslání nové křížové výpravy.

Tímto úkolem byl pověřen biskup Hugo z Jabaly, o němž se ví jen tolik, že neměl rád Byzantince. Do Itálie dorazil teprve rok po pádu Edessy. S papežem Evženem III., který právě dosedl na papežský stolec, se setkal ve Viterbu a zprávy, které mu přinesl, papeže velmi rozrušily. Souhlasil s Hugem z Jabaly, že obnovení pozice křesťanství na Východě nutně vyžaduje novou křížovou výpravu. Hovořit o ní bylo ovšem snazší než ji uskutečnit. Od dob papeže Urbana se mnohé změnilo a i když papež rychle vydal bulu svolávající věřící na pomoc bratřím v Zámorí, nikdo jí nevěnoval větší pozornost. Každý měl dost vlastních starostí a romantické kouzlo, jímž byla kdysi tato idea opředená, již značně vyvanulo. Měl-li někdo chuť zabít pár muslimů, mohl se připojit ke křížové výpravě ve Španělsku. Bylo blíž a mnohem snáze dostupné než Jeruzalémské království a bylo tu dost moučeninů k uspokojení každého počestného křesťana, toužícího po troše zbožného vraždění.

Neúspěch Evženovy výzvy k nové křížové výpravě měl neblahý dopad, protože jen zvýraznil jeho malou autoritu. V Římě vládla protipa-

110

pežská komuna v čele s Arnoldem z Brescie, který by byl Evženovi ne-dovolil ani vstoupit do jeho vlastního města a byl na kordy s Rogerem II. Sicilským, jehož království bylo situováno tak, že mohl jak zabránit, tak přispět k vypravení expedice na Východ po moři. Roger byl schopný, hrdý a vášnivý muž, ale podobně jako mnozí Normani nebyl zvlášť civilizovaný. Papež nebyl jediný, koho svým hrubým chováním urazil. Naštěstí Evžen dobře vycházel jak s Konrádem III. Hohenstaufem, králem německým, tak se zbožným francouzským králem Ludvíkem VII. a byl to právě Ludvík, komu adresoval svou bulu Quantum prae-decessores, vyzývající k nové křížové výpravě. Ludvík byl stejně jako papež pohoršen chladnou reakcí francouzské šlechty, shromážděné ve vánočním čase roku 1145 v Bourges, aby bulu vyslechla. Byl však natolik moudrý, že nevymáhal splnění svých záměrů. Rozhodl se čekat do Velikonoc a potom podniknout za pomoci opata z Clairvaux další pokus.

Bernard z Clairvaux, kterému bylo tehdy padesát šest let a byl na vrcholu své slávy, se narodil v poslední dekádě 11. století ve Fontaines u Dijonu a pocházel ze vznešené francouzské rodiny. Ve věku dvaceti tří let se stal mnichem a o dva roky později zakladatelem cisterciáckého kláštera v Clairvaux.

Byl typickým dítětem své doby, středověkým šlechticem par excellence, vyznačujícím se ctnostmi i nectnostmi stře-dověku. Byl především mnichem, upřímně a hluboce oddaným aske-tickému životu. Měl obrovské znalosti bible a byl inteligentním a byst-rým teologem. Navíc byl oslnivým řečníkem a brilantním kazatelem. Jeho pověst svatého člověka a síla jeho osobnosti z něho učinily jed-noho z nej-mocnějších a nejznámějších mužů tehdejší Evropy. Jeho po-va-ha však měla i méně přitažlivou stránku, protože byly chvíle, kdy byl tak striktně a tvrdě ortodoxní, že budil dojem nemilosrdného člověka. Jeho striktní odsouzení Abelarda negativně ovlivnilo mnoho pozděj-ších historiků a neústupně nepřátelský postoj vůči křesťanům řecké ortodoxní církve mu rovněž sympatie nezískal. Tyto chyby přinášela doba a společnost a nelze nevidět, že to byl muž velké svatosti, vážnosti a velkého formátu.

Ludvík VII. rychle svolal další sněm svých vazalů na 31. březen 1146 do Vézelay. Zpráva, že se ho zúčastní Bernard, se velmi rychle roznesla a tentokrát se ve velkém počtu sjížděli lidé z celé Francie, aby upo-slechli královy výzvy. A podobně jako tehdy, když Urban vyhlásil v Clermontu První křížovou výpravu, byla i katedrála ve Vézelay příliš malá pro davy, které se zde shromáždily, aby vyslechly Bernardův pro-

111

jev. Musel k nim proto promluvit pod širým nebem na poli za městem. Zpráva o tom, co tehdy říkal, se nezachovala, ví se však, že přečetl pa-pežskou bulu vyzývající k další křížové výpravě a slibující odpuštění hříchů všem, kdo se chopí kříže. Teprve potom vyzval shromáždění, aby papeže uposlechlo. Jako řečník neměl sobě rovného a lidé začali brzy volat po křížích. „Kříže, dej nám kříže!“ volali v návalu stejně ob-rovského nadšení, jaké vzbudil před jedenapadesáti lety Urban. Král se chopil kříže jako první a mnozí šlechtici, kteří před třemi měsíci chladně vyslechli papežovu výzvu, se teď drali jeden přes druhého v horlivé snaze následovat jeho příkladu. Netrvalo dlouho a nebylo z čeho kříže dělat, protože se ke Kristovu vojsku chtělo připojit stále víc a víc lidí. Tehdy svlékl Bernard s dramatickým gestem své mnišské roucho a roztrhal je na kříže pro dobrovolníky. Bernard vyvolal tak obrovské vzrušení, že se až do tmy dělaly kříže ze všeho, co se našlo, a když den končil, byl úspěch výzvy papeže Evžena k nové křížové vý-pravě jistý.

Bernard se vydal z Vézelay na sever, kde nadšení pro novou křížo-vou výpravu vyvolalo další výbuch protižidovské hysterie. V Německu štal své krajany proti Židům člen Bernardova řádu mnich Rudolf a k pogromům potom došlo ve všech velkých porýnských městech. Bernard nařídil krvelačnému cisterciákovi návrat do kláštera a brzy potom se podařilo krveprolití zastavit. Ale to už bylo mnoho Židů za-bito. Bernard pak soustředil svou pozornost na jižní část Německa, ce-stoval od města k městu, kázal všude, kam přišel, a i když musely být jeho projevy překládány do němčiny, nebyly o nic méně působivé. K výpravě se připojovaly davy lidí. Menší nadšení projevil král Konrád. Bez jeho podpory by bylo nemělo německé vojsko potřebný význam. A co horšího, bylo by připomínalo chátru Petra Poustevníka. Bernard si proto vyžádal slyšení u krále, který souhlasil se setkáním ve Špýru, kde hodlal o Vánocích držet půst. Na Štědrý den kázal Bernard se svou obvyklou vervou, tentokrát však nedokázal na své posluchače zapůsobit. Německým králem nepohnul. Slovo porážka však nepatřilo do Bernardova slovníku. O dva dny později opět kázal v přítomnosti krále a tentokrát ho přímo oslovil. Začal mírně, ale dál rozvíjel své té-ma obraceje se stále důrazněji přímo na Konráda a hovoře k němu ja-ko k někomu, koho Bůh zahrnul svou přízní. Potom se ve vrcholně dramatickém a přímo děsivém crescendo obrátil ke králi a oslovil ho: „Člověče,“ zvolal, „co víc jsem pro tebe mohl učinit, než jsem učinil?“ Byl to citát z pašijí, zpívaných vždy na Velký pátek ve všech křesťan-

112

ských katedrálách a chrámech. Připomněl Kristova slova o lidské ne-vděčnosti. Konrád byl hluboce dojat. Slíbil chopit se kříže a postavit se do čela německé výpravy proti nepřátelům Kristovým. Když se Bernard vrátil do Francie, následovala německá šlechta příkladu své-ho krále a soutěžila, kdo dřív připne na své rámě znamení kříže.

Papež Evžen měl z Bernardova úspěchu pramalou radost, neměl to-tiž vůbec v úmyslu zapojit do nové křížové výpravy Němce. Jednak proto, že se obával důsledků dvojího vedení, jednak proto, že potřebo-val Konrádovu podporu proti republikánským aspiracím Arnolda z Brescie a jeho vzdoropapežské kliky v Římě. Události dokázaly, jak byl prozíravý.

Konrád se vydal na pomoc svým křesťanským druhům v Zámorí ja-ko první. Shromáždil vojsko v Řezně a v květnu vyrazil s asi dvaceti ti-síci muži po souši cestou, kterou se kdysi dal Godefroi z Bouillonu se svými bratry. Francouzský král opustil Mety asi o měsíc později. Roger II. Sicilský nabídl přes svůj spor s papežem přepravu obou armád po moři, ale Ludvík mu nedůvěřoval a Konrád dal přednost cestě přes Konstantinopol, kde byl jeho spojencem císař Manuel I. Komnenos, který nastoupil na trůn po svém otci Janovi.

Mezitím se vypravila z Anglie do Svaté země na flotile anglických lodí malá armáda složená z

Angličanů a menšího počtu Holanďanů. Z vojenského hlediska nebyla tak důležitá jako obě velké armády pu-tující po souši. Kdyby byla dorazila k cíli, byla by jim ovšem přinesla vítanou pomoc z moře. Bohužel se tak nestalo. Nepřízeň počasí ji do-nutila hledat útočiště v ústí řeky Duero v Portugalsku, kde už řadu let bojoval hrabě z Portugalu s muslimy z Iberského poloostrova. Podařilo se ji přemluvit, aby se připojila k obléhání Lisabonu, který byl v muslimských rukou. Za přispění Angličanů a Vlámů bylo město donuceno se vzdát, jako podmínku si však kladlo, že obránci budou ponecháni naživu. Jakmile se však otevřely brány, křižáci zapomněli, co slíbili, a s nadšením nepřátele Krista povraždili.

Průchod obou velkých armád Maďarskem proběhl celkem v klidu, jakmile se však Konrádovi Němci dostali na území byzantské říše, začaly potíže. Vyslanci z Konstantinopole přesvědčili Konráda, aby složil císaři Manuelovi přísahu loajality. Jeho německé vojsko však začalo plenit zemi a zabíjet každého, kdo se pokusil mu v tom zabránit. Ve Filippopolisu uspořádalo přímo orgie a spálilo až po sklepy všechna předměstí. O pár dní později vypálilo nedaleko Adrianopole klášter a povraždilo všechny mnichy jako odplatu za jednoho svého muže,

113

kterého zabili lupiči. Manuel byl rozhodnut nepovolit mu vstup do města, v poslední chvíli si to ale rozmyslel a začátkem září vkročila ar-máda do Konstantinopole.

Francouzi měli s místním obyvatelstvem méně potíží, i když sháněli jen velmi obtížně potravu. Většinu potravin, které byly k maní, již vy-jedli Němci a svou surovostí všechny poděsili tak, že se vesničané nové křižácké armádě vyhýbali a zbylé jídlo poschovávali. Byzantinci se snažili pomoci a dodávali, co se dalo. Tak probíhal postup Ludvíkovy armády v klidu až do chvíle, kdy se přiblížila ke Konstantinopoli. Než dorazili do města, předešli někteří rychle hlavní voj doufajíce, že se jim podaří koupit od Konrádových Němců nějaké jídlo. Přivítaly je však zamračené a nepřátelské tváře a nikdo jim nechtěl prodat ani co by se za nehet vešlo. Hladoví a rozzlobení museli čekat na příchod svých krajanů. Někteří Lotrinčané putovali s Němci a ti ještě přiložili polín-ko do ohně vyprávěním o tom, jak surově se s nimi cestou nakládalo. Netrvalo dlouho a vztahy mezi oběma západními armádami byly na-pjaté k prasknutí. Francouzi a Němci se shodovali v jednom jediném: nemohli vystát své byzantské hostitele a ani za mák jim nevěřili.

V Konstantinopoli se křižáci dlouho nezdrželi. Konrád vyrazil v čele své armády první a zamířil na Nikáju. Nepatřil rozhodně k impozant-ním mužům a chyběly mu i kvality vojenského velitele. Navíc nebyl zdravý a svá nejlepší léta měl již za sebou. Nepřátelství mezi jeho muž-stvem a Francouzi bylo tak velké, že se rozhodl vydat se přes Anatólii sám. Bylo to pochopitelné rozhodnutí, ale takové tříštění křesťanských sil znamenalo přivolávat katastrofu, na což ho také Manuel upozornil. Konrád však trval na svém. Manuel ho tedy vybavil průvodci a několi-ka dobrými radami, jimiž se Konrád později stejně neřídil. Největšího omylu se dopustil teprve po odchodu z Nikáji. Rozděлил svou armádu na dvě části. Jedna část, složená převážně z příslušníků nebojových jednotek a jen několika bojových útvarů, se vydala pod velením bisku-pa z Freisingenu podél pobřeží. Konrád zatím v čele druhé, značně oslabené části pokračoval v cestě střední Anatólií. Bylo to šílenství a následky na sebe nenechaly dlouho čekat. Prvních deset dní pochodoval Konrád se svým vojskem územím spravovaným Byzantinci a všechno šlo hladce. 25. října dorazili k mės-tu Doryleon, kde před půl stoletím dosáhli křižáci svého prvního vel-kého vítězství nad Turky. Turci zde čekali zase. Němci byli po celodenní cestě unavení a naprosto nepřipravení na náhlý prudký výpad sel-džuckého vojska, které se na ně vrhlo dřív, než se roztroušeni pěšáci

114

mohli zformovat do bitevního šiku a rytíři skočit do sedel. Byla to pře-dem rozhodnutá záležitost. O organizovaném odporu se nedalo mlu-vit, mnoho křižáků bylo zabito a těch několik, kteří měli dost ducha-přítomnosti a odvahy, aby se pokusili probít, zlikvidovala turecká jíz-da. Konrádovi se s ubohými troskami armády podařilo dosáhnout o několik dní později Nikáje, zatímco Turci slavili vítězství a počítali kořist.

Biskup z Freisingenu, nic netuše, pochodoval se svým vojskem po pobřeží Egejského moře tak dlouho, až se cesta stočila do vnitrozemí. U města Laodikeia je Turci přepadli a pobili. Ti, kterým se podařilo uniknout, prorazili na jih k pobřeží, mnozí však zemřeli cestou hladem a vyčerpáním. Po dalším tureckém útoku v únoru 1148, při němž větší-na přišla o život, se biskup s hrstkou vojáků odtržených od hlavního voje dostal do Attaleje, odkud odplul do Sýrie.

V době, kdy Turci pobíjeli Konrádovy Němce, chystal se Ludvík opustit se svým francouzským vojskem Konstantinopol. Počátkem li-stopadu dorazil do Nikáji, kde se dozvěděl o katastrofě, která stihla Konráda. Ludvík byl hluboce zbožný mladý muž, ale jako vojenský ve-litel stejně málo způsobilý jako německý král a navíc nerozhodný. Zpráva o zkáze, která stihla Němce, jím však tak otřásla, že byl odhod-lán nedopustit se stejné chyby. Jakmile se Konrád natolik zotavil, že ho mohl

přijmout, odjel ke zbytkům německého ležení. Oba králové se rozhodli spojit své síly a asi 8. listopadu vytáhli podél pobřeží cestou vedoucí přes Pergamon, Smyrnu a Efez. Tato cesta ke Středomoří byla delší, než jakou zvolil biskup z Freisingenu, ale vedla většinou územím kontrolovaným Byzantinci, a proto byla bezpečnější.

Prvních několik dní šlo všechno dobře, ale když obě armády dorazily do Efezu, došlo k výraznému zhoršení vztahů mezi Francouzi a Němci. Vyčerpaní Němci se opožďovali téměř o celý den za Francouzi, a ti se jim pro jejich pomalost vysmívali. Pokřikovali po nich: „Pousse Allemande! Pousse Allemande!“, Byl to posměšek pou-žívaný zpravidla pro dýchavičné koně a rozhodně nepřispěl ke zvýšení sympatií Němců k jejich spojencům. V Efezu Konrád onemocněl. Bylo jasné, že nemůže pokračovat v cestě, a vojsko šlo dál bez něho, ponechávaje na něm, aby se nějak dostal zpátky do Konstantinopole, kde ho Manuel přijal se všemi projevy přízně a úcty. Němci měli bez svého krále pocit, že jsou v ještě větší nevýhodě než dosud. Týden po týdnu jejich nenávist k Francouzům narůstala. O Vánocích se objevili Turci a začali přepadat dlouhou, rozptýlenou kolonu vyčerpaných křížáků,

115

chytali opozdilce a cválali na svých malých rychlých konicích do tako-vé blízkosti, aby mohli vystřelit na své nepřátele jeden či dva šipy a stáhnout se dřív, než jim to mohli oplatit.

Na Nový rok 1148 se Tbrci pokusili zabránit křížákům v přechodu přes řeku těsně za Antiochií v Pisídií. Neuspěli, ale způsobili Francouzům ztráty. Když je o tři dny později znovu napadli u místa zvaného Laodikeia, byly ztráty na křížácké straně větší. Od této chvíle se další cesta podobala hrůznému snu. Měli zoufalý nedostatek jídla a vody, cesta hornatou krajinou byla neschůdná, počasí studené s ledovými sibiřskými větry. Turci se na ně pověsili jako pomstychtivé fúrie, zmocňující se se zběsilou úporností nemocných, starých, vyčerpaných a neopatrných. O několik měsíců dříve se pokusila projít stejnou cestou skupina německých poutníků. Turci je pobili a pohled na tlející těla nijak nepovzbuzoval muže krále Ludvíka, kteří se plahočili do nebe zvaného Attaleia na pobřeží Středozemního moře. Došli sem, byť ve značně menším počtu, začátkem února a vydechli úlevou. Oddychli si předčasně. Zdejší obyvatelé měli sami nedostatek potra-vin, takže mohli Francouzům poskytnout jen málo. V městě nebylo, kde je ubytovat, a tak se museli utábořit před hradbami. Sotva tak uči-nili, přihnali se Turci a napadli je. Rozlícení, zklamání a vyhládlí křížáci sváděli všechno na proradné Byzantince, které obviňovali ze zrady, za-tímco se Byzantinci dívali na křížáky jako na barbary. Nikdo je nezval, aby vpadli do jejich města a přilákal na ně Turky, a čím dřív odtáh-nou, tím lépe. Odtáhli. Protože nebylo dost lodí, které by pobraly celou armádu, nalodil se Ludvík se svou rodinou, služebnictvem a částí své jízdy a odplul do Sýrie, kam dorazil během března. Zbytek jízdy a rytíři následovali po moři o několik týdnů později a poradili pěšákům, aby se pokusili dostat se na východ, jak to jen půjde. Opuštění svými veliteli mnozí pomřeli cestou, ještě víc jich bylo povražděno Turky a jen šťastlivci se dopotáčeli koncem jara polomrtví, demoralizovaní a vyhlí-žející jako strašidla do Antiochie. Zacházelo se s nimi neuvěřitelně špatně, byli plní hněvu a trpkosti, ale byli tady.

Ludvíka a jeho dvůr uvítal Raimond z Antiochie, doprovodil je do města a přijal je se všemi poctami odpovídajícími jejich postavení. Král a královna byli s příslušníky nejvyšší šlechty a jejich manželkami ubytováni s největším přepychem, počasí bylo nádherné a všichni brzy zapomněli na hrůzy a strážné cesty. Když však šlo o to, prohodit nej-bližší budoucnost a způsob, jakým nejlépe napadnout muslimy, byl král Ludvík nerozhodný. Každý po něm chtěl něco jiného. Raimond

116

z Antochie chtěl, aby se francouzská kavalerie, která utrpěla nepoměrně menší ztráty než pěchota, připojila při útoku na Aleppo k jeho anti-ochijské armádě. Hrabě Jocelin požadoval pomoc francouzského krále při znovudobývání Edessy. A Ludvíkův bratranec Raimond, hra-bě Tripolský, ho prosil, aby mu pomohl dobýt zpět strategicky důle-žitý hrad Montferrand. Než se král dokázal rozhodnout pro někte-rý z těchto plánů, nastala zcela nová situace. Jeho choť, královna Eleonora, byla neteří Raimonda z Antiochie a ať už z rodinných důvo-dů nebo proto, že považovala jeho plán ze všech tří za nejlepší, začala na Ludvíka naléhat, aby vyhověl Raimondovi a šel s ním proti Núr ad-Dínovi. Přimlouvala se za plán svého strýce tak vřele, že Ludvík začal žárlit. Proč mu tak straní? Proč tráví se svým strýcem tolik času? To všechno bylo velmi podezřelé. Mohly snad být city antiochijského kní-žete k jeho neteři vřelejší než jen strýcovské? Tyto otázky Ludvíka mučily a nakonec v něm vyvolaly tak žlučovitou zášť, že oznámil svůj záměr bez prodlení vyrazit směrem k Jeruzalému. Královna Elenorora, která měla dvojnásobek jeho inteligence a víc než dvojná-sobek jeho rozhodnosti, byla rozhořčená. Jak se opovažuje ji z něčeho takového vinit? Chce-li jít do Jeruzaléma, ať si jde. Pokud jde o ni, zů-stane v Antiochii a rozvede se s ním. Ludvík ji potom násilím odvlékl s sebou a dopravil v podstatě jako vězně do Jeruzaléma. Její strýc a ne-chtěná příčina všech potíží, Raimond z Antiochie, byl dotčen ještě víc než jeho neteř a přísahal v okamžiku jejího nedobrovolného

odjezdu, že napříště jakoukoliv spolupráci s Ludvíkem odmítne.

Po příchodu do Jeruzaléma splnil Ludvík své poutnické sliby návštěvou posvátných míst a Konrád III., který dorazil na palubě byzantské lodi, ho doprovázel. Když dostali své zbožné povinnosti, přijali pozvání královny Melisendy a mladičkého krále Balduina III. k účasti na konferenci všech křižáckých velitelů v Akkonu, kde měl být projednán další postup. Raimond z Antiochie odmítl účast a totéž učinil i tripolský Raimond. V poslední době se šušalo, že otrávil syna Raimonda z Toulouse, který zemřel v agonii krátce po svém příjezdu do Zamoří. Přirozeně tím byl hluboce dotčen. Nelze říci, zda by se byly věci vyvíjely jinak, kdyby bývali oba Raimondové přítomni. Raimond z Antiochie měl nesporně víc zdravého rozumu než oba králové dohromady. Je však otázkou, dokázal-li by ovlivnit přijaté rozhodnutí. A to bylo nepředstavitelně nesmyslné. Spojené armády napadnou Damašek. Damašek obývali jediná muslimové, kteří se snažili dobře vycházet se svými křesťanskými sousedy, protože se hrozili Núr ad-Dínovy cti-

117

žádostivosti stejně jako Frankové. Rozhodnutí přijaté v Akkonu je přímo vhánělo do náruče zdaleka nejnebezpečnějšího nepřítele křižáků. Tento důkaz osudné neschopnosti byl ještě umocněn tím, že tažení proti Damašku bylo vedeno neuvěřitelně špatně.

Armáda, která se v červenci 1148 vydala na pochod, byla největší, jakou kdy dali Frankové dohromady, a k městu dorazila, jista svým úspěchem, v sobotu 24. července. Muslimský velitel Damašku byl překvapen, protože útok ze strany Franků nečekal, ale rychle shromáždil tolik mužů, kolik se mu podařilo sehnat a vyslal naléhavé poselství k Núr ad-Dínovi se žádostí o pomoc. Křižáci zatím obsadili zahrady, sady a olivovníkové háje kolem města. Když se přiblížili ke vsi al-Mizza, pokusila se je muslimská armáda zastavit, ale byla poražena a donucena hledat útočiště ve městě. Kdyby byli křižáci ihned zaútočili na hradby, mohli Damašek dobýt, protože ve městě vládl zmatek a zoufalství. Dali si však na čas a promarnili příležitost. Příštího dne začaly přicházet ve stále větším počtu posily, obležení přešli do protiútoků a zahnali křesťany od hradeb zpět do sadů, z nichž přišli. Bitva pokračovala po další dva dny. Partyzáni, kteří se sem připlazili, kryti olivovými stromy a olivovníky, mezi nimiž měli křižáci své stany, pobíjeli stále více křesťanů. Vojsko ve snaze uniknout zákeřným útočníkům vytáhlo na otevřenou pláň východně od města, kde Frankové doufali, že budou v bezpečí. Tato volba byla však pro tři vrchní velitele, Ludvíka, Konráda a Balduina, jen další katastrofou. Hradby byly v těchto místech mohutnější než kdekoli jinde a v blízkosti ležení nebyla ani kapka vody. 28. července, pouhé čtyři dny poté, co křižáci plni optimismu a víry ve slavné vítězství dorazili k městu, byla situace tak beznadějná, že zatroubili k ponižujícímu ústupu. Útok na Damašek ztroskotал a obyvatelé města se stali spojenci Núr ad-Dína, jehož jízda dorazila včas, aby pobila křesťany, jejichž ústupová cesta byla pak po celé měsíce poseta tlejícími těly.

Po tomto fiasku následovalo trpké vzájemné obviňování mezi velícími knížaty, pravého viníka se však nikdy nepodařilo zjistit. Byli to pravděpodobně Konrád a Ludvík, kterým byla místní politika cizí a kteří si útok na Damašek vynutili. Místní knížata si sice byla vědoma ceny spojení s Damaškem, neodvažovala se však příliš prosazovat svůj názor ze strachu, že by mohla ztratit přízeň obou králů. To je ovšem jen dohad. Na začátku září oznámil Konrád svůj úmysl setrást prach Zamoří ze svých střevíců a odplout do Soluně. Zde obnovil přátelství a podepsal smlouvu s císařem Manuelem, kterou se oba zavázali-

118

li ke vzájemné pomoci proti Normanům a zejména proti sicilskému Rogerovi, který nedávno zpustošil ostrov Korfu a v otevřených bojích proti Byzantincům vyplenil města Théby a Korint. V zájmu upevnění spojení byl uzavřen sňatek mezi Konrádovým bratrem Jindřichem, vévodou rakouským, a Manuelovou neteří Theodorou. Obřad byl vykonán s obvyklou byzantskou pompou. Jeho nádhra ale nezabránila některým Byzantincům v napsání listů nevěstině matce, v nichž vyjadřovali svou nespokojenost s tím, že je tato okouzující a kultivovaná princezna na věky spojena s tak hrozným barbarem, „obětována tomuto západnímu netvoru“, jak to vyjádřil jeden dvorní básník.

Král Ludvík se stále ještě nedokázal rozhodnout, zda a kdy se vrátí domů. Otálel v Palestině, živil v sobě odpor vůči Konrádovi a lámal si hlavu tím, jak by ho pokořil. Když se doslechl o nové alianci Konráda s Manuelem, cítil se uražen, že ho německý král předešel. Rozhodl se změnit svou politiku, spojit se se sicilským Rogerem, a poškodit tak Konráda i Manuela. O Velikonocích 1149 se nalodil na sicilskou loď plující do Kalábie a potom pokračoval v cestě do Potenzy, kde ho uvítal Roger. Bez nejmenších potíží přesvědčil Ludvíka, aby mu pomohl vyhlásit křižovou výpravu proti byzantské říši. Když se král vrátil do Francie, opět snadno přesvědčil Bernarda z Clairvaux, aby kázal proti Byzantincům stejně ohnivě jako dříve kázal proti muslimům. Byl to málo povzbuzující závěr Druhé křižové výpravy, kdy křesťané na Západě vyhlášovali svatou válku křesťanům na Východě, naštěstí však k ničemu nedošlo. S protikřesťanskou křižovou výpravou nechtěli mít ani papež, ani Konrád nic

společného, a tak tato myšlenka prozatím zapadla. Na neštěstí pro křesťanství však nebyla zapomenuta.
119

14

Osud a změna

Co prospělo by dát ti nahlédnout
do koloběhu světa,
uslyšet čas, osud, štěstí, náhodu či změnu?
Těm podléhá vše...

Shelley, Odpoutaný Prométheus

Druhá křížová výprava přinesla největší prospěch Núr ad-Dínovi. Již měl ve své moci Edessu, zmocnil se převážné části území východně od Orontu, které patřilo k antiochijskému knížectví, a i když se obyvatelé Damašku stále ještě obávali jeho ctižádostivosti a moci, měli k němu po napadení svého města mnohem přátelštější vztah než dříve. Raimond z Antiochie byl jediný, komu bylo jasné, že Núr ad-Dín je nejnebezpečnějším nepřítelem zámořských Franků, ale jeho knížecí druhové na jeho rady nedali. A jak už bývají dějiny krutě nespravedlivé, byl to právě on, kdo musel za jejich zaslepenost zaplatit.

V červnu 1149, nedlouho potom, kdy král Ludvík opustil Svatou zemi, vytáhl Raimond na pomoc jednomu z mála hradů východně od Orontu, který byl dosud v jeho rukou a který Núr ad-Dín oblehl. Vzal s sebou asi čtyři tisíce rytířů a tisíc pěšáků. Když se Núr ad-Dín dozvěděl, že se blíží, zanechal rychle obléhání a dal se na ústup. Domníval se totiž, že Raimondovo vojsko je mnohem početnější. Ve skutečnosti muslimská armáda čítající šest tisíc jezdců byla silnější než křesťanská a Núr ad-Dín brzy zjistil, jak se věci mají. Jeho vojsko přepadlo Franky tábořící na noc v kotlině a obklíčilo je dřív, než se probudili. Raimond si uvědomil, že chce-li přežít, musí prorazit. Konfigurace terénu však byla pro něj nepříznivá. Vítr vháněl prach do očí rytířů útočících do svahu proti nepříteli. Ještě před polednem byl Raimond mrtev a jeho armáda rozdracena. Núr ad-Dín, který nechtěl zůstat za danišmendskými Turky pozadu, mu uťal hlavu a poslal jeho lebku ve stříbrné schránce bagdáskému kalifovi jako příspěvek do sbírky. Nezachovaly se zprávy o tom, byl-li velitel sunnitských muslimů tímto darem potěšen, není však důvod se domnívat, že nebyl.

120

Jocelin z Edessy Raimondovi nepomohl ani v nejmenším. Zatímco se jeho křesťanští druhové bili o holý život, uzavřel s Núr ad-Dínem dohodu a nyní byla řada na něm, aby platil. Šest měsíců po Raimondově smrti Núr ad-Dín dohodu s Jocelinem porušil a napadl ho. Kupodivu neměl zpočátku mnoho úspěchů, ale na jaře 1150 byl Jocelin cestou do Antiochie, když se na chvilku vzdálil od svého do-provodu, zajat. Núr ad-Dín ho nechal oslepit a uvrhnout do žaláře, kde po devíti letech, nikým neoplakáván a téměř zapomenut, zemřel.

Po Raimondově smrti a Jocelinově uvěznění následovalo zbytečné zavraždění tripolského Raimonda. Tripolis se tak stal dalším státem bez vládce a terčem politických a dynastických tahanic. Jeruzalémský král Balduin III., jemuž bylo teprve dvacet let, spěchal na sever za-chránit před Núr ad-Dínem Antiochii. Byla podepsána smlouva a zís-kán tak oddychový čas pro nalezení nových vládců severních států. Titulárním vládcem Edessy se stal nakonec syn Jocelina II. Protože Edessa již prakticky neexistovala, šlo o menší problém než v obou dal-ších případech. Po tripolském Raimondovi zůstal rovněž syn, byl to však teprve dvanáctiletý chlapec a moc přešla na jeho matku, zatímco jen o pár let starší Balduin se stal jeho poručíkem. V případě Antiochie, která byla ze všech tří nejdůležitější, bylo hledání Raimondova nástupce obtížnější a delší. Vdova, princezna Konstancie, soustavně a tvrdohlavě odmítala různé uchazeče o svou ruku. Po té-měř tříletém váhání a vytáčení se konečně rozhodla. Volba nového knížete Antiochie mohla sotva dopadnout hůř. Zvolila si za manžela rytíře, který přišel do Svaté země s Ludvíkem VII. při Druhé křížové výpravě. Jmenoval se Renaud ze Châtillonu a bylo to odporné indivi-duum slučující v sobě víc záporných vlastností, než se obvykle u jedno-ho člověka vyskytuje. Měl-li vůbec nějakou dobrou vlastnost, pak o ní historie nic neví, nezaměňuje-li se ovšem bezhlavost a nezodpověd-nost se statečností.

Zmatky mezi Franky ještě znásobil divoký spor, který propukl mezi jeruzalémskou královnou Melisendou a jejím synem Balduinem a má-lem vyústil v občanskou válku. Během let Balduin stále hůř snášel matčin dozor a rozhodl se, že se přestane držet její sukně. Melisenda byla stejně skálopevně rozhodnuta udržet si moc, ať syn učiní cokoli, a tak se království rozdělilo na dva tábory, z nichž jeden podporoval královnu a druhý stranil Balduinovi. Melisenda nakonec přecenila své síly, když se pokusila vypovědět syna z Jeruzaléma. Králem byl on a je-

121

ji pokus byl tak absurdní, že ji opustili i vlastní stoupenci a musela vy-klidit politickou scénu.

Balduin, který se konečně chopil moci v království, jehož vládcem byl podle jména již od svých třinácti let, se chtěl před bdělými zraky svých poddaných osvědčit jako vladař. Vyrostl v urostlého mladého muže s hřívou světlých vlasů a pověst o jeho uhlašenosti a dvornosti, která ho provázela, mu nyní přišla vhod. Lidé všech vrstev ho měli rádi a on se všemi dobře vycházel. Se svými vážněji založenými vazaly rád hovořil o vážných věcech, ale rozhodně nebyl žádný nudný patron a stejně s chutí si zahrál s přítelem v kostky nebo zaflirtoval s půvabným děvčetem jako debatoval s některým ze svých ministrů o politic-kých záležitostech či s biskupem o otázkách víry.

V severní oblasti Zámorí, kde byl Núr ad-Dín příliš silný, než aby se s ním pustil do riskantního válečného dobrodružství, nebylo mnoho prostoru, kde by se mohl ukázat. Zabránil mu však v uchvácení Damašku a přislíbil pomoc jeho obyvatelům, kteří byli ochotni na ne-dávné chování Franků zapomenout v hrůze, že by je mohl pohltnout je-jich nesmírně mocný muslimský soused. Fátimovský kalifát v Egyptě se nacházel v ještě větších zmatcích a slabost Egyptanů sváděla Balduina, aby nabízené možnosti využil. Projevovale se v otřeseném chování celé řady úplatných a bezohledných vezírů, z nichž jeden kaž-dý zavraždil svého předchůdce jen proto, aby byl sám zavražděn svým nástupcem, přičemž bylo zřejmé, že je slabý a nerozhodný kalif nedo-káže udržet na uzdě. V Káhiře docházelo ke krvavým pŭtkám a v ob-čanské válce proti sobě bojovali dva uchazeči o funkci vezíra tak dlou-ho, až anarchie nahradila v celé zemi zákon a řád.

Balduin usoudil, že se mu zde nabízí příležitost. Egypt měl stále ješ-tě v rukou Askalon. Po tomto velkém jižním přístavu Frankové žádo-stivě posílhávali už od doby, kdy před padesáti lety promarnili Godefroi z Bouillonu a Raimond z Toulouse vyhlídku na jeho dobytí. Vlastní spory je tehdy zaměstnávaly natolik, že nevyužili příležitost, kterou jim nabízela egyptská posádka, ochotná vzdát se Raimondovi. Nyní se opět naskýkala příležitost. Balduin se rozhodl Askalon napad-nout. Nejdrive postavil v Gáze mohutný hrad, blokující cestu z Egypta po pobřeží. Potom shromáždil všechny muže a obléhací zařízení, které sehnal, a vyrazil proti městu.

Askalon byl sice mnohem menší než Antiochie nebo Jeruzalém, ale byla to mohutná pevnost, kterou mohl účinně zdolat jen nepřítel, kte-rý měl převahu jak na moři tak na souši. Tu Balduin neměl.

Egyptani

122

udržovali své hradby v dobrém stavu, pevnost byla dobře zásobena potravinami i vodou. Po několika měsících neúspěšného obléhání se nečekaně objevilo velké egyptské loďstvo a nikým neohrožováno vplulo do přístavu s posilou a spoustou čerstvých zásob. Frankové ne-měli námořnictvo, které by mohlo zasáhnout. Jak však mýjely měsíce, tlak na obránce vzrůstal. Nepřetržité ostřelování hradeb oťrávalo ner-vy i zdivem. Nejlepším obléhacím zařízením byla věž, vyšší než měst-ské hradby, z jejíhož vrcholu bylo možno do ulic házet nebo vystřelo-vat kameny, balvany, šípy a hořící otepi. Jedné červencové noci 1153, kdy již obležení trvalo sedm měsíců, vyplížilo se několik členů egypt-ské posádky tiše z města a věž zapálili. Vzplála jako obrovská pocho-deň, na neštěstí pro obránce však šlehalý plameny proti zdi a prudký žár narušil maltu tak, že se část zdi zřítíla. Vzniklým otvorem si tem-pláři, klopýtající s meči v rukou přes rozžhavené zdivo, vynutili vstup do ulic města. Bylo jich sice jen čtyřicet, ale byli pevně rozhodnuti skli-dit všechnu slávu za dobytí města sami. Egyptané se zpočátku domní-vali, že je všechno ztraceno, ale když zjistili o jakou hrstku se jedná, vrhli se na templáře a pobili je. Jejich těly potom vyplnili otvor ve zdi až do doby, než byla opravena. Poté je rozvėsili jako prádlo nad opra-vené místo, aby zde tleli na slunci.

Bylo to kruté zklamání. Někteří chtěli upustit od dalšího obléhání a přiznat porážku, ale velmistr johanitů byl proti a nakonec se prosa-dil. Obléhání pokračovalo a asi o měsíc později, 19. srpna, po dalším těžkém odstřelování byla posádka města u konce svých sil. Velitel na-bídl Balduinovi kapitulaci pod podmínkou, že ušetří život jeho a jeho mužstva. Balduin souhlasil a na rozdíl od mnoha křižáků před ním svůj slib dodržel. Egyptští vojáci a obyvatelé Askalonu v klidu opustili město a jeruzalémský král Balduin III. do něho vstoupil ve věku dva-ceti tří let jako vítěz. Dokázal, že je schopen v boji potřit své muslim-ské protivníky a dokázal i to, že odolá pokušení je zmasakrovat, jsou-li mu vydáni na milost. Bylo to dvojí vítězství a druhé možná větší a ne-sporně v análech válek mezi křesťany a muslimy v Zámorí 12. století vzácnější. I když bylo dobytí Askalonu velkým Balduinovým trium-fem, bylo to Pyrrhovo vítězství. Poloha města sváděla ty, kteří ho drže-li, k vojenským dobrodružstvím proti Egyptu, ačkoli bylo daleko více třeba čelit na severu Núr ad-Dínovi a jeho nástupci. To byla ovšem chyba jiných, která Balduinův dvojí triumf nijak neumenšuje.

Pád Askalonu byl posledním velkým vítězstvím křesťanů na Východě, které bylo vyváženo ještě větším vítězstvím Núr ad-Dína na

123

severu, kde mu Damašek nakonec otevřel své brány. Jeho vládce Mujir si vážil nezávislosti, ale obyvatelé Damašku měli v dobré paměti útok Franků na své město. Mujirova politika udržování

rovnováhy sil mezi domýšlivými a věrolomnými Franky a mužem, kterého celý is-lámský svět považoval za bojovníka za pravou víru, se jim nezamlouvala. Núr ad-Dínovi agenti vyvolávali ve městě nespokojenost a 23. dubna, necelý rok po pádu Askalonu, otevřeli obyvatelé Damašku městské brány a nadšeně jeho i jeho vojáky přivítali. Od té chvíle vládl Núr ad-Dín celé severní Sýrii. Naštěstí pro křesťany krátce po obsazení Damašku těžce onemocněl a byl na pokraji smrti. Zotavoval se velmi pomalu a jeho bývalá energie se mu už nikdy nevrátila. Jeho nepřátelé tak nečekaně získali od-dechový čas, který ještě prodloužila nečekaná událost, zemětřesení, které v roce 1156 otřáslou celou Sýrii a zničilo opevnění mnoha klíčo-vých měst a strategicky důležitých hradů. Núr ad-Dínovi muži byli při-liš zaměstnáni opravováním hradeb Aleppa, Damašku a tuctu dalších míst, než aby se odvážili útočné války proti Frankům. Ti byli podobně zaměstnáni napravováním škod způsobených jejich pevnostem, které sice utrpěly méně než ty na severu, ale i tak byly značně poškozené. Jednoho muže se však nucené příměří nedotklo. Naopak, byla to příle-žitost k zuřivému běsnění, které mu působilo potěšení. Důsledky ho nezajímaly. Renaud ze Châtillonu, nový kníže antiochijský, vstoupil okázale na jeviště dějin a jeho první čin byl typicky neodpovědný a barbarský. Rozhodl se pro invazi na Kypr. Nevadilo mu, že jeho obyvatelé jsou křesťané a stejně málo se zatěžoval skutečností, že šlo o součást by-zantského císařství, s nímž měli zámořští Frankové spojenecké smlou-vy. Před padesáti lety, když první křižáci strádali pod hradbami Antiochie a později Jeruzaléma, přišel jim kyperský lid na pomoc tím, že jim poslal všechny potraviny, které se mu podařilo sehnat, ale toto ušlechtilé gesto Renaudovi nic neříkalo. To jediné, co mu bránilo v útoku na ostrov, byla nedostatek peněz, což brzy vyřešil svým nenapo-dobitelným způsobem. Patriarchou Antiochie byl muž jménem Aimery. Byl nesmírně bohatý a Renaud ho nemohl vystát. Předvolal si ho a nařídil, aby mu vydal značnou sumu peněz. Když arcibiskup od-mítl, uvrhl ho do vězení a nechal ho zbít. Při tomto týrání byl Aimery poraněn na hlavě. Jakmile se o tom Renaud dozvěděl, přikázal vetřít do rány med a vydat patriarchu svázaného a připoutaného řetězy na celý den na pospas slunci a hmyzu, aby ho tím přinutil podělit se s ním

124

o své bohatství. Po celodenním mučení dospěl nebohý muž k poznání, že odpor je marný, a uvolil se Renaudovi požadovanou sumu poskyt-nout. Renaud, potěšen dosaženým úspěchem, nyní spěchal realizovat své plány invaze na Kypr.

Po svém propuštění opustil patriarcha rychle město a hledal útočiště v Jeruzalémě u krále Balduina, který byl jeho vyprávěním otřesen. Co nejrychleji vyslal posla k byzantskému veliteli Kypru, aby ho varoval před hrozícím nebezpečím. Bylo však již pozdě. Renaud se vylodil na ostrově. Vzal s sebou většinu antiochijské armády a doprovázel ho ar-ménský princ, který byl s byzantským císařem ve válečném stavu, tak-že v něm účast na ozbrojeném vpádu na byzantský ostrov nevyvolávala žádné výčitky svědomí. Renaudovo a Arménovo vojsko bylo početnější než guvernérova posádka na ostrově, která byla brzy zčásti pobita, zčásti zajata. Kypr žil v míru déle než jedno století. Byl bohatý a prosperující a po porážce byl vydán Renaudovým vojákům na milost a nemilost. A ti nikoho nešetřili. Vraždění, zhářství a plenění, jaké ne-mělo v barbarských činech barbarského věku prakticky obdoby, trvalo plně tři týdny. Vojákům nebylo nic svaté. Drancovali kostely, kláštery a konventy, plundrovali domy, vykrádali obchody, pustošili města a vsi. Pálili obilí, ničili sady, kradli dobytek a hnali ostrovany jak zvěř na po-břeží, kde znásilňovali ženy a dívky, profezovali hrdla starým, dětem a všem, kdo se jim postavili na odpor. Běsnění neustávalo a teprve zpráva o blížícím se byzantském loďstvu přiměla Franky a Armény k odchodu. Vzal s sebou většinu významných ostrovanů na tak dlou-ho, než se budou moci vykoupit. Zbytek, včetně řeckých kněží, kterým uřezali nosy, různě zohavili a zanechali na místě, kde je Byzantinci po svém příchodu našli.

Tento ničemný čin nového antiochijského knížete mu nemohl získat přízeň císaře Manuela ani jeruzalémského krále Balduina. Samotná Renaudova zběsilost byla zlá a ještě horší byla jeho naprostá nezodpo-vědnost. Manuel byl stále ještě císařem zdaleka nejmocnějšího křesťanského státu v celém východním Středomoří a možná nejmocnějšího křesťanského státu na světě a svévolně si ho zneprátelit právě v oka-mžiku, kdy se islámské síly pod vedením Núr ad-Dína spojily s cílem zahnat křesťany zpět do moře, bylo přímo šílenství. Balduin se rozhodl uzavřít s Manuelem spojení a po jednáních trvajících něco přes rok byla mezi oběma mocnostmi podepsána smlouva, kterou později stvrdil sňatek Balduina s malou Manuelovou neteří, princeznou Theodorou. Bylo jí teprve třináct let a Balduina okouzila. Třebaže šlo

125

o konvenční politický sňatek, zamiloval se do ní na první pohled. Až dosud byl poměrně vybíravý, ale v celibátu nežil. Od chvíle, kdy se oženil s Theodorou, zachovával jí naprostou věrnost a zdá se, že i ona ho milovala.

Touto smlouvou se Balduin zavázal pomoci Manuelovi proti Re-naudovi ze Châtillonu. Když se na

podzim 1158 Manuel vydal v čele skvělé armády na pochod, aby ztrestal nejdříve Armény a potom mrz-kého antiochijského knížete, věděl, že se od jeruzalémského krále ne-má čeho obávat. Postupoval tak rychle, že překvapení Arméni se jen tak tak stačili spasit útekem. Zpráva, že se Manuel blíží, Renauda vy-děsila. Nemohl doufat, že císaře zastaví, proto se rozhodl vzdát a prosit o odpuštění, i kdyby se měl k císaři plazit po kolenou. Když Manuel dorazil počátkem roku 1159 se svou armádou k Antiochii, Renaud se před ním pokořil a získal jeho váhavé odpuštění. Císař potom vstoupil se všemi poctami do Antiochie, kde se setkal s Balduinem. Bylo to je-jich první setkání a Manuela velice upoutal šarm mladšího muže. Pokud se však Balduin pokoušel získat pomoc svého nového příbuz-ného pro útok na Aleppo, neuspěl. Místo toho podepsal Manuel o tý-den později smlouvu s Núr ad-Dínem, na jejímž základě byli zámořští Frankové chráněni před dalšími útoky muslimského vládce, přičemž císař mohl dle libosti bojovat se seldžuckými Turky, kteří pro něho představovali větší nebezpečí než Núr ad-Dín.

Když obnovil pořádek v Sýrii a dokázal, že je schopen účinně zasáh-nout ve prospěch svých křesťanských druhů, vrátil se Manuel do Konstantinopole. Někteří Frankové sice pokládali za zradu, že se ne-připojil k jejich odvetnému tažení proti Núr ad-Dínovi, většina si však byla vědoma, že se byzantskému císaři podařilo v této oblasti obnovit rovnováhu sil. Našli se ovšem i takoví, kteří novou situaci nepochopili. Je zcela jasné, že Renaud byl jedním z nich. Právě rok poté, kdy po-korně klečel před Manuelem a sliboval, že se bude slušně chovat, leh-kovážně porušil jak svůj slib, tak novou smlouvu a podnikl loupežnou výpravu na Núr ad-Dínovo území, kde ukořistil množství skotu, vel-bloudů a koní chovaných na zimních pastvinách. Mohlo to mít mimo-řádně závažné důsledky, ale pro tentokrát ho jeho ďábelské štěstí opustilo a Renaud byl Núr ad-Dínovými muži zajat dřív, než se mohl dostat domů. Byl uvězněn v Aleppu a protože nikdo z jeho frankých druhů nejevil snahu ho vykoupit, zůstal příštích šestnáct let ve vězení.

O dva roky později zemřel Balduin. Onemocněl na cestě, když pro-jížděl Tripolisem. Zde ho ošetřoval syrský lékař, ale jeho zdravotní

126

stav se nezlepšil. Přesto trval na tom, že bude pokračovat v cestě. Dostal se až do Bejrútu, kde 10. února 1162 ve věku třiceti dvou let zemřel. Byla to nenahraditelná ztráta, protože Balduin v sobě spojoval všechny vlastnosti velkého a civilizovaného krále. V krajích, přes které bylo jeho tělo dopravováno do Jeruzaléma, vroubili cestu dokonce i muslimští obyvatelé, aby mu vzdali poslední poctu. Když kdosi vyběhl Núr ad-Dína, aby využil této příležitosti k útoku na Franky, odmítl. Bylo by špatné, kdyby chtěl těžit z národního smutku nad skolem tak velkého knížete.

Balduin zemřel bezdětný a nástupcem se stal jeho mladší bratr Amalrich, který se mu v mnohém podobal. Byl urostlý, i když ne tak jako Balduin, byl také tlustší než bratr, ale rysy a barvou pleti si byli velmi podobní. Amalrich měl stejně světlé vlasy, hustý vous a římský nos. Tento mladý muž, který převzal trůn jako sedmadvacetiletý, však postrádal bratrův šarm a noblesu jeho chování. Byl nemluvný, ve spo-lečnosti se necítil volně, zřejmě i proto, že mírně zadržoval v řeči, což ho uvádělo do rozpaků. Nesdílel Balduinovu zálibu v hazardních hrách, ve volném čase dával přednost milostným dobrodružstvím, ji-miž se stal pověstným. Měl však i vážné zájmy, zejména studium histo-rie a práva. Měl vřelý vztah k penězům. Dokonce se o něm říkalo, že je lakomý. Nebyla to však jen lakota, co ho nutilo stále znovu se přesvěd-čovat, že je jeho pokladnice dobře zásobena. Věděl, že by byl bez pe-něz politicky bezmocný, zatímco s plnými truhlicemi mohl jak ve vnitř-ní, tak zahraniční politice víceméně dělat, co chtěl.

V době, kdy Amalrich nastoupil na trůn, padal dlouhý stín Núr ad-Dína na všechna franká knížectví od zbytku Edessy na severu přes Antiochii až po Jeruzalém na jihu. Amalrich si byl vědom toho, že mezi ním a záhubou stojí jen síla a moc Byzance na straně jedné a slabost Egypta na straně druhé. Proto se rozhodl udržovat s císařem Manuelem za každou cenu dobré vztahy. Současně se rozhodl, že se pokusí získat kontrolu nad Egyptem. Obával se totiž, že slabost kalifá-tu Fátimovců v zemi by mohla podnítit Núr ad-Dína k pokusu o uchvácení moci. Kdyby k tomu došlo, dostali by se zámořští křesťané do zoufale nebezpečné situace. Tomu chtěl Amalrich předejít.

Politická situace v Egyptě byla tak neskutečná, že si zaslouží větší pozornost. Dá se ovšem jen těžko popsat. V době pádu Askalonu byl vezírem muž jménem Abbás a kalifem mladý muž jménem al-Zafir. Vezír měl syna Nasra, s nímž měl kalif, jak se zdá, homosexuální po-měr, což rozlítlo vezíra nikoliv z morálních důvodů, ale protože se

127

obával, že bude kalif štvát jeho syna proti němu. Podezření bylo plně opodstatněné, protože Nasr právě slíbil, že otce zavraždí. Kdosi, kdo byl do otcovražděného spiknutí zasvěcen, přesvědčil mladého Nasra, že by bylo výhodnější zabít kalifa a chopit se moci. Nasr souhlasil. Pozval svého milence k nočním orgiím ve svém domě, kde ho ubodal k smrti. Nasrův otec, vezír, rychle rozhlásil, že byl kalif

zavražděn vlastním bratrem, kterého zatkl a nechal zabít. Na trůn potom dosadil pětiletého syna mrtvého kalifa, Faiza. Dítě bylo svědkem vraždy svého strýce a trpělo po zbytek života záchvaty. Až potud probíhalo všechno pro vezíra a jeho syna zdánlivě příznivě. Zavražděný kalif měl ale čtyři manželky, které homosexuální styky jejich manžela s mladým Nasrem nijak netěšily. Oficiální verze událostí, jak ji předložil vezír, je naprosto nepřesvěčila, a proto zorganizovaly proti triumfující dvojici vojenskou vzpouru. Provinilci uprchli ze země. Šťěstí je opustilo a když procházel Sinajskou pouští, narazili na skupinu templářů, kteří vezíra Abbáse zabili a jeho syna uvěznil. Mladý muž sliboval, že přijme křesťanství, bude-li jeho život ušetřen, ale templáři dostali od čtyř pomstychtivých vdov zesnulého kalifa v Káhiře nabídku šedesáti tisíc dinárů, kterou se rozhodli přijmout. Nasr byl rychle vrácen do Egypta a vydán čtyřem vdovám na milost a nemilost. Nejdříve ho samy nejružněji bolestivě a vynalézavě mučily a teprve potom nechaly pověsit.

Vezírát převzal v zastoupení pětiletého kalifa velitel vojenské vzpoury Armén Ruzzik a až do chlapcovy smrti se na několik let vrátil život do normálních kolejí. Potom převzal úřad kalifa jeho devítiletý bratranec, kterého násilím oženili s Ruzzikovou dcerou. V tomto oka-mžiku opět zasáhla jedna z žen rodiny. Teta nového kalifa přemluvila několik svých přátel, aby vezíra Ruzzika probodli, až bude procházet dvoranou paláce. Slíbili to, ale své dílo provedli nedokonale, Ruzzik nebyl na místě mrtev. Před smrtí pozval svou vražednici, aby ho navštívil, a ona byla tak nerozumná, že přišla. Umírající vezír sebral poslední síly, zabil ji a zemřel. Úřad vezíra převzal jeho syn, ale po necelých patnácti měsících byl i on zavražděn guvernérem Horního Egypta Šá-varem, který se chopil na osm měsíců moci, než byl i on vypuzen vlastním majordomem, Arabem jménem Dirghám. Šávar si zachránil život útekem ze země a našel útočiště v Sýrii na dvoře Núr ad-Dína, zatímco Dirghám, důkladnější než jeho předchůdci, pořídil podrobný soupis všech, kdo by mohli ohrozit jeho vlastní bezpečnost. Když byl seznam hotov, nechal všechny v hrůzné orgii popravit a egyptská armáda zůstala bez jediného velícího důstojníka.

128

Tato absurdní situace nemohla trvat věčně a jak Amalrich, tak Núr ad-Dín si velmi dobře uvědomovali, že nepodnikne-li v té věci něco je-den, učiní tak druhý. V dubnu 1164 udělal Núr ad-Dín první krok. Vyslal pod velením svého nejspolehlivějšího generála, Kurda Šírkúha, armádu s rozkazem znovu dosadit bývalého vezíra Šávara s tím, že jakmile se Šávar znovu ujme úřadu, zajistí, že se kalif stane Núr ad-Dínovým vazalem a Egypt jeho spojencem. Kurdský generál Šírkúh vzal s sebou synovce jménem Saláh ad-Dín Júsuf ben Ajjúb. Tak poprvé vstoupil na scénu dějin muž, kterého Frankové znali pod hrůzu na-hánějícím jménem Saladin. Muslimská armáda postupovala velmi rychle, obešla Franky a odřízla Dirgháma od jeho stráží. V květnu byl Dirghám mrtev, Šávar byl znovu vezírem a Šírkúh splnil vše, co si předsevzal. Kdyby tím všechno skončilo, Núr ad-Dín by vypálil králi Amalrichovi rybník. Ale nebyl ještě všem dnům konec. Jakmile se Šávar dostal znovu k moci, popřel svou smlouvu s Núr ad-Dínem a při-kázal Šírkúhovi vrátit se domů. Kurd to odmítl a rychle obsadil opevněné město Bilbajs v nilské deltě severně od Káhiry. Šávar se obrátil o pomoc k Amalrichovi, který byl potěšen, že může zasáhnout. Vyrazil v čele armády z Jeruzaléma Šávarovi na pomoc a setkal se s ním při obléhání Bilbajs, které mohlo skončit úspěšně, kdyby Núr ad-Dín ne-byl rozhodnut zachránit svého kurdského velitele, a nezaútočil na Antiochii. Amalrich musel přerušit obléhání a vrátit se domů. Šírkúh se rozhodl k návratu. Šávar nadále zůstal u moci v Egyptě, jehož poli-tická situace byla stejně napjatá a zmatená jako dřív. Nakonec Núr ad-Dín ze strachu před Byzantinci od útoku na Antiochii upustil.

O dva roky později, roku 1167, vyslal Núr ad-Dín Šírkúha znovu do Egypta. Kurdský generál vzal opět s sebou svého synovce Saladina. Amalrich se pokusil ho odříznout a při písečné bouři v Sinajské poušti byla muslimská armáda málem zničena. Šírkúh však nakonec dorazil v pořádku do Egypta, překročil Nil a utábořil se nedaleko pyramid v Gize na západním břehu řeky. Amalrichova armáda dorazila o něko-lik dní později a zaujala postavení na východním břehu nedaleko hra-deb Káhiry, kde ji nadšeně přivítal vezír Šávar. Uzavřeli smlouvu o vzájemné pomoci a dva čelní Frankové byli s velkou slávou vedeni palácem na setkání s kalifem a stvrzení smlouvy pečeti. Ohromeni je-ho mramorovou nádherou a oslnění přepychem stanuli náhle tváří v tvář malému chlapci na zlatém trůně zpola zakrytém zlatým závo-jem. Ke zděšení jednoho ze svých průvodců trval jeden z Franků na tom, že si s kalifem potřese pravicí, až dítě svlékne rukavici, kterou

129

mělo na ruce. Byla to neslýchaná opovážlivost, ale chlapci to zřejmě nevadilo a souhlasil, že vloží svou ruku do ruky barbarského hosta. Přepych fátimovského dvora udělal na Franky hluboký dojem. Měsíc se nic nedělo. Obě armády po sobě zlobně zahlížely přes řeku a mouchy krutě ztrpčovaly život jak vojákům Kristovým, tak bo-jovníkům Prorokovým. V březnu se podařilo Amalrichovi, jehož voj-

sko bylo početnější než muslimské, překročit řeku a zahnat Šírkúha proti proudu k městu Minja asi 150 mil jižně od Káhiry, kde se ko-nečně obě armády utkaly. Boj byl nerozhodný, Šírkúh byl sice úspěšnější, ale Amalrichova armáda byla na sklonku dne stále ještě početnější. Zatímco se Frankové přeskupovali, postoupili Šírkúh a Saladin opět na sever, minuli Káhiru a obsadili Alexandrii. Amalrich je násle-doval a ihned město oblehl. Šírkúhovi se však jedné noci podařilo s většinou vojska vyklouznout. Ve městě zanechal Saladina s malou posádkou. Brzy vznikla patová situace a po několika měsících, když už bylo jasné, že ani jedna strana nemůže vyhrát, vyslal Šírkúh k Amalrichovi emisary s mírovými návrhy. Amalrich, který měl oba-vy, co se asi děje v Sýrii, souhlasil. Při mírových jednáních sehrál Saladin klíčovou roli a vypráví se, že si tehdy nejen získal mezi Franky řadu přátel, ale že byl tak oblíben a těšil se takové vážnosti,

130

že ho jeden z vysokých francouzských šlechticů pasoval na rytíře. I když je to zřejmě jen historka, dokládá vysokou vážnost, které se Saladin později u svých protivníků těšil. Kdyby se byl Amalrich spokojil s daným stavem věcí, byla by se his-torie Zámoří vyvíjela jinak. Když se vracel do Jeruzaléma, nechal vlát svou korouhev nad alexandrijským majákem. V Káhiře zůstal jeden oddíl, aby dohlížel na spojence Šávara. Vezír byl povinen platit Amal-richovi každoročně velkou částku peněz za vojenskou pomoc. Ve sku-tečnosti se stal Egypt franckým protektorátem. To však Amalrichovi nestačilo a po sňatku s byzantskou princeznou Marií Komnenovnou, císařovou praneteří, usoudil, že je dost silný na to, aby se znovu poku-sil podrobit si celý Egypt. To se mu mohlo podařit jen tehdy, kdyby by-zantské loďstvo zajistilo blokádu Egypta z moře. Amalrich však na ná-mořní pomoc svého spojence nečekal. Popichován johanity, kteří se nemohli dočkat chvíle, kdy se dostanou k legendárnímu bohatství Fátimovců, a některými nově příchozími z Francie, kteří prahli po po-vraždění pár muslimů, prošel v říjnu 1168 Sinajskou pouští a oblehl Bilbajs. Město hájila jen hrstka egyptských vojáků. Po třech dnech zoufalého odporu bylo město dobyto. Následoval krvavý masakr, kte-rý otrásl dokonce i některými Franky. Amalrich se ze všech sil snažil krveprolévání zastavit, ale když konečně dostal své mužstvo pod kon-trolu, bylo již pozdě.

Mnoho Egyptanů se chystalo přivítat Franky jako osvoboditele. Po masakru v Bilbajs se však od nich v hrůze a odporu odvrátil celý Egypt. S ořetnou chtivostí a bez výběru tu masakrovali muslimy i křesťanské Kopty, ženy i děti, starce i kojence v mateřské náruči. K dalšímu vyvražďování došlo o několik dní později, když nově dora-zivší křesťané zabrali přístav Tanis. Egyptané, kteří by se byli snadno přiklonili k Frankům, byli přímo vrženi do náruče Núr ad-Dína. Kalif vyzval Šírkúha, aby obsadil Káhiru, kde o několik týdnů později zem-řel na následky přejedení. Jeho místo zaujal muž, který se měl stát metlou Franků. Vládcem Egypta se stal Saladin.

131

15

Kolo štěstěny

Chrám byl zničen, zlato vypleněno, kolo štěstěny skočilo svou otáčku a po-svátná půda je opět zohyzděna bodláčím a ostružiním. Gibbon, The Decline and Fall of the Roman Empire Když se v březnu 1169 stal jedenatřicetiletý Saladin vezírem Egypta, mnoho se o něm nevědělo. Jeho otec, Kurd jménem Ajjúb (nebo Job), byl jedním z Núr ad-Dínových generálů a byl nějaký čas guvernérem Damašku, kde Saladin vyrostl a byl vychován v jednom z nejslavněj-ších a nejvýznamnějších středisek islámského učení mimo Káhiru. Stal se oddaným, až fanatickým muslimem, ale jako mladý důstojník vynikl nejvíc jako hráč póla. Nebyl to nijak oslnivý zjev, nic nenaznačovalo, jak pozoruhodným a významným mužem se jednou stane. Byl nevelký, v obličeji zarudlý a na jedno oko slepý. Po smrti svého strýce se jako egyptský vezír ocitl v mimořádně obtížném postavení. Fátimovský dvůr jeho vládu těžce snášel a tajně kul pikle s Amalrichovým dvorem v Jeruzalémě s cílem ho sesadit. Někteří z jeho kolegů - důstojníků, kteří byli služebně starší a měli vyšší hodnost, trpce nesli jeho postup a uraženě se vrátili do Sýrie. Kdyby ho byli Frankové přepadli krátce po převzetí funkce, byl by s nimi měl plné ruce práce.

Císař Manuel i král Amalrich si sice velmi dobře uvědomovali, že Saladinovo převzetí moci v Egyptě ve spojení s Núr ad-Dínem v Sýrii představuje hrubé narušení rovnováhy, ale Amalrich nebyl ke vpádu do Egypta připraven. Císař Manuel sice sliboval vyslat byzantskou flo-tilu, která by blokovala pobřeží a kryla Frankům záda. V posledním válečném tažení však franské oddíly utrpěly těžké ztráty a k obnovení potřebovaly hodně času. Křesťanští vojáci se vydali na pochod směrem na jih teprve v říjnu, šest měsíců po Saladinově převzetí moci v Káhiře. Byzantské loďstvo, které čekalo na Kypru celé týdny na rozkaz k vy-plutí, je chránilo z boku a celá armáda zamířila přímo k velké pevnos-ti, střežící hlavní rameno Nilu, k městu Damietta. Saladin, který očeká-

132

val další útok na Bilbajs, byl tím zaskočen. Obránci Damietty napnuli přes řeku velký řetěz, bránící byzantským lodím v proplutí a hradby pevnosti byly tak skvělé, že Amalrich váhal s jejich napadením. Saladin, který se neodvažoval opustit Káhiru ze strachu, že by ve měs-tě mohlo dojít ke vzpouře, nařídil, aby všechny oddíly, které mohl po-strádat, spěchaly Damiettě na pomoc. Jak dny mijely, přicházelo od ji-hu stále víc bojovníků a posádka byla den ode dne silnější.

Zatím vzrůstalo mezi Franky a Byzantinci napětí a množily se spory. Lod'stvo, které muselo tak dlouho čekat, než bude pozemní armáda připravena, spotřebovalo většinu potravin. Pokus doplnit zásoby na Kypru se nepodařil. Námořníci začínali mít zoufale málo jídla a šlo jim o to, aby útok na město byl proveden co nejdříve. Amalrich však nadá-le odmítal riskovat životy svých vojáků, dokud útok nebude skutečně připraven, a nechtěl svým spojencům pomoci ani tím, že by jim přene-chal něco ze svých zásob. Někteří Frankové obviňovali Byzantince, že se chtějí podílet na kořisti na jejich úkor, ale jak plynul čas, ukazovalo se stále jasněji, že žádná kořist nebude. Město bylo příliš silné a tažení ztroskotalo.

V prosinci se spustil déšť a ležení se změnilo v močál. Bylo na čase vrátit se domů a po několika dnech studeného nevlídného počasí spá-lila armáda obléhací zařízení a odtáhla na sever do Askalonu, kam do-razila unavená a deprimovaná na Štědrý den. Loučení s Byzantinci ni-koho nezarmoutilo a nikdo také zvlášť netruchlil, když přišla zpráva o katastrofě, která je stihla. Při hrozné bouři u Palestiny se mnoho lodí potopilo a došlo k těžkým ztrátám na životech. Během vánočních svát-ků vyplouvala mrtvá těla námořníků na břehy Svaté země, kde se o ně rvali toulaví psi nebo se na ně vrhala hejna racků. Ani jedni, ani druzí si však na své příliš nepřišli, těla byla velmi vyhublá.

Neúspěch výpravy nutně vyvolal vzájemné obviňování, ale Fran-kové a Byzantinci potřebovali jeden druhého, a tak aliance přetrvala. Zatím potlačil Saladin v Egyptě všechnu opozici proti své vládě a upevnil svou pozici tak, že si Núr ad-Dín začal dělat starosti, jaké zá-měry by jeho příliš mocný důstojník případně mohl mít. Saladin pod-nikl několik výpadů na cíle v jižních končinách

Amalrichova králov-ství, aby tak projevil svůj vztah ke společnému nepříteli, a i jinak se choval naprosto korektně. Navzdory tomu Núr ad-Dínovo podezření týkající se Saladinových ambicí neustále sílilo. Na nějaký čas se pomě-ry uklidnily, když Saladin souhlasil, že v egyptských mešitách nahradí modlitby za fátimovského kalífa prosbami za kalífa bagdádského.

133

Když krátce nato mladý fátimovský kalif zemřel, byl Núr ad-Dín velmi potěšen. Vítězství ortodoxních sunnitů nad kacířskými šíity ho vřdyc-ky hrálo u srdce. Netrvalo však dlouho a jeho podezření se vrátilo. Roku 1171 podnikl Saladin jeden ze svých nájezdů na křesťanské úze-mí a oblehl mohutný hrad Montreal v horké a kamenité poušti jižně od Mrtvého moře. Núr ad-Dín se rozhodl mu jít na pomoc a vydal se na jih, aby se s ním spojil. Jakmile se Saladin doslechl, že se blíží, zrušil obléhání a odtáhl zpět do Egypta pod záminkou, že musí pomoci své-mu bratrovi v Horním Egyptě. Núr ad-Dín se rozzuřil, obvinil svého podřízeného ze zrady a Saladin se vyděsil. Svolal sněm poradců, z nichž se mnozí přimlouvali za to, aby se Núr ad-Dínovi vzepřel. Ale Saladinův otec, který byl tehdy přítomen, doporučoval, aby se okamžitě omluvil. Vytykal synovi i jen pomyšlení na to, že by mohl porušit loajalitu. Saladin se přiklonil k otcovu názoru a Núr ad-Dín se zase na nějaký čas uklidnil. Když se téměř stejná historka opakovala o rok po-zději, kdy se Saladin opět rychle vrátil do Egypta, jakmile začal Núr ad-Dín na severu útočit na Franky, neznal už vztek staršího muže me-zí. Nepochyboval o tom, že jeho důstojník nijak netouží po záhubě Franků, kteří se v klidu rozložili mezi Sýrií a Egyptem, a vytvořili tak mezi ním a jeho příliš náročným velitelem nárazník.

Jedním z překvapivých důsledků rozdrčení fátimovského kalifátu bylo, že assassinové padli do náruče Franků. Tato nevelká, ale hrůzu nahánějící muslimská sekta, která měla své hlavní stany v pohoří Nosairi mezi Hamou a syrským pobřežím a při sledování vlastních cílů se specializovala na politické vraždy, byla svým učení i sklony vřdyc-ky bližší šíitům než ortodoxním bagdádským sunnitům a Saladinova činnost v Egyptě se jim v nejmenším nezamlouvala. Tehdy byl jejich šejkem pozoruhodný muž jménem Rašid ad-Dín Sinán, známý později mezi Franky jako Stařec z hor. Roku 1173 poslal Amalrichovi dopis, v němž mu nabídl spojenectví proti Núr ad-Dínovi a jeho egyptskému důstojníkovi Saladinovi. Amalrich vital každou pomoc v boji s rostoucí převahou protivníka a souhlasil. Myšlenka smlouvy s assassiny však z ryze sobeckého a malicherného důvodu pohoršila templáře. Jedna či dvě assassinské vesnice jim ročně platily daň za ochranu, a kdyby se assassinové stali jejich spojenci, přišli by o ni. Velmistr řádu proto roz-hodl, že se musí Rašid ad-Dínova dohoda s Amalrichem zmařit. Se skupinou templářů napadl a povraždil Rašidovy delegáty vracející se z Jeruzaléma ze setkání s králem. Tento čin Amalricha tak rozlítíl, že porušil imunitu, které se členové řádu těšili, nechal muže odpovědné-

134

ho za tento čin zatknout a uvěznit. Dokonce si stěžoval u samého pa-peže a žádal zrušení templářského

řádu na věčné časy. Rašid ad-Dínovi se pokorně omluvil s ujištěním, že viník byl potrestán, a Rašid jeho omluvu přijal. Všechno se urovnalo. Politické vyhlídky křesťanů už dlouho nebyly tak příznivé, v assassinech získali sice nevelkého, ale velmi obávaného spojence a v situaci, kdy byl Núr ad-Dín ve sporu se Saladinem, byli oba jejich největší protivníci příliš zaměstnání vlastní-mi tahanicemi, než aby se spojili proti svým francským sousedům.

Rok 1174 přinesl velké změny v obou táborech. Na jaře zemřel Núr ad-Dín. Jeho smrt představovala pro muslimy, které prakticky sám sjednotil v džihádu, nebo-li svaté válce proti křesťanům, nesmírnou ztrátu. Byl to přísný muž, který se jen zřídka kdy usmál a jak stárnul, uzavíral se stále víc v náboženském odloučení světu. Poddaní si ho ne-smírně vážili, dívali se na něho jako na svétce a není pochyb o tom, že to byl velký vladař. Po něm nastoupil jeho jedenáctiletý syn As-Sálih a vznikl spor o regentství, který uvrhl muslimský svět do zmatků. Amalrich rozhodně nepatřil k těm, kdo by promárnili vhodnou příleži-tost k napadnutí nepřítele. Vydal se na pochod proti městu Banijas již-ně od Damašku. Když se k němu blížil, vyšel mu velitel města vstříc a nabídl mu spojenectví proti Saladinovi. Možná, že by byl mohl Amalrich získat větší ústupky, ale necítil se dobře a co nejrychleji po-depsal navrženou smlouvu. Potom se vydal na zpáteční cestu.

Po návratu do Jeruzaléma byl již vážně nemocen úplavicí. Bylo při-voláno několik místních lékařů, které požádal, aby mu pustili žilou. Odmítli to s odůvodněním, že není dost silný, aby to vydržel. Povo-lal tedy francouzského lékaře, který neměl takové skrupule a Amalrichovi nasadil pijavice. Král po několika dnech, 11. července 1174, zemřel. Nyní byli na řadě Frankové, aby mezi sebou rozpoutali spory, následující zpravidla po smrti krále, a brzy byli stejně rozdělení jako jejich muslimští odpůrci. Po Amalrichovi, který zemřel ve věku třiceti osmi let, zůstala čtrnáctiletá dcera, o rok mladší syn a další, ještě mladší, dcery. O tom, kdo má po něm nastoupit na trůn, nebylo sporu. Jeho třináctiletý syn byl necelý týden po otcově smrti korunován jako Balduin IV. Na převzetí moci byl však příliš mladý a navíc byl malo-mocný. Musel být schválen regent a právě tato skutečnost byla příči-nou svárů mezi jednotlivými frakcemi. Na křesťany však čekala ještě horší katastrofa, než byla Amalrichova smrt. V roce 1176 musel císař Manuel soustředit pozornost na seldžucké Turky. Jejich vládcem byl velmi ctižádostivý a schopný sultán Kilič

135

Arslan. Dokud byl Núr ad-Dín mezi živými, držel jeho ctižádostivost na uzdě a rozhodně mu nehodlal umožnit, aby příliš vyrostl. Jakmile byl Núr ad-Dín po smrti, začal Kilič Arslan přepadat jednoho souseda po druhém a zabírat jejich území. Jednou z obětí agrese se stal i jeho vlastní bratr, jinou turečtí Danišmendové. Záhy se stal zdaleka ne-jmocnějším tureckým vládcem mezi Sýrií a Bosporem, takže se nutně musel dostat do sporu s Byzantinci. Císař Manuel se obával, že by mohl ohrozit bezpečnost jeho dopravních cest Anatólií a rozhodl se udělit mu lekci. Zmobilizoval velkou armádu, vybavenou obléhacími zařízeními, a v září vytáhl proti němu připraven zlikvidovat každé město, které by se mu cestou postavilo na odpor. Těžká zařízení sice zpomalila postup, ale císař se domníval, že budou později v boji neo-cenitelná.

Manuel mířil z Konstantinopole na jih směrem k řece Meander, kde se stočil do vnitrozemí. Táhl údolím řeky, vyhnul se jezeru Egredir na jihu a začal pomalu stoupat velkým pohořím známým jako Sultán Dagh u pisidiánské Antiochie. Cesta se namáhavě vinula vzhůru k průsmyku, který kdysi chránila pevnost Myriokefalon, dnes již v troskách. Šeldžucká armáda na ně čekala na horském úbočí. Cesta byla úzká a nejzkušenější poradci prosili Manuela, aby nevedl svou těžkopádnou armádu průsmykem, kde číhá nepřítel. Mladší rádci je však označili za poražence a zbabělce. Prahli po slávě a naléhali na cí-saře, aby nedbal nebezpečí a pospíchal dál. Nechal se přesvědčit. Předvoj velké byzantské armády postoupil k průsmyku a začal se pro-bíjet těsnou soutěskou. Turci před ním zpočátku ustupovali, ale jakmi-le ho následoval hlavní voj, naráz se obrátili a ze svahu na něj zaútočili. Byzantští vojáci byli tak natěsnáni jeden na druhého, že se sotva mohli pohnout, a těžkopádné obléhací stroje znemožňovaly manév-ro-vání. Říká se, že císař propadl panice jako první, ale ať tomu bylo jak-koli, brzy se celá armáda změnila v masu vyděšených mužů, kteří se snažili zachránit, jak se dá. Jen málo jich uspělo. Turci pokračovali v je-jich pobíjení až do západu slunce, kdy mrtvá těla a tratoliště krve za-halila milosrdná tma. Manuel s troskami armády unikl a po setmění se k němu připojil vítězný předvoj. Veliká byzantská armáda byla však zničena podobně jako před sto lety u Mantzikertu. Po porážce u Myriokefala byl pád Byzantského císařství téměř jistý.

Nějaký čas trvalo, než se zpráva o bitvě dostala k Frankům a zprvu je ani příliš nezarmoutila. Byzantince nikdy zvlášť nemilovali, nedůvě-řovali jim a skutečnost, že byl jejich domýšlivý císař ponížen, je spíš

136

potěšila než postrašila. V Sýrii vládl pouhý chlapec a v Núr ad-Dínově říši vládl zase chaos. Z této strany se neměli čeho obávat a Saladin za-tím nebudil takový strach jako později. Pokud jde o něj, byl

pravděpo-dobně jediným, kdo si uvědomoval, k jak obrovské změně v rovnováze sil došlo. Smrt Núr ad-Dína a po ní smrt Amalrichova mu odklidily z cesty dvě největší překážky bránící až dosud uskutečnění jeho před-stav. A zkáza byzantské císařské armády u Myriokefala mu vydala Franky na milost a nemilost. Ke všemu se jako obvykle sváříli a byli nejednotní. Na podzim roku 1177, rok po bitvě u Myriokefala, vytáhl Saladin na sever směrem na Askalon.

Amalrichovu synovi Balduinu IV. bylo teprve patnáct let a byl krát-ce po nemoci. Jakmile se však dozvěděl, že se Saladin blíží, spěchal se vším vojskem, které se mu podařilo sehnat, k Askalonu. Templáři se soustředili v Gáze. Král dorazil do Askalonu asi o jednu nebo dvě ho-diny před Saladinem. Ten nechal malý oddíl před městem, aby držel Balduina a jeho rytíře v Šachu a sám postupoval přímo na Jeruzalém. Hlavní město bylo v tu chvíli bezbranné. Balduinovi se nějak podařilo dopravit k templářům v Gáze příkaz, aby se k němu připojili. Když se přiblížili, podnikl zoufalý pokus prorazit z města, třebaže měl proti sobě značnou přesilu. Akutní nebezpečí vyvolalo ve všech takovou odvahu, že se pokus zdařil. Balduin se spojil s templáři a ujížděl co nejrychleji na sever, kde se stočil do vnitrozemí, aby zahradil Saladinovi cestu. Saladinova armáda, jista si tím, že mezi ní a jejím cílem nestojí nic v cestě, mířila bezstarostně k Jeruzalému. 25. listopadu se přiblížila k Ramlehu, kde se na ní od severu vrhl jako smršť Balduin se svými rytíři. Útok byl naprosto nečekaný. Někteří Saladinovi vojáci sháněli po okolí potravu, zbytek byl neuspořádaný a jen zčásti ozbrojený. Vystaveni prudkému útoku sešikovaných rytířů zakutých v oceli dali se na útěk jako stádo ovcí. Saladin byl málem zajat. Několik jeho nej-lepších a nejzkušenějších oddílů vytrvalo, ale jedinou odměnou za je-jich statečnost jim byla smrt. Na straně křesťanů se uprostřed bitevní vířavy vyznamenal mladý král. Totéž platí pro dva mladé členy rodiny Ibelinů, která se stala v Zámoří jedním z nejmocnějších rodů. Když boj vrcholil, zasáhl sv. Jiří. Několik lidí ho spatřilo a poznalo, jak boju-je po boku svých křesťanských druhů. Saladin s hrstkou dalších unikl. Po strastiplné cestě Sinajskou pouští, na kůži promáčení neustávajícím zimním lijákem, v noci sužovaní zimou a stále znovu přepadání při-slušníky nepřátelských beduinských kmenů dorazili nakonec do Egypta.

137

Balduinovo vítězství zle pošramotilo Saladinovu pověst, ale nezmě-nilo poměr sil, který výrazně převažoval v jeho prospěch. Zakrátko vy-zbrojil novou egyptskou armádu a vydal se znovu na válečnou stezku. Za necelé dva roky se srazil s Balduinem znovu v údolí Jordánu, kde křesťané pronásledovali muslimské tlupy plenící končiny kolem Bejrútu, a porazil ho. Mezi zajatci byl i velmistr templářů, který později v zajetí zemřel. Saladin po svém vítězství nezahájil proti Balduinovi generální útok , jen ho tu a tam - zkrátka všude, kde ho nejméně čekali - provokoval. Teprve koncem léta 1180 bylo sjednáno příměří. Mělo tr-vat dva roky a Saladin s ním souhlasil. Celá Sýrie totiž trpěla důsledky velkého sucha z předchozích měsíců, hrozil hlad a bylo by šílenstvím riskovat zničení chudícké úrody. Pro Balduina bylo příměří přímo po-žehnáním. Zoufale potřeboval získat pomoc v západní Evropě i u císaře Manuela, protože bez nových rekrutů byl osud Zámoří zpečetěn. Vypravil sice vyslance na Západ, aby tam informovali o vážné situaci křesťanů na Východě, ale nikdo na jeho žádost o pomoc nereagoval. Každý měl vlastních starostí až nad hlavu a nadšení pro křížové výpra-vy již vyprchalo. Také Byzantinci měli dost vlastních problémů a situa-ce v Konstantinopoli se měnila k horšímu. Císař Manuel byl již delší dobu nemocný a 24.září 1180 zemřel. Vůči Západu, jemuž se obdivoval, sledoval vždy přátelskou politiku a jeho smrt byla pro zámořské Franky ranou. Na trůn po něm nastoupil jeho jedenáctiletý syn, který dostal jméno Alexios II. Komnenos, a vlády se automaticky ujala jeho matka císařovna Maria. Byla dcerou Raimonda z Antiochie, jehož lebka byla ve stříbrné schránce poslána bagdádskému kalifovi. Jako francá princezna neměla přízeň lidu Konstantinopole. Vinili ji z prozápadní politiky, kterou sledoval její manžel a která byla ještě nepopulárnější než ona sama. Její vláda byla přijata s velkou nechutí. Obyvatelé města nikdy nezapomněli na nadu-tost a surovost křížáků při jejich tažení hlavním městem byzantského světa. V živé paměti bylo vydrancování Kypru. Stále dráždivou připo-mínkou nenáviděných západních barbarů byla i přítomnost sice nepo-četné, ale výrazně privilegované kolonie italských kupců. Měli své spe-ciální obchodní koncese a ve městě jim byla vyhrazena zvláštní čtvrť. Většinou pocházeli z Janova, Pisy a Benátek a chovali se s do očí bijící arogancí, tak často příznačnou pro malou skupinu rasově odlišných li-dí, žijících v nepřátelském prostředí. Stýkali se mezi sebou a vyhýbali se styku s domorodci, jimiž zřejmě opovrhovali.

Bezprostředně po převzetí regentství popudila císařovna Maria

138

obyvatele Konstantinopole proti sobě ještě víc, když jmenovala svým hlavním poradcem neoblíbeného člena rodiny Komnenů, který se rov-něž jmenoval Alexios a o němž se šušovalo, že je jejím milencem. Zanedlouho bylo odhaleno spiknutí, které ji mělo připravit o život. Dva hlavní spiklenci prchli a hledali útočiště v chrámu Boží moudros-ti. Jejich potenciální oběť je nechala vyvléci z chrámu a

zatknout. Byl to nesmírně nerozvážený čin, protože tím porušila staleté a všeobecně uznávané právo azylu v chrámu Páně a obyvatelé města tím byli tak pohoršeni a popuzeni, že Maria musela dát spiklencům milost. Následovala další spiknutí a dva roky po Manuelově smrti vyhledali spiklenci jednoho z členů císařské rodiny, Andronika Komnena, se žá-dostí, aby zbavil císařství nenáviděné vladařky, kterou, jak ho ujistili, ve městě podporují jen stejně nenávidění italští kupci. Andronikus byl sličný a vášnivý byzantský princ. Před několika lety nesmírně pohoršil Franky, když svedl princeznu Filipu z Antiochie. Její rozlíčený bratr Bohemund III. ho vykázal z města a princ odcestoval na jih. Roze-střel své síť kolem mladé, nedávno ovdovělé královny Theodory Jeruzalémské a aniž narazil na větší odpor, dobyl baštu její ctnosti. Andronikus souhlasil, že se postaví do čela vzpoury proti císařovně Marii a jejímu synovi Alexiovi II. Koncem léta 1182 shromáždil vojsko a vydal se na pochod na Konstantinopol. Zpráva, že se blíží, se rozne-sla městem jako požár a dala podnět k vzplanutí nenávisť vůči ital-ským kupcům. Celá léta si vykračovali s hrubou nestoudností a samo-libou pýchou ulicemi a Byzantinci museli svůj odpor k nim potlačovat. Trpělivost byla nyní vyčerpána. Byzantinci se vrhli na barbarská ital-ská nedochůdčata a pobili je téměř do jednoho. Konstantinopolská lůza nebrala takto často právo do svých rukou, ale když už, pak dokázala být nepředstavitelně krutá. Mnohé z toho, co napáchala na Italech, než zemřeli, vzbudilo u mnohých občanů města odpor. Byli však bez-mocní a nedokázali masakr zastavit. Po pravdě řečeno, byli asi stejně rádi jako všichni ostatní, že se město konečně Italů zbavilo, i když ne-souhlasili s brutálním způsobem, jakým se to stalo.

O několik dní později vkročil Andronikus triumfálně do města a za-čal odstraňovat každého, kdo mohl být jeho potenciálním odpůrcem. Oblíbený císařovnin ministr byl uvržen do vězení a oslepen. Oba spik-lenci, které Maria omilostnila, zahynuli za záhadných okolností. A ko-nečně byl chlapec Alexios II. donucen podepsat rozsudek smrti vlastní matky a císařovna Maria byla ve vši tichosti zardoušena. Andronikus se potom stal spoluvládcem ubohého dítěte, z kterého právě učinil si-

139

rotka, a o dva měsíce později byl chlapec zavražděn. Když se Andronikus oženil s jeho dvanáctiletou vdovou, francouzskou princez-nou Agnes, stal se nesporným vládcem byzantského světa. V dějinách Byzance nepatřilo toto období právě k povznášejícím.

Když Andronikus dosedl na trůn, bylo mu dvaadesát let a mohl ještě řadu let klidně vládnout, nebýt toho, že se bál násilného sesazení. Všude viděl své protivníky a vzbouřence, byl stále pomatenější a roz-poutával teror nejen v hlavním městě, ale v celém císařství. Mnoho lidí bylo uvězněno a nikdo se necítil bezpečným. Členové rodiny Komne-nů byli neustále v nebezpečí, i když žili celá léta v ústraní. Mnozí z nich byli bez soudu popraveni jen proto, že byli Komneny. Izák Angelos, starší, nenápadný a laskavý bratranec císaře, byl zatčen, ale podařilo se mu uniknout a najít útočiště v chrámu Boží moudrosti, kde mu kněží poskytli azyl. Andronikus nařídil svým mužům, aby ho znovu zatkli. To už přesahovalo všechno. Opustila ho dokonce i jeho vlastní tělesná stráž a město povstalo. Když se pokoušel o útek, byl lůzou za-jat a konstantinopolský lid zase jednou podal důkaz své latentní, byť i jen zřídka z uzdy popouštěné, surovosti. Vylámali mu zuby, vytrhali vousy a vlasy, vyloupili mu jedno oko a uťali jednu ruku a teprve po-tom ho přivázali na záda prašivého velblouda a podle současného řec-kého kronikáře Nikéta „ho někteří tloukli holemi do hlavy, jiní mu cpali do nosních dírek mrvu a opět jiní mu vymáčkávali na obličej houby nasáklé výkaly. Někteří ho bodali rožni do žeber, jiní ho kame-novali a jedna prostitutka donesla z kuchyně džbán vroucí vody, kte-rou mu chrstla do tváře." Všechno snášel neuvěřitelně statečně a ne-naříkal, jen se neustále modlil: „Pane, smiluj se nade mnou! Proč lá-meš zlomenou třtinu?" Nakonec ho dopravili do hipodromu, za nohy zavěsili na trám a jeden z diváků mu vrazil do úst meč a s nesmírnou silou mu ho vtlačil do plic. Tak ho zabil. Císařský trůn po něm převzal muž, jehož uvěznění lid tak rozlítlo, Izák Andronikus. Ukázalo se, že je jako panovník naprosto neschopný. Byzanc nakonec přestala být světovou velmocí. Její zhroucení představovalo pro Saladina skvělé politické vítězství, to nejlepší, co ho od smrti Núr ad-Dína potkalo.

Ve stejné době se oddávali drobní frančtí vladaři prudkým sporům, které jednu chvíli hrozily přerůst v občanskou válku. Ke zlepšení situ-ace nijak nepřispělo propuštění Renauda ze Chatillonu z muslimského vězení v Aleppu, kde na šestnáct let zmizel z politické scény. Vládcе města ho propustil v záchvatu velkodušnosti z vděčnosti za pomoc, kterou mu poskytli jeho frančtí sousedi. Renaudova manželka, prin-

140

cezna Konstancie, během jeho věznění zemřela a Renaud se po návra-tu oženil s dědičkou Oultrejourdainu. Antiochii ponechal v rukou své-ho nevlastního syna Bohemunda III., který město zdědil po matčině smrti. Nějaký čas se choval dobře, ale snášet jakékoli omezování osob-ních přání a rozmarů nebylo v jeho povaze. Omezení plynoucí z při-měří se Saladinem z roku 1180 ho přímo doháněla k zuřivosti. Dočasný oddych od válek mohl být všem prospěšný, byl důležitý pro samotné

přežití křesťanů, ale podobné úvahy byly Renaudovi zřejmě cizí. Jeden z bodů příměří zajišťoval volný průchod křesťanských a muslimských kupců zeměmi obou stran bez obav, že by byli nějak obtěžováni. Pohled na bohaté arabské karavany, svobodně se pohybu-jící po jeho území, byl pro Renauda příliš. Roku 1181 přepadl skupinu kupců cestujících do Mekky a připravil je o všechno. Na oplátku zajal Saladin velkou skupinu křesťanských poutníků do Svaté země. Králi Balduinovi sdělil, že je propustí, vrátí-li Renaud ukradené zboží. Renaud rezolutně odmítl udělat něco tak hloupého a nevyhnutelně následovala válka.

I když byl Saladin silnější, nepodařilo se mu zpočátku docílit něja-kou zásadní výhodu. V prosinci zemřel osmnáctiletý syn Núr ad-Dína na koliku, vyvolanou podle mnohých jedem. V této chvíli Saladinovi nešlo o podmanění Franků, ale soustředil všechnu svou pozornost na získání Sýrie. V červnu příštího roku byli již všichni jeho rivalové vyřa-zeni a Saladin vstoupil triumfálně do Aleppa. Byl sultánem Sýrie a ve-zírem Egypta. Jeho říše se rozkládala od písků Horního Nilu na jihu až po pláně Eufratu na severu a Frankové se poprvé ocitli v sevření dvou nepřátelských front spojených pod jediným velitelem.

V historické retrospektivě se dají poměrně snadno identifikovat ně-ktelé mezníky upadání politické moci Franků s růstem Saladinovy vo-jenské síly. Není pochyb o tom, že okamžik, kdy získal Núr ad-Dínovu říši, byl pro zámořské křesťany kritickým. Mnohem obtížnější je zjistit, jak to sami vnímali. Pravděpodobně žili dál svůj život, stavěli své do-my, obdělávali půdu, ženili se a rodili děti, opjeli se a modlili. To vše dělali v rámci politických sporů a občasných válek, kterým nevěnovali téměř pozornost, protože byli na obě zvyklí. Hromadné sdělovací pro-středky neexistovaly, novinky se šířily jen pomalu a byla období trvají-cí mnohdy i několik let, kdy se na politické scéně nic moc nedělo a li-dé prožívali svůj každodenní život, aniž pomysleli na hrůzné možnosti, tak příznačné pro jejich epochu. Dějepisec až příliš lehce přechází tato období klidu a normálního života a jeho čtenáři na ně zapomínají. Ani

. 141

tehdejší kronikáři je nijak nezaznamenali. Nicméně muselo existovat dost prostých zámořských křesťanů, kterých se zmocňovala zlá předtu-cha blížící se zkázy, když k nim došla zpráva o tom, že Saladin spojil je-jich muslimské nepřátele v Egyptě a Sýrii pod svým velením.

Renaud ze Châtillonu rozhodně žádnými zlými předtuchami netrpěl a zpráva o tom, že je Saladin zaneprázdněn na severu, ho jen pobídla k tomu, aby vyvolával potíže na jihu. Sotva by byl kdo jiný dokázal vy-myslet něco, co by rozlítlo nepřátele Franků tak, jako plán, který nyní začal uskutečňovat. Postavil několik malých lodí a dopravil je po čás-tech na hřbetech velbloudů a jiných soumarů k Akabskému zálivu, kde napadl a dobyl na muslimské posádce přístav Aila, i když pevnost na blízkém ostrůvku při pobřeží pokračovala v odporu. Když byly jeho lodě smontované, vydal povel spustit je na vodu a poslal je na jih s příkazem vyplnit všechna pobřežní města, zajmout všechny obchodní lodě, na které narazí, oloupit karavany poutníků putujících do Mekky a nakonec napadnout samotné Svaté město. Sám zůstal vzadu, aby blokoval ostrovní pevnost. Tato pirátská výprava postupovala vpřed ve znamení drancování mírumilovných městeček, přepadání bezbranných poutníků, pálení lodí v přístavech a potápění jiných na moři. Zprávy šířící se o těchto událostech otřásl celým muslimským světem a guvernér Egypta okamžitě podnikl kroky, aby tuto brutální a nestoudnou urážku islámu pomstil. Nařídil egyptskému loďstvu po-trestat muže odpovědné za tyto činy a admirál (pro západní uši trochu absurdně znějícím) jménem Lulu je začal pronásledovat. Dobył zpět přístav Aila a potom dostihl a zničil křesťanské loďstvo. Renaud unikl, ale téměř všichni jeho vojáci byli zajati. Někteří byli dopraveni do Mekky, aby zde byli veřejně popraveni, zbytek byl postínán v Káhiře. Saladin složil slavnou přísahu, že Renaud jednoho dne za své zločiny krutě zaplatí.

Další akci podnikl Saladin teprve koncem léta 1183. Shromáždil vel-ké vojsko poblíž Damašku, vydal se na pochod na jih a vnikl do Galileje. Situace Franků byla neutěšená. Zdravotní stav krále Balduina se velmi zhoršil a musel přihlížet tomu, jak se jeho tělo po-malu rozpadá. Vilém z Tyru zaznamenal, že „ho jeho malomocenství tak oslabilo, že už mu tělo nemohlo sloužit. Přestal vidět, jeho ruce a nohy se začaly rozpadat. Už nemohl vládnout svému království a vě-novat se jeho potřebám." Proto se rozhodl přenést své pravomoci na svého švagra, urozeného Francouze jménem Guy z Lusignan. Nebyla to šťastná volba. Když se Saladin přiblížil, povolali Frankové do zbra-

142

ně všechny bojeschopné muže včetně některých návštěvníků z Evropy, kteří zde právě byli, a vojsko pod Guyovým velením mu vytáhlo vstříc. Když se obě armády setkaly, projevil se Guy jako tak nerozhodný a neschopný velitel, že byl obviněn ze zbabělosti a zbaven svého nově-ho úřadu. Balduin převzal, nedbaje na svůj zoufalý zdravotní stav, opět velení a jmenoval svým dědicem svého šestiletého synovce. Tato jeho politická opatření se setkala se souhlasem předních šlechticů králov-ství. Renaud ze Châtillonu se toho všeho neúčastnil, byl zaměstnán jinde. Dáma, s níž se po návratu z

dlouholetého věznění v Aleppu oženil, dě-dička Oultrejourdain, byla před sňatkem s ním již dvakrát provdaná. V době Saladinovy invaze chystala svatbu nejstaršího syna z prvního manželství, sedmnáctiletého Homfroie z Toronu, s malou jeruzalém-skou princeznou Isabelou, které bylo teprve jedenáct let. Protože byl Homfroi příštím dědicem Oultrejourdain, měla se svatba konat na vel-kém hradě Keraku v poušti východně od Mrtvého moře. Bylo to ro-dinné sídlo a pevnost, z níž Renaud přepadal muslimské karavany ces-tující mezi Egyptem a Sýrií nic nedbaje na to, že jsou chráněné smlou-vou. Smlouvy pro něho nebyly ničím. Právě zde hodlal se svou chotí s největší nádherou častovat svatební hosty a do hradu se během celé-ho listopadu sjížděla zámořská aristokracie spolu s několika byzant-skými knížaty a šlechtici z Evropy. Přijížděli sem i různé minstrelské skupiny a kejklíři. Než mohlo dojít k svatbě, strhl se poplach. Od seve-ru se blížil Saladin se svým vojskem. Hosté již neměli čas odjet. Sám Renaud se jen ztěžl dostal do bezpečí hradu dřív, než se muslimské vojsko kolem Keraku rozlilo jako moře. Muži a ženy doby křížových výprav byli schopni velké brutality, ale měli i vytříbený smysl pro správné chování v dané situaci a když chtě-li, dokázali se chovat s nedostižným šarmem a bezpříkladnou odva-hou. Právě teď prokázali při pohledu na ohně planoucí v Saladinově táboře kolem hradu a zvuku střel metaných z jeho obléhacích zařízení a bušících do hradeb, nezdolného ducha a udivující bezstarostnost. Pokračovali ve svatebních přípravách, jakoby se nic nedělo. Muslimští vojáci, stanující v poušti kolem Keraku, mohli noc co noc slyšet hudbu a zpěv. Svatební hosté hodovali a tančili až do časných ranních hodin. Ženichova matka osobně dohlédla na to, aby byly z jejího stolu dodány Saladinovi mísy se vzkazem, že by byla - pokud by byla věděla o jeho příchodu - připravila pro tak vzácného hosta něco zvlášť chutného. Saladin, který byl v jádru kavalír a dvorný muž, se nechtěl nechat za-

143

hanbit. Zjistil, kterou část hradu obývají snoubenci a nařídil, že nesmí být ostřelována. Ostatní části hradu ovšem ostřelovaly jeho válečné stroje dál. Obležení pokračovalo až do 4. prosince, kdy Balduin bez ohledu na své malomocenství dorazil v nosítkách v čele jeruzalémské armády na pomoc a donutil Saladina k ústupu.

Obléhání a osvození Keraku dokazuje význam, jaký měly hrady v tehdejším válčení. První křižáci byli sice zkušení stavitelé hradů, nic-méně ne tak zkušení jako Byzantinci. Jak léta ubíhala, naučili se zdejší Frankové od byzantských vojenských odborníků mnohemu o budování opevnění. Jednotlivé hrady se od sebe značně lišily rozměry a mo-hutností, od obrovských pevností jako Krak des Chevaliers až po hra-dy, jejichž velikost nedosahovala ani jedné desetiny Kraku. Krak des Chevaliers v severní části Tripoliského hrabství, shlížející na muslim-ské území, byl hlavním stanem johanitů. Arabové jej nazývali Hisn al-Akrad, což Frankové nejdříve zkomolili na Le Crat a později na zá-kladě určité analogie s Kerakem, což znamenalo pevnost, na Krak. A protože byl hrad v držení rytířů johanitů, Krak des Chevaliers. Podle oxfordského vědce a historika umění T.S.R. Boase „podobně jako je Parthenon nejdokonalejším příkladem řeckých chrámů a Chartres gotických katedrál, je Krak des Chevaliers nejdokonalejší ukázkou středověkého hradu, jednou z velkých staveb všech dob". Samotné jeho umístění dokládá motivaci tehdejších stavitelů hradů. Stojí na strmém úbočí ve výši 2300 stop a shlíží jako dominanta na území, které bylo v dobách johanitů nepřátelské. „Co soudíte o měs-tě", napsal muslimský cestovatel Ibn Džubajr po návštěvě Homsu, „které je jen několik mil vzdáleno od Hisn al-Akradu, nepřátelské pevnosti, kde můžete vidět jeho ohně a odkud může nepřítel podnik-nout každým dnem na vás nájezd?". Jiný muslim, dějepisec Ibn al-Atír, jej nazval „kostí v hrdle muslimů", zatímco křesťan Ondřej z Maďarska jej popsal jako „klíč ke křesťanským zemím". Mohl ve svých zdech ustájit tisíc koní a umístit pět tisíc mužů a i když se pod-robil mamlúckému sultánu Bajbarsovi, nikdy nebyl dobyt ztečí. Byl příliš pevný. Žádný útočník, který věděl, že se vojsko může stáhnout do bezpečí jeho neproniknutelných hradeb a věží, by se byl neodvážil vniknout do nepřátelského území s takovou vojenskou silou v zádech. Krak byl sice největším z křižáckých hradů, ale nebyl zdaleka jedi-ným. Celé Zámorí jimi bylo poseto. Jako v kleštích svíraly všechny vr-choly celého území od hranic Sýrie na severu až k pouštím jižně od Mrtvého moře. Některé byly jen silně opevněné vsi. Jiné byly městské

144

pevnosti jako Tyr a opět jiné byly malé hrady zdejších baronů. A ně-ktelé byly téměř stejně obrovské a skvostné jako Krak. Zřídka byly od sebe vzdálené víc než den jízdy. Mnohé z nich, stojící jako strážě na vysokých horských hřebenech nebo skalnatých vrcholcích kopců, si mohly v noci předávat signály. Měly cisterny jako zásobárny vody ne-bo tajné cesty vedoucí dolů ke skrytým pramenům nebo rezervoáry vytesané ve skále a mnohé z nich dokázaly odolávat obležení rok i dé-le. Mocný hrad Montreal na severním okraji Arabské pouště, ještě již-něji než Kerak, podlehl teprve po obléhání trvajícím půl druhého ro-ku. Jak se tehdy vyprávělo, oslepla polovina jeho posádky následkem nedostatku soli. Tyto hrady vytvářely hloubkový obranný systém, kte-rý neměl co do mohutnosti a

úplnosti sobě rovna a který umožnil Frankům, nad nimiž měli obklopující je muslimové obrovskou číselnou převahu, přežít celá dvě století.

Poté, když Saladin zrušil obležení Keraku, docházelo jen ke spora-dickým a nijak prudkým bojům. Spíše šlo o nájezdy a odvetné nájezdy, a když se příští podzim Saladin znovu pokusil Kerak dobýt, znovu se ukázalo, že je pro něho příliš pevný. Na jaře 1185 konečně zemřel Balduin. Bylo mu čtyřicet let a pomalu nebylo, co pochovávat. Tak zhoubné dílo vykonalo malomocenství. Jeho poddaní trpěli mimo jiné i začínajícím nedostatkem jídla. Na zimní deště marně čekali a uzavření míru se stalo pro křesťany prvořadou otázkou. Naštěstí měl i Saladin problémy. Mezi některými jeho poddanými v Sýrii a Egyptě docházelo k potyčkám, vyvolaným žárlivostí, a mosulský emír hrozil vzpourou. Souhlasil tedy s uzavřením příměří s Franky na čtyři roky.

Do Zámorí se pomalu začínal vracet blahobyt. Hrozba hladu byla zažehnána, protože z muslimských zemí, které velmi usilovaly o obnovení obchodu nejen s křesťanskými sousedy, ale jejich prostřednictvím i s Evropou, přicházely velké dodávky potravin. Několik blažených dní se dokonce zdálo, že by mohl být dosažen trvalý mír. Saladin totiž velmi těžce onemocněl a soudilo se, že zemře. To štěstí ale Franky ne-potkalo, Saladin se uzdravil. Po Balduinovi IV. nastoupil na jaře 1185 jeho osmiletý synovec, který byl ihned korunován jako Balduin V. Na trůně pobyl jen pár měsíců, v létě 1186 zemřel. Po smrti malého krále následoval nevyhnutelný rozkol mezi franckými veliteli, který opět hrozil vyústit v občanskou válku. Naštěstí pro všechny vydrželo příměří se Saladinem. On sám nepodnikl nic, čím by je narušil, a když byla po mnoha svárech korunována na královnu Jeruzaléma sestra Balduina IV. Sibylla a spolu s ní její neoblíbený manžel, Guy

145

z Lusignan, byli noví vladaři rozhodnutí nepodniknout nic, co by mohlo mír ohrozit. Zapomněli však na Renauda ze Châtillonu.

Mezi Egyptem a Sýrií byly opět obnoveny obchodní styky a muslimští kupci svobodně procházeli franckým územím, chráněni pod-mínkami příměří. Pohled na obrovské bohatství, volně procházející zemí, byl pro knížete z Oultrejourdain neúnosný. Počátkem roku 1187 napadl velkou karavanu cestující z Káhiry do Damašku a střeženou jen nevelkým doprovodem egyptských vojáků pro případ, že by ji přepadli beduíňští nájezdníci. Vojáci byli snadno a rychle pobiti a Renaud dopravil kupce včetně žen a dětí do svého hradu Keraku, aby za ně žádal výkupné. Kořist byla obrovská. Když Saladin uslyšel, co se stalo, vyslal do Keraku své mluvčí se žádostí o propuštění vězňů a plnou náhradu škod, které utrpěli. Renaud odmítl mluvčí vůbec přijmout, takže se museli odebrat do Jeruzaléma a přednést své stížnosti králi Guyovi. Guy se snažil přimět Renauda ke splnění Saladinova požadavku. Renaud však na něho dal stejně málo jako na Saladina a nerozhodný Guy přestal naléhat. Saladin už víc udělat nemohl a muselo dojít k válce.

Pro křesťany nemohla přijít v horší chvíli. Byli silně znesvářeni a ne-přátelé měli nad nimi obrovskou početní převahu. Knížete z Antiochie a hraběte z Tripolisu Renaudova nezopovědnost tak rozlítla, že zpočátku odmítli mít cokoli společného s válkou, která byla vyvolána porušením příměří.

Jeruzalémské království tak bylo ponecháno, aby sa-mo čelilo sjednoceným silám muslimského světa. Později však změnili svůj názor. I když křesťané zmobilizovali všechny muže schopné boje a vytvořili tak armádu o počtu osmnácti tisíc mužů, byli slabší než Saladin. Jejich armáda byla sice téměř stejně velká jako jeho, ale tam, kde oni mohli nasadit v boji ztěžší dvanáct set těžkooděnců a lehkou jízdu v počtu asi čtyř tisíc, měl Saladin pod svým velením dvanáct tisíc jezdců, z nichž mnozí byli, stejně jako on, Kurdové. Muslimská vojska překročila Jordán 1. července 1187 v místě ležícím přímo na jih od Galilejského jezera a zaútočila na Tiberiadu. Padla téměř ihned, udržela se jen citadela s malým oddílem obránců a hraběnkou z Tripolisu. Její manžel Raimond byl tehdy se svým vojskem v Akkonu. Než se tam dostala zpráva, že Saladin dobyl město, došlo mezi zde shromážděnými veliteli k prudké výměně názorů. Hrabě Raimond se důrazně přimlouval za to, aby křesťanské síly sehrály pasivní a defenzivní roli. Odůvodňoval to tím, že v mimořádném vedru bude pochodující a útočící armáda v nevýhodě. Frankové by měli čekat tak dlouho, až nedo-

146

statek vody a zásob donutí Saladina k ústupu. V žáru a prachu pales-tinského léta nedokáže udržet tak velkou armádu dlouho v poli. Většina souhlasila s Raimondem, ale Renaud ze Châtillonu podporován velmistrem templářů ho obvinil ze zbabělosti. Argumentovali tím, že proti muslimům se musí vyrazit a ne sedět pasivně v defenzivě. Král Guy, který neměl Raimonda rád, souhlasil a byly vydány příslušné rozkazy. Příštího večera, 2. července, dorazila armáda do Seforie ležící na půl cesty do Tiberiady a rozbila tábor. Byla tu spousta vody a jejich pozice byla pevná. Kdyby na ně tady Saladin zaútočil, byli by téměř ji-stě ve výhodě. V té chvíli dostali zprávu hraběnky z Tripolisu o události v Tiberiadě. Následovala další bouřlivá diskuse a Raimond se opět důrazně přimlouval za to, aby zůstali, kde jsou. Procházet suchý-mi končinami Galileje v červencovém žáru by znamenalo nahrát Saladinovi, což by

neprospělo nikomu, jeho ženě nejméně. Stejně jako prve souhlasila většina s Raimondem a bylo rozhodnuto, že zůstanou v obranné pozici v Seforii. Po setmění měl však velmistr soukromý rozhovor s věčně váhajícím králem a přesvědčil ho, aby změnil názor.

Příští den byl horký a ani vánek se nepohnul. Křesťané vyrazili ještě před úsvitem, ale dlouho před polednem začali lidé i zvířata strádat horkem a žízní. Nebe bylo jako z bronzu, na holých svazích Galileje, jejichž skaliska byla tak rozžhavená, že se jich nebylo možno do-tknout, nebyl ani kousek stínu. Prach rozvířený nohama pochoduujících mužů dusil a zahaloval všechny, kromě prvních řad. Muslimští vojáci, rozptýlení v rojnici, stříleli do křesťanských řad bez ustání z luků a mizeli na svých koních dřív, než jejich oběti mohly přejít do protiútoků. Pozdě odpoledne dorazilo vojsko na skalnatý kopec se dvěma vrcholy, známý pod jménem Hattínského rohy. Guy rozhodl, že zde rozbijí tábor a přenocují. Někteří rytíři ho prosili, aby po-stoupil o několik mil dál k jezeru, ale odmítl. Když Raimond slyšel o jeho rozhodnutí, zvolal: „Ach, můj Bože! Bitva je už teď ztracená! Jsme mrtví muži!“ Pramen, u něhož se armáda utábořila, byl vyschlý a o noci, která následovala, prohlásil později muslimský kronikář, že „této noci byli na stráži andělé smrti“.

Když se příštího jitra křesťané probudili, zjistili, že jsou ze všech stran obklíčeni Saladinovým vojskem. Několik muslimů podpálilo suché křoviny na skalnatém svahu a vítr hnal kouř Frankům do očí. Jejich je-dinou myšlenkou byla voda. Vrhali se proti nepříteli ve snaze prolomit jeho řady a proniknout k jezeru, které mohli zahlédnout v dálce pod sebou, modře se třpytící ve vzdálenosti pěti mil. Saladinovi vojáci

147

a plameny je však hnali zpět a mnoho jich padlo. Rytíři bojovali jako obvykle s neuvěřitelnou odvahou, odráželi jeden útok nepřátelské jízdy za druhým a působili Kurdům těžké ztráty. Boj pokračoval celé ráno téměř bez chvilky oddechu, slunce stoupalo po žhavém palestinském nebi výš a výš a jeho paprsky dopadaly na těžká brnění, až se ocel rozžhavila tak, že nebylo možno se jí dotknout. Rytíři byli umořeni horkem. Mnoho pěšáků již bylo zabito nebo zajato. Zem byla vystlaná těly a ranění, jimž žízň otékala jazyky a černaly rty, se modlili, aby je smrt vykoupla. Bylo zřejmé, že na to, aby v bitvě došlo ke změně, nezbyvá už mnoho času, pokud vůbec jaký. Král proto nařídil Raimondovi z Tripolisu, aby se v čele svých rytířů naposled pokusil o průlom. Řítily se po svahu v děsivém útoku jako boží pomsta, nepřítel před nimi ustupoval a nechával je projít. Jakmile prošli, šiky muslimů se opět sevřely a rytíři se už nemohli spojit se svými křesťanskými druhy. Jediné, co mohli, bylo opustit v zoufalství bitevní pole. Jiná skupina rytířů prorazila o něco později a byli poslední, co pronikli. Pro ostatní byl konec na dosah ruky.

Když nastal, našli Saladinovi vojáci krále Guye na vrcholku jednoho z Hattínských rohů, obklopeného rytíři, kteří se neprobili s Raimondem z Tripolisu nebo nebyli zabiti. Většina ležela bez hnutí tváří k zemi. Někteří byli mrtví, jiní ranění, zbývající příliš vyčerpaní, než aby byli schopni pohybu. Král byl se svými předními šlechtici včetně Renauda ze Châtillonu a velmistra templářů odveden do stanu postaveného na bojišti pro Saladina. Přijal je s pro něho příznačnou zdvořilostí. Vyzval krále Guye, aby usedl po jeho boku, a když viděl, jak žízní, podal mu pohár studené vody. Guy se vděčně napil, ale když chtěl pohár podat Renaudovi ze Châtillonu, Saladin se rychle obrátil na tlumočníka: „Upozorni krále, že jsem to nebyl já, ale on, kdo dal to-mu muži pít“. Bylo totiž zvykem, že rozděl se s vězněm o jídlo nebo pít znamenalo ušetřit jeho život. Po chvíli se obrátil k Renaudovi a obvinil ho z mnoha jeho zločinů. Renaud se choval drze, odpovídal hlasitě a povýšeně a to už Saladin nesnesl. Tasil meč a sťál mu hlavu. Jeden arabský kronikář popsal, co následovalo. Král Guy očekává, že je nyní na řadě, se třásl na všech údech. Sultán ho však uklidnil slovy: „Není zvykem králů zabíjet se navzájem. Tento muž však zašel příliš daleko.“

Bitva u Hattínu představovala pro zámořské křesťany katastrofu, jaká neměla obdoby. Jejich armáda byla rozdracena, zbylí bojovníci byli roztroušeni po posádkách ve městech a na hradech. Po bitvě je začal

148

Saladin systematicky a beze spěchu likvidovat. Postupně zajal tolik Franků, že jimi byl muslimský trh otroků přesycen a jejich cena klesla na rekordně nízkou úroveň. Jakýsi muž dokonce vyměnil francého otroka za pár sandálů. Vítěznému sultánovi se vzdávalo jedno město za druhým. První Tiberias, následoval Akkon, Nábulus a Jaffa. Tyros, kde našla útočiště většina těch, kdo bitvu u Hattínu přežili, odolal prvnímu útoku na své mohutné hradby a Saladin usoudil, že jeho porobení nestojí za ztráty na životech. Obrátil se na Sidon, který se okamžitě vzdal. Záhy následoval Bejrút. Jeruzalémští křesťané odmítli otevřít nevěřícím brány města, kde zemřel Kristus, a Saladin byl nucen Jeruzalém oblehnout. Jeho vojsku trvalo téměř plných čtrnáct dní, do 2. října 1187, než si město podmanili a obsadili je. K žádnému velkému krveprolití nedošlo, protože sám Saladin vydal striktní příkazy, že se křesťanům nesmí ubližovat. U těch, kdo je zajali, se směli za poměrně malou částku

vykoupit. Činila deset dinárů za muže, pět za ženu a je-den za dítě, ale i to bylo pro některé chudásy příliš mnoho. Saladin se projevil jako skutečně velkorysý vítěz a mnoho těch, kdo nemohli svou svobodu vykoupit, bylo propuštěno bez placení.

Když konečně nastaly podzimní deště, rozpustil Saladin své vojsko a poslal muže domů. Východ byl opět muslimský. Pomstil kruté poráž-ky způsobené islámu křižáky a protože byl vždycky spravedlivý, lidský a velkomyslný, dobyl morálního vítězství, které bylo možná důležitější než vojenský triumf. Celá staletí byl islám demoralizován korupcí, sobectvím, lží a trestuhodně špatnou vládou, která byla zkázou egypt-ských Fátimovců. Nyní měl vladaře, který se osvědčil jako naprosto spolehlivý. Muže, který nikdy nezrušil slovo dané příteli či nepříteli, což bylo podle tehdejších norem něčím tak neobvyklým, že to bylo k nevíře a získalo Saladinovi nesmírnou vážnost mezi muslimskými druhy i křesťanskými protivníky. Získal si obdiv světa a dobyl pro islám zpět staré muslimské državy, válku proti Frankům však s koneč-nou platností nevyhrál. Podařilo se jim udržet tři města a pět hradů: Tyros, Antiochie, Tripolis a hrady Beaufort, Chastel Blanc, Marqab, Tortosa a Krak des Chevaliers. Zajistily křesťanům jen o málo víc než trochu půdy a Saladin je pravděpodobně považoval za nevýznamné. Kdyby se k tomu rozhodl, dokázal by se s nimi vypořádat. Historie však ukázala, že se mýlil.

149

16

Řemeslo králů

Válka je řemeslem králů. Dryden, Král Artur

Zprávy o katastrofě ve Svaté zemi vyvolaly v Evropě zděšení. Sicilský král se na znamení smutku oděl do pytloviny. Tehdy již chorý papež Urban III. následkem otřesu zemřel a všude proudily davy lidí do kos-telů a katedrál modlit se za odvrácení Božího hněvu. Nebylo pochyb o tom, že jeho lid proti němu zhřešil a nyní mu všichni chtěli ukázat, jak toho litují. Strach se však mísil s pochybnostmi. Nemohli uvěřit, že ta hrozná katastrofa mohla tak najednou postihnout celé křesťanské společenství v Zámorí. V jednu chvíli se vraceli poutníci s vyprávěním o moci a nádheře Jeruzalémského království a přepychu, v jakém žijí tamní občané, a v příští se dozvídali, že samo Svaté město padlo do ru-kou nevěstičích a že byl dokonce ztracen Svatý kříž. Nemohli uvěřit, že byla v několika zákazonských dnech smetena z povrchu země celá ta obrovská konstrukce, kterou křižáci v potu tváře a úmorně po celá léta budovali, a že se jen hrstce podařilo uniknout a najít útočiště v Tyru a jinde.

Po papeži Urbanovi dosedl na papežský stolec Řehoř VIII., laskavý kněz, který ihned vydal výzvu k nové křížové výpravě, slibuje všem, kdo se chopí kříže, odpuštění hříchů a nebesa v případě, že budou za-bití. Zemřel po necelých dvou měsících, když se snažil docílit smíru mezi Pisánci a Jano vany, aby se obě města mohla připojit ke křížové výpravě. Po něm byl zvolen Klement III., smířlivý muž pocházející z Říma, a nikdo neměl smířlivé povahy zapotřebí víc než právě on. Pisánci a Janované totiž nebyli jediní, kdo v Evropě proti sobě bojovali. Kamkoliv jste pohlédli, všude se lidé svářili a pokud se nepodařilo je usmířit, nemělo smysl je přesvědčovat, že by měli jít na pomoc sužo-vaným křesťanům v Zámorí či tomu, co tam zbylo. Sicilský král byl ve

150

válečném stavu s Byzantinci, ale to bylo celkem nepodstatné ve srov-nání se situací Anglie a Francie. Anglický král Jindřich II. válčil téměř nepřetržitě s francouzským Filipem Augustem. Jako hlava rodu Plantagenetů vládl Jindřich větší části Francie než král Filip August. Byl vévodou Normandie, Británie a Akvitánie a hrabětem z Anjou, Maine, Poitou, La Manche a Auvergne a sama tato skutečnost nesmírně ztěžovala vztahy mezi oběma panovníky. Dokonce i ve vzácných údobích míru se sledovali navzájem s hlubokou podezíravostí, protože oba věděli, že ten druhý při sebemenší zámince okamžitě vpadne do jeho země. Ani jednoho by nebylo překvapilo, kdyby soupeř podnikl ofenzívu i bez nejmenší příčiny. Situaci navíc ztěžovali Jindřichovi dva synové, Richard a Jan, jejichž loajalita byla, mírně řečeno, pochybná. Především Richard byl ochoten s pozoruhodnou nezaujatostí střídat strany, přiklání se nejdříve ke svému otci a potom, když se mu to ho-dilo, zase na stranu Filipa Augusta. Teprve po smrti Jindřicha II. v roce 1189 projeví králové Anglie a Francie ochotu přidat se k nové křížo-vé výpravě.

Německý císař Fridrich Barbarossa byl připraven dřív. Blížil se sedmdesátce, vládl již přes třicet let a i když jeho vláda rozhodně ne-byla pokojná, v době Saladinova vítězství na Východě již přemohl své vnitřní i vnější odpůrce. Zkrotl rod Welfů, v jehož čele stál jeho velký protivník Jindřich Lev, vévoda saský a bavorský. Lombardská města, která se proti němu vzbouřila, byla pacifikována. A papež Alexandr III., s nímž vedl dlouhý čas spor, byl po smrti. Fridrich byl nesmírně vážený jako nejstarší evropský státník i jako člověk. Jako mladý oslňo-val své současníky, protože se zdálo, že je nadán všemi ctnostmi. Byl odvážný až k neohroženosti, inteligentní, rozhodný, byl obdařen ne-zdolnou energií, měl urostlou postavu, světlou pleť, vlnité narezlé vlasy a vousy a stále úsměvnou tvář. I když mu bylo v době Třetí křížové vý-pravy skoro sedmdesát, neztratil nic ze svého kouzla a byl stále stejně

plný života jako mnozí o polovinu mladší muži. Víc než kterýkoliv jiný evropský panovník od dob Karla Velikého ztělesňoval ideu a ideál středověkého královského majestátu a když se na jaře 1188 chopil kříže, zachvátila Evropu vlna nadšení. Angličan William of Newburgh byl tak unesen, že o něm hovořil jako o „našem císaři“.

Fridrich se na křížovou výpravu pečlivě připravil. Napsal listy maďarskému králi, byzantskému císaři i seldžuckému sultánovi, jejichž územím hodlal procházet a ode všech dostal zdvořilou odpověď.

Napsal i Saladinovi, který odpověděl neméně zdvořile, ale jasně dal

151

najevo, že nemá z příchodu německého císaře nejmenší strach. Když se 11. května 1189 vydal na cestu, hovořili jeho současníci s úctou o síle armády, která podle nich čítala sto až sto padesát tisíc mužů. Bylo to sice značně přehnané, ale i tak to byla největší křížácká armáda vypravená z jediné země, která kdy opouštěla Evropu. Skládala se z asi dva-ceti tisíc rytířů, nejméně stejného počtu pěšáků a snad šesti až sedmi tisíc lidí nevojenského doprovodu. A co víc, tato armáda byla nejen velká, ale i dobře vybavená a disciplinovaná. Maďarskem prošli bez problémů, ty začaly, až když vkročili na byzantské území. Bez pevné vlády v Konstantinopoli bylo srbské území zaplaveno bandity a lupiči, kteří přepadali křížáky při každé příležitosti. Nenapáchali sice větší škody, pouze zabili několik opozdílů, ale Němci z toho vinili Byzantince. Císař Izák Angelos byl pošetilý slaboch, a když k němu dolehla zveličená zpráva, že císař směřuje v čele obrovské armády k hlavnímu městu, propadl panice, která se ještě znásobila, když Fridrich obsadil Filippopol. A tak se stalo, že když k němu německý císař vypravil vyslance, aby sjednali přechod armády přes Bospor do Asie, Izák je nechal uvěznit.

Byla to nesmírná hloupost, protože to jen utvrdilo Fridrichovu do-mněnku, že císař je jeho nepřítelem. Rozhodl se přivolat z Německa loďstvo, aby mohl podniknout na Konstantinopol soustředěný útok z moře i z pevniny, a u papeže si vyžádal požehnání ke křížové výpravě proti Byzanci. Když se Izák doslechl o těchto plánech, vyděsil se ještě víc a po určitém váhání propustil vyslance na svobodu a uzavřel s Fridrichem smír. V tu dobu již podzim pokročil tak, že se Fridrich rozhodl, že by byl pokus o pochod Anatólií před příchodem jara neu-vážení. Ledové větry přinášející v zimě sněh z Ruska přes holé, neza-lesněné stepi a pusté kopce byly příliš nebezpečné. Přezimoval v Adrianopoli a čekal na jaro.

V březnu 1190 překročila armáda Dardanely poblíž Gallipoli, vy-hnula se tak Bosporu, kde mohlo dojít k potížím s konstantinopol-ským obyvatelstvem. Fridrich potom zamířil jižně na Filadelfii a Laodikeiu. Odtud se stočil do vnitrozemí k území ovládanému seldžuckým sultánem, který slíbil jemu i jeho armádě bezpečný průchod. Brzy začalo mužstvo strádat hladem a žizní stejně jako všichni předchozí křížáci. Navíc zjistili, že sultánův příslib volného průchodu jeho územím je bezcenný. Krátce potom, co prošli bojištěm u Myriokefalu, stále ještě posetým kostmi těch, kdo zde zahynuli, objevili se turečtí lučišníci na koních a začali napadat pochodu-jící vojsko. K těmto úto-

152

kům dal souhlas sultánův syn Qutb ad-Dín, který byl současně Saladinovým zetěm. Čím hlouběji křesťané postupovali na území jeho otce, tím víc je napadal. 18. května 1190 se obě vojska setkala u města Ikonie (dnešní Konya), kde došlo k regulérní bitvě. Qutb ad-Dínovy oddíly byly posíleny hordami turkmenských nomádů na vytrvalých asijských konících. Jeho spojené síly však na ukázněné Němce nestačily a Fridrich zaznamenal skvělé vítězství. Když se o tom sultán dozvě-děl, spěchal, aby se za svého syna omluvil a nabídl Fridrichovi mír. Zbytek cesty křížáků jeho územím již proběhl v klidu. Jakmile vkročili na půdu kontrolovanou křesťanskými Armény, zdálo se, že mají potíže za sebou, ale mýlili se.

Počátkem června zahájili křížáci dlouhý sestup pohořím Taurus na planinu u Seleukie. Fridrich jel se skupinkou přátel a svou družinou v čele armády a dorazil ke břehu řeky Salef dřív než ostatní. Nikdo s jistotou neví, co se potom udalo. Možná, že starý císař spadl z koně do řeky a byl omráčen nebo ho strhl proud, když se chtěl napít vody, a váha brnění mu zabránila doplavat do bezpečí. Jedno je jisté, císař utonul. Jeho smrt byla pro jeho stoupence otřesnou ranou. Jeden muž z Kolína v zoufalství napsal: „V tomto okamžiku a při této smutné zprávě je naše pero umlčeno a naše vyprávění skončeno.“ To byl ko-nec velkého křížáka. Němci byli po smrti svého velitele jako ovce bez pastýře. Někteří se vrátili domů stejnou cestou, kterou přišli, jiní od-pluli do Palestiny, kde později někteří z nich vytvořili jádro Řádu ně-meckých rytířů. Fridrichův syn se pokusil odvést zbytek armády do Sýrie, ale na horké a bažinaté planině východní Kilikie onemocněl ma-lárií a musel být zanechán v týlu, zatímco se armáda začala měnit v ne-ukázněný dav. S patetickým lpěním na smrtelných pozůstatcích svého krále vezli Fridrichovo tělo konzervované octem s sebou, ale mnoho štěstí jim nepřineslo. Když přecházeli pohořím do Sýrie, byli přepadeni a pobiti Turky. Když se ti, kdo přežili, dostali v polovině července do Antiochie, bylo těžko uvěřit, že kdy patřili k nejskvělejší křížácké ar-mádě, která kdy

opustila Evropu. Jejich tehdy již značnou demoralizaci dovršily antiochijské nevěstince. Zatím se císařovo tělo přes konzervaci octem začalo rozkládat. Narychlo je pohřbili v katedrále. Saladin děkoval bohu za jeho smrt jako zázračné vysvobození od nesmírně mocného nepřítele a křesťané v Tyru se snažili skrýt své roztrpčení nad zmařenými nadějemi.

Naštěstí pro ně byl již v době, kdy se zhroutilo velké německé tažení, na cestě francouzský a anglický král. Filipu Augustovi bylo čtyřia-

153

dvacet let. Byl to těžkopádný a celkem nezajímavý mladý muž, slepý na jedno oko a nedbalého zevnějšku. Válku neměl v lásce a byl spíš bojácný než odvážný, protivila se mu okázalost, neměl smysl pro umění a vedl prostý, nenápadný život. Jako politik byl však moudřejší a obratnější než jeho anglický rival. Dvaatřicetiletý Richard byl jeho pravým opakem. V nejnadanějším členu nadané rodiny se spojilo štěstí s dědičností, aby ho vybavily oslnivým vzhledem a nadáním k mnoha věcem. Měl postavu řeckého boha, byl urostlý, neobyčejně silný, světlolvasý a tak sličný, že přímo fascinoval přátele i nepřátele, při čemž každého okouznil i svým chováním a odvahou. Byl dobrým vo-jenským velitelem, měl nevyčerpatelnou energii, miloval okázalost svého královského úřadu, ale miloval i poezii a hudbu. Vyznačoval se však určitou vnitřní nestabilitou a měl sklon oscilovat od jedné citové krajnosti ke druhé. Říkalo se o něm, že je homosexuál, ovšem jeden z nejlepších současných historiků této epochy dospěl k závěru, že se ří-kalo, že „Richardovy zájmy nesměřovaly k manželství“, což nemusí znamenat totéž, a Richard se samozřejmě oženil s Berengárií. Jeho největší chybou byla prchlivost, která ho někdy strhla k unáhleným či-nům, jichž se dopouštěl s bezcitností, odporující jeho normální šlechet-nosti a rytířskosti. Přes své chyby byl jak za svého života tak ještě dlouho po smrti zvláště oblíbeným hrdinou básníků a trubadúrů a muži všech národností - Angličani, Francouzi, Němci, Turci i Arabové -v něm viděli muže, který se nejvíc přiblížil romantické představě stře-dověkého rytíře, zatímco Saladin zosobňoval nejvyšší ušlechtilost a velkorysost islámu. Na této populární představě je něco pravdy.

Francouzský Filip a anglický Richard uzavřeli po smrti Jindřicha II. mír a dohodli se, že se připojí ke křížové výpravě. Do značné míry to udělali proto, že jeden druhému nedůvěřovali. Kdyby jeden táhl na Východ a druhý zůstal doma, mohl by porušit mír a vpadnout do krá-lovství svého soupeře. A tak vyrazili 4. července 1190 společně z Vézelay směrem na Lyon, kde se jejich cesty rozdělily. Filip zamířil k Janovu, kde mu Italové slíbili dopravit jeho armádu po moři do Svaté země. Richard vykročil na jih směrem na Marseille, kam mělo podle rozkazu doplout anglické loďstvo. Sicilský král Vilém, manžel Richardovy sestry Joanny, vyzval oba, aby spojili své síly na ostrově. I když nedávno zemřel, rozhodli se Filip a Richard, že se sejdou, jak měli původně v úmyslu, v Messině. Vilém neměl s Joannou žádné děti a jeho nástupcem se stal bratranec Tankred, ohyzdný mužík, který brzy přišel na to, že jeho dědictví není žádná sinekura.

154

Filip dorazil na ostrov první. V Messině přistál začátkem září a ne-nápadně se vydal do paláce, který mu dal Tankred k dispozici. Richard doplul o několik dní později, po únavné cestě ve velmi špatné náladě, a vystoupil v Messině na břeh se vši okázalostí - pravý opak Filipa. Byl doveden do jiného paláce vně městských hradeb, kde ho vyhledala sestra Joanna. Měl ji velmi rád, ale její příchod jen zhoršil jeho špatnou náladu. To, co mu sdělila, ho rozlítlo. Prohlásila, že s ní od smrti jejího manžela Tankred velmi špatně nakládá. Zamkli ji v jejím vlast-ním pokoji jako vězně a Tankred jí ukradl její věno, místo aby je vrátil. Přivlastnil si také celou řadu věcí, které zesnulý král Vilém zanechal svému tchánovi, Jindřichu II. Anglickému, a které po otcově smrti Richard přirozeně považoval za svůj majetek.

Zatímco Tankredovy spáchané i nespáchané hříchy uváděly Ri-charda do stále většího varu, řádili angličtí vojáci ve městě, obtěžovali ženy, prali se s každým, kdo se jim odvážil odporovat, a situace pomalu zrála k výbuchu. 3. října, kdy Richard stále ještě v pochmurné a špatné náladě rozvažoval o příkoří, kterého se dostalo jeho sestře, došlo k protianglické výtržnosti, během níž pronesla skupina rozzuřených Sicilanů několik velmi neuctivých poznámek i na Richardův účet. Míra jeho trpělivosti byla dovršena. Vydal svým jednotkám příkaz ha-padnout město, což provedli, řečeno slovy anglo-normanského básníka jménem Ambroise „v kratší době, než kolik potřebuje kněz k od-zpívání první hodinky“. Bylo to čiré pirátství, které krále Filipa za-rmoutilo, ale Tankreda vyděsilo. Rychle souhlasil s vrácením Joannina věna, vyplacením velké částky peněz ve zlatě náhradou za dědictví, které dlužil Jindřichu II., a současně se nabídl, že podepíše s anglickým králem smlouvu. Richard, který měl zlato rád, souhlasil a smlouva byla ihned podepsána.

Klid byl obnoven, Richardova nálada se zlepšila a oba králové se rozhodli strávit zimu na Sicílii. Na cestu se vydali teprve na jaře 1191, Filip koncem března a Richard o deset dní později. Francouzský král měl klidnou cestu a v polovině dubna doplul do Tyru, kde se všichni radovali z jeho příjezdu a

nabyli nové odvahy. Museli velmi dlouho čekat na pomoc a německé fiasko po smrti Fridricha Barbarossy bylo pro ně krutým zklamáním. Nakonec přece pomoc, za kterou se všichni modlili, přišla. Věděli, že je i Richard na cestě a začali věřit, že se na ně snad přece jen usmálo štěstí. Richardova cesta však byla všechno jiné než chudá na události a trvala déle, než se čekalo. Když plachetnice pluly kolem jižního Řecka,

155

prudké bouře na několik dní krajně zneprjemnily plavbu a Richard, který byl špatným mořeplavcem, velmi trpěl mořskou nemocí. Jedna z jeho lodí ztroskotala, jiné změnily kurs na Kypr. Na jedné z nich byla Richardova sestra Joanna a dcera navarrského krále, princezna Berengaria, se kterou se hodlal oženit. Na Kypru vládl uchazeč o byzantský trůn Izák Komnenus, který se vzbouřil proti legitimnímu císaři Izáku Angelovi. Přes několik značně chabých pokusů konstantinopolské vlády o jeho zkracení se mu podařilo se na ostrově prosadit. Zpráva, že se blíží mnoho lodí, ho alarmovala. Několik Richardových mužů, kteří u ostrova ztroskotali, uvrhl do vězení. Veslice, na jejíž palubě byla královna Joanna a princezna Berengaria, neztroskotala, ale našla útočiště v Limassolské zátce, kde kapitán zakotvil, aby si vyžádal vodu a zásoby. Izák Komnenus mu kategoricky odmítl jakoukoliv pomoc a zakázal komukoliv se vylodit. Když o několik dní později dorazil Richard, soptil. Jeho přirozený sklon k násilí, který vždycky v nejlepším případě dřímá, propukl v záchvatu agresivní zuřivosti. Vystoupil se svým mužstvem na pevninu a zaútočil na Limassol, který se okamžitě vzdal. Izák utekl do bezpečí, odkud nabídl Richardovi smír. Oba se ihned setkali a Izák souhlasil se vším, co Richard žádal. Sotva opustil anglické ležení, okamžitě svůj souhlas popřel. Těsně po jeho odchodu dostal Richard významnou posilu ve velké skupině zámořských rytířů, kteří přišli přivítat anglického krále, a ve zbytku anglického loďstva. Byl si jist svou převahou a nijak nespěchal s důrazným potrestáním Izáka. Dobývání ostrova zahájil teprve po sňatku s Berengarií, který se konal se vši slávou, jakou dané okolnosti umožňovaly, a po její korunovaci. Izákův pokus o odpor ztroskotl a již koncem května byl vězněm anglického krále. Zdá se, že si Richard neuvědomil, že je Kypr nedílnou součástí Byzantského císařství a že jeho obyvatelé jsou křesťané. Když na nich vymámal obrovskou kořist, do-sadil do funkce guvernérů dva Angličany na tak dlouho, než rozhodne, jak s nimi dál naložit. Představoval pro něho jednoduše dobyté území. Počátkem června, sedm týdnů po příchodu Filipa Augusta, přistál Richard u zámořského pobřeží a našel zde spojené francké armády obléhající Akkon. Od bitvy u Hattínu uplynuly téměř čtyři roky, ale těm, kdo katastrofu přežili, se podařilo udržet se v Tyru až do příchodu pomoci. Vedl je skvěle bratranec francouzského krále Konrád z Montferratu, jehož příchod do města v době Saladinova obrovského triumfu byl požehnáním. Konrád byl nesmírně schopný, tvrdý a rozhodný muž. Když Saladin, který zajal jeho otce u Hattínu, vedl starce

156

ve slavnostním průvodu pod hradbami Akkonu a vyhrožoval jeho usmrcením, jestli se Konrád nevzdá, odpověděl, že jeho otec žil dost dlouho a že je asi tak jako tak na čase, aby zemřel. Ke Konrádovi se připojili nově příchozí ze Západu, kteří neholdali čekat, až králové přestanou spolu válčit a vydají se na pomoc postiženým křesťanským druhům. Mužům obléhaným Saladinem v Tyru poslal před svou smrtí pomoc sicilský král Vilém. Později doplulo do přístavu i několik Dánů, Italové a skupina Flanderčanů, aby nabídli své služby jako vojáci Kříže, a po nich dorazil roku 1189 kontingent Angličanů. Časem propustil Saladin za různé výkupné některé své významnější vězně, kteří rovněž posílili nevelký, ale bojovný zbytek křesťanské armády, který nebyl u Hattínu zničen. Již v létě 1188 propustil Saladin jeruzalémského krále Guye a některé jeho přední šlechtice pod podmínkou, že král opustí zemi. Guy okamžitě slíbil, že se vrátí do Francie. Jakmile se ocitl na svobodě, požádal církev, aby byl zproštěn slibu, a protože byl slib dán muslimovi a ne křesťanovi, církev tak ochotně a bez váhání učinila. Když se však Guy objevil u bran Tyru, odmítl mu Konrád z Montferratu, který město zachránil a byl od té chvíle nadšeně uznáván jako jeho velitel, vstup. Šel dokonce ještě dál a odmítl ho uznat jako krále. Mezi oběma muži vypukl dlouhodobý spor a od té chvíle bylo zdejší křesťanské společenství rozděleno na dva nepřátelenské tábory, oddané spíše myšlence vzájemného zničení než potření Saladina jako společného nepřítele. Byl to víc než nešťastný vývoj a dokonce i Guy, který nepatřil k nejchytřejším, si po nějakém čase uvědomil, že zůstane-li sedět v bezmocném hněvu pod hradbami Tyru, křesťanské věci rozhodně nepomůže. Zmobilizoval své stoupence a podnikl nečekaný výpad na Akkon. Neuspěl, ale neodradilo ho to. Rozbil pod hradbami ležení a začal město obléhat. Překvapuje, že se Saladinovi nepodařilo ho zahnat. Muslimská armáda potom obklíčila obléhající Franky. Časem dostal Guy posily a dokonce i Konrád z Montferratu mu přišel na pomoc. Velkou posilou pro franckou armádu v boji o město byl příchod francouzského krále Filipa Augusta. Připlutí Richarda s dvaceti pěti loďmi přivítali křižáci s velkou slávou a muslimové poplachem.

Filip August nechal zkonstruovat řadu obrovských a vysoce výkonových obléhacích zařízení, z nichž

dvěma dali vojáci přezdívku Boží prak a Zlý soused. Filipova přítomnost však vojsko nijak nepovzbuzovala. Richard tu byl sotva čtyřicet hodin a pouhou svou přítomností naplnil srdce všech novou odvahou. Bohužel oba, on i Filip

157

August, krátce po příchodu onemocněli a Richard musel setrvat nějaký čas na lůžku s ústy a hrdlem plným boláků. Řídil však operace dál ze svého stanu. Po příchodu k Akkonu převzal velení křesťanské armády a nikdo nepochyboval, že plným právem. Během nemoci se jasné ukázalo, že jeho zvolení velitelem bylo moudré, protože ze svého lože řídil vojenské akce mnohem rázněji než kdy dokonale zdravý Filip August. Obléhací stroje se skřípáním a vrzáním metaly veliké kameny na hradby i do města. Po temných úderech, s nimiž dopadaly, následoval hluk padajícího zdiva a do vzduchu se lině zvedala oblaka prachu jako veliké, rozvíjející se žluté květy. Saladinovi muži se usilovně snažili bombardování nějak zabránit a Ambroise popisuje střetnutí, k nimž docházelo. Byl to boj muže proti muži. Jeden malý incident popisuje takto: „Stalo se, že si jeden rytíř vyřizoval dole v příkopu nezbytnou záležitost. Když přičapl, oddělil se jeden Turek z předsunuté nepřátelské hlídky od svých druhů a vyrazil na koni vpřed. Pokus překvapit takto zaměstnaného rytíře byl podlý a nezdvořilý. Turek již byl vzdálen od svých druhů a blížil se s napřaženým kopím k rytíři, aby ho zabil. V tu chvíli začali naši volat: „Utíkejte, sire, utíkejte!“. Sotva měl čas se zvednout. Turek se blížil prudkým cvałem, přesvědčen, že dokáže, bude-li třeba, koně stočit a obrátit zpět, ale díky Bohu se mu to nepodařilo. Rytíř rychle uskočil a uchopil do rukou dva kameny. Slyšte však, jak Bůh bere pomstu do vlastních rukou. Když Turek zpomalil koně, aby ho otočil a zamířil na rytíře, tento ho jasně uviděl a jakmile se přiblížil, udeřil ho jedním kamenem do spánku. Turek padl mrtev na zem a rytíř se chopil otěží a koně si odvedl.“

K podobným incidentům docházelo každodenně, ale byly i chvíle, kdy převládl jiný duch. Muslimský kronikář Baha ad-Dín podává zprávu o tom, že si obě strany na sebe tak zvykly, že někdy franctí a muslimští vojáci přerušili boj, aby si popovídali. Oba zástupy se smířily, zpívalo se a tančilo a potom se zase boj obnovil. Jednou si řekli: „Už jsme dost dlouho bojovali. Přestaňme na chvíli a dovolme těm hochům v táboře, aby nám ukázali, co dovedou.“ Sestavili tedy dvě skupiny chlapců, kteří spolu horlivě zápolili. Jeden mladý muslim chytil mladého nevěře, zvedl ho do výše, shodil ho na zem a učinil svým zajatcem. Přihlížející Frank přistoupil blíž a zajatce vykoupil dvěma zlatými mincemi. „Byl to váš vězeň,“ řekl mladému vítězi. Po těchto nečetných mezihrách však pokračovalo bombardování a všude, kde ve zdi vznikl třeba jen docela malý průlom, snažila se hrstka křižáků vniknout do města. Signály obhájců vyvolaly okamžitou Saladinovu

158

odvetu. Zaútočil na nepřátelský tůl a donutil protivníka zanechat útočnou na hradby. Koncem června, když byl Richard stále ještě příliš nemohavý, aby se mohl zúčastnit boje, podnikli Francouzi právě jeden takový útok, při němž se soustředili na velký otvor prolomený válečným strojem v hradbách. Obhájci však bojovali jako ďáblové. Na signál, který dostal, napadl Saladin křesťanské ležení a do večera přinutil Francouze k ústupu, při němž s sebou odnášeli mrtvé a raněné. Zhruba v téže době začaly obě strany propadat depresi. Nyní již bojovali, aniž očekávali milost nebo ji sami dávali. Nováčci, kteří přišli s Robertem, hrabětem z Leicesteru, a Ondřejem ze Chavigny, za živa upálili v dohledu hradeb muslimského zajatce a posádka se okamžitě pomstila upálením zajatého křižáka na hranici.

Situace šesti tisíc muslimů v Akkonu se zhoršovala den po dni, protože je anglické loďstvo odřízlo od moře a potravy byl takový nedostatek, že koncem června snědli posledního z poštovních holubů, po nichž posílali Saladinovi zprávy. Jejich odvaha neklesala, ale bylo zřejmé, že samotná je nespasí, přesila byla příliš velká. Ve městě se hovořilo o kapitulaci a i když se zatím nic nedělo, neprospívalo to morálce obránců. Během příštího útoku na město, k němuž došlo 2. července, podnikl Saladin se všemi muži, které se mu podařilo vyzbrojit, protiútok a jeho synovec Taki ad-Dín se pokusil zuřivým výpadem prolomit křesťanské linie, ale neuspěl. O několik dní později podnikli opět Angličani, prahnoucí po slávě a kořisti, útok na město, zatímco Francouzi byli zaměstnáni jinde. Ani oni neuspěli. Úspěch byl však tak na dosah ruky, že se vyčerpaní obhájci usnesli, že už dál nemohou. Jakýsi muž se nabídl, že proplave zálivem a podél pobřeží mimo křesťanské linie a předá Saladinovi zprávu, že se město déle neudrží. 12. července nabídl kapiitulaci za následujících podmínek: jejich životy budou ušetřeny a oni na oplátku předají neporušené město do rukou křižáků, zaplatí jim vysokou částku ve zlatě, propustí patnáct set zajatců včetně lordů a vrátí Svátý kříž, který ukořistili na vrcholku Hattínských rohů. Budou-li všechny podmínky splněny, musí být i oni propuštěni na svobodu. Richard souhlasil a obležení skončilo.

Saladin byl oťesen. Když se k němu plavec dostal, přečetl si poselství a nařídil, aby se muž vrátil do města a obráncům oznámil, že s nabídnutými podmínkami nemůže souhlasit. Ale sotva to dořekl,

strnul při pohledu na ohně planoucí nad hradbami města a korouhve a kříže Franků vztyčované na jeho věžích a valech. Akkon padl a každá Saladinova pomoc by přišla pozdě. Bylo pro něho příznačné, že přijal

159

dohodu, sjednanou jeho důstojníky, i když se mu ani v nejmenším nelíbila. Křesťané rovněž splnili svou část ujednání. Muslimové směli bez potíží opustit město. Vítězové dokonce sledovali jejich odchod do za-jetí s určitým dojetím, protože si svou neochvějnou odvahou získali obdiv a sympatie protivníka. Byli vyhublí, zanedbaní, vyhladovělí, špi-naví a v cárech, ale zůstali nezlomeni. A to bylo něco, čemu se křižáci obdivovali.

Ohled po vyhrané bitvě se křižáci začali, jako vždy, hádat. Dohado-vali se, kdo má kde přednost a kde má bydlet. Stavěli se na tu či onu stranu, Richard podporoval krále Guye, Filip zase Konráda z Montferratu. Senior Němců, rakouský vévoda, požadoval, aby se s ním jednalo stejně jako s francouzským a anglickým králem, a vztyčil svou korouhev hned vedle Richardovy. Angličtí vojáci ji okamžitě spustili a pohrdavě pohodili do křoví pod zdi. Tuto urážku jim Němci nikdy nezapomněli. Kupci, kteří měli v Akkonu před jeho pádem něja-ký majetek, se ze všech sil snažili získat jej zpět na úkor nově přicho-zích, kteří s nimi během obležení bojovali bok po boku. K určitému zlepšení situace došlo, když byl vyřešen problém obsazení jeruzalém-ského trůnu a Guy byl potvrzen na doživotí pod slibem, že po jeho smrti převezme vládu Konrád z Montferratu. Další úlevu přineslo roz-hodnutí rakouského vévody, který stále ještě trucoval a živil svou ura-ženou pýchu, vrátit se domů. Jeho příkladu následoval francouzský král Filip August. Neměl v lásce ani válku ani Richarda a nijak si ne-oblíbil ani Svatou zemi, kde od svého příchodu téměř stále chořel. Splnil svou povinnost jako křesťan a to stačilo. Richard, obávaje se, co by mohl Filip August provést po svém návratu s anglickými državami ve Francii, se marně snažil ho přemluvit, aby zůstal. Do Brindisi, na první zastávku své cesty, vyplul z Akkonu 31.července.

Po Filipově odjezdu už neměl Richard soupeře. Jeho prvním úkolem bylo zajistit, že Saladin splní sliby, které dal jeho jménem velitel ak-konské posádky. Sultán byl připraven tak učinit. Nepatřil k mužům, kteří porušují dané slovo. Vyslance, které Richard vypravil do jeho tá-bora, Saladin zdvořile přijal. Někteří frančí zajatci byli propuštěni, první splátka slíbeného zlata uhrazena a vyslancům byl ukázán i Svatý kříž na příslib toho, že jim bude po splnění všech podmínek dohody vrácen. Richard vznesl stížnost, že nebyl mezi propuštěnými zajatci žádný z lordů, jejichž propuštění muslimský velitel Akkonu slíbil. Žá-dal, aby je Saladin okamžitě pustil na svobodu a hrozil, pokud by se tak nestalo, že on nepropustí jediného muslimského zajatce. Saladin,

160

kteří mu nedůvěřovali, odmítl. Richard to považoval za porušení smlouvy a chladně nařídil popravu muslimských zajatců. Dva a půl ti-síce mužů spolu se ženami a dětmi bylo vyvedeno na plášť za městem do jakési ohrady z pokrývek, zavěšených na šňůrách, a tam byli před zraky svých krajanů povražděni. Některé pověsili, jiné sťali, zatímco na ně útočila hněvem nepřičetná muslimská jízda, marně se snažící pro-niknout na popraviště. Když bylo po všem, nechali angličtí vojáci mrtvá těla na krvi zbrocené půdě, aby je muslimové pochovali. Vzpomínaje na tento den, děkoval Ambroise za ta jatka Bohu.

Když se Richard zbavil muslimských zajatců, vytáhl koncem srpna se svým vojskem proti Saladinovi. Směřoval k jihu. Pravý bok měl chráněný anglickým loďstvem, zleva ho nepřítel znepokojoval, jak jen mohl. Bylo mimořádné vedro a někteří angličtí vojáci opouštěli útvar nebo omdlávali a muslimská jízda je okamžitě pobíjela. Co chvíli se ozvala modlitba a výkřik "Sanctum sepulchrum, adjuva!,, - Pomoz nám, Boží hrobe! Ostatní se přidávali a modlitba prudce stoupala vzhůru a opět se snášela dolů na pochodující kolonu. Minuli Haifu a horu Karmel a plahočili se letním žárem k Caesarei. Časně rozbíjeli tábor a někdy celý den odpočívali, takže jim trvalo čtrnáct dní, než do-razili do Arsufu, jen šedesát mil vzdáleného od Akkonu. A tady jim za-tarasila Saladinova armáda cestu. Muslimové se přihnali po pobřežní planině. Měli mnohem početnější jízdu než křesťané, ale jen lehkou zbroj a používali rychlé malé arabské poníky, zatímco křesťanští rytíři, jichž bylo méně, měli těžké pancíře a jezdili na koních s nohama silný-ma jako kmeny. Byli to předci mohutných shireských chladnokrevníků a francouzských percheronů. Richard seřadil své mužstvo do těsně se-vřené formace, s kopími naježenými jako obrovský ocelový jezek. Většina anglických rytířů tvořila střed, lukostřelci byli před nimi, joha-nité na krajní levici a templáři po pravici k moři. Když Filip August odplul do Francie, zanechal větší část francouzského křižáckého voj-ska na místě a většina z nich byla nyní pod velením burgundského vé-vody Huga s Richardem. Byl zde i jeruzalémský král Guy a četní Normané, Bretonci a muži z Flander. Když byli všichni na místě, projel Richard s burgundským vévodou podél linie, aby muže uklidnil a do-dal jim odvahy. Před vydáním povelu nesměl nikdo porušit formaci nebo zaútočit.

Když slunce stoupalo po zlatistém nebi a rosa časného jitra se v jeho žáru měnila v páru, očekávala křesťanská armáda útok nepřítele. Muži na obou stranách v očekávání bitvy, která je měla co chvíli pohltnout, byli

161

tiši a jen v dálce bylo slyšet štěkání psů a občas se ozvalo zaržání neklidného koně. V devět hodin náhle prořízl ranní vzduch jekot a štěkot muslimské jízdy řítící se vpřed, aby zaplavila vyčkávající křesťany přívalem oštěpů a šípů. Útok byl velmi prudký a mezi pěšáky, na které se soustředil hlavní nápor, vznikl na okamžik zmatek. Ale rytíři na ko-ních za nimi zůstali bez hnutí, kopí a šípy nepřítele narážely do jejich pancířů - řečeno ústy přítomného kronikáře - jako úder ocelových kladiv do kovadliny. Útoky probíhaly ve vlnách a po nějaké době se beduinští a egyptští pěšáci náhle rozesoustoupili, aby mohla jejich řadami projet turecká jízda. Její meče a sekery se blýskaly ve slunci. Johanité, na které se soustředil hlavní nápor útoku, byli tvrdě tísněni, ale levý bok křesťanské linie se nepodařilo obklíčit a angličtí lučišníci se po každém tureckém výpadu znovu zformovali. Šípy z jejich dlouhých luků vnikaly do lehkých pancířů muslimů jako do vaječných skořápek a působily nepřátelské jízdě těžké ztráty. Tempo bylo příliš rychlé, než aby mohlo vydržet a se stoupajícím horkem začala turecká jízda ocha-bovat. Richard dosud nezavelel k útoku. Podřízení velitelé ho jeden po druhém prosili, aby tak učinil, velmistř templářů se k němu stále znovu vracel, aby na něm povel vymámil a Richard neustále opakoval, ať počká. Trpělivost a ukázněnost má však své meze a dva templářští rytíři se chopili iniciativy. Aniž vyčkali Richardova povelu, napadli bez rozvažování protivníka a ostatní templáři ihned cválali za nimi. V do-mnění, že byl dán povel k útoku, pohnuli se na bitevním poli vpřed i ostatní rytíři a v oblaku prachu zvyšovali tempo cvalu. Richard viděl, že už své mužstvo nemůže zastavit. Pobídl koně do cvalu, přidal se k ostatním a převzal velení v centru útoku. Sotva si dovedeme před-stavit obrovskou váhu a hybnou sílu tisíců rytířů v ocelové zbroji, z nichž každý třímal kopí téměř rozměru telegrafní tyče a seděl na mohut-ném, odfrkujícím koni chráněném ocelovými pláty a vážícím víc než tunu. Ukázalo se, že to bylo pro vyčerpané a vystrašené muslimy příliš. Někteří se dali na útek dřív, než je zaplavila lavina oceli, koní a potu, zatímco ti, kteří vytrvali, byli rozdraceni a po několika minutách byla muslimská armáda na útěku. I tento den patřilo bitevní pole Richardovi.

Křesťané toto vítězství uvítali, nebylo však rozhodující, protože při setmění Saladin znovu zformoval většinu svých mužů, jejichž ztráty na životech byly menší, než se obával. I křesťané utrpěli jen nevelké ztráty a bitva nijak výrazně nezměnila poměr sil mezi oběma stranami. Měla však obrovský morální dopad, protože se křesťanská armáda ut-

162

kala se Saladinem poprvé od bitvy u Hattínu a pověst o jeho nepřemožitelnosti byla nyní ořesena, zatímco Richardova pověst nebyla dosud nikdy tak skvělá. Dokonce si vydobyl i místo v muslimském folklóru jako veliký a hrozný Malik Rik. Morálka křesťanů se upevni-la, morálka Saladinových vojáků utrpěla a totéž platí pro jejich důvěru v sultána.

Po bitvě se Richard vydal od Arsufu na pochod jižně na Jaffu, kde opravil opevnění a ujistil se, že zde má mocnou pobřežní základnu, kde by bylo jeho loďstvo v bezpečí. Saladin, který počítal s tím, že bude pospíchat k Jeruzalému, dovedl své mužstvo do Ramlehu, ležícího na cestě do hlavního města a čekal, aby se s ním zde utkal. Svým vo-jenským technikům přikázal zpevnit do Richardova příchodu obranné systémy města. Když se dozvěděl, že mají křesťané v rukou Jaffu, rych-le poslal vojenské síly do Askalonu rozhodnut, že nesmí znovu pad-nout do rukou Franků a přes zoufalé prosby obyvatel demoloval mės-to kámen po kameni. Vypráví se, že prohlásil: „Bůh je můj svědek, že bych raději ztratil všechny své děti, než shodil jediný kámen z těchto zdí, ale musí to být." Na zničení jednoho z nejlépe prosperujících měst země tak naléhal ze strachu, že se Richard vydá na jih a napadne ho dřív, než dokáže dokončit dílo zkázy.

Richard však měl jiné starosti. Jeho vojáci byli vyčerpaní, a kdyby s nimi chtěl vytáhnout znovu do boje tak krátce po nedávné námaze, mohl by tím poškodit dokonce i svou autoritu a pověst velitele. Vychutnávali pohodlí a komfort Jaffy, kde byla hojnost jídla a pití a kam byly přiváženy nevěstky z Akkonu, a jasně dávali najevo, že ne-považují prodloužené volno ve městě za nic víc než odměnu po tvrdé námaze. Navíc vznikly politické potíže na Kypru a v Tyru, kde sílila moc Konráda z Montferratu víc, než bylo Richardovi milé. Bylo nača-se uzavřít mír. Vyslal k Saladinovi delegáty a ten projevil ochotu dis-kutovat o možnostech příměří a pověřil svého bratra al-Ádila, aby ho při jednání zastupoval.

Jednání, která následovala, byla zdlouhavá a složitá. Trvala celý rok a byla vedena s velkou dávkou vybraného chování a v atmosféře při-pomínající občas spíš komickou operu než to, čemu Němci říkají reál-na politika. Během dlouhých diskusí si Richard a al-Ádil oblíbili jeden druhého a jeden čas dokonce Richard navrhoval, že by se mohl Saladinův bratr oženit s jeho sestrou, ovdovělou sicilskou

královnou Joannou, aniž se obtěžoval ji se svým nápadem předem seznámit. Zděsila se, když se o tom dozvěděla, a hned bratra ujistila, že ji nic ne-

163

donutí k tomu, vzít si muslima. Saladin zřejmě považoval tento návrh za vtip a jeho bratr na dotaz, zda by byl ochoten přijmout křesťanství, aby se mohl s Joannou oženit, odpověděl se svou obvyklou uhlazeností, že by bylo pro něho obtížné být dobrým křesťanem. Aby dokázal své nadále přátelské vztahy, uspořádal na Richardovu počest v Lyddě okázalou a skvělou večeři. Když večer skončil, rozcházel se křesťan-ský král a muslimský princ s projevy vzájemných sympatií a úcty, které by byly musely připadat duchu některého z prvních křížáků krajně po-divné. Pokud šlo o Richarda, kalilo tyto přátelské vztahy zjištění, že al-Ádil vede separátní mírová jednání i s Konrádem z Montferratu. Konrád se neobtěžoval sdělit anglickému králi, co podniká, a Saladinův bratr, který byl velmi zkušeným diplomatem, udržoval rovněž svá set-kání s Konrádem v tajnosti. Zatímco se jednání vlekla, nastaly zimní deště a Saladin polovinu své armády rozpustil. Richard se však nenechal počasím odradit a v listopadu zamířil k Jeruzalému. Nebyl to do-brý nápad. Jeho lidé ve vlhkém a ledovém počasí strádali nepohodlí a i on sám brzy poznal, že se dopustil chyby. Odvedl své vojsko zpět na pobřeží, kde je nechal znovu budovat Askalon. V té době se politická rivalita mezi různými dynastickými frakcemi v Akkonu tak přiosťřila, že Pisánci a Janované začali spolu válčit, přičemž se Pisánci postavili na stranu krále Guye a Janované nadržovali Konrádovi z Montferratu. Spor mezi oběma muži musel být konečně vyřešen, především i proto, že Richard obdržel zhruba v téže době z domova zprávu, že jeho bratr Jan Bezzemek vede s francouzským králem vlastizrádná jednání. Bylo mu jasné, že se v Zámorí již nemůže dlouho zdržovat, nemá-li ztratit anglickou korunu. Ke svému překvapení zjistil, že Konrád má hodně přívrženců. Guyova manželka Sibyla byla po smrti, Konrád měl za že-nu její mladší sestru Isabelu a měl nyní větší nárok na trůn než Guy. V minulosti Richard stranil vždycky víc Guyovi, nyní se ale rozhodl podpořit Konráda. Aby to Guyovi nějak vynahradil, nabídl mu králo-vání na Kypru. Nejdřív by byl ovšem musel ostrov odkoupit od tem-plářů, kterým jej původně prodal. S tímto řešením problému, který je tak dlouho rozděloval, všichni souhlasili a v atmosféře úlevy a veselí urychleně probíhaly přípravy na Konrádovu korunovaci. Všeobecná radost měla mít jen krátké trvání. Podle kronikáře Ernoula se 28. dubna 1192 Konrádova manželka Isabela opozdila k večeři, protože příliš dlouho odpočívala v kou-peli a Konrád se rozhodl, že povečeří se svým přítelem biskupem z Beauvais. Když k němu přišel, byl již biskup po večeři. Nabídl, že ne-

164

chá pro svého nečekaného hosta něco připravit, ale Konrád o tom ne-chtěl ani slyšet. Nechce obtěžovat a vrátí se domů. Na zpáteční cestě, když zahýbal za roh, oslovili ho dva muži a zatímco jeden poutal jeho pozornost, druhý ho bodl. Umírající Konrád byl dopraven domů. Vrahy byli assassini, které Konrád kdysi v minulosti urazil, a příkaz k vraždě dal Stařec z hor, šejk Sinán. Jeden z pachatelů byl zabít na místě, druhý uvězněn. Doznal, že je assassin a že zločin spáchal, ale někteří tomu odmítali uvěřit a obvinili Richarda. Touto záležitostí se historici velmi intenzivně zabývali, ale o Richardově vině jich bylo přesvědčeno jen málo. Takový čin pro něho nebyl vůbec příznačný a není důvod, proč nevěřit v jeho nevinu.

Vdova po Konrádovi, princezna Isabela, byla jako dcera krále Amalricha I. dědičkou království. Ačkoliv byla již dvakrát provdaná, bylo jí teprve jednadvacet let a byla podle všech zpráv oslnivě krásná. Ze zřejmých politických důvodů bylo třeba, aby si co nejrychleji zvolila nového manžela, a do týdne po Konrádově smrti byla provdána za Jindřicha z Troyes, hraběte ze Champagne, mladého muže vynikajících vlastností a velkého osobního kouzla, který byl synovcem jak fran-couzského, tak anglického krále. I když šlo o konvenční politické man-želství, bylo velmi šťastné. Jindřich se do své choti vášnivě zamiloval a pro Isabelu to byla po jejím zesnulém manželovi, který byl středního věku a trochu ji naháněl hrůzu, vítaná změna.

Jindřich sice nikdy neměl titul krále, ale jeho sňatek s Isabelou vyře-šil problém, který tak dlouho oťřásal královstvím a Richard se mohl vrátit k tomu jedinému, co ho těšilo, k válčení. Koncem května se zmocnil bleskovým útokem města Daron jižně od Gázy, jehož posád-ku zastihl dokonale nepřipravenou, a o čtrnáct dní později, 7. června, se vydal v čele svého vojska z Askalonu znovu na Jeruzalém. Po pěti-denním pochodu dorazil k městu Bejt Núbá, odkud se minulou zimu vrátil, a znovu se zde zastavil. Pokračovat v cestě by bylo velmi nebez-pečné. Vědělo se o nedostatku vody a město, v němž byl i Saladin, mě-lo silnou posádku. I kdyby byl šel dál a město dobyl, bylo velmi spor-né, zda by se bylo Frankům po jeho návratu do Anglie podařilo je udr-žet. Armáda tedy zůstala tam, kde byla, a spokojovala se vysíláním průzkumných hlídek, aby znepokojovaly muslimské vojáky, na které by narazily na území mezi Bejt Núbou a Jeruzalémem. Při jedné z těchto výprav se Richardův kůň vyšplhal na vrchol kopce poblíž Emauz. Na druhém konci nehybné, jakoby z mramoru vytesané kraji-ny, porostlé olivovníky a keří granátových jablek, ležel v dálce

Jeruzalém, jehož chrámy a věže se třpytily v slunci. V té chvíli si Richard jako dosud nikdy uvědomoval své poslání - jít do Svatého města. A jakoby znal svůj osud, zakryl si tvář, aby neviděl na to, po čem toužil a co bylo nedosažitelné.

Vojsko leželo celkem nečinně u Bejt Núby tři týdny a mnozí již bez ohledu na nebezpečí toužili táhnout dál na Jeruzalém. Richard byl příliš dobrý voják, aby nevěděl, že by útokem na město sice uspokojil ro-mantickou touhu svého mužstva, ale nedocílil vojenský efekt. Proto odmítl jít dál. Frustrující nečinnost skočila 20. června, kdy do tábora došla zpráva, že se blíží obrovská karavana přivázející Saladinovi z Egypta čerstvé zásoby. Směřovala pomalu na sever neschůdnou pouštní krajinou jižně od Hebronu, kde se skalnaté kopce Judeje prudce svažovaly k Mrtvému moři. Baha ad-Dín, který později vyslechl vyprávění přeživších členů karavany, píše: „Když to jacísi Arabové hlásili anglickému králi, nevěřil jim, ale vsedl na koně a vydal se s Araby a malou eskortou na cestu. Když se přiblížil ke karavaně, pře-vlékl se za Araba a objel ji ze všech stran. Jakmile zjistil, že je v táboře klid a všichni spí, vrátil se a dal svým mužům povel vsednout na ko-ně." Podle jiného pramene zastavila Richarda muslimská hlídka střeží-cí tábor, ale jeden člen jeho beduinskeho doprovodu mu pokynul; aby byl zticha. Sám, aniž zpomalil svého koně, odpověděl hlídce arabsky a v mžiku pohltila skupinku tma. Richard se potom vrátil se svým voj-skem, pro které nepředstavovala karavana se svým malým doprovodem egyptských vojáků žádného soupeře. Zmocnili se všeho a všech. Do rukou křižáků padli vojáci, kupci se svým zbožím, kořisti se staly Saladinovy zásoby potravin a válečného materiálu. Získali i víc než ti-síc koní a téměř stejný počet velbloudů. Bohatá kořist zlepšila náladu vojáků a utlumila jejich nespokojenost, když po návratu do Bejt Núby Richard nakonec upustil od záměru zaútočit na Jeruzalém a dal armádě povel k návratu do Jaffy. Po nezdařené výpravě proti Jeruzalému obnovil Richard mírová jednání. Ukázalo se, že nepřekonatelnou pře-kážku dohody představuje budoucnost Askalonu, který Saladin zbořil a Richard opět postavil. Saladin byl ochoten souhlasit s mnohým, ale odmítal souhlasit s připojením Askalonu k Zámorí. Jednání se vlekla a Richard, hodlaje odplout domů ihned po dosažení dohody se sultá-nem, mířil k Akkonu. Saladin velmi těžce nesl ztrátu Daronu a nedáv-né porážky u Akkonu a Arsufu a vida příležitost k odplatě, rychle vy-táhl od Jeruzaléma směrem k pobřeží a nečekaně napadl Jaffu. Překvapená posádka se bila s obvyklou statečností, ale úder byl příliš

166

silný, a po třech dnech podlehla. Když se o tom Richard dozvěděl, od-pověděl pro něho typickou reakcí, směsí pohotovosti, rafinovanosti a brilantní odvahy. Za přispění Janovanů a Pisánců okamžitě vyplul z Akkonu, zatímco jeho armáda postupovala co nejrychleji po souši k jihu. Dorazil po čtyřech dnech a při pohledu na jeho loď-stvo se křes-tánská posádka znovu chopila zbraní a prudce napadla Saladinovy vo-jáky, kteří zlostně útok odráželi. Měli nad Franky převahu a jednu chvíli se zdálo, že nad nimi zvítězí. Tu seskočil jakýsi kněz z městských hradeb, seběhl na mořský břeh, skočil do vody a plaval k Richardově galéře. Snadno se poznala podle jasné červeného nátěru a přidě vyře-zané ve tvaru dračí hlavy. Když k ní doplaval, vyšplhal na palubu a oznámil králi, že boj ve městě vypadá pro křes-tany špatně. Bylo to poprvé, kdy Richard uslyšel o tom, že se bojuje přímo ve městě. Okamžitě se rozhodl jít na pomoc, i když ho doprovázela jen hrstka rytířů a pár stovek pěšáků. Ke zděšení námořníků vydal rozkaz veslo-vat ke břehu a vytáhnout veslice na mělčinu. Jakmile začal kíl jeho ga-léry najíždět na písek, skočil do vody a v čele svého mužstva se brodil ke břehu. Překvapil muslimy a zaútočil na ně s takovou dravostí a si-lou, že Saladinovi muži byli na hlavu poraženi a v panice prchali z města, aby zachránili holý život. Zastavili se teprve o pět mil dál ve vnitrozemí.

Znovudobytí Jaffy by bylo posledním Richardovým hrdinským či-nem v Zámorí, ale Saladin si na něm vynutil ještě jednu bitvu, která se stala památnou. Po zmateném útěku svých vojáků z Jaffy brzy zjistil, jak málo mužů měl Richard během boje k dispozici. Protože hlavní křižácké vojsko zatím ještě neprošlo Cesareou, rozhodl se napadnout anglického krále dřív, než k němu tyto posily dorazí. V noci 4. srpna dovedl muslimskou armádu co nejtišeji na dosah křes-tánského tábora přímo pod hradbami Jaffy a tam zaujal postavení pro útok příštího rá-na. Naštěstí zaslechl Janovan, který krátce před rozedněním vyšel z tá-bora, v blízkosti ržání koní a pohyby lidí, a když na východě začalo sví-tat, postřehl třpyt oceli a uslyšel zvonění kovu o kov. Rychle běžel zpět do tábora a vyhlásil poplach. Když vyšlo slunce a Saladin zaútočil, na-šel Angličany, Francouze a Italy připravené. Richard měl při sobě jen čtyřiapadesát rytířů a ti měli celkem jen patnáct koní. Kromě toho měl asi dva tisíce pěšáků včetně Italů a skupiny lučišníků vyzbrojených dlouhými luky a kušemi. To bylo všechno. Zformoval pěšáky do sevře-ného půlkruhu, muže po dvojicích s jedním lučišníkem uprostřed a na-řídil, aby zabodli své štíty do země před sebou jako hradbu. Před tuto

167

hradbu zapíchli do země stanové kolíky plné hřebů, aby vyvolali zmatek mezi Saladinovými koňmi. A konečně zabodl každý muž rukojeť svého kopí do země v takovém úhlu, aby hrot mířil na nepřítele, takže se celá křesťanská fronta ježila ocelí. Bitvu zahájila Saladinova jízda, která útočila ve vlnách po tisícovce jezdců. Křesťanská linie se nepohnula. Opakované útoky byly stále znovu odraženy. Boj trval celé dopoledne a odpoledne se již zdálo, že jsou muslimové unaveni. Když podnikli další výpad, nařídil Richard anglickým lučišníkům, které měl v záloze, aby pronikli mezi rozptýlenými pěšáky vpřed a zahrnuli ne-přítele přívalem šípů. Krupobití střel zastavilo postup muslimů, koně se vzpínali a vyhazovali ve zmatené směsici kopyt, údů, spadlých jezdců a mrtvých těl, vzduch byl naplněn sténáním a křikem raněných. Richard dal lučišníkům povel k ústupu a potom vedl své muže na jednom z mála koní, které měl, v prudkém výpadu proti zmateným šikům protivníka. Saladin sledoval se závistivým obdivem šílenou odvalu svého nepřítele. Richardův nezdolný duch na něj zapůsobil tak, že když byl pod anglickým králem zabit kůň, nařídil jednomu ze svých podkoní provést pod vlajkou příměří po bojišti pár koní a předat je s projevem úcty Richardovi. Svým způsobem to bylo stejně nesmrtelné gesto jako Richardova neohroženost. O chvíli později se podařilo několika Saladinovým mužům propíchnout se v bitevním zmatku kolem křesťanského křídla a proniknout do města, kde se janovští námořníci snažili otočit a ukrýt své lodě. Než však mohl nepřítel vychutnat úspěch, přiválal Richard s hrstkou rytířů a sešikoval obránce města. Večer bylo Saladinovo mužstvo u konce sil. Saladin dal povel k ústupu. Své mrtvé zanechali na bitevním poli a vyčerpaní se vraceli do Jeruzaléma přesvědčení o nepřemožitelnosti hrozného zlatovlasého Malika Rika.

Krátce po bitvě Richard onemocněl, ležel s vysokou horečkou ve stanu a trápil se plány na návrat domů, kde byla jeho přítomnost vzhledem k piklům vlastního bratra s Francouzi naléhavě zapotřebí. Když Saladin navrhl stejné podmínky jako před bitvou u Jaffy, Richard si už nemohl dovolit dlouhé vyjednávání a 2. září podepsal mírovou smlouvu s platností na pět let. Křesťanům měla připadnout města na pobřeží směrem na jih až po Jaffu, ovšem bez Askalonu, který měl být znovu pobořen. Poutníkům byl povolen volný přístup k svatým místům v Jeruzalémě, Betlémě a Nazaretu. Válka skončila. Když se Richard zotavil, vyplul 9. října 1192 z Akkonu. Jeho loď ztroskotala poblíž Aquileji v zálivu Jaderského moře v benátském teritoriu.

168

Richard se pokusil uniknout pozornosti nepřátelského vévody Leopolda a cestoval Rakouskem v převleku. Ve Vídni byl poznán a zabit. Nejříve se stal vězněm rakouského vévody Leopolda V. a později, až do jara 1194, Jindřicha VI., císaře římského a krále německého. Po zaplacení vysokého výkupného se vrátil do Anglie. Nepobyl tam dlouho, ale brzy odplul do Francie, aby tu hájil své državy. Této činnosti se věnoval s pro něho příznačnou dovedností a odvahou až do března 1199, kdy byl v menší potyčce se vzbouřeným vazalem zraněn šípem. Rána se zanítila, Richard dostal sněh a 11. dubna zemřel. Saladin zemřel krátce po odchodu Richarda ze Svaté země v Damašku 3. března 1193 ve stáří padesáti pěti let. Jeho odchodem ztratil islám svého nej-většího bojovníka a křesťanství svého nejušlechtilejšího protivníka.

169

17

Tak krásné místo

Kdo nikdy dřív neviděl Konstantinopol, dychtivě na město zíral, protože si ne-dovedl představit, že by mohlo být na světě tak krásné místo. Villehardouin, *La conquête de Constantinople*

Čtvrtá křížová výprava byla duchovním dítětem papeže Inocence III., který dosedl na papežský stolec roku 1198. Bylo mu tehdy třicet sedm let. Byl synem jistého Trasimonda de Conti, hraběte ze Segni a jeho matka pocházela ze staré římské rodiny Scotti. Do papežského úřadu si tedy přinesl výhodu vznešeného původu. To ale nebylo všechno, protože měl vynikající mozek, nadání pro politickou činnost a přehnanou představu o moci svého úřadu. Jeho největší ctižádostí bylo přimět celý svět, aby uznal svrchovanost Svaté stolice, a to nejen v náboženských, ale i světských záležitostech.

Zdůvodňoval to, jak napsal konstantinopolskému patriarchovi, tím, že „Pán předal Petrovi vládu nejen nad církví, ale nad celým širým světem“. Aby králové nepochybovali o jeho nadřazenosti, napsal anglickému králi Janovi, že „Bůh postavil jednoho nade všechny a toho ustanovil svým náměstkem na zemi“, tedy jeho, a francouzskému králi Filipu Augustovi připomenul, že „princům je dána moc na zemi, ale kněžím i na nebi“. On sám byl „náměstkem Toho, kdo je zdrojem a náplní toho všeho, celým širým světem a vším, co v něm přebývá“. Byl to nevelký, útlý a pohledný muž, i když měl oči trochu příliš blízko u sebe a poněkud ostré rysy. Jeho pohyby byly rychlé a budil dojem, že neustále spěchá. Jako řečník byl výmluvný a přesvědčivý. Vzděláním byl filozof a právník.

Papežem byl sotva týden či dva, když začal hovořit o nutnosti nové křížové výpravy. Zčásti to bylo motivováno touhou pomoci křesťanům na Východě, zčásti byl jeho záměr méně altruistický, protože chtěl obnovit latinské království a církev v Jeruzalémě, aby se tu znovu prosadila autorita Říma.

Navíc nepochyboval o tom, že nová křížová výprava musí být výlučně pod jeho velením. Podle jeho názoru do toho ne-
170

měli evropští králové co mluvit. Jediná skutečně úspěšná křížová výprava byla První a na té se nepodílel ani jeden král. Králové vedli neúspěšnou Druhou a Třetí křížovou výpravu. Docela nedávným příkladem neúčinnosti křížových výprav vedených králi bylo po odchodu Richarda ze Zámorí tažení, které zorganizoval německý Jindřich VI. Do Svaté země dorazil na začátku léta 1197 a výprava se zhroutila po jeho náhlém skonu v září. Němci ovšem dobyli, než se po zprávě o Jindřichově smrti jejich armáda rozpadla, Tyros a Sidon. Na nevalném mínění nového papeže o křížových výpravách sponzorovaných králi to však nic nezměnilo.

Skutečnost, že se evropské korunované hlavy zase svářily, se Inocencovi velmi hodila, protože panovníci byli příliš zaneprázdněni, než aby se zvláště zajímali o jeho volání po nové křížové výpravě. Anglický král Jan, který nastoupil na trůn po svém bratru Richardovi, zdědil jeho spory s francouzským králem Filipem Augustem. V Německu vedl Filip Švábský proti brunšvickému vévodovi Ottovi z rodu Welfů válku o korunu. Papež měl tak volnou cestu k náboru takových lidí pro tažení na Východ, jaké si sám vybral. Vyslal do Francie a Německa kazatele, aby přesvědčili barony k účasti. Byli sice úspěšní, ale dlouho trvalo, než získali dostatečný počet mužů, a i po vytvoření armády bylo nutno vyřešit určité problémy. Při neúčasti králů bylo málo peněz a peníze byly nezbytné k zaplacení lodí pro dopravu do Zámorí. Po úpadku moci Byzance nebylo už možno použít starou cestu přes Anatolii. Protože ani největší šlechtici, kteří se k výpravě přidali, neměli loďstvo, museli se křížáci obrátit na Benátky. Benátčané byli sice ochotni poskytnout potřebný počet lodí, ale chtěli za to hodně peněz. Nikdo nevěděl, kde je vzít, ale protože nebylo jiné řešení, byla s nimi uzavřena dohoda a během léta 1202, devět let po Saladinově smrti, se začala nová křížácká armáda shromažďovat na ostrově San Niccolo v laguně mezi Muranem a Lidem.

O cíli křížové výpravy se mnoho diskutovalo, někteří chtěli posílit Franky v Akkonu, jiní chtěli vtrhnout do Egypta. Po Saladinově smrti se začalo jeho sedmnáct synů svářit o dědictví a sultánova říše se brzy rozpadla. Jednota islámu ho nepřežila. Egypt byl považován za nejslabší bod nepřátelské obrany a nakonec se křížáci shodli, že se pokusí zemi na Nilu zdolat. Benátčané však neměli nejmenší chuť napadnout Egypt, kde se jejich vyslanci snažili sjednat se sultánem obchodní smlouvu. Dóže Enrico Dandolo se s křížáky dohadoval o ceně. Přirozeně zatajil, že má v Káhiře své emisary. Byl to protřelý stařík,
171

a když mu křížáci sdělili, že bohužel nemohou sehnat celou částku, kterou mu slíbili, chopil se příležitosti. Předstíral krajní znechucení, prohlásil, že nedá k dispozici jedinou loď, dokud mu všechno nezaplatí a vyhrožoval přerušením dodávek armádě v San Niccolu. Křížáci byli bezmocní a dóže si mohl diktovat podmínky. Poskytne lodi, jak slíbil, za podmínky, že před odplutím do Egypta mu armáda pomůže dobýt přístav Zadar v Jaderském moři. Benátčané byli několik let ve válečném stavu s maďarským králem, na jehož území se tehdy Zadar nacházel, a chtěli město, které nedávno ztratili, získat zpět. Maďarsko byla ale katolická země, a když se Inocenc o tomto plánu doslechl, zakázal jej. Pro křížáky to byla velmi nepříjemná situace, spor s dóžetem si však nemohli dovolit, a tak, nedbajíce papežova zákazu, váhavě souhlasili. Loďstvo vyplulo 8. listopadu 1202 a o dva dny později byl podniknut útok na Zadar. Město po čtyřech dnech úporných bojů padlo a bylo vítěznými křížáky vyplněno. Když drancování skončilo, bylo již příliš pozdě vydat se na dlouhou cestu po moři a armáda se na zimu usadila v dobytém městě. Když se Inocenc dozvěděl, co se stalo, byl otevřenou neposlušností svých vlastních vojáků otřesen a okamžitě je všechny exkomunikoval. O něco později, když zjistil, že křížáci prakticky neměli jinou volbu, jim odpustil a jeho ortel se potom vztahoval jen na Benátčany.

V zimě dorazili k dóžeti delegáti Filipa Švábského. V roce 1197 se Filip oženil s dcerou byzantského císaře Izáka Angela, princeznou Irenou, která měla bratra jménem Alexius. Císař Izák Angelos prokázal, že je beznadějně neschopný. Deset let ho Byzantinci strpěli, ale ni-jak je nezarmoutilo, když ho jeho bratr, rovněž Alexius, sesadil z trůnu. Izák Angelos byl uvězněn a jeho syn uprchl z Konstantinopole a našel útočiště u sestry Ireny. Filip Švábský se dóžete tázal, zda by byl ochoten zastavit se před cestou do Egypta s křížáckou armádou v Konstantinopoli a dosadit zde na trůn místo uzurpátora jeho švagra, byzantského prince Alexia. Kdyby to Enrico Dandolo pro něho udělal, projevil by mu Alexius svou vděčnost. Jakmile by se stal císařem, zaplatil by Benátčanům za křížáky, poskytl by jim všechno, co by potřebovali pro tažení proti Egyptu, a dal by jim k dispozici pro velké tažení proti muslimům silný kontingent byzantských oddílů. Ujistil dóžete, že současný císař je mezi obyvateli Konstantinopole tak neoblíbený, že - jakmile se doslechnou o příchodu právoplatného dědice trůnu Alexia, syna Izáka Angela - povstanou proti němu jako jeden muž. Dandolo, který

pad líbil. Některé křižáky však pomyšlení, že by měli vojensky zasáhnout do záležitostí jiného křesťanského národa, v nejmenším nepotěšilo. Odmítli jít dál s hlavním vojem a vydali se na Východ vlastní cestou. Převážnou většinu se však podařilo přesvědčit, že jsou Byzantinci proradná stvoření, jimž nelze věřit, že se v minulosti stavěli křižákům do cesty a že jsou pochybnými křesťany, protože odmítají uznávat pa-peže jako nejvyšší autoritu. Od časů První křížové výpravy na Západě nechut' vůči Byzantincům stále rostla. Živila ji závist vyvolaná jejich bohatstvím, zášť pro způsob, jakým dávali najevo, že považují všechny západní křesťany za barbary i posměch, s jakým se drsní nevzdělanci dívali na pyšné a zženštilé měšťáky. Nechuť přerostla v nenávist. Z násobilo ji nepochopení a vzájemná nedůvěra. Ostatně myšlenka útoku na Konstantinopol nebyla nová. Fridrich Barbarossa uvažoval o přepadení města a v nedávné době plánoval útok na ně i německý Jindřich VI., ale papež ho od toho odradil. V této atmosféře netrvalo dříve, než velitelům křižáků, kteří byli nakloněni návrhu Filipa Švábského, nijak dlouho přimět většinu k souhlasu.

Přesvědčit Inocence bylo obtížnější, ale řekli mu jen tolik, že křižáci chtějí pouze dosadit Alexia jako plnoprávného dědice v Konstantinopoli na trůn a že mladý muž přislíbil ukončit schizma mezi ortodoxní a římskokatolickou církví. Proti takovému programu se papež sotva mohl stavět. Měl však o výpravě do Konstantinopole své pochybnosti. Dal totiž najevo, že by neschválil žádný útok na křesťany. Nyní byl křižácký plán hotov, a když se k nim koncem dubna 1203 přidal v Zadaru Alexius, byl vydán povel k nalodění na benátskou flotilu a velká armáda se vydala na cestu. Pluli trasou kolem Korfu, mysu Malea, jižního cípu Řecka a dále Egejským mořem, kde přistáli na ostrově Andros, který vyplnili. Pokračovali na sever na Dardanely, kde přistáli na asijském břehu v Abydu. Pobýli tu týden, zčásti aby počkali na opozdilce, zčásti aby nakradli již zralou úrodu a doplnili zásoby potravin pro příští týden. Velký kronikář Čtvrté křížové výpravy, Geoffroi de Villehardouin, popisuje vyplutí loďstva koncem týdne takto:

„Úžina sv. Jiří, směrem na východ plná válečných lodí, galér a nákladních lodí, vypadala jako jeden květ. Ten kouzelný pohled byl skutečně úžasným zážitkem. Lodi propouly úžinou, až v předvečer svátku sv. Jana Křtitele dopluly těsně k opatství sv. Štěpána, vzdálenému od Konstantinopole čtyři nebo pět mil, odkud všichni na palubě spatřili celé město. Loďstvo vjelo do přístavu a vyhodilo kotvy. Ujišťuji vás, že
173

kdo nikdy dříve neviděl Konstantinopol, dychtivě na město zíral, protože si nedovedl představit, že by mohlo být na světě tak krásné místo. Hleděli na obklopující je vysoké hradby a hrdé věže, bohaté paláce a tyčící se chrámy, kterých bylo tolik, že by byl nikdo, kdo je nespatřil na vlastní oči, neuvěřil, že to může být pravda, a viděli, jak se město, které kraluje všem ostatním, rozkládá do délky i šířky. Nenašel se muž tak odvážný a troufalý, který by se při tom pohledu nezachvěl. Není se čemu divit, protože od stvoření světa nikdo nevytvořil tak úžasné dílo.”

Loďstvo zakotvilo v Chalkedonu 24. června. Četní rytíři zde vystoupili na břeh a obsadili jeden z císařských paláců, jiní postavili stany a o něco později další přistáli v Chrysopoli. Nezdálo se však, že by obyvatelé Konstantinopole projevovali nějakou všeobecnou snahu přijít uvítat Alexia jako právoplatného vladaře nebo se obrátit proti jeho strýci, uzurpátoru, jak Alexius tvrdil. Naopak, na evropském břehu zřejmě probíhaly vojenské přípravy a vyhlídka na pokojný vstup do města slábla. Po několika dnech vyčkávání a příprav křižáci napadli 17. července Galatu a bez větších obtíží ji obsadili. Vytáhli uzávery chránící vstup do Zlatého rohu a přistáli u hradeb Konstantinopole. Uzurpátor se rozhodl, že mu klidný život vyhovuje lépe než hrdinný odpor a ve vši tichosti zmizel se svou nejoblíbenější dcerou a tak velkým pokladem, jaký dokázal pobrat. Politický azyl našel na dvoře seldžuckého sultána v Rumu. Palácovní úředníci vytáhli slepého a věčného císaře Izáka Angela z vězení a posadili ho zase na trůn. Jakmile byl znovu pevně dosazen, vyslali k jeho synovi Alexiovi poselství, že ne třeba dál bojovat. Překvapený Alexius nevěděl, co počít. Křižáci však věděli. Odpověděli, že ustanou v boji, jakmile se Alexius stane spolu-vladařem svého otce, nikoliv však dříve. Byzantinci, kteří nebyli v situaci, kdy by mohli odporovat, souhlasili. 1. srpna byl mladý muž korunován v chrámě Boží moudrosti za účasti předních křižáků jako Alexius IV. Angelus.

Křižáci měli nyní odplout. Byly tu však Alexiovy sliby. Nutno přiznat, že se snažil splnit své závazky, ale brzy přišel na to, že se sliby mnohem snáze dávají než plní. Duchovním nařídil uznat papeže jako nejvyšší autoritu, ale odmítli a nebylo prostředku, jak je přimět k poslušnosti. Snažil se sehnat peníze, které slíbil Benátčanům, ale v císařské pokladnici nebylo dost prostředků. Byl tedy nucen požádat dříve od odklad a vyhlásit mimořádné daně. Pokud jde o byzantské vojáky, které slíbil pro invazi do Egypta, i kdyby byl dokázal sehnat dostatek vycvičených mužů, byla jejich loajalita tak nejistá, že by křižáci museli

být blázní, kdyby je vzali s sebou. Skutečnost, že Alexius nedokázal dodržet své sliby, mu přirozeně nezískala u křižáků, které popouzel stále víc, sympatie. Tato nechuť nebyla však ničím ve srovnání s nenávisť, kterou vzněcoval v obyvatelstvu Konstantinopole. Jeho stranění papeži, jeho jednoznačně prozápadní politika a břemeno nových da-ní, které na ně uvalil, z něj učinily nenáviděného člověka. Odpor k novému císaři stupňovala averze vůči křižákům tábořícím hned za městem. Skupiny nadutých Benátčanů a opilých Francouzů znemožňovaly konstantinopolským ženám vycházet z domů a neexistoval obchod nebo tržiště, které by byly před jejich zlodějskými prsty jisté. Několik křižáků vypálilo v záchvatu náboženské xenofobie město, která byla postavena pro muslimské návštěvníky. a když se plameny vymkly kontrole, zničily celou jednu městskou čtvrť. Napětí ve městě nabylo hrozivých rozměrů a v únoru došlo ke vzpouře. Zubožený Alexius byl sesazen a zardoušen a na trůn dosedl jeden z předních konstantinopolských šlechticů jménem Murtzuflos, o němž se vědělo, že není prozápadní. Starý císař Izák Angelos uspořil rebelům námahu s jeho zavražděním a tiše zemřel ve vězení, do kterého ho znovu uvrhli.

Všem bylo jasné, že vzpoura nebyla zaměřena jen proti Alexiovi, ale i proti křižákům, kteří ho přivedli do města a násilím dosadili na trůn. Byla to protizápadní a protipapežská vzpoura a křižáci nehodlali str-pět, aby zvítězila. Nějaký čas se hovořilo o tom, že by bylo žádoucí do-sadit někoho z jejich řad na císařský trůn a rozdělit si Byzantské císař-ství. Po sesazení a zavraždění Alexia to nebylo již jen žádoucí, ale ne-zbytné. Nepřišli sem jen proto, aby přihlíželi, jak jejich plány boří palá-cová revoluce podporovaná městskou chátrou a rozhodli se vzít město útokem. Geoffroy de Villehardouin jej popisuje takto: „ Ve čtvrtek po střední postní neděli (5. dubna 1204) se všechno vojsko nalodilo na vá-lečné lodi... Mohu vás ujistit, že to byl nádherný pohled na loďstvo seřa-zené do bojového útvaru v linii značně delší než polovina francouzské league (5,56 km). V pátek ráno se válečné lodi, galéry a jiné veslice při-blížily v pevném šiku k městu a zahájily prudký a rozhodný úder. Na mnoha místech křižáci přistáli přímo u hradb a postupovali proti nim. Na mnoha jiných se obléhací žebříky na lodích dostaly do takové blíz-kosti cimbuří, že ti, kdo byli na hradbách a věžích, přímo křižili kopí s útočníky. Rychlý a prudký útok pokračoval na víc než stech místech a skončil kolem třetí odpolední hodiny. Pohříchu byly však naše oddíly v tomto útoku zahnány na ústup a ti, kdo se vylodili z galér a náklad-

175

ních lodí, byli násilím zahnáni zpět na palubu. Musím přiznat, že tohoto dne měla naše armáda větší ztráty než Řekové, kteří se z toho velmi radovali."

Byl to závažný zvrat, ale ztráty křižáků nebyly tak velké, aby zne-možnily další útok. Po šesti dnech byl obnoven. Cílem byl průlom od moře v místech, kde v horní části Zlatého roku v blízkosti čtvrti Blachernae sahaly hradby k vodní hladině. Byzantinci brzy zjistili, oč jde. „Občané Konstantinopole", píše Villehardouin, „měli nyní z na-ších oddílů mnohem menší strach než při našem prvním útoku. Byli tak sebejistí, že na všech hradbách a věžích nebylo vidět nic jiného než davy lidí. Potom vyrazily všechny lodi v mohutném útoku přímo vpřed. Hluk boje byl tak ohlušující, že se zdálo, že se celá země rozpa-dá na kusy."

Křižáci to neměli tak jednoduché, jak si představovali. Byzantinci spustili na vodu své galéry a snažili se znemožnit přístup k hradbám. Osud a vítr však nebyly na straně obránců. Villehardouin pokračuje: „ Útok již trval dost dlouho, když náš Pán zvedl severák zvaný Boreas, který hnal lodi stále dál ke břehu. Dvě spolu svázané lodi, jedna nazva-ná Pilgrim a druhá Paradise, se přiblížily k jedné věži, jak je vedl Bůh a vítr vpřed, z obou stran tak blízko, že na ni žebřík Pilgrimu narazil. Jeden Benátčan spolu s francouzským rytířem jménem André Durboise vnikli dovnitř. Ostatní je začali následovat a obránci byli nakonec pora-žení a vytlačeni. Jakmile to rytíři na palubě dopravních lodí spatřili, vy-lodili se, opřeli žebříky o hradby, vyšplhali po nich nahoru a zmocnili se dalších čtyř věží. Zbytek vojska začal co nejrychleji hlava nehlava vyskakovat z válečných lodí, galér a dopravních lodí. Vyrazili asi tři brány a vnikli do města."

Vojsko proudilo dovnitř, a i když se ještě v ulicích a na náměstích bojovalo, byl odpor Byzantinců zlomen. Večer byla Konstantinopol v rukou křižáků. Murtzuflos a ostatní řečtí vůdci uprchli, Francouzi a Benátčané slavili vítězství.

Příštího dne začal nepopsatelný masakr. Plné tři dny rabovalo dva-cet tisíc ozbrojenců v tlupách město. Často opilí se vymykali jakékoliv kontrole, loupili, vraždili, plenili a kořistili všude, kam přišli. Zkáza byla nezměrná. Po staletí byla v Konstantinopoli shromažďována umě-lecká díla z celého světa a návštěvníci žasli nad nádherou tohoto místa. Během plenění uloupili Benátčané mnoho z těchto skvostů a ještě víc jich zničili Francouzi v záchvatu násilí a ničení. Kněží vykrádali kostely.

Cisterciácký opat jménem Martin z Pairis v Alsasku vyhrožo-

176

val řeckému knězi tak dlouho zabitím, až mu ukázal, kde jsou v kostele ukryty svaté ostatky. Když ho k nim dovedl, opásal kněz svá bedra a do sutany nacípal kousek Svatého kříže, stopu Kristovy krve, kus paže sv. Jana, celou paži sv. Jakuba, nohu sv. Kosmy, zub sv. Vavřince a kousičky dvaceti osmi světců a osmi světic a s nadšeným chechtotem všechno odnesl. Ve velkém chrámu Boží moudrosti strhli vojáci hedvábné závěsy, odlámali stříbro z ikonostasů, zpíjeli se lihovinami z posvátných oltářních nádob a na patriarchův trůn posadili nevěstku, která tam zpívala oplzlé francouzské písně, zatímco jiní do chrámu přiváděli koně a muly, aby tu výkaly znečistili celou podlahu. V ulicích neušetřili nikoho. Svlékali a znásilňovali jeptišky, ženy a dívky byly vystaveny nepředstavitelným odpornostem, dětem rozbíjeli hlavičky o zeď. Požáry založené v různých částech města se nekontrolovatelně šířily a po nich zůstávala jen spáleniště, dým a trosky. Byzantský kronikář Niketas, jemuž zachránil život benátský přítel, složil žalozpěv nad zkázou města, v němž si trpce stěžuje, že i muslimové by byli milosrdnější než tito muži ze Západu, kteří si říkali křesťané. Villehardouin však končí své líčení dobytí a plnění města tím, že upřímně popisuje, jak se všichni radovali z vítězství a bohatství, které nabyli. „Všichni se radovali a děkovali našemu Pánu za čest a vítězství, jimiž je obdařil“, píše, „takže ti, kdo byli chudí, nyní žili v blahobytu a přepychu. Květnou neděli a následující Hod boží velikonoční slavili se srdcem naplněným radostí za dobrodiní, jež jim náš Pán a Spasitel prokázal“. Zbývalo shrábnout to, co zbylo z byzantské říše a rozdělit to mezi vítěze. Benátčané, kteří byli bystřejší a prohnánější než Francouzi, získali pro sebe lví podíl, ale Francouz Balduin, hrabě flanderský, byl zvolen císařem. Byl korunován v chrámu Boží moudrosti podle latinského ceremoniálu 16. května 1204, koruna ho však obdařila jen stínem moci, kterou měli jeho byzantští předchůdci. Většina řeckých a jiných evropských zemí, které dříve patřily Byzanci, připadla benátským nebo francouzským šlechticům, kteří v nich vládli zcela nezávisle na novém císaři, i když si směl ponechat vládu nad Trákií, zatímco převážná část Anatolie byla v rukou Seldžuků. Byzantinci sice ztratili Konstantinopol, proti křižákům však drželi dvě centra odporu na Východě. Alexius Komnenos a jeho bratr, vnuci milovaného a nešťastného císaře Andronika, se usídlili na jižním břehu Černého moře, v Trebizondě, kde založili dynastii, která vydržela třikrát déle než vrátka říše založená křižáky v hlavním městě. Dcera uzurpátora Alexia III. vybudovala se svým manželem v Nikáji dvůr, na němž se shromažďo-

177

vali všichni přední Byzantinci, kteří jej považovali za centrum říše do té doby, než bude osvobozena Konstantinopol.

Když se zpráva o vítězství křižáků dostala na Západ, všichni šleli nadšením. Dokonce i Inocenc, který exkomunikoval Benátčany za jejich útok na Zadar, vyslechl zprávu o pádu hlavního města byzantského světa s uspokojením, protože znamenala rozšíření jeho božské autority jako nástupce sv. Petra na celou odštěpenou východní církev. Napsal novému císaři Balduinovi nadšený blahopřejný dopis, v němž bezvýhradně souhlasí se vším, co se udalo. Když Byzantinci uslyšeli o papežově souhlasu, neznalo jejich roztrpčení mezí. Ale abychom byli k Inocencovi spravedliví. Když se později dozvěděl podrobnosti o drancování města a o surovosti křižáků, byl zděšen. Tehdy byla ovšem již škoda napáchaná a o tomto stanovisku papeže se dozvědělo jen málo Byzantinců, pokud vůbec nějak. Byzantinci nikdy neměli Franky v lásce a pohrdali jimi jako barbary schopnými každé surovosti nebo nečestnosti. Velmi rozšířená byla domněnka, že „křtí své děti slinami, jedí vlčí maso, pijí vlastní moč a své špinavé kalhoty perou v hrncích na vaření“. Když uvěřili, že papež dal své požehnání k vydrancování jejich města a masakrování jeho obyvatel, nabyla nenávist k Západu nové dimenze, jejíž následky přetrvaly staletí.

178

18

Dítka Páně

Neved'te život hříšníků, nemluvte jazykem zlostníků, jak dítka má vás Pán rád, Kristova láska je váš rád. C.F. Alexander

Dalo by se očekávat, že cynická perverze Čtvrté křížové výpravy znevažuje celé hnutí nebo je dokonce zabije, ale nestalo se tak. Na začátku třináctého století byly podnikány křížové výpravy nebo ozbrojené výpravy, rovněž zvané křížové, proti španělským Maurům a proti albigenským heretikům v Languedocu ve Francii. A i když se tažení proti albigenským zvrhlo v převážně politický spor, bylo hlášáno s takovým náboženským fanatismem, že ideál křesťanství začal v té době inspirovat víc lidí než kdykoliv dříve. Bylo to období, kdy všude převládlo obrovské náboženské nadšení, avšak charakter tohoto entuziasmu se poněkud lišil od toho, který se zmocňoval lidí na začátku křížových výprav. První křižáci snili o tom, že se stanou vojáky Kristovými a věřili, že je Bůh povolal, aby silou zbraní osvobodili svatá místa od tyranské vlády nevěřících. Táhl na Východ v důvěře, že moc Boha zástupců jim dá v boji vyniknout. Když Inocenc III. záměrně vyloučil korunované hlavy západního křesťanství

z řad svých křížáků, zdůrazňuje skutečnost, že jediným jejich vůdcem může být on sám, učinil tak, protože věřil, že bude duchovní autorita jeho úřadu mocnější zbraní proti muslimům než světská moc evropských králů. Jiní dovedli Inocencovu myšlenku ještě dál kázající moc chudých, chudých duchem, milosrdných a ti-chých. Což neřekl Kristus, že tiší dědičně obdrží zemi? A neřekl veliký následovník Kristův, sv. Pavel, že moc Boží byla dovršena v největší slabosti? Bylo by tedy možné, že dřívější křížáci selhali, protože spolé-hali na silné muže tohoto světa místo na slabé a chudé, kteří jediní byli naplněni pravou mocí Boží? Podobné úvahy fascinovaly mnoho lidí a vytvořily atmosféru, v níž mohla zcela neobvyklá idea dětské křížové výpravy nejen vzkličít, ale být brána vážně.

179

Když shořela v noci 10. června 1194 katedrála v Chartres, zmocnila se francouzského lidu nečekaná vlna náboženského entuziasmu. Všichni byli rozhodnutí vybudovat pro proslulou Pannu ze Chartres ještě nádhernější příbytek a mezi davы hrnoucím se do města, aby po-mohly co nejrychleji splnit tento obrovský úkol, byly skupiny dětí ve-dených chlapci, kteří prohlašovali, že je Bůh zvlášť obdařil. Děti se po-dílely i na většině kajčnických hnutí a bylo mezi nimi mnoho jinochů, kteří věřili, že dokáží dělat zázraky. Když na jaře 1212 asi dvanáctiletý pasáček ovcí Štěpán, pocházející z městečka Cloyes, vzdáleného zhruba třicet mil od Chartres, přišel s velkým houfem dětí do opatství Saint-Denis, kde dlel král Filip August se svým dvorem, s tvrzením, že dostal od Krista list nařizující mu vyhlásit novou křížovou výpravu, ni-koho to zvlášť neudivilo. Na nikoho to také zvlášť nezapůsobilo a Filip August jim řekl, aby byli hodní a vrátili se domů. Štěpán se však nene-chal odvrátit od Bohem mu svěřeného úkolu a začal za branami opat-ství kázat zdejší dětem.

Ze Saint-Denis putoval Štěpán po Francii, všude kázal a sliboval, že povede dítka Kristova do Svaté země. Moře před nimi vyschnou stej-ně, jako když Mojžíš vyváděl děti Izrale z Egypta. Bůh předá Jeruzalém do jejich rukou, neboť nepravil Kristus, že dokud se lidé ne-stanou malými dětmi, nemohou vstoupit do království nebeského? Jedině dětem se proto otevřou brány nebeského města. Necht' všichni věří v Boha a následují ho a on je mocí Ducha svatého dovede k vítěz-ství. Musel být mimořádně působivým řečníkem, protože ho francouz-ské děti houfně následovaly, a hluboce zapůsobil i na mnohé dospělé, třebaže postoj církve byl skeptický. Inspiroval také další děti k vyhlá-šení křížové výpravy a zařídil, aby se všichni setkali koncem června ve Vendôme. Když se tak stalo, hovořili lidé v úžasu o třiceti tisících dětí shromažďujících se ve městě. Pravděpodobně jich nebyla ani polovina, ale i kdyby jich nebylo víc než deset tisíc, bylo to hodně.

Z Vendôme vedl Štěpán své mladičké křížáky do Marseilles. Většině dětí nebylo ani dvanáct let, cesta byla dlouhá a bylo horko. O jídlo musely prosit a některé cestou zemřely. Jiné obtíže cesty odradily tak, že se rozhodly pro návrat domů. Ne všem se podařilo cestu domů na-jít. Když Štěpán s ostatními dorazil do Marseilles, byli k nim obyvatelé města laskaví, a tak jejich odvaha opět ožila. Nakonec všechno dobře dopadne. Příštího rána spěchaly děti s nesmírným vzrušením do přístavu a očekávaly, že se moře před nimi ihned rozestoupí. Když se tak ne-stalo, byly nesmírně zklamané. Některé vinily Štěpána, že je zradil,

180

většina se ale rozhodla vyčkat, až Bůh změní svůj názor. Bylo nemysli-telné, že by tak neučinil. Zázrak, na který čekaly, nepřicházel, a když se dva místní obchodníci nabídli, že poskytnou sedm lodí, které děti za-darmo dopraví do Svaté země, děti vděčně jejich nabídku přijaly a dě-kovaly Bohu za tento sice méně efektivní, ale v tvrdě komerčním světě neméně překvapivý zázrak. Podle vyprávění se tyto obchodníci jmeno-vali Hugo Železo a Vilém Prase. Děti se hned nalodily, lodi vypluly a osmnáct let o nich nikdo neslyšel.

Štěpánovo nadšení bylo nakažlivé. Krátce potom, když vyplul z Marseilles, následoval jeho příkladu německý chlapec z Porýní, který vyhlásil křížovou výpravu mezi německými dětmi. Jmenoval se Mikuláš a podobně jako Štěpán dokázal překvapivě úspěšně přesvěd-čit stejně staré děti, aby ho následovaly. A stejně jako Štěpán jim slíbil, že moře před nimi vyschne a že je Bůh dovede v triumfu do Svaté ze-mě, ne proto, aby dobyly nad muslimy zázračná vojenská vítězství, ale aby je obrátily na křesťanskou víru. Některé děti jeho řečnické umění tak nadchlo, že se vydaly kázat do jiných končin země a za několik málo týdnů se v Kolíně shromáždilo mnoho mladých. Kronikáři opět hovoří o třiceti nebo ještě více tisících a opět se nedá říci, kolik jich opravdu bylo. Jisté je, že mnoho. Rozdělili se do dvou skupin a vydali se různou cestou. Mikuláš vedl větší skupinu, která se tehdy odhado-vala na dvacet tisíc, Švýcarskem do severní Itálie průsmekem Mont Cenis. Byla to hrozná cesta a ze tří dětí vždy dvě zůstaly na cestě. Buď umřely nebo je stihl jiný neznámý osud. Ti, kdo se dostali do Janova, byli vlídně přijati, a když moře opět odmítlo se před nimi zázračně ro-zestoupit, přijali mnozí nabídku zdejších úřadů, že jim poskytnou ja-novské občanství. Mikuláš odmítl smířit se s porážkou, plahočil se se zbytkem svých stoupenců dál do Pisy, kde moře projevilo stejnou neo-chotu ke spolupráci a dál do Říma. Papež je vlídně přijal a řekl jim, že se mají vrátit domů. Snažili se ho poslechnout, ale jen hrstce

se to po-dařilo. Říká se, že jedním z těch, kdo cestu nepřežili, byl Mikuláš. Někteří rodiče dětí, které zahynuly, obvinili jeho otce, že podporoval svého syna v jeho šílenství a nese tak vinu na smrti jejich vlastních dětí. Byl zatčen a oběšen. Druhá skupina německých dětí strádala podobně. Přešly Alpy průsmykem sv. Gottharda a zamířily do Ancony, kde se opět tvrdohlavé moře nerozestoupilo. Zkrušené, ale nezlomené děti šly dál do Brindisi, ale ani tam se nedočkaly zázraku. To už bylo příliš. Několik sice nastoupilo na loď plující do Svaté země, ale většina se vydala na dlouhou zpáteční cestu. O osudu těch, které se plavily

181

do Zámorí, se nic neví a totéž platí pro převážnou většinu dětí, které se snažily dostat zpět do rodných vesnic. Domů se jich vrátilo jen zou-fale málo. Osud francouzských dětí byl ještě krutější než německých. Roku 1230 přišel do Francie jakýsi mnich s hroznou historkou. Fascinovaným a zděšeným Francouzům vyprávěl, že jako mladý kněz patřil ke skupince duchovních, kteří považovali za svou povinnost do-provázet děti při jejich plavbě z Marseilles. Nedostali se daleko, když se od sardinského pobřeží přihnala vichřice a dvě lodi se potopily. Všichni na palubě byli ztraceni. Ostatních pět dokázalo bouři čelit a plulo dál. O den či dva později byly však obklíčeny saracénskými vá-lečnými loď-mi z Afriky. Oba laskaví obchodníci, Hugo Železo a Vilém Prase, upozornili Saracény, aby je očekávali. Francouzské lodi byly do-praveny do alžírského přístavu, kde bylo mnoho dětí prodáno na trhu a strávilo zbytek života v otroctví. Jiné byly dopraveny do Egypta, kde se za ně platilo víc, a několik se jich dostalo dokonce do Bagdádu. Osmnáct jich odmítlo zřici se křesťanské víry a bylo umučeno. Muž, který tuto historku vyprávěl, unikl osudu dětí, protože měl jako kněz vzdělání. Muslimský guvernér Egypta ho vzal ještě s několika dalšími do svého domu jako překladatele a učitele. Dokonce si směli ponechat svou víru a tomuto muži bylo z nějakého důvodu dovoleno vrátit se do vlasti, aby tu vyprávěl příběh ztracených dětí. Není pravděpodobné, že byli Vilém Prase a Hugo Železný kdy nalezeni a postaveni před soud, i když je pozdější legenda ztotožňovala se dvěma muži, kteří byli po-věšeni za jiný zločin.

182

19

Do Egypta

Tak se stane všechněm těm mužům, kteříž uložili přece jíti do Egypta, aby tam byli pohostinu, že zhynou mečem, hladem a morem, a nezůstane z nich žádného...

Prorocství Jeremiáše proroka, kap. 42

Zatímco děti podnikaly svůj patetický pokus, papež Inocenc plánoval další velké ozbrojené tažení do Svaté země, ale realizace svých plánů se již nedočkal. Zemřel v Perugii 16. července 1216. Po něm dosedl na papežský stolec Honorius III., který byl myšlence nové křížové výpra-vy oddán stejně jako Inocenc a dělal všechno pro to, aby v západním křesťanstvu vzbudil nadšení pro další velký vojenský pokus na Východě. Brzy bylo zřejmé, že od Francie, kde tažení proti albigen-ským heretikům ještě stále zaměstnávalo většinu lidí, se nedá očeká-vat žádná velká pomoc. Vlažný zájem Francie naštěstí vyvážila reakce Maďarska a Rakouska. Maďarský král se chopil kříže a jeho příkladu následoval rakouský vévoda Leopold VI., který slíbil, že se připojí, až toho bude třeba, s velkou armádou. Jako obvykle se ukázalo, že se těž-ko najde dost lodí, které by dopravily nové expediční vojsko na místo určení. Benátky, Janov a Pisa si vzájemně tak nedůvěřovaly, že odmítly účast na jakémkoliv společném podniku ze strachu, že by přitom mohlo jedno město tajně získat nějakou výhodu na úkor ostatních. Nakonec si Leopold zajistil vlastní dopravu a dorazil do Zámorí v září 1217. Maďarský král Ondřej ho následoval s mnohem menším voj-skem na několika lodích ochotných dopravit ho do Akkonu, kam do-razil krátce po Leopoldovi. K oběma se připojil král Hugo z Kypru, devatenáctiletý mladík, syn Amalricha II. Jeruzalémského. Převzal trůn po Guyovi, který zemřel bezdětný. Tito muži s sebou přivedli jen malou armádu celkem jen asi pět tisíc mužů. U zamořských Franků to nevyvolalo žádný zvláštní dojem ani je to příliš nenadchlo. Od Saladinovy smrti byli muslimové příliš zaměstnáni buď vzájemnými ta-hanicemi o moc, nebo obchody se svými křesťanskými sousedy, než

183

aby vedli války. Obě strany tím jen získaly a nikdo neprahl po tom, měnit požehnání života v míru za pochybnou válečnou slávu. A zase jako obvykle byli noví příchozí přímo zděšeni myšlenkou, že by mohli žít s nevěrci v míru a prahli po tom, aby mohli vyrazit a co nejdřív ně-jaké pobít. Šokoval je i přepych a bohatství zamořských Franků, jejich orientální šat i způsoby. Nesnesitelné bylo i pomýšlení, že křesťané, kteří se chopili kříže a slíbili osvobodit svatá místa z rukou nevěřících, jsou tak zkažení, žijí v zahálce, hýří bok po boku se svými nepřáteli, proti kterým nehnou ani prstem.

Není nic nesnadnějšího, než pokus o objasnění složitých rodinných vztahů různých královských domů v Zámorí. Potomci těchto rodů do-stávali v na sebe navazujících generacích stejná jména, takže se zdá,

že v každém období křížáckých dějin si muži jménem Hugo, Bohemund, Konrád, Raimond nebo Balduin brali za ženy Marie, Isabely nebo Alice. V době Páté křížové výpravy byl králem Jeruzaléma starý muž jménem Jan z Brienne. Korunu získal před několika lety sňatkem se sedmnáctiletou Marií, která byla dědičným právem královnou. Byla dcerou královny Isabely Jeruzalémské z jejího druhého manželství s Konrádem z Montferratu a zemřela ve věku dvaadvaceti let krátce po svém sňatku s Janem, kterému tak připadla vláda. Když maďarský Ondřej, rakouský Leopold a kyperský Hugo přistáli v Akkonu, přivítal je král Jan. Hugo byl jeho nevlastní švagr, protože byl jeho otec Amalrich čtvrtým a posledním manželem Isabely. A protože ho Jan nedokázal ničím odradit od zavraždění alespoň několika Saracénů, na-vrhl společné tažení pod svým velením jako krále Jeruzaléma. Nových příchozích bylo méně v důsledku nedostatku lodí. Ale i tak byla armáda, která vytáhla do boje na podzim roku 1217 pod velením Jana z Brienne, mohutnější než všechno, co křesťané vyzbrojili od Třetí křížové výpravy, a al-Ádil, Saladinův bratr, před ní takticky ustoupil. Janova armáda, zbavená možnosti rozhodné bitvy, dosáhla jen velmi málo. Vytáhla do boje bez jasné představy, co dál. Byla neukázněná, jednotlivé složky se řídily příkazy vlastních velitelů a nedbaly na Jana. Když se zmocnila města Beisan, které vyplnila, vydala se na sever ko-lem Galilejského jezera a vrátila se do Akkonu. Jediným konkrétním výsledkem tohoto zbytečného tažení bylo kromě porušení příměří s al-Ádilem ukořistění velkého kameninového džbánu, o němž se říka-lo, že je jedním z těch, které byly použity při svatbě v Káni Galilejské. Král Ondřej, který tuto relikvii získal, byl tím tak nadšen, jako kdyby dobyl samotný Jeruzalém.

184

Během zimy podnikli křížáci další dvě zbytečná tažení na nepřátel-ské území a nedosáhli ničeho, co by stálo za řeč. Maďarský král, stále znechucenější životem v Akkonu, uvítal zprávu, že Bohemund IV. z Antiochie plánuje v Tripolisu svatbu s nevlastní sestrou Huga z Kypru a vydal se radostně na cestu, aby se zúčastnil svatební hostiny. Ale oslavy překazila hned po Novém roce náhlá a nečekaná Hugova smrt a to už bylo pro krále Ondřeje příliš. Vrátil se do Akkonu, shro-máždil své mužstvo, sjednal se seldžuckým sultánem Rumu bezpečný průchod a vrátil se přes Anatolii domů. Leopold se rozhodl zůstat, ale ani s jeho pomocí nebyli Frankové na další ofenzívu proti muslimům dost silní, a tak v zimních měsících vylepšovali opevnění Caesareje. Templáři postavili na pobřeží v Atlitu téměř nedobytný hrad, který střežil hlavní poutní cestu. Další vojenské tažení mohlo být plánováno teprve po příchodu velké skupiny křížáků v dubnu a květnu 1218. Skládala se většinou z Holanďanů a Němců, mezi nimiž bylo několik Skandinávců, a připlula na fríských lodích.

Příštím cílem byl Egypt. Byl nyní citadelou muslimské moci. Kdyby se podařilo jej dobýt, padla by do křesťanských rukou téměř bez boje celá jižní Palestina včetně Jeruzaléma a jejich nepřátelé by museli od-táhnout na sever, do Damašku a Aleppa. Plán byl následující: vzít útočnou loď a dobýt přístav Damiettu v Nílské deltě a počkat zde na posily z Evropy, kde se dle předpokladu sro-cuje velká francouzská armáda. S touto posilou by potom křížácká armáda podnikla invazi do celé delty Nilu a zmocnila se Káhiry, zatímco její loďstvo by kontrolovalo Nil. Rakouský vévoda Leopold, maďarští kapitáni, kteří se nevrátili domů s králem Ondřejem, a velmistři vojenských řádů se podřídili ve-lení Jana z Brienne nejen proto, že byl králem Jeruzaléma, ale i starým a zkušeným válečníkem. V den Nanebevstoupení Páně se armáda na-lodila na fríské lodi a vyplula z akkonského přístavu.

Loďstvo se během cesty rozptýlilo a několik lodí doplulo k ústí Nilu o dva dny dřív než ostatní. 29. května, pět dní po vyplutí z domovské-ho přístavu, bylo celé loďstvo u cíle. Zakotvilo a armáda se vylodila na západním břehu Nilu. Stejně jako v době útoku krále Amalricha před padesáti lety byl přes Nil natažen veliký řetěz přímo pod městem, kte-rý bránil lodím v přístupu k městským hradbám. Za ním byl pontono-vý most. Všechno strážila nevelká, ale silně opevněná věž na ostrůvku poblíž západního břehu. Po skončení příprav podnikli křížáci na tuto věž útok. Byly však opětovně odraženy až do chvíle, kdy spustili na vo-du plovoucí hrad, který vztyčili na dvou spojených galérách. Proti řec-

185

kým ohňům byl chráněn měděnými štíty a velkými kusy kůže a nahoře měl padací most, který se mohl spustit na předprsné nepřátelských hradeb, jakmile se galéry dostaly dostatečně blízko. Zařízení bylo vy-soce účinné. Navrhl je Němec jménem Oliver, který se stal později jed-ním z hlavních kronikářů křížové výpravy. Egypťané věž úporně hájili a jakmile se nepřítel přiblížil na dostřel, vítali ho přívalem plamenů, ale po zuřivém boji je dva vlámští vojáci odrazili svými dlouhými kopí-mi a po spuštění padacího mostu pronikli na věž. Byli jen dva proti mnoha, ale vrhli se na Egypťany a bušili do nepřátel svými okovanými cepy s takovou zuřivostí, že se jim nikdo neubráníl. Brzy jim přišel na pomoc další houf a nepřítel byl vytlačen z vrcholu věže. Egypťané se urputně bránili ve snaze zabránit křížákům v sestupu po schodech do pevnosti, ale měli těžké ztráty, a když zbyla naživu jen hrstka, vzdali se. Ihned po dobytí věže byl velký řetěz vytažen na pevninu a fríské lo-di měly volnou cestu přímo k hradbám Damietty. Zpráva o tomto ví-tězství křesťanů vyvolala v muslimském světě zděšení.

Saladinův bratr, sultán al-Ádil, muž blížící se pomalu osmdesátce, následkem šoku zemřel a celý islám očekával každou minutu pád Damietty. Zdálo se, že Alláh opustil své bojovníky. Frankové se však rozhodli, že nezaútočí na město hned, protože si byli vědomi toho, že posily jsou na cestě. Porážka v tak důležitém okamžiku by mohla nesmírně poškodit mo-rálku vojska a obezřetnost se jevila v tu chvíli jako to nejmoudřejší opatření. Lze téměř s určitostí říci, že to bylo špatné rozhodnutí. Kdyby se byli zmocnili města hned, mohli snadno dobýt celý Egypt, dokud byl nepřítel otráven. V té chvíli bylo město zranitelné. Promarnili svou příležitost a vhodný okamžik.

Když se místo obléhání utábořili, rozhodli se někteří, že již splnili svou povinnost. Pomalu z Egypta mizeli a vraceli se domů a těch, kteří zůstali, se zmocňovala nuda. Jak míjel jeden týden za druhým, vypukla v táboře úplavice a vybírala svou daň. S příchodem zimních dešťů byl život stále obtížnější a morálka mužstva upadala. Na čas ožila po příchodu nové papežské armády, která měla posílit křesťanské řady, ale jejím velitelem byl bohužel kardinál Pelagius, nesmířitelný fanatik, je-muž papež svěřil plnou moc. Zanedlouho se mu podařilo všechny ro-zeštvát. Dostal se do sporu s králem Janem, rozdělil armádu na dvě nepřátelené frakce a trval na tom, že převezme velení vojenských operací, ačkoliv nebyl kvalifikovaným vojákem. Přes naprostý nedostatek zkušeností a rostoucí neoblíbenost u ostatních velitelů měl štěstí. Když Saladinův synovec, sultán al-Kámil, podnikl útok na křižácké

186

ležení, byli muslimové především zásluhou pohotovosti Jana z Brienne s velikými ztrátami odrazeni. Po Vánocích Pelagius rozhodl, že se dá morálka mužstva obnovit jedině akcí, a v únoru nařídil útok na sultánovy oddíly, které měly za sebou téměř stejně špatnou zimu jako jejich protivník. Než mohlo dojít k akci, přišla zpráva, že se dal al-Kámil s celou svou armádou náhle na ústup. Jak se zdá, doslechl se o spiknutí některých předních emírů proti své osobě, propadl panice a odtáhl do bezpečí. Křižáci okamžitě obsadili jeho ležení, získali bohatou kořist a dokončili obklíčení Damietty, která byla nyní dokonale odříznuta od všech dodávek. Když se al-Kámil vypořádal se spiklenci a byl připra-ven obnovit ofenzivu proti křesťanům, drželi se tak pevně, že osud Damietty se zdál být zpečetěn. Z hlediska muslimů to vypadalo tak, že je třeba hledat smír. Jak boje pokračovaly a zima přešla do krátkého jara, chlad a vlhko brzy nahradily potíže a nemoci parného egyptského-ho léta. Tehdy přivítali křižáci ve svém táboře nečekaného hosta. František z Assisi byl prvním z četných františkánů, kteří se vydali na Východ, aby kázáním a příkladem vlastní chudoby získával lidské mysli pro představu o Bohu, jakou jen zřídka sdíleli křesťané s mečem v ruce. Vyžádal si svolení k návštěvě sultána a Pelagius po určitém vá-hání souhlasil. Pod praporem příměří byl liniemi vyslán do muslimské-ho ležení. Tam podle Stevena Runcimana „se na něho muslimské strá-že nejdříve dívaly s podezřením, ale potom rozhodly, že tak prostý, las-kavý a špinavý člověk musí být blázen a zacházely s ním s úctou při-slušící člověku, jehož Bůh poznamenal." Al-Kámil ho nejvýš zdvořile přijal, ale když ho světec vyzýval, aby přijal křesťanství, ani okamžik o tom neuvažoval. Zdvořile naslouchal slovům svého hosta, nabídl mu skvostné dary, a když je odmítl, nechal ho v doprovodu čestné stráže odejít zpět do tábora křesťanů.

Toho roku nedošlo k nilským záplavám a koncem léta hrozil Egyptu hlad, nepodaří-li se dovézt potraviny odjinud. Tato perspektiva donutila sultána k mírovým jednáním, která zahájil v září. Nabídl, že postoupí Jeruzalém, Palestinu a Galileu a vrátí Svatý kříž za podmínky, že křesťané vyklidí Egypt. Byla to skvělá nabídka a mnozí Frankové se přikláněli k názoru, že má být okamžitě akceptována. Ale Pelagius od-mítl. Zásadně nesouhlasil s dohodou s muslimy. Zdá se, že byl ovlivněn falešnými „proroctvími“, šířícími se od úst k ústům a předpovídajícími triumf křížové výpravy a zhroutil islámu. Podporovali ho členové vojenských řádů, kteří byli přesvědčeni, že nelze Palestinu ani Galileu úspěšně hájit, dokud nebudou předány i hrady východně od Jordánu,

187

což al-Kámil nehodlal učinit. Potřeboval mít otevřenou cestu mezi Egyptem a Sýrií a ta vedla přes Oultrejourdain. Jeho návrh byl odmít-nut a příležitost promarněna. Byli-li někteří křižáci trpce zklamáni, br-zy na to zapomněli, protože o dva nebo tři dny později, 5. listopadu 1219, Damietta konečně padla. Podlehla bez boje, protože její posádka byla tak vyčerpaná, že obhájci jednoduše přestali obsazovat hradby a Frankové vstoupili do města. Pro Egyptany to byla krutá rána a Pelagiovo sebevědomí tak stoupl, že byl stále více přesvědčen o tom, že dny islámu jsou sečteny a síly Antikrista se zhroutí.

Nic takového se však nestalo. Egyptané ustoupili po Nilu do al-Mansúry. Pelagius se svým mužstvem se usadil v Damiettě. A jako čas-to v minulosti, po vítězství došlo mezi křižáky k rozkolu a celý rok 1220 byl promarněn spory. Jan z Brienne se tvrdě střetl s Pelagiem ve sporu o budoucnost zabraného města a v hněvu odpůl zpátky do Akkonu. Žárlivost mezi příslušníky různých skupin dosáhla takového stupně, že se jen těžko dalo zabránit tomu, aby nebojovali mezi sebou místo s nepřitelem. Po osmnácti měsících, kdy morálka křižáků byla na nule, došlo k mírnému zlepšení po příchodu Němců

pod velením ba-vorského vévody Ludvíka. V červenci 1221 se konečně s Pelagiem roz-hodli zaútočit na nepřítel. Vyvedli vojsko z Damietty a plni důvěry postupovali proti Egyptanům. Nil byl ale v tu dobu rozvodněný a Pelagius lehkověrně zvolil takové postavení svého mužstva, že Egyptanům stačilo otevřít propustí, aby byl nepřítel zaplaven. Pelagius byl nucen volit mezi jednáním o mír nebo smrtí a podmínky diktoval sultán: za příslib osmiletého příměří museli Frankové vyklidit Damiettu. Pátá křížová výprava skončila potupným návratem křížáků do Akkonu, aniž čeho dosáhli.

Události však měly pokračování. Celé egyptské tažení se odbývalo bez jednoho velmi významného muže. Byl jím císař Fridrich II. z rodu Hohenstauffů. Jeho příchod byl očekáván, ale stále odkládán. Byl to pozoruhodný muž. Napůl Němec, napůl Norman, byl vychován v nor-manském království na Sicílii, co do kultury a ducha zpola řeckém a zpola arabském ostrově. V době porážky Páté křížové výpravy mu bylo třicet let. Byl střední postavy se sklonem k otylosti, rudovlasý se začínající pleší, měl smyslné rty a chladné, zelené oči. Kterýsi muslim suše konstatoval, že by byl na trhu otroků po čertech laciný. Nebudil-li po fyzické stránce žádný zvláštní dojem, vynikal brilantním intelektem. Mluvil plynule francouzsky, německy, italsky, latinsky, řecky a arabsky a měl dobré znalosti v řadě oborů od filozofie až po medicínu.

188

nu. Byl prostopášník, intrikán, autokrat, zrádný přítel, nebezpečný ne-přítel a i když nebyl ve víře agnostik, byl rozhodně skeptik, který šokoval své zbožné současníky nekonvenční lhotežností k náboženským společenským pravidlům a zřejmým nedostatkem slepé víry, kterou většina ztotožňovala se ctností. Jeho poručíkem byl papež Inocenc, jeho učitelem papež Honorius. Ale rozkmořil se nejdříve s jedním, po-tom s druhým, protože nedokázal zakrýt svůj nedostatek úcty k jejich duchovní autoritě.

Zámořští Frankové ho očekávali, protože věděli, že přijal kříž již v roce 1215, a nikdo nechápal, proč by se měl vymlouvat a nesplnit svůj slib. Tažení do Egypta skončilo a Fridrich stále ještě nevyplul na Východ. V roce 1225 však jejich naděje, že ho uvidí, výrazně stouply, když se oženil se čtrnáctiletou dcerou Jana z Brienne, jeruzalémskou královnou Jolantou. Jeho dřívější manželka, španělská princezna, zemřela před dvěma lety a toto nové manželství bylo po všech stránkách politicky výhodné. Jeruzalémské království se tím nesmírně posílilo a Fridrich přidal ke korunám, které již vlastnil, další. Skutečnost, že Jolantu naplňovala celá ta záležitost odporem, nikoho nezajímala. Když s pláčem vypravovala svému otci, že novomanžel svedl během líbánek jednu z jejích sestřenic, nemohl s tím ani on ani kdokoliv jiný nic dělat. Zbytek svého krátkého života strávil v Palermu, kam ji Fridrich poslal, jakmile otěhotněla, a kde zemřela několik dní po narození syna. Splnila svůj úkol a nezdá se, že by se byla její smrt Fridricha zvláště dotkla, až na to, že oslabila jeho nárok na Jeruzalém. Pokud žila, byla jeho práva týkající se království nesporná, po její smrti však mohl uplatňovat nárok jen jako regent v zastoupení nezletilého syna, který byl právoplatným dědicem trůnu.

Fridrich ukončil své, jak se zdálo, nekonečné váhání splnit svůj křižácký slib krátce po smrti Jolanty, když se v Brindisi nalodil s velkou armádou určenou pro Svatou zemi. Sotva však loďstvo opustilo přístav, vypukla na palubě horečka a jeden z velitelů, durynský lanckrabě, onemocněl a zemřel. Fridrich byl další, kdo onemocněl. Vydal rozkaz, aby loďstvo pokračovalo v cestě bez něho, vylodil se v Otrantu a ulehl. Jeho rozhodnutí bylo velmi moudré, když se však papež Řehoř IX. dozvěděl, že loďstvo plulo dál bez císaře, byl římský pontifex přesvědčen, že je celá záležitost jen dalším Fridrichovým trikem, jak se vyhnout splnění svého křižáckého slibu a exkomunikoval ho.

Císař se tak dostal do krajně nepřijemného postavení, jeho reakce ale odpovídala jeho formátu. Vydal prohlášení, v němž podal pravdivé

189

vyličení skutečností a všem bylo jasné, že papež všechno překroutil, aby našel záminku, proč ho pokořit. Jakmile se Fridrich zotavil, pokračoval v cestě do Svaté země, neohlížeje se na to, že ten, kdo byl exkomunikován, se nesmí legálně zúčastnit křížové výpravy. Ignoroval tak jak papežskou autoritu, tak vyhlášený rozsudek. Řehoř zuřil, ale ne-mohl již nic dělat. 7. září 1228 přistál Fridrich v Akkonu. Vysoká šlechta ho uvítala se smíšenými pocity. Někteří ho viděli rádi, protože s se-bou přivedl další vojenskou posilu, ale templáři, johanitě a duchovenstvo s ním hodlali mít co nejméně do činění, protože byl exkomunikován. Prostí lidé ho vše-le vítali a básník jménem Freidank šel dokonce tak daleko, že naznačil, že se papež dopustil jeho exkomunikací chyby. Popularita však nenahradí vycvičené vojenské oddíly. Bez templářů a johanitů se mohl císař spolehnout jen na jedenáct tisíc mužů, což bylo na ofenzivu proti muslimům málo. Měl-li něčeho dosáhnout, muselo se tak dít spíše diplomatickou než vojenskou cestou. Naštěstí propukly mezi muslimy, kteří se spojili, aby porazili Pátou křížovou výpravu, opět spory. Sultán měl však zájem jak na dohodě s Fridrichem, tak na tom, získat něco, čím by ohromil a rozružil papeže. Tato situace doka-zuje změnu, kterou prodělal křižácké hnutí od svých začátků. Představa exkomunikovaného císaře přátelsky vyjednávajícího s islámskými

vládci, zatímco papež se doma v Římě modlí za neúspěch je-ho úsilí, by bývala za časů Godefroie z Bouillonu stejně nemyslitelná jako představa ďábla dožadujícího se křtu. Fridrichovi však vyhovovala diplomacie lépe než válčení a i když byly obě strany při jednáních ve zhruba stejné pozici, jak mýjely měsíce, narůstaly v islámském světě spory, což znamenalo oslabení sultána a výhodu pro Fridricha. Výsledek byl ten, že v únoru 1229 nabídl al-Kámil mírové podmínky, které císař přijal. Jeruzalémské království mělo dostat jak město Jeruzalém, tak Betlém, Nazaret, značnou část Galileje a území kolem Sidonu, který zůstával nadále v rukou muslimů. Skalní dóm a mešita al-Aksá v Jeruzalémě se měly stát muslimskou enklávou v křesťan-ském království a muslimští poutníci sem měli mít volný přístup. Všichni váleční zajatci měli být posláni zpět do svých domovů a mír měl být stvrzen na deset let. Pro Fridricha to znamenalo triumf. Byl exkomunikován a papež se modlil za neúspěch jeho mise, on však uspěl a získal pro křesťanstvo zpět svatá místa. Tam, kde jiní selhali, to dokázal bez ztráty jediné kapky křesťanské či muslimské krve. Jak se však dalo čekat, zbožní věřící na obou stranách mu zdaleka nebyli vděční, se smlouvou nesouhlasili. Fanatičtí muslimové obvinili sultána

190

ze zrady islámu, zvláště horliví křesťané byli pohoršeni při zprávě, že mají být dva velké muslimské svatostánky v Jeruzalémě ponechány v rukou stoupenců antikrista. Opodstatněný byl ovšem nesouhlas vo-jenských míst, která poukazovala na to, že se hranice nově získaného území prakticky nedají udržet. A všeobecný nesouhlas vyvolalo Fridrichovo oznámení, že se hodlá odebrat do Jeruzaléma, aby zde byl korunován. Nebyl totiž králem, ale jen regentem a otcem právoplatné-ho krále a navíc byl mužem vyloučeným z církve. Jeruzalémský patri-archa hrozil městu interdikt, přijme-li toho nesnesitelného němec-kého rouhače a vyslal caesarejského arcibiskupa do Jeruzaléma, aby dohlédl na splnění příkazů. Když arcibiskup dorazil na místo, zjistil, že Fridrich je zde již dva dny a že se v nepřítomnosti duchovního, ochot-ného provést obřad, nechal korunovat na krále Jeruzaléma v chrámu Svatého hrobu tak, že si sám vložil korunu na hlavu.

Poté, když se sám korunoval, pohostil Fridrich členy svého doprovo-du na banketu, na který pozval i řadu čelných muslimů, kteří zůstali ve městě. Hovořil s nimi plynou arabštinou a zřejmě se skvěle bavil. Po hostině trval na tom, že navštíví muslimské svatyně a jeruzalémský ká-dí ho provázal po Via Dolorosa do staré chrámové čtvrti, kde Fridrich obdivoval jak Skalní dóm tak mešitu al-Aksá. Aby se svého vznešené-ho hosta nijak nedotkl, požádal kádí muezzina al-Aksy, aby po dobu pobytu císaře v Jeruzalémě nevyzýval věřící k modlitbám. Při západu slunce se však Fridrich otázel, proč minarety mlčí. Když mu byl sdělen důvod, protestoval, že hlavním účelem jeho příchodu do města bylo slyšet muslimské svolávání k modlitbám a že jeho přítomnost nemá rušit jejich zvyky. Na důkaz toho, jak je respektuje, obrátil se na křes-tánského duchovního, který ho následoval do muslimské svatyně, a varoval ho, aby tam již nikdy nevšel. Například by se taková urážka tre-stala smrti. Užaslí muslimové to tiše sledovali. Fridrich byl pro ně křesťanem, jaké neznali, a přes pocty, které jim prokazoval, se mu ne-obdivovali. Sami jako pevně věřící muslimové dokázali chápat a obdi-vovat přesvědčeného křesťana, ale nerozuměli a nevěřili tomuto malé-mu tlustému německému císaři s chladnými očima, který znevažoval vlastní víru a flirtoval s jejich, aniž doopravdy uvěřil.

Brzy se roznesla zpráva, že papežské vojsko provedlo invazi do Fridrichovy domény v Itálii. Rozhodl se proto k návratu domů. 1. kvěť-na 1229 opustil Svatou zemi. Na cestu do Akkonu se vydal před úsvi-tem, aby se vyhnul nevíтанé pozornosti obyvatelstva, které ho tehdy již nemohlo vystát. Ale někdo již roznosl zprávu o jeho odchodu po

191

městě a v Řeznické ulici, kterou musel projít, byly povykující davy lidí, kteří po něm házeli hnůj a odpadky. Někteří baroni spěchali na místo, aby zjednali pořádek. Fridrich však věděl, že se za jejich vlídnou tvář a zdvořilým úsměvem skrývá nenávisť, a když se s ním uctivě loučili, poslal je do horoucích pekel. Jeho výsledky dosažené v Zámorí se uká-zaly jako pomíjivé, po příchodu do Itálie se mu však dostalo satisfakce, když rozprášil papežské vojsko a donutil papeže uzavřít mír, přičemž si sám diktoval podmínky. Byl natolik ohleduplný, že umožnil Řehořo-vi neztratit tvář, a znění smlouvy, kterou oba podepsali v San Germanu, plně respektovalo papežskou důstojnost. Řehoř na oplátku zrušil svůj výrok o exkomunikaci a brilantní, výstřední a trochu odpor-ný malý německý autokrat, kterého církev vyloučila za to, že zbavil Jeruzalém muslimského jha, byl znovu přijat do její otevřené náruče jako „milovaný syn". Fridrich oslavil své omilostnění uspořádáním velkých děkovných bohoslužeb v bitontské katedrále. Kázání pronesl Mikuláš z Bari, který velebil císařské veličenstvo jako Bohem dané a vyjádřil názor, že by se s ním mělo nakládat jako s někým, kdo je té-měř roven Bohu. Zdá se, že s ním Fridrich celkem souhlasil.

192

Hřmot jezdců

Před hřmotem jezdců a těch, kteříž střílejí z lučiště, uteče všechno město. Vejdou do hustých oblaků a na skáli vylezou ... Proroctví Jeremiáše proroka, kap.4

V době, kdy na islámském nebi stoupala Saladinova hvězda, začínala o šest tisíc mil dál nad nejdlehlějšími a nejpustšími končinami Střední Asie vycházet jiná. Byla to hvězda, jejíž zlověstná záře měla být stále jasnější, až ovládla a naplnila hrůzou národy světa od Čínského moře až po Atlantický oceán. Roku 1167 porodila manželka malého mon-golského náčelníka jménem Yesugai ve stanu kdesi na březích řeky Onon východně od Bajkalského jezera a severně od pouště Gobi syna. Jeho otec tehdy právě bojoval s hordou Tatarů, jejichž náčelník se jme-noval Temiidžin. Zvítězil, zabil svého nepřítele a po triumfálním ná-vratu domů se dozvěděl o narození syna. Když se na něj přišel podívat, drželo dítě v ručce chuchvalec krve a z jakéhosi záhadného důvodu v tom Yesugai spatřoval symbolické potvrzení svého vítězství nad Tatarem a rozhodl se pojmenovat chlapce po mrtvém protivníkovi Temudžin. Tak alespoň vypráví stará pověst. Dítě vyrůstalo v prostém prostředí potulných asijských pastevců, v chudobě, strádání a kmeno-vých válkách, kde přežívali jen ti nejschopnější. Když mu bylo devět let, byl jeho otec otráven. On sám žil pod matčinou ochranou až do vě-ku, kdy se dokázal sám o sebe postarat. Činil tak s tak krutou a nemi-losrdnou účinností, že získal během několika málo let nadvládu nad většinou mongolských kmenů, které si postupně podroboval v řadě bleskových válek. Ve stáří dvaceti sedmi let byl zvolen mongolským chánem a přijal jméno Čingis.

Čingischán byl nazýván Napoleonem stepí. Byl urostlý a vypráví se, že měl kočičí oči. Tento geniální voják a vynikající organizátor byl vy-baven nezdolnou energií a obrovskou vytrvalostí a měl takovou schopnost fascinovat a ovládat své současníky, jakou vynikal Alexandr

193

Makedonský a během staletí po něm jen hrstka dalších. Takoví jedinci jsou, asi naštěstí pro nás, vzácní. Měřítkem Čingischánových úspěchů je skutečnost, že za pouhých jedenadvacet let vybudoval jed-nu z největších říší, které kdy byly na světě. I pro vládce dobře organi-zovaného státu s dlouhou historií by to představovalo mimořádný vý-kon, ale Mongolové byli potulní barbaři bez ústřední vlády a organiza-ce, jejich kmeny mezi sebou vedly bezvýznamné spory. Jedinou jejich předností byla houževnatost, protože měli tvrdý život. Na malých ko-nících, stejně houževnatých jako byli sami, hnali svá stáda ovcí a koz, na nichž záviselo jejich živobytí, v létě na sever, v zimě na jih, cestou procházeli pouštěmi a horami, měli nedostatek jídla a odpočinku a ješ-tě méně pohodlí. Když Čingischán spojil tyto mongolské kmeny pod svou vládou, používal je k podrobování ostatních nomádských kmenů a klanů v okolí. Většinou to byli Turci - Kerajti, Najmani a Ujgurové. Ti, kdo se postavili na odpor, byli buď vyhubeni, nebo přemoženi a uvrženi do otroctví. Ti, kteří se podrobili, si směli ponechat svou po předcích zděděnou kmenovou organizaci v čele s vlastním náčelní-kem, který byl podřízen jen Velkému chánovi, jak byl Čingis nazýván.

Jeho armáda byla v době vrcholného rozkvětu obrovská. Kronikáři hovoří o půl nebo dokonce tři čtvrtě milionu mužů, většina Součas-ných vědců však považuje tato čísla za přehnaná. I tak šlo pravděpo-dobně o tři nebo čtyři sta tisíc příslušníků mongolských a tureckých kmenů, jezdcích na rychlých konících a ozbrojených luky a oštěpy. Byli organizováni do skupin po desíti, skupina deseti tisíc tvořila jed-notku, která mohla operovat zcela samostatně. Při své pohyblivosti a rychlosti, lhostejnosti ke smrti a bezmezně krutosti budily mongol-ské oddíly hrůzu a byly po dlouhá léta prakticky nepřemožitelné. Novozélandský historik J.J. Saunders píše: „Dokonce i dnes, po sedmi stech letech, mají tyto nejděsnější ze všech nomádských útoků na ci-vilizovanou společnost v sobě cosi nahánějícího strach a hrůzu... Na hrůzném pozadí krve a trosek se odehrávalo obrovské drama Jakého nebyl svět od dob asyrských masakrů svědkem a jaké se před jeho očima znovu odehrálo teprve, když v našem chmurném století vraždili nacističtí stoupenci genocidy miliony." Nejde o žádné přehá-nění. V červnu 1222 bylo velké a hustě obydlené město Herat v Afganistanu, které se vzbouřilo proti mongolským vládcům, oble-ženo a podmaněno a všechno obyvatelstvo čítající několik set nebo tisíc mužů, žen a dětí bylo pro výstrahu systematicky vyvražďeno. Čin-gischán si neřikal nadarmo „cep boží". Jeho surovost byla součástí

194

politiky hrůzy, která mu předcházela, takže lidé, které napadl, byli vy-děšeni při pouhém zvuku jeho jména a ochotni se vzdát dřív, než zaútočil.

Po upevnění své nadvlády nad téměř všemi nomádskými kmeny vý-chodní Asie obrátil Čingischán svou pozornost k severní Číně. V roce 1215 již měl ve své moci čínskou říši s jejím hlavním městem Pekingem a v následujících letech si podrobil další provincie a malé státy východní Asie. Roku 1219 se obrátil na západ, vnikl do obrovské muslimské říše kvarismanských Turků, která se prostírala od řeky Indus k Perskému zálivu a na severu ke Kurdistanu a jižnímu Rusku. Muslimský princ

Mohammed Shah sice mohl postavit do pole čtyři sta tisíc mužů, Čingischán ho však na hlavu porazil. Pád těchto dvou velkých říší naplnil celý svět hrůzou a poděsil především islámské země. Jestliže se nedokázaly ubránit takové státy, které všichni považovali za všemocné, jakou naději mají menší a slabší národy? Křesťané přesvědčovali sami sebe, že se nemají čeho obávat, protože se všeobecně věřilo, že nejsou-li Mongolové přímo křesťany, jsou křesťanům příznivě nakloněni. Když však počátkem roku 1221 vtrhli do křesťanského království Gruzie a celé si je podrobili, začali se křesťané bát stejně jako jejich muslimští nepřátelé. Před svou smrtí vyslal Čingischán vojsko na obrovské útočné tažení do jižního Ruska, kde na březích řeky Kalka rozmetl velkou ruskou armádu, a než se stáhl zpátky, vyplnil převážnou část Ukrajiny a Krym. Znovu se lidé ujišťovali, že šlo jen o ojedinělý výpad, který se nebude opakovat. Když se o něco později, v roce 1227, roznesla zpráva, že je Čingischán po smrti, byli přesvědčeni, že mají to nejhorší za sebou. Mýlili se. Po dvou letech dynastických sporů o následnictví se stal Velkým chánem po svém otci jeden z Čingisových synů, Ógedeje. Brzy bylo všem jasné, že hodlá pokračovat v expanzivní politice svého otce a že nepřipustí nic, co by se mohlo dotknout jeho autority. Rychle ztrestal několik čínských rebelů a surově potlačil vzpouru kvarismanských Turků, kteří chtěli využít příležitosti po Čingisově smrti. Roku 1237 vtrhly mongolské hordy znovu do jižního Ruska a o pár let později zaplavily Ukrajinu a Polsko, vraždily, loupily a nechávaly za sebou zpustošenou zemi. Dostaly se k Legnici ve Slezsku, šedesát pět mil západně od Vratislavi, kde na hlavu porazily spojené síly polského krále a Řádu německých rytířů. Mezi nimi a západní Evropou nestálo již nic v cestě. Ale Mongolové se obrátili na jih, zpustošili Moravu, Maďarsko a Chorvatsko až k pobřeží Jaderského moře, kde zbytek Evropy zachránila před stejným osudem zpráva

195

o náhlém skonu Ógedeje. Když se hrůzná vlna konečně přelila a dusot mongolských jezdců se přenesl do Asie, zůstalo jižní Rusko pod panstvím Zlaté hordy jako memento ostatní Evropě, jakému osudu jen taktak unikla.

Mongolové měli primitivní náboženství. Věřili, že svět je zabydlen spoustou dobrých a zlých duchů, které mohou magicky ovládat šamani nebo kněží. V Asii se však v předchozích stoletích rozšířili nestoriánští křesťané a mnozí z nich získali významná postavení v Mongolské říši. Nestoriánství bylo v pátém století zavrženo jako blud, protože hlásalo, že jsou v Kristu obsaženy dvě bytosti, jedna lidská a druhá božská, zatímco ortodoxní duchovní tvrdili, že Kristus je jediná bytost s dvojí podstatou. Tomu, kdo si myslí, že teologický rozdíl mezi prvními nestoriány a jejich ortodoxními odpůrci byl spíše otázkou verbální definice než závažným náboženským problémem, lze odpustit, ale v dobách krutého pronásledování nestoriánů o tom nikdo takto neuvažoval. V Asii našli útočiště před svými trýzniteli a nestoriánská církev vzkvétala. Sám Čingis byl nestoriánským křesťanem příznivě nakloněn a někteří z jeho synů se oženili s nestoriánskými princeznami z tureckého kmene Kerajtů, který přijal křesťanství o dvě století dříve. Za Čingischána byl vládcem Kerajtů muž jménem Toghrul, který měl, jak se zdá, jeden čas titul Ongchán. Zkomolenina na Johan mohla dát vznik legendě o knězi Janovi, velkém a mocném východním králi, který byl křesťanem a který se vydá na západ na pomoc svým křesťanským druhům v boji proti islámu. Legenda o knězi Janovi měla velký vliv. Protože byla právě tím, čemu chtěli křesťané na Západě věřit, nikdo nepochyboval, že kdesi v rozlehlých a neznámých končinách Asie žije křesťanský vládce, který jim pomůže zničit islám. Akkonský biskup napsal v té době papeži o porážce kvarismanských Turků a v tomto listě mu sděluje, že válku vedl „ten, koho lid nazývá kněz Jan“. Během doby lidé postupně přijímali názor, že tento legendární hrdina již nežije, ale víra v existenci velké křesťanské moci v Asii tím nebyla ořesena. Byla dokonce tak pevná, že se stala jedním z hlavních důvodů další křížové výpravy, podniknuté přinejmenším zčásti proto, aby se nepromarnila příležitost k útoku na islám, dokud k jeho zničení může přispět tak mocný asijský spojenec. Protože byl francouzský král Ludvík IX. nejen připraven a ochoten chopit se kříže, ale přímo po tom dychtil jako po projevu vděčnosti za uzdravení z velmi vážné nemoci, zdálo se, že nazrál čas k činu. V srpnu 1248 vyplul z Aigues-Mortes západně od Camargue. Jeho armáda v počtu patnácti až dvace-

196

ti tisíc mužů se nalodila v přístavu Marseille za zpěvu staré křížácké hymny *Veni Creator Spiritus*. Ode dne, kdy císař Fridrich II. Hohenstauf opustil Svatou zemi provázen pokřikem a urážkami obyvatel Akkonu, uplynulo téměř dvacet let. Toto období by se dalo nazvat léty „zákonné anarchie“, z nichž deset let míru zaručeného smlouvou mezi Fridrichem a sultánem bylo promarněno občanskou válkou. Po ní opět vypukla válka mezi Franky a jejich muslimskými sousedy, k nimž se přidala velká armáda kvaris-medských Turků, kterým se podařilo uniknout Mongolům. V létě 1244 se deset tisíc tureckých jezdců prohnalo Galilejí a napadlo Jeruzalém. Po krátkém boji padl a byl bez mlosti vyplněn. Po ztrátě Jeruzaléma následovala nešťastná bitva u Gázy, v níž křesťanská armáda utrpěla krutou porážku od velkého egyptského a kvaris-medského vojska. Naštěstí měli vítězové dost vlastních

starostí a silné rozepře v muslim-ském táboře zachránily křesťany před naprostou zkázou. Stáhli se do svých opevněných měst na pobřeží, kde se mohli udržet, když jejich nepřátelé podnikli další útok. Ludvík IX. byl synem Ludvíka VIII. a vnukem krále Filipa Augusta. Jeho otec zemřel, když bylo chlapci dvanáct let, a po dobu jeho nezletilosti se stala regentkou jeho zbožňovaná matka, královna Blanka Kastilská. Byl vychován v hluboce zbožného muže. Dokonce Voltaire uznal, že jeho pozdější kanonizace byla plně oprávněná. Když se vydal na Východ, bylo mu čtyřiatřicet let. Byl to velmi vysoký, štíhlý, světlé vlasy a trochu chudokrevný mladý muž, ale fyzicky zdatný a pevného charakteru. Býval popisován jako dokonalý rytíř, odvážný v boji, stařečný v neštěstí, nezlomný, byl-li přesvědčen o tom, že je jeho věc spravedlivá, a tak asketický a oddaný službě Bohu jako nejhrošlivější mnich nebo poustevník. Pravidelně dodržoval půst, miloval kázání, denně se účastnil dvou mší a všech bohuslužeb. Půlnoc co půlnoc vstával a oblékal se k ranním bohuslužbám slouženým v jeho kapli a vždy, dokonce i když cestoval v sedle, měl kolem sebe kněze zpívající hodinky. Byl laskavý, okouzlující a vlídný, ale měl jednu charakterovou vadu: občas propadal nekontrolovatelným výbuchům hněvu a vůči lidem, které považoval za špatné, se dokázal chovat se strohostí hraničící s nesnášenlivostí. Ke svým dětem se choval jako absolutní vládce a svou hrudou a velmi sympatickou manželku, Markétu z Provence, deptal.

Možná, že měla pro Ludvíkův vkus trochu moc smyslu pro humor. Jan z Joinville, hlavní kronikář Šesté křížové výpravy, vypráví příběh, který o tom svědčí:

197

Musíte vědět, že se královna doslechla, že jsem byl na dlouhé pouti a přivezl nějaké relikvie. Po jednom ze svých rytířů jsem jí poslal čtyři kusy kamelotu (měkké látky z hedvábí a velbloudí srsti), které jsem pro ni přivezl. Když rytíř vstoupil do její komnaty, klesla před kamelotem, který byl zabalený do bílého plátna, na kolena. Když to rytíř uviděl, vrhl se rovněž na kolena. „Vstaňte, dobří rytíři!“, pravila královna, „ne-hodí se pro vás klečet, když přinášíte ostatky.“ „Madam“, odpověděl rytíř, „to nejsou ostatky, ale kusy kamelotu, které vám můj pán posílá.“ Když to královna a její dvorní dámy uslyšely, daly se do smíchu. „Čert vzal vašeho pána za to, že mne nechá poklekat před balíkem látky, zvo-lala královna.

Markétin smysl pro humor nebyl to jediné, co ztěžovalo její manželství s Ludvíkem. Blanka, královna matka, byla, máme-li věřit Janu z Joinville, nesnesitelná tchyně.

Královna Blanka zacházela s královnou Markétou tak nevlídně, že, po-kud to bylo jen trochu možné, znemožňovala svému synovi pobývat ve společnosti jeho ženy...Mladý král a jeho manželka žili nejraději i v paláci v Pontoise, protože zde byla králova komnata v horním patře a krá-lovnina přímo pod ní. Zařídili to tak, že jakmile sluhové spatřili blížící se královnu Blanku, zaklepali svou holí na královniny dveře a král utí-ka-l nahoru do svého pokoje, takže ho matka našla tam.. Jednou dlel král u své choti, která se po porodu nacházela v nebezpečí smrti. Královna Blanka vešla do její komnaty, uchopila krále za ruku a pro-hlásila: „Pojď pryč, nejsi tu nic platný.“ Když královna Markéta viděla, že ho královna Blanka odvádí, zvolala: „Běda, ať žiju nebo umírám, nenecháte mne s mým manželem!“ Ludvík mířil s francouzským loďstvem na Kypr, kam dorazil v polo-vině září. Měl vše pečlivě naplánované a na ostrově bylo pro něj i zá-mořskou armádu, se kterou se zde měl setkat, připraveno množství ví-na a obilí. Po krátkém jednání Ludvík a přední šlechtici rozhodli, že vojenským cílem má být dobytí Egypta. Byl to nejslabší článek v muslimském obranném řetězu a navíc dostatečně velká cena, aby lákala každého dobyvatele. Ludvík chtěl zahájit invazi ihned, ale přesvědčili ho, že by nebylo moudré riskovat cestu po moři, kde ještě stále hrozilo nebezpečí zimních bouří. Celá výprava se tedy usadila na Kypru, aby zde strávila několik příštích měsíců. TBsně před vánočními svátky všechny vzrušil příchod dvou posílů od vojenského velitele Mosulu s dopisem plným poklon a příslibů pomoci křesťanským křižákům proti muslimům. Inocenc IV., který byl zvolen roku 1243 papežem, vy-

198

slal na dvůr Velkého chána poselství vedené františkánským mnichem Janem z Pian del Carpine, jehož úkolem bylo obrátit chána na katolic-kou víru. Po dobrodružné cestě Ruskem a asijskými stepmi dospěl do Karakorumu, kde ho zdvořile přijal sám Velký chán. Jakmile se chán seznámil s obsahem papežova listu, okamžitě Jana propustil se vzka-zem nařizujícím papeži, aby uznal Velkého chána za svého lenního pá-na a přišel se mu poklonit. Ludvík se nenechal tímto nepříjemným precedensem odradit, vřele přivítal mongolské vyslance a rychle vyslal ke dvoru Velkého chána vlastní delegáty s pokynem pokusit se o uza-vření vojenské aliance. Vedoucím delegace byl dominikánský mnich Ondřej z Longjumeau, hovořící plyně arabsky. Okamžitě se vydal na dalekou cestu přes čtyři tisíce mil k

poušti Gobi. Neuspěl lépe než Jan z Pian del Carpine. Byl vlídně přivítán, jeho dary byly blahosklonně přijaty a vrátil se s listem sdělujícím, že Ludvík může podobný hold posílat Velkému chánovi každoročně. Král byl velmi zklamán, nevzdá-val se však naděje, že se mu v budoucnosti podaří získat pomoc Mongolů ve válce proti islámu. Nyní bylo načase opustit Kypr a od-plout do Egypta. Ale jako obvykle, byl nedostatek lodí. Teprve v polovině května 1249 se jich podařilo shromáždit dost na to, aby mohlo být vojsko do-praveno k ústí Nilu. Během cesty lodě rozehnala bouře a král s nevelkým doprovodem dorazil na místo dříve. Pobřeží chránili muslimští vojáci, ale Ludvík odmítl čekat s invazí na pevninu na zbytek flotily. Vylodil se s muži, které měl s sebou, a brodil se na mělčinu, aby se ut-kal s nepřítelem. Na pobřeží došlo k boji. Frankové byli v nevýhodě, ale první výpad egyptské jízdy byl odražen a podařilo se získat před-mostí. Ludvík chtěl ihned přejít do protiútoky, ale chladnější hlavy ho před zbytečným riskováním odrazovaly a záhy se ukázalo, že radi-ly dobře. Muslimský velitel Fakhr ad-Dín Ibn as-Šajk byl přítelem cí-saře Fridricha II. a byl pro vojenské velení v poli již trochu starý. Když viděl porážku své jízdy, dal povel k ústupu do bezpečí hradeb Damietty. Po příchodu do města našel zdejší obyvatelstvo v panice a místo aby obnovil klid a pořádek, opustil město a přenechal je osu-du. Když lidé viděli, že odchází, byli přesvědčeni, že je všechno ztra-ceno, pobrali ze svého majetku, co mohli a spěchali za ním. Pontonový most přes Nil nechali nedotčený. Když o několik hodin později dorazili Frankové, našli město opuštěné a brány dokořán. Nemohli uvěřit vlastním očím. Páté křížácké výpravě trvalo dobytí Damietty čtrnáct dlouhých měsíců, zatímco jim stačilo přejít ponto-

200

nový most a město obsadit. Prvním činem po vstupu do města bylo Te deum jako projev díkuvzdání za vítězství.

Ludvík měl štěstí a nehodlal opakovat Pelagiovu chybu a provést invazi do Egypta v době nilských záplav. Usadil se proto v Damiettě, aby vyčkal, až řeka opadne. Rozhodnutí to bylo správné, ale nicnedě-lání a egyptské léto křížáckému vojsku nijak nesvědčilo. Jídla byl ne-dostatek, nemoci si vybíraly svou daň a morálka upadala. Byla to úle-va, když vody Nilu konečně začaly opadat a v polovině listopadu byl vydán rozkaz táhnout na Káhiru. Nedávno dorazily posily, mezi nimi nevelký oddíl anglických křížáků pod velením hraběte ze Salisbury a větší počet Francouzů vedených královým mladším bratrem, Alfonsem z Poitou. Když vojsko opouštělo Damiettu, byli všichni ve výborné náladě. A jako další důkaz Boží přízně zemřel o tři dny po-zději starý sultán. Saladinův potomek, příjmením Ajjúb, byl neoblíbe-ný, ale schopný vladař a jeho ztráta by byla znamenala pro Egyptany katastrofu, nebýt pohotové reakce jeho vdovy. Sultánka byla mnohem mladší než její zesnulý manžel. Narodila se jako arménská otrokyně a jmenovala se Šájar ad-Durr, což znamená Šňůra perel. S tichým sou-hlasem některých palácových úředníků a státních ministrů, včetně Fakhr ad-Dína, zatajila sultánovu smrt. Mamlúkové přicházeli a od-cházeli, výnosy se schvalovaly, na žádosti se odpovídalo, každodenní činnost vlády pokračovala, jakoby byl naživu. Nikdo mimo malý okruh sultánčiných přátel nevěděl, že je Ajjúb pochován. Když bylo nakonec tajemství odhaleno, držela spolu s Fakhr ad-Dínem moc příliš pevně v rukou, než aby mohla být vypuzena, a krize, kterou by byla sultáno-va smrt vyvolala, byla zažehnána. I tak křížáci po zprávě o Ajjúbově smrti viděli v úmrtí velitele zástupu Satanova ruku Boží.

Ludvík postupoval opatrně, protože jeho trasa byla protkána kří-žem krážem kanály, armáda se pohybovala po těchto vodních cestách po skupinách a on nechtěl riskovat, že bude odříznut od své gardy. Nepřítel se opevnil za největším kanálem, vlastně ramenem Nilu, Báhr as-Saghír. Když tam Frankové těsně před Vánocemi dorazili, nařídil Ludvík rozbít ležení na jeho březích proti městu al-Mansúra. Plných šest týdnů se křížáci snažili vybudovat umělý přístav, který by jim u-možnil dostat se přes řeku. Egyptané je při tom ostřelovali velkými kameny a řeckými ohni, a tak práce postupovaly velmi pomalu. Zvlášť řecký oheň naháněl křížákům hrůzu. Jan z Joinville popisuje, že letěl vzduchem „jako velký soudek s ocasem dlouhým jako kopí. Hluk, kte-rý tropil, byl jako hřmění a vypadal jako drak...V noci svítil tak, že

201

jsme mohli vidět předměty v našem táboře tak jasně, jako za dne." Řecký oheň nadělal na dřevěných obléhacích strojích takovou spoušť a vyvolal takové ztráty, že nakonec museli od pokusu o vybudování mola přes řeku upustit. Musel se najít jiný způsob, jak nepřítele napad-nout. Vyřešil to Egyptan, který přišel do ležení a nabídl, že ukáže křížá-kům brod přes Báhr as-Saghír, když mu zaplatí předem pět set byzan-tiů. Dodržel slovo a večer na masopustní úterý, 8.února 1250, převedl Ludvík převážnou část armády přes řeku, zatímco vévoda burgundský střežil ležení. Přechod byl pomalý a přes to, že byl dán přísný rozkaz, že nikdo nesmí zaútočit na nepřítele, dokud nepřejde celá armáda, rozhodl se jeden z Ludvíkových bratří, Robert z Artois, nedbat příka-zu. Doufal, že nepřítele překvapí a vedl skupinu asi čtrnácti set rytířů proti egyptskému ležení, zatímco zbytek křížáků stále

ještě přecházel kanál. Zpočátku byl útok velmi úspěšný. Egypťané byli dokonale za-skočeni. Někteří ještě spali, jiní byli polooblečení a Fakhr ad-Dínovi právě barvili po ranní koupeli vous henou, když francouzská jízda, templáři a hrabě ze Salisbury se svými muži vtrhli plným cvałem do je-jich středu. Fakhr ad-Dín byl na místě zabit a ti, co první útok přežili, prchali ve zmatku do bezpečí al-Manzúry. Kdyby byl v tu chvíli Robert z Artois počkal na bratra Ludvíka, jak mu radil velmistr templářů a Vilém ze Salisbury, mohla celá křížová výprava dopadnout jinak. Ale on odmítl. Obvinil je ze zbabělosti a odcválal za prchajícími Egypťany. Salisbury i templáři ho váhavě následovali. Byla to hrozná chyba. Když křesťanští rytíři zaplnili úzké uličky al-Manzúry, stali se pro své protivníky nepohyblivými cíli a ti jim házeli na hlavu kusy nábytku, těžké džbány na víno nebo olej a všechno, co jim přišlo do rukou, za-tímco jiní je napadali v úzkých městských uličkách, kde koně vyhazo-vali, vzpínali se a poděšeně odfrkovali. Ze dvou set devadesáti templářů to přežilo jen pět. Vilém ze Salisbury a téměř všichni Angličané, kteří byli s ním, byli zabiti. Robert z Artois se svými nejbližšími druhy se skryli v jednom domě, který hrdinně a zuřivě hájili, ale příliš velká přesila nepřítele je přemohla a do jednoho pobila. Ludvíkovi včas při-nesl zprávu o katastrofě v ulicích al-Manzúry raněný hrabě Petr z Brittany. Král tak mohl své mužstvo na březích Báhr as-Saghíru při-pravit na protiútok muslimů, který na sebe nenechal dlouho čekat. Mamlúkové zaútočili kryti salvou šípů, které zabily nebo zranily mno-ho Francouzů, byli však odrazeni a Ludvík dal těžké křesťanské jízdě povel k protiútok. Boj střídavě sílil a slábl po celý den a nikdo nevě-

202

děl, kdo vítězí a kdo prohrává. Jan ze Joinville, který se ho zúčastnil, zanechal tak živé vyličení, že připomíná sérii starých sépiových kreseb:

"Bedřichovi z Loupey způsobilo kopí vražené mezi lopatky tak veli-kou ránu, že z jeho těla stříkala krev jako z pípy. Rána meče jednoho z nepřátel tála Ěrarda ze Siverey doprostřed obličeje tak, že mu prosekla nos a ten zůstal viset a kýval se nad jeho rty. V tu chvíli jsem si vzpo-mněl na sv. Jakuba a modlil jsem se k němu.... (Muslimové).... sekali a řezali (křesťany) meči a palcáty a postupně je zatlačili za řeku. Útěk byl tak bezhlavý, že se někteří z našich pokoušeli řeku přeplavat, aby se dostali k vévodovi z Burgundska, ale nedokázali to, protože byli jejich koně příliš vyčerpaní a příliš natěšnaní jeden na druhém. Když jsme se k nim po proudu přiblížili, viděli jsme řeku posetou kopími a štíty a pl-nou tonoucích lidí a koní... Když jsme drželi můstek, blížil se k nám na koni hrabě Petr z Brittany a ze sečné rány v obličeji mu stékala na ústa krev. Seděl na velmi hezkém pony-m, ale přehodil mu otěže přes hrušku sedla, které se držel oběma rukama ze strachu, že by ho mohli jeho mu-ži, kteří jeli těsně za ním, při přejíždění můstku vyhodit ze sedla. Zdálo se, že nemá o nich zdaleka nejlepší mínění, protože když vyplivl z úst krev, zvolal: „Dobrý Bože, viděl jsi kdy takovou spodinu!"

Na sklonku dne si obě strany nárokovaly vítězství. Egypťané, kteří se v pořádku stáhli do al-Manzúry, oslavovali, že přivodili nepříteli těž-ké ztráty a znemožnili mu dobytí města, křesťané měli pocit vítězů, protože zabili Fakhr ad-Dína a mnoho jeho spolubojovníků, zničili le-žení a získali přechod přes Báhr as-Saghír. Čas však měli na své straně Egypťané. Jak mýjely týdny, stále jasněji se ukazovalo, že křížáci sice neztratili bitvu u al-Manzúry, ale hrozilo jim nebezpečí prohrané vál-ky. K dlouho očekávanému povstání proti „sukničkové" vládě sultán-ky v Káhiře, na které křížáci čekali a s nímž počítali, nedošlo. Koncem února se objevil v egyptském ležení syn a dědic zesnulého sultána, mladý muž jménem Turanšáh, který byl v době smrti svého otce o osm set mil dál v Jezirehu. Byl prohlášen sultánem, aniž se rozešel se svou nevlastní matkou, Šájar ad-Durr.

Jeho příchod Egypťany povzbudil. Rychle zorganizovali blokádu dolních úseků Nilu. Většina člunů dovážejících zásoby do Ludvíkova tábora byla buď zničena, nebo zabrána a i když se několika málo po-dařilo proplout, začaly se zásoby tenčit. V březnu byl zajat konvoj tři-ceti člunů. Neunikl ani jediný a bylo jasné, že zůstanou-li křížáci na místě, budou krutě hladovět. V ležení již začínal hladomor a brzy ná-sledovala epidemie tyfu a úplavice. V dubnu musel Ludvík přiznat po-

203

rážku a zahájit ústup od al-Manzúry. Jakmile muslimové viděli, že ne-přítel opouští ležení pod městskými hradbami, zahájili pronásledová-ní. Cesta byla pro křížáky hrůzným snem. Většina nebyla pro vyčerpání nebo nemoc schopna boje a Ludvík, který převzal sám velení zadního voje, kde hrozilo největší nebezpečí, po prvním dni pochodu one-mocněl, že příštího dne sotva stál na nohou. Těm, kdo po něm převzali velení, zbylo jediné, vzdát se. Mladý sultán Turanšáh, který nyní držel v zajetí krále Ludvíka s celou křížáckou armádou, byl pochopitelně opojen vítězstvím. Měl tolik zajatců, že nevěděl, co s nimi. Živit takový dav bylo obtížné. Vyřešil problém jednoduše nařízením, aby byly kaž-dý den tři stovky připraveny o hlavu. Králi a ostatním šlechticům sice pravidelně vyhrožovali smrtí, nebudou-li souhlasit s různými požadav-ky, ale Turanšáh si dával pozor, aby byli stínáni jen nevýznamní lidé a ušetřil ty, za které mohl jednou dostat velké výkupné. Tento mladý muž však nevynikal taktem a dny jeho slávy byly brzy sečteny. Urazil Šájar ad-Durr a zneprátelil si mamlúky, s nimiž jednal s takovou

aro-gancí, jakou by si jeho otec vůči nim nikdy nedovolil. Toto chování bylo nemoudré i nebezpečné. Když začal dosazovat na výnosná místa své přátele z Jezirehu, zpečetil tím vlastní osud. Mamlúci se rozhodli, že se ho zbaví. Po jedné hostině ho surově zavraždili a jeho zohavené tělo pohodili do bahna na břehu Nilu. V čele spiknutí proti Turanšáhovi stál jeden z mamlúckých velitelů, původem Turek, Rukn ad-Dín Bajbars Bundukdari, o němž měli křižáci ještě uslyšet.

Vražda sultána, posledního ze Saladinových nástupců na egyptský trůn, nepředstavovala pro zajaté Franky žádnou podstatnou změnu. Turanšáhovo místo zabral jeden z mamlúckých velitelů, který dodal svému uchvácení moci punc legitimacy sňatkem s obávanou Šajar ad-Durr. Křesťanům nezbylo, než pokračovat ve vyjednávání o propuštění s novými žaláři. Nebyli v postavení, které by jim umožňovalo diktovat si podmínky. Měli však v ruce jeden trumf: Damietta nepadla, stále byla v rukou posádky, kterou tam Ludvík zanechal, když se ar-máda vydala proti al-Mazúře. Králova choť, královna Markéta, zde rovněž zůstala, protože byla těhotná. Tři dny potom, kdy do města do-razila zpráva o porážce jejího manžela, porodila syna. Při porodu jí po-máhal jen starý rytíř, kterému bylo podle Jana z Joinville nejméně osmdesát. Kdykoliv vykřikla, uchopil ji za ruku a prohlásil: „Madam, tak se přece nebojte, jsem s vámi.“ Jakmile měla porod za asistence té-to poněkud svérázné porodní báby šťastně za sebou, dozvěděla se, že se posádka, vedená Pisánci a Janovany, chystá spasit útekem, dokud je

204

čas. Poslala pro jejich velitele a prosila je, aby zůstali. Nabídla jim, že je bude na vlastní náklady živit, řeknou-li ano, a toto spojení její odvahy s velkorysostí stačilo k tomu, aby změnili svůj záměr. Bez ní by bylo město ztraceno. Takto měl král Ludvík alespoň Damiettu, o kterou se mohl dohadovat s mamlúckými vládci Egypta.

Bylo to ovšem to jediné, co měl, a jeho nepřátelé to věděli. Využívali své výhodné postavení všemi prostředky, jimiž disponovali a neustále vyhrožovali Ludvíkovi i jiným zajatcům ztrátou života. Při jedné příležitosti vtrhl do ochozu, kde byl král vězněn s některými předními šlechtici, mezi nimiž byl i Jan z Joinville.

V rukou drželi obnažené meče, na rameni měli dánské válečné se-kery a hlasitě hovořili o tom, že jim všem utnou hlavy. Jan z Joinville byl tak poděšen, že padl na kolena, pokřičoval se a připravoval se na smrt a kyperský konetábl Guy z Ibelinu poklekl vedle něho a zpoví-dal se mu ze svých hříchů. Jan vzpomínal, jak vyděšenému konetáblu-vi řekl: „Dávám vám rozhřešení z moci, jakou mne obdařil Bůh.“ Ludvík však nepatřil k mužům, které by taková komedie postrašila a mamlúci nechtěli přijít o výkupné, a tak nakonec nikdo nepřišel o ži-vot. Když nebezpečí minulo, nedokázal si Jan z Joinville vybavit z ko-netáblovy chvatné zpovědi jediné slovo.

Nakonec byla uzavřena dohoda. Ludvík slíbil zaplatit za sebe a své šlechtice obrovskou částku 400.000 liber a vydat Damiettu pod pod-mínkou, že všichni zajatí křižáci budou propuštěni. Byl vyzván, aby smlouvu potvrdil slibem, že se zřekne křesťanské víry, nedodrží-li smluvní podmínky, ale takový slib jednoznačně odmítl. Jeho odvaha a smysl pro čest na vězňatele hluboce zapůsobily. Začali se ušlechtilosti jeho charakteru a jeho cílevědomosti tak obdivovat, že dokonce hovo-řili o možnosti, nabídnout mu sultanát Egypta. Zdá se, že to nemysleli jen žertem. Sám Ludvík bral ten náznak vážně a hovořil o něm s Janem z Joinville, který mu radil, aby v případě, že by mu byla tato funkce nabídnuta, odmítl. Král byl naproti tomu ochoten ji přijmout. Nabídka však nebyla učiněna a jediní, kdo porušili smlouvu, byli mus-limové. Slíbili v případě vydání Damietty neublížit žádnému z křesť-a-nů, kteří tam budou, ale mamlúci pobili několik Franků, kteří byli pří-liš nemocní, než aby mohli s ostatními opustit město.

Ludvík se ihned po svém propuštění vrátil do Akkonu. Zde ozná-mil, že je rozhodnut zůstat v Zámorí, i když jeho matka posílala z Francie naléhavé prosby, aby se vrátil domů. Hroznou porážku svých křižáků v boji s Egyptem sice přisuzoval úmyslu dobrotivého Boha na-

205

učit ho pokoře, byl si však velmi dobře vědom i ceny, kterou musel za-platit. O život přišlo několik tisíc lidí, Zámorí bylo téměř neschopné o-brany a svědomí Ludvíkovi nedovolilo opustit je v nouzi. Ve skuteč-nosti ale situace tak zlá nebyla, protože vzpoura mamlúků v Egyptě a zavraždění Saladinova vnuka, sultána Turanšáha, vzbudily nevělu o-statních členů ajjúbské dynastie, která stále ještě vládla v Damašku i jinde. Vyhlásili válku vrahům příslušníka panovnického rodu a znovu strhli muslimský svět do zmatku bojů o moc. Ludvíkovi bylo jasné, že budoucnost se jmenuje Egypt. A tak uzavřel alianci s mamlúky, kteří se mu odvděčili propuštěním všech vězněných Franků a Ludvík směl škrtnout polovinu obrovského výkupného, které měl zaplatit.

Během čtyř let, kdy byl Ludvík nesporným vládcem Zámorí, opravil pevnosti v Akkonu, Haifě, Caesarei a Jaffě, uzavřel spojenectví s assas-siny a soustavně se snažil upevnit vazby s Mongoly. Potom ho události ve Francii přiměly k návratu. Z Akkonu vyplul 24. dubna 1254 a po cestě plně nejrůznějších nebezpečí dorazil ve zdraví v červenci do Francie. Ale Svatá země mu pronikla do krve a

už nikdy na ni nezapo-mněl. Rok co rok tam posílal peníze na podporu nevelké skupiny francouzských vojenských oddílů a snil o návratu. Roku 1267, když mu bylo už čtyřiapadesát a zlobilo ho zdraví, měl konečně dojem, že dal všechno natolik do pořádku, že se může pustit do dalšího doproduž-ství na Východě. Přípravy však zabraly mnoho času a tak mohl vyplout teprve roku 1270. Nikdo neví, co by se bylo stalo, kdyby dorazil k cíli. Jeden z jeho bratrů, Karel z Anjou, ho přemluvil, aby se nejdřív vydal proti tuniskému emírovi. Karel byl chorobně ctižádostivý a jeho poli-tickým snem byly hohenštaufské državy v jižní Itálii a na Sicílii. Tuniský emír, s nímž byl ve válečném stavu, představoval jeden stupeň ke splnění jeho plánů ve Středomoří. Karel přesvědčil Ludvíka, že tu-niský vládce je právě zralý k obrácení na křesťanskou víru a že důkaz jejich moci pravděpodobně postačí k získání nesmírně důležitého spo-jence v dalším boji mezi křesťany a islámem. Ludvík se přes dobré ra-dy přátel, jako byl Jan z Joinville, nechal zlákat. 1. července vyplul s mohutnou armádou z Aigues-Mortes a po osmnácti dnech, na vrcholu afrického léta, zakotvil v nesnesitelném vedru nedaleko starobylého Kartága. Jako požár se rozšířila křesťanským loďstvem infekce, a když po týdnu dorazil hrabě z Anjou, byl Ludvík po smrti. Poslední slova umírajícího byla: „Jeruzalém, Jeruzalém!"

206

21

Fáta morgána mohutných bašt

Další exkurze z Haify je do Akkonu, který při pohledu přes záliv vypadá jako fáta morgána mohutných bašt kdesi v dálce. Nagel, Guide to Israel

Když se dostali v Egyptě k moci mamlúci, byly dny Franků ve Svaté zemi sečteny. Osud hradů a opevněných měst, budovaných s tak ne-smírným nadšením, energií a obětmi na životech, se měl záhy naplnit. Měly se změnit ve fáty morgánu romantické minulosti, sloužící k potě-še turistů. Na jaře 1254, kdy Ludvík vyplouval z Akkonu, by bývali všichni odmítli jako absurdní představu, že by mohla palácová revolu-ce skupiny otroků v Káhiře mít tak tragický dopad na osud křesťanů v Zámorí. Což nepřežili Saladina a bezpočet jiných hrůz?

Ale mamlúci byli mnohem krutější než Saladin. Původně to byli tu-rečtí otroci, koupení jako děti a vychovávaní ve vojáky, stejně jako mnohem později osmanští sultáni vychovávali od dětství janičáry. Dospívali, aniž co věděli o rodinných poutech a lásce k vlasti, zcela od-daní službě svému pánu, s jehož osudem byli těsně spjati. Měl-li ús-pěch, vyhřívali se na výsluní jeho slávy a on se jim odměňoval bohat-stvím a mocí. Byl-li svými nepřáteli poražen, sdíleli s ním jeho sestup a pád. Když byli na válčení příliš staří, byli mnozí propuštěni na svobo-du, což však mnoho neznamenalo. Na otroctví nelpělo prakticky žádné společenské stigma a mamlúci si během života vytvořili ke svému pá-nu vazby pevnější, než jaké by zaručil jakýkoli zákon. Patřili jemu. Byli jeho osobní tělesnou stráží, na jejíž loajalitu se mohl naprosto spoleh-nout, zvláště, když s nimi dobře zacházel. Jak stoupala jejich moc, nutně vzrůstalo i nebezpečí, že se stanou sami sobě zákonem, stejně jako před nimi římská pretoriánská garda. Pokud veleli muslimské armádě kurdští důstojníci, bylo všechno v pořádku. Ale během doby se sultá-nové stále víc spoléhali na své turecké oddíly, které se staly nepostradatelnými, a mamlúci jako elitní jednotka si brzy uvědomili, že nikoliv

207

sultán, ale oni drží moc v rukou. Mladý sultán Turanšáh, který byl tak pošetilý, že je urazil, na to přišel příliš pozdě. Jeho místo obsadil mam-lúcký předák Izz ad-Dín Ajbek a protože byl obklopen svými lidmi, ni-kdo se neodvážil obvinít ho z uchvácení moci. Naštěstí pro zámořské křesťany nebyl příliš agresivní ani dominantní. Deset let po zavraždění Turanšáha se však stal sultánem jiný mamlúk, který se na této vraždě významně podílel, Rukn ad-Dín Bajbars Bundukdari a Bajbars nahá-něl hrůzu. Prežití zámořských křesťanů však bylo spíše ohroženo změnou, kte-rou nepostrehnutelně prošli sami Frankové. Byli jiní než v dobách prv-ních křížáckých království a jiná byla i jejich společnost. Soudilo se, že ztrátu sebedůvěry křesťanů na Východě i na Západě zavinil neúspěch křížové výpravy vedené sv. Ludvíkem. I když se vždycky daly minulé neúspěchy svádět na trest Boží za napáchané hříchy, byl Ludvík tak ušlechtilý člověk, že jeho neúspěch v Egyptě se nedal takto vysvětlit. Druhá možnost byla, že Bůh již nestál na straně křížáků. Ať už si to lidé mysleli nebo ne, bylo nyní mnohem těžší vzbudit v nich nadšení pro válku s muslimy, i když pořád ještě trávili většinu času válčením. Jak se však zdálo, dávali nyní před potíráním islámu přednost zápasu mezi sebou. Téměř ihned po Ludvíkově odplutí domů propukla v Zámorí nevelká, ale tvrdá občanská válka o klášter sv. Sabase, stojící na kopci mezi benátskou a janovskou čtvrtí Akkonu. Pisánci se postavili spolu s templáři, Francouzi z jihu a mocným rodem Ibelinů na stranu Benátčanů. Johanité spolu s jedním či dvěma nejmocnějšími zdejšími šlechtici podporovali Janovany. V ulicích Akkonu docházelo ke krva-vým bitkám, na moři soupeřila italská loďstva a na zemi se bojovalo

0 těch několik málo měst, která Frankům ještě v Zámorí zbyla.

Bylo to nesmyslné, ale nikdo neměl tak velkou moc, aby to dokázal zastavit. Krátce po odjezdu sv.

Ludvíka zemřel syn císaře Fridricha, který byl nominálním králem Jeruzaléma. Hlavou hohenstaufského domu se stal jeho dvouletý syn, nyní Konrád III. Jeruzalémský. Byl tak malý, že se pochopitelně nemohl ujmout vlády. Zůstal doma v Itálii, opatrován chůvami, a Zámorí bylo bez vládce. Šlechtici, kteří se jeho jménem snažili spravovat zemi, měli jen malou pravomoc a nedokázali uhlídat různé organizované frakce soupeřící o politickou převahu. V jejich čele stáli příslušníci různých italských městských států, kteří se snažili jeden druhého zničit. Jejich loďstva kontrolovala moře, a tím

1 obchod. Předmětem bojů bylo ovládnutí obchodu mezi západní Evropou a křesťanskými i muslimskými zeměmi východního

208

Středomoří. Osud křesťanů v Zámorí je v nejmenším nezajímá. Jediné skupiny, které měly zhruba stejnou moc jako Benátčané, Janované a Pisánci, byly rytířské řády, které se navzájem nenáviděly skoro stejně jako Italové. A podobně jako soupeřící Italové, byli jejich příslušníci bohatí a vojensky silnější než kterýkoliv šlechtic nebo šlechtický rod. Když šlo o hájení vlastních sobeckých zájmů, byli nesmírně krutí. Jedině boj o moc mezi Mongoly na severu a mamlúky na jihu přiměl Franky, aby přestali mezi sebou válčit. Báli se totiž, že je tyto dva mlýnské kameny rozdrtí.

Když se Ludvík v roce 1254 vracel domů, vládl Mongolům muž, je-hož matka byla hluboce věřící nestoriánská křesťanka. Jmenoval se Móngke a oženil se s křesťanskou dívkou. Měl tři bratry a mongolská říše byla rozdělena mezi ně. Persii dostal třetí bratr, Hiilegu, který byl rovněž ženat s křesťankou. Frankové byli přirozeně potěšeni tím, jak příznivě je mongolská vláda nakloněna křesťanství, třebaže je trochu vylekaly rozdíly chování mongolských křesťanů od chování jejich bratrů a sester na Západě. I když byla matka Velkého chána oddanou křesťankou, zřejmě nepovažovala za nic nepatřičného, když se jedno-ho nedělního rána vrátila ze mše svaté tak strašně opilá, že sotva stála na nohou. Pohled na ni přirozeně otrásl dominikánským mnichem Vilémem z Rubroeku, kterého pověřil král Ludvík funkcí vyslance u dvora jejího syna. Ale Frankové ochotně přehlíželi podivné představy Mongolů o etiketě, pokud ničili jednu muslimskou říši, po druhé, jak to dělali od dob Čingischána. V roce 1254 s nimi dokonce Frankové z Antiochie uzavřeli spojení podobně jako před nimi křesťanští Arméni.

Toto spojení bylo namířeno proti muslimům a Frankové to považovali za moudrý počín, když sledovali, jak bratr Velkého chána a perský ilchán Húlegü v čele obrovské mongolské armády nejdříve rozdrtí starou muslimskou sektu assassinů a potom dobyl Bag-dád a pobil osmdesát tisíc jeho obyvatel. Ušetřil jen křesťany, kteří se uchýlili do kostelů. Divokost Mongolů čas nijak nezmírnil a Hiilegümu byly soucit a vlídnost stejně cizí jako ostatním příslušníkům jeho rasy.

Byl to nepřítelivý muž trpící epileptickými záchvaty, ale měl určitý sklon ke vzdělání a zálibu ve filosofii. Tyto humanitní zájmy mu však nijak nebránily v tom, aby svým vojákům nařizoval páchat zvěrstva. S těmi, kdo mu stáli v cestě, jednal s promyšlenou a nepřehlednou krutostí. Vládce jednoho města, který byl tak nerozvážný, že se mu ne-

209

podřídil, donutil jíst maso odřezávané z jeho vlastního těla, dokud nezemřel. Po vyvraždění občanů Bagdádu, praktickým zničením chalífátu Abbásovců a zavraždění chalífy táhl Húlegü na západ. Prvním cílem bylo Aleppo. Bránilo se sice statečně a úporně, nicméně po necelém týdnu podlehl. Jeho obyvatelé byli téměř do jednoho povražďeni, je-dinou výjimkou byli opět křesťané. Další na řadě byl Damašek, který se vzdal bez boje, jen několik odvážlivců bránilo citadelu. Většina obyvatel se příliš obávala důsledků, které by mělo hájení města a Hiilegu se svými spojenci, princem Antiochie a Arménie, našel brány města otevřené. Aby se zalíbil řeckým obyvatelům Antiochie, o jejichž vlivu a moci ilchán dobře věděl, nařídil princ, aby nahradil latinského arcibiskupa Antiochie řeckým patriarchou. Zatímco Frankové v Antiochii a severní Sýrii byli na straně Mongolů, někteří Frankové v Akkonu byli jejich příchodem nadšeni méně, zvláště Benátčané, kteří měli prakticky monopol na obchod s Egyptem. Ani v nejmenším netoužili po tom, aby se obchod stočil se-verním směrem po karavanních cestách k černomořským přístavům kontrolovaným Byzantinci, s nimiž vycházeli mnohem lépe Janované. Zprávou o vítězném postupu Mongolů byli znepokojeni i Frankové, kteří sice neměli obchodní zájmy, ale vyhlídka, že by se mohli stát va-zaly Velkého chána, jim nebyla nijak příjemná. Léta se učili žít s muslimskými sousedy bok po boku v podmínkách ozbrojeného přátelství. Někdy s nimi válčili, jindy obě strany dodržovaly příměří. Každý vě-děl, kde je jeho místo, ve válce stejně jako v míru. Co se stane, podaří-li se Mongolům zničit poslední baštu islámu v Egyptě, nevěděl nik-do. A tato perspektiva byla čím dál tím pravděpodobnější, protože Hiilegü postupoval na jih. I v samotném Egyptě došlo ke změnám. První mamlúcký sultán Ajbek byl tak nerozumný, že se pohádal se svou ženou Šajar ad-Durr. Záhy se přesvědčil, jak je to nebezpečné, protože ho na její rozkaz zavraždil v koupeli jeden z jeho eunuchů. Někteří Ajbekovi mamlúci přátelé se proti sultánce vzburčili.

Následoval boj, v němž se ukázali povstalci jako silnější a počátkem léta 1257 byla Šajar ad-Durr ubita k smrti. Sultánem se stal Ajbekův nezletilý syn, ale byl tak neschopný, že ho záhy nahradil jiný mamlúk, Said ad-Dín Kutuz. Brzy na to dorazilo do Káhiry mongolské poselstvo požadující na Egyptěanech poddanství, na což mohl mít každý mamlúk jen jedinou odpověď. Kutuz dal mongolského vyslance za-vraždit a připravil se na válku.

Slova „co by bylo, kdyby“, jsou v historii vždycky ošidná, ale pokuše-

210

ni je někdy příliš silné. Když Hülegií poslal mamlúkům svou provoka-tivní výzvu, dostal zprávu o smrti svého bratra Velkého chána Móngke i o tom, že v Asii vypukl boj o následnictví. Považoval za svou povin-nost vyrazit s velkou částí vojska na východ, aby chránil hranici svého ilchánátu v případě útoku některého z kandidátů na Móngkeho místo. Kdyby byl právě v té chvíli Mongke nezemřel, byl by Hülegií vyrazil proti mamlúkům s celou svou armádou a výsledek by byl vcelku jasný. Byl by zvítězil a zničil poslední muslimskou baštu na Východě, což by výrazně ovlivnilo celé světové dějiny. Za dané situace však byla egypt-ská armáda směřující na sever do Sýrie mnohem silnější než nepřítel. Navíc mamlúci zahájili tažení tak rychle, že Mongoly překvapili. V ne-přítomnosti Hülegiioho, který byl s větší částí armády v Persii, ho zastu-poval generál Ketbugha. Ten pochodoval na jih údolím Jordánu, aby se setkal s Egyptěany pohybujícími se podél pobřeží na sever. Egyptěané vyslali do Akkonu posla se žádostí, aby směli projít franckým územím a s výzvou, aby se k nim Frankové v očekávané srážce s Mongoly při-pojili. Někteří z narychlo shromážděných franckých šlechticů byli ochotni tuto výzvu přijmout podle zásady, že známý čert je lepší než neznámý, ale velmistr německých rytířů i jiní byli proti. Nabádali k opatrnosti, a tak byl nakonec Egyptěanům povolen volný průchod, ale nebyla jim poskytnuta vojenská pomoc. Sultán Kutuz strávil něko-lik dní průzkumem krajiny u Akkonu a byl s několika dalšími maml-úckými veliteli pozván do města, kde s nimi nakládali jako s váženými hosty. Jedním z nich byl Bajbars, který zjistil, jak snadno by se dalo město nečekaným útokem dobýt. Upozornil sultána, že je právě teď k tomu mimořádně vhodná chvíle, ale Kutuz odmítl a Akkon zůstal nedotčen.

Obě armády se setkaly 3. září 1260 u Ain Jaludu na muslimském území. Místní obyvatelé Egyptěany včas upozornili, že se Mongolové blíží, a tak Kutuz mohl svůj plán pečlivě připravit . Měl výhodu v po-četní převaze i momentu překvapení a nebyl z těch, kdo by jí nevyuži-li. Hlavní síly svého vojska ukryl v hornaté krajině kolem Goliášových tůní, kde Frankové čtyři roky před bitvou u Hattínu porazili Saladina, a nařídil Bajbarsovi, aby s předvojem vytáhl proti blížícím se Mongolům a vlákal je do pasti. Ketbugha, který zřejmě neposlal zvědy na průzkum a neměl tušení, že se srazí s nepřítelem, se nechal pohle-dem na Bajbarse a jeho mužstvo oklamat a vrhl se na ně. Bajbars se v předstírané panice stáhl do kopců s Mongoly v patách a snadno je vlákal do pasti. Mongolové bojovali jako vždy s nesmírnou odvahou

211

a zuřivostí, ale neměli nejmenší šanci. Hrstka se probila do bezpečí, většina však padla. Pod Ketbughou byl zabit kůň a on sám byl zajat. Když ho dověkli před vítězného sultána, Kutuz se mu posmíval a urá-žel ho. Mongol odvážně odpověděl, že se mamlúci nebudou dlouho z vítězství radovat. Skončí špatně, protože vraždí své pány, zatímco on sám je čestný muž. Rozlícený Kutuz nařídil své stráží, aby Ketbughu sřála.

Naplnění jeho proroctví na sebe nenechalo dlouho čekat. Necelé dva měsíce po Ketbughově smrti byl mamlúcký sultán zavražděn. Po vítězství u Ain Jaludu měl Kutuz ve své moci celou Sýrii a mohl rozdě-lovat vládní funkce. Bajbars žádal o úřad guvernéra Aleppa, ale Kutuz mu již tehdy nevěřil. Pro sultánův vkus se stal příliš mocným, a tak jeho žádost odmítl. Bajbars mlčel, ale o několik dní později, když se vojsko utábořilo u delty Nilu, přidal se ke Kutuzovi, který se vypravil s několika druhy zrána na lov. Když se skupinka vzdálila od ležení, při-blížil se jeden z účastníků lovu k sultánovi a předstíraje, že ho chce po-žádat o laskavost, uchopil jeho ruku, aby ji políbil. Místo toho ji ale pevně podržel, zatímco Bajbars dojel na koni za Kutuze a probodl ho. Skupinka vrahů potom odevládala do egyptského tábora, kde oznámila Kutuzovu smrt. Na potvrzení toho, jak správně Ketbugha hodnotil morálku mamlúků, byl Bajbars jednomyslně prohlášen sultánem.

Pro Franky to byla špatná zpráva. Bajbars je nenáviděl za to, že se v Antiochii postavili na stranu Mongolů, a byl svědkem jejich slabosti, když byl jejich hostem v Akkonu. Byl to mohutný muž tmavé pleti, ru-dovlasý, s jedním okem modrým a druhým bílým. Bylo slepé a zakryté jizvou. Vypráví se, že když byl poprvé nabídnut jako mladý otrok v Sýrii na prodej, nikdo o něj neměl zájem, protože vyhlížel tak hrubě a neotesaně. Nakonec ho koupil starší mamlúk. Je-li tato historka pravdivá, nevíme, jeho zevnějšek klamal. Bajbars byl sice hrubý, ale i velmi inteligentní. Byl vynikajícím státníkem a neméně dobrým vojá-kem a oč méně měl v sobě morálky, tím byl nebezpečnější. Neměl ne-jmenší zábrany vraždit, zrazovat nebo krivě přísahat, měl-li mít z toho prospěch.

Zpočátku Frankové pevně doufali, že Bajbars bude vděčný, že mu pomohli v bitvě u Ain Jaludu. Když se však pokusili vyjednávat o vrácení některých křesťanských zajatců, kteří byli stále ještě v egyptských rukou, rovnou odmítl. Frankové však trvali na svém a krátce po Vánocích 1263 docílil Jan z Jaffy, muž, který zřejmě s novým sultánem dobře vycházel, propuštění vězňů výměnou za muslimy držené v zajetí

212

v Zámorí. Byl to určitý diplomatický úspěch a možná, že by byl zahájil novou éru spolupráce s Bajbarsem, ale velké vojenské řady z ryze sobeckých důvodů tuto šanci zmařily. Templáři i johanité odmítli propustit muslimy, které věznili, protože někteří byli zručnými odborníky-specialisty a proto byli cenní, a své rozhodnutí nezměnili. Dokonce i Bajbars tím byl ořesen. Řekl Janovi z Jaffy, aby šel domů, a vpadl na franké území. Po dobytí Nazaretu táhl na Akkon, pod jehož hradba-mi došlo k bitvě. Na obou stranách byli mrtví a předměstí byla zpustošena. S tím se Bajbars spokojil a odtáhl. Sporadické, převážně místní srážky pokračovaly po celý rok 1264. Na začátku roku 1265 vytáhl Bajbars s velkou egyptskou armádou na sever, aby se utkal s Mongoly v severní Sýrii. Než tam však dorazil, došel zprávu, že se s nimi vypořádaly místní vojenské oddíly, což bylo pro Franky velmi neblahé. Bajbars pohotově zamířil do Caesareje a jednoho rána koncem února se objevil k úžasu vyděšených obyvatel u městských hradeb. Po čtyřech dnech se obhájci citadel vzdali. Bajbars srovnal město se zemí a vytáhl na Haifu, jejíž obyvatelé došli hůř. Některým se podařilo uniknout na člunech, ostatní byli po bitvě a město zničeno. Sultán nečekal na dovršení díla zkázy. Zamířil k největšímu hradu templářů Athlitu a oblehl jej. Ale ukázalo se, že je pro něj příliš pevný. Váhavě upustil od dalšího obléhání a zkusil to s Arsufem, který hájily s pro ně příznačnou odvahou téměř tři stovky johanitů. Tady měl Bajbars převahu, a když přišlo třicet johanitů o život, ostatní obhájci se na základě příslibu volného odchodu vzdali. Na svobodu se nedostal ani jediný. Dalším cílem byl Akkon. Zprávy o spoušti, kterou po sobě Bajbars zanechal, tak alarmovaly křesťanský svět, že král Hugo III. dorazil do Akkonu s početnou kyperskou armádou. Bajbars usoudil, že mu stačí to, co má, a vrátil se do Egypta.

Smrt ilchána Huleghu v roce 1265 a nevyhnutelné zápolezení o nástupnictví, které následovalo, v té době víceméně znemožnily Mongo-lům válečná tažení a Frankové tak zůstali bez svého potenciálního mocného spojence proti Bajbarsovi. Z této skutečnosti hodlal mamlúk plně těžit. Zatímco se Huleghu syn snažil dostat na otcovo místo, převedl v létě 1266 sultán přes Sinaj dvě armády. S jednou vpadl do Galileje, druhá táhla na sever proti Arménům. Zpočátku nebyl Bajbars zvlášť úspěšný. Akkon se znovu ukázal jako příliš pevný, a když se pokusil dobýt templářský hrad v Safedu, opět neuspěl. Podařilo se mu však šikovnou propagandou vrazit klín mezi syrské vojáky a templáře v pevnosti. Syřané začali dezertovat v takovém počtu,

213

že byli templáři nuceni s Bajbarsem vyjednávat. Výměnou za hrad jim slíbil svobodný odchod. Souhlasili, ale jakmile splnili svou část dohody, nechal Bajbars všechny štít. Zdá se, že tento krutý akt promyšlené zrady jen podnítil jeho krvelačnost, protože následovalo období teroru, kdy vraždil každého křesťana, kterého objevil, bez rozdílu, byl-li to Frank nebo rodilý Palestinec. Druhá mamlúcká armáda, která táhla na sever pod velením muže jménem Kalavun, přepadla malé arménské království v Kilikii a zpustošila je. Když vyvraždili tisíce zdejších obyvatel, odtáhli mamlúci se čtyřiceti tisíci zajatci, které chtěl prodat do otroctví.

O dva roky později se Bajbars rozhodl zaútočit na Antiochii. Pod jejími hradbami se objevil v květnu 1268 a za necelý týden je prolomil. Vypráví se, že masakr, který následoval, šokoval i samotné muslimy. Bajbars nařídil zavřít brány, aby nikdo nemohl uniknout, a následovalo systematické vraždění. Když byli egyptští vojáci již tak unavení, že neměli sílu zabíjet další lidi, dokonce ani děti, byli Antiochijci, kteří přežili, rozděleni jako otroci mezi své přemožitele, jimž připadlo jako kořist i nesmírné, po staletí hromaděné bohatství. Když se tato zvěst donesla do Akkonu, byli zdejší křesťané zděšení. Antiochie byla první velké město mimo Edessu, které křižáci dobyli, a její ztráta po téměř dvou stoletích křesťanské vlády byla drtivou ranou. Je to neuvěřitelné, ale ani to neodradilo Benátčany a Janovany od jejich války o kontrolu akkonského přístavu. Oba rivalové obchodovali čile s Egyptem a ani nedávne katastrofy, které je stihly, je nepřesvědčily o tom, že by se měli v zájmu přežití spojit proti společnému nepříteli. Zdá se, že starý křižácký duch byl opravdu mrtev.

V Evropě byla však ještě jiskřička živá. Ludvík se snažil přijít zámořským křesťanům na pomoc, ale zemřel před vstupem do Tunisu. Příštího roku, 1271, dorazil do Akkonu anglický následník trůnu, princ Eduard. Krátce před tím zasadil Bajbars Frankům další krutou ránu dobytím hradu Krak des Chevaliers, obrovské pevnosti, na kterou ani Saladin nestačil. Princ s sebou přivedl jen asi tisíc mužů, ale na Bajbarse zpráva o jeho příchodu tak zapůsobila, že se opět stáhl zpět do Egypta. Bystrý, schopný a trochu chladný Eduard byl tím, co shle-dal po svém příchodu do Zámorí, ořesen. Brzy

zjistil, že hlavními do-davateli vojenského materiálu pro sultána jsou Benátčané, zatímco Janované se plně věnují egyptskému trhu s otroky. Ani jednoho ani druhého by ani ve snu nenapadlo vzdát se svého výnosného obchodu-vání se společným nepřítelem. Měli v rukou takovou moc, že nejvyšší

214

rada v Akkonu jim vydala povolení obchodovat s Egyptem s čímkoli se jim zlíbí. Bylo to směšné i odporné zároveň, ale bylo tomu tak.

Eduard zůstal v Zámorí osmnáct měsíců, mnoho však nedocílil. Podařilo se mu ale znovu získat pomoc Mongolů. Jejich vnitřní spory byly vyřešeny, na místo Huleghu nastoupil jeho syn Abaga. Silná mongolská jízda podnikla nájezd do severní Sýrie, kde porazila musli-my hájící Aleppo. Ale Mongolové se vrátili domů dřív, než narazili na Bajbarse, který byl s jádrem egyptské armády v Damašku. I Eduard podnikl vpád na nepřátelské území, ale nebyl dost silný. Po roce do-spěl k závěru, že bez posíl z Evropy nic nedokáže a rozhodl se uzavřít s Bajbarsem příměří. Sultánovi to vyhovovalo, protože věděl, že může malé království kolem Akkonu zničit, kdykoliv se mu zachce. Především se však chtěl vypořádat s Mongoly a smír s Franky by mu poskytl čas, aby vyřídil své mnohem nebezpečnější nepřátele. Eduardovy návrhy byly tedy dobře přijaty a k všeobecné úlevě bylo 22. května 1272 podepsáno příměří. Mělo trvat jedenáct let. Bajbars však nehodlal povolit anglickému princovi návrat domů a přípravu nové křížové výpravy. Proto najal assassina, aby ho zavraždil. V převleku za domorodého křesťana si vrah vyžádal k Eduardovi přístup a probídl ho otrávenou dýkou. Princ byl vážně zraněn, ale nezemřel. Byl nemo-cen řadu měsíců, během nichž se Bajbars usilovně snažil popřít svou ú-část na zločinu a blahopřál Eduardovi k přežití a uzdravení. Eduard odplul domů 22. září. Ihned po návratu se dozvěděl, že jeho otec zem-řel a on je králem Anglie. O pět let později, v roce 1277, zaútočil Bajbars na Mongoly a turecké Seldžuky v Kilikii. Zpočátku vítězil, ale jeho úspěch dal Abagovi podnět k tomu, aby proti němu vytáhl s ob-rovskou mongolskou armádou a donutil ho k ústupu. V červenci byl Bajbars po smrti. Povídalo se, že vypil otrávený kumys, který sám při-pravil pro svého nepřítele a omylem požil. Ať už umřel jakkoliv, nebyla to pro svět velká ztráta. I když nikdo nepopíral, že byl nesmírně schopný a nadaný, museli i jeho obdivovatelé přiznat, že to byl zlý člověk. Frankové sice jeho smrt velmi uvítali, ale sotva co změnila na jejich osudu. Jeho místo převzal Kalavun, rozhodnutý stejně jako Bajbars vypudit je z Palestiny. Frankové se ani za těchto okolností nedokázali spojit. Místo toho vypukla další občanská válka, která rozdělila zemi a zanechala ji krvácející a oslabenou. Bohemund VII., formální antio-chijský kníže a poslední člen významného rodu, vedl spor s několika svými bratřenci z rodiny Embriaco, kdo se ožení s místní dědičkou.

215

Johanité byli na straně Bohemunda, templáři pochopitelně bojovali po boku Embriaků, Nakonec Bohemund zvítězil a jeho protivníci se mu museli podrobit. Učinili tak, když slíbil, že je nechá naživu. Bezprostředně po jejich kapitulaci Bohemund dané slovo zrušil, větší-nu svých bezmocných zajatců povraždil a své tři bratrance z rodu Embriaco nechal až po krk zahrabat do jámy, kde zemřeli hladem a žízní. Tato surovost otřásla dokonce i Bohemundovými přáteli. Zloba rozdělující malé království vzplála s novou silou a zhasla po-slední naděje, že by se v krátkém zbývajícím čase mohly znepřátelené frakce smířit. Promarněna byla i poslední vyhlídka na pomoc Mongolů. Když totiž poslal ílchán Abaga do Akkonu poselství s nabíd-kou vojenské aliance proti mamlúkům, dopustili se Frankové neuvěři-telné hlouposti, protože místo toho uzavřeli s Kalavunem dohodu o příměří. Jediní johanité ji odmítli dodržovat, a když v roce 1281 pod-nikli Mongolové invazi do Sýrie, přišli jim na pomoc. V bitvě u Homsu rozdrtila hrstka johanitů levé křídlo Kalavunovy armády a zatlačila je zpět do ležení. Hůře dopadli mongolští spojenci, kteří by-li donuceni k ústupu. Kalavun měl příliš velké ztráty, než aby mohl tě-žit ze svého vítězství, a bitva nic nerozhodla. Nelze s jistotou říci, co by se bylo stalo, kdyby se vedle johanitů do boje zapojili i ostatní Frankové. Jejich posila by zřejmě přispěla k úplnému rozdrčení Kalavuna.

Po další čtyřech letech, roku 1285, se Kalavun rozhodl vypořádat se s johanity s konečnou platností a oblehl jejich severní baštu, mohutný hrad Marquab. Odolával mu celé týdny, třebaže jej hájilo jen dvacet pět johanitů spolu s místními křesťanskými žoldnéři. Nakonec se egyptským ženistům podařilo umístit hluboko k základům hradu nálo-že a jeho osud byl zpečetěn. Když se zřítla jedna z hlavních bašt, svoli-li rytíři, že hrad vydají, bude-li jim zaručen volný odchod. Vyjeli na ko-ních v plné zbroji a jejich vojáci vypochoďovali za nimi, zatímco egypt-ské vojsko tiše stálo a přihlíželo. Pro Franky byla ztráta Marquabu krutou ranou.

Nemohli však prakticky nic dělat. Zoufale potřebovali posily z Evropy, ale ta byla příliš zaměstnána vlastními záležitostmi, než aby se zajímala o to, co se děje v Zámorí. Frankové se potom obrátili na Kyr, kde nabídl zdejšímu králi Jindřichu II. odměnou za jeho pomoc jeruzalémský trůn. Souhlasil a 15. srpna 1286 byl korunován v katedrá-le v Tyru. Skutečnost, že to byl jen čtrnáctiletý chlapec, zřejmě jeho no-vé poddané nijak zvlášť netrápila. Jeho matka byla z rodu Ibelinů a vě-

děli, že na něho ibelinští strýci, kteří byli u většiny lidí v oblibě a úctě, dobře dohlédnou. Frankové by byli méně potěšeni, kdyby byli věděli, že je jejich nový panovník epileptik, zatím se však příznaky jeho cho-roby neprojeví. Všechno, co po jeho příchodu do Akkonu po koru-novaci viděli, byl sličný chlapec velmi hezkého chování, což je potěšilo. Přes vnější akutní nebezpečí hrozící této zemičce, slavil Akkon plných čtrnáct dní příchod nového krále. Obyvatelé trávili dny hrami a turna-ji. Po večerech slavili a tančili. Noční vzduch byl plný smíchu a hudby a na představeních se podíleli i šlechtici. Po skončení slavností se na pokyn svých strýců vrátil mladý král na Kypr a jeho poddaní k realitě všedních dnů.

V roce 1282 zemřel ílchán Persie, Abaga. Na uvolněné místo nastoupil jeho bratr Tekudar, který nedlouho po převzetí moci ohlásil svůj přestup k islámu, přijal jméno Ahmed a vyslal do Káhiry posly s rozka-zem uzavřít s Kalavunem vojenskou alianci. Kdyby byl úspěš, byl konec Zamoří a Franků jistý, ale nepochodil. Jeho poddaní, z nichž mnozí byli nestoriánští křesťané, byli jeho přestupem k islámu tak pohoršeni, že ho zavraždili a roku 1284 převzal moc jeho synovec, mladý muž jmé-nem Arghun. Nový ílchán Arghun nebyl sám aktivním křesťanem, ale nechal rozhlásit, že je křesťanství nakloněn a že se hodlá spojit s křesťá-

217

ny proti egyptským muslimům. Podnikl diplomatické kroky jak vůči Frankům v Akkonu, tak vůči papeži Honoriovi IV., ale s nevalným úspěchem. O mnoho lépe nepořídil ani mongolský vyslanec u císaře v Konstantinopoli. Když se Arghun snažil navázat styk s francouzským a anglickým králem, dopadl stejně. Byl velmi vlídně přijat, ale ani jeden z králů nebyl ochoten podílet se na společné akci proti Kalavunovi. Tím byla promarněna poslední naděje na záchranu Zamoří a se vši pravděpodobností byla zahozena i poslední vyhlídka mongolské říše stát se velkou nestoriánskou křesťanskou velmocí v Asii.

Na jaře 1287 zažila severní Sýrie silné zemětřesení, které vážně poškodilo hradby křesťanského přístavu Latakia. Mezi Franky a Kalavunem byl sice uzavřen mír, ale příležitost byla příliš lákavá. Muslimové město napadli. Podlehlo téměř bez boje, protože zde byla jen malá posádka a Frankové dále na jihu nemohli vyslat posily z prostého důvodu, že Janované s téměř neuvěřitelnou nezodpovědností vedli se svými rivaly, Pisánci a Benátčany, námořní válku. Kalavunovo vojsko potom zaútočilo na Akkon, který však nedobýlo, i když porazilo spojené loďstvo svých nepřátel v těsné blízkosti přístavu. O dva roky později se stal kořistí muslimů Tripolis. Jeho pád přivodila stejně neuvěřitelná nezodpovědnost Benátčanů, kteří-sou-těžili s Janovany o kontrolu zdejšího obchodu. Než by ponechali město svým rivalům, raději vyzvali sultána, aby jim je pomohl udržet. Kalavunovi byla tato skvělá omluva porušení smlouvy o příměří přirozeně velmi vítaná. Vypravil proti městu velkou armádu. Obyvatelé je sice hájili s nesmírnou odvahou, nepřítel však měl značnou početní převahu a 29. dubna 1289 bylo město dobyto. Sultán pak vydal příkaz srovnat je se zemí, aby je jeho nepřátelé již nikdy nemohli obsadit.

Zbytek křesťanů v Zamoří mohl ztěžít pochybovat o tom, že nej-bližší sultánův výpad bude mířit na Akkon, a proto se velmi snažili uzavřít s ním mír. Současně posílali domů naléhavé prosby, aby jim západní křesťané přišli na pomoc, než bude pozdě. Kalavun zpočátku odmítal, ale později souhlasil s dalším příměřím na jeden rok a oby-vatelé Akkonu si oddychli. V Evropě však příliš neuspěli. Králové Francie a Anglie měli příliš mnoho vlastních problémů, než aby si lá-mali hlavu osudem Akkonu, ale papeži se podařilo vytvořit malou ar-mádu z nezaměstnaných italských venkovanů, ochotných jít kamko-liv, pokud za to dostanou zapláceno. Benátčané souhlasili, že je na papežův náklad dopraví do Akkonu. Spíš to byla lůza než armáda

218

a tripoliský biskup, který byl pověřen velením a dobře znal místní si-tuaci, měl autoritu spíš teoretickou než skutečnou.

Než tito Italové dorazili do Akkonu, měli jeho obyvatelé čas vrátit se ke svému obvyklému způsobu života a znovu navázat, jako již toli-krát v minulosti, staré styky se svými muslimskými sousedy, kteří se ra-dovali z obnovení obchodu s přístavními městy. Kupci z Aleppa, Damašku, Jeruzaléma a jiných velkých muslimských měst obsadili tr-žiště v Tyru, Sidónu, Bejrútu a Akkonu a obchod vzkvétal. Zdálo se, že křesťanům i muslimům zatíná nové období prosperity. Ale stalo se to, co již tolikrát v minulosti. Nově přichozí Italy, toužící z lásky k Bohu zavraždit jednoho či dva muslimy, rozzuřil pohled na křesťany bratříč-kující se s početnou skupinou muslimských kupců. Přišli sem muslimy zabíjet, ne nečinně sedět a přihlížet, jak bohatnou. Napadali je v uli-cích. Večer se opíjeli a přepadali je. Asi po třech týdnech pobytu ve městě se náhle rozběhnili a vraždili na setkání každého, kdo

vypadal jako muslim. Obyvatelé Akkonu byli zděšení, ale až na to, že pár muslimů poschovávali ve svých domech a tím je zachránili, nemohli téměř nic podniknout. Když bylo po všem, bylo několik vůdců celé akce zatčeno a potrestáno, ale co se stalo, nedalo se odestát. Když se o tom Kalavun dozvěděl, rozhodl, že je na čase zahnat křesťany do moře.

Jeho pečlivé přípravy se nedaly utajit. K zámořským Frankům se doneslo, že sbírá velké vojsko v Egyptě a další v Sýrii. Kdosi varoval templáře, že se je tyto oddíly chystají napadnout, ale Frankové tomu odmítali věřit. Sultán byl stále ještě vázán smlouvou o příměří. Když koncem roku 1290 došla zpráva o náhlé Kalavunově smrti, zdálo se, že jejich optimismus je opodstatněný. Jako obvykle následovaly intriky a spory o převzetí sultanátu a Frankové měli několik měsíců, aby si oddechli, než nad svými rivaly zvítězil Kalavunův syn al-Ašraf Kalil. Klid před bouří netrval dlouho. V Egyptě i Sýrii pokračovaly zcela ne-zakryté válečné přípravy a obyvatelé Zámorí si museli přiznat, že hrozí bezprostřední nebezpečí útoku. Znovu spěšně vyslali do Evropy žádost o pomoc a v Akkonu shromáždili všechny bojeschopné muže, neboť o boji už nikdo nepochyboval.

5. dubna 1291, když se Ašraf objevil pod hradbami Akkonu v čele tak obrovské armády, že očití svědkové se závistí hovořili o čtvrt milio-nu mužů, našel městské brány zavřené a hradby obsazené. Opevnění byla vynikající, ale proti obhájčům stála velká přesila. Zprávy o počtu sultánových mužů byly jistě přehnané, ale tak jako tak s sebou přivedl dvě armády, jednu z Damašku a druhou z Káhiry, a navíc velké množ-

219

ství těžkých obléhacích strojů. Obyvatelstvo Akkonu naproti tomu čítalo nejvýš čtyřicet tisíc lidí včetně žen a dětí. Mezi obhájci byli Angličané, Francouzi, Italové a většina příslušníků vojenských řádů, templářů, johanitů a německých rytířů. Nebyli tu Janované, kteří uza-vřeli se sultánem separátní smlouvu o příměří. Křesťané měli proti svými protivníkům jedinou výhodu. Ovládali moře a z Kypru dostávali pravidelné přísuny potravin. I tak museli s jídlem a vodou velmi šetřit. Kdykoliv se vracela prázdná loď na Kypr, vždy vzala na palubu z Akkonu nějaké ženy a děti, aby je dopravila na ostrov do bezpečí. Křesťané bojovali, jako vždy, s nesmírnou odvahou. Situace byla tak beznadějná, že zapomněli na vzájemné spory a konečně se spojili proti nepříteli. Avšak samotná odvaha nemohla Ašrafově mocné armádě a jeho ženistům zabránit v ostřelování a podminovávání městských hradeb a věží. Od 6. dubna, kdy začalo obléhání, byla opevnění Akkonu vystavena nepřetržitému ničivému bombardování. Velké vá-lečné stroje vrhaly proti hradbám kamenné nebo kameninové nádo-by naplněné výbušninami, zatímco lučišníci podnikali na obránce vra-žedné útoky, zasypávali je deštěm šípů a naplňovali srdce i těch nejsta-tečnějších křesťanů strachem ze smrti přicházející z nebe. Ženisté, jichž se zdály být celé davy, začali podkopávat a podminovávat věže, které tvořily opěrné body po obvodu vnějších hradeb města. Byly to Věž krále Huga, krále Jindřicha II. a sv. Mikuláše, Anglická věž, Věž hra-běnků z Blois, Věž papežského legáta dole u moře poblíž přístavu a Věž patriarchy. Německou věž a Prokletou věž na vnitřních měst-ských hradbách nemohli napadnout, dokud nebyly vnější hradby pro-lomené, což nemělo trvat dlouho. Frankové sice s určitým úspěchem odráželi nepřátelské útoky, bombardovali jejich ležení katapultem umístěným na palubě jedné z lodí a napadali je spící v jejich stanech opakovanými smělymi výpady, ale po měsíci byly hradby tak poško-zené, že se začaly, stejně jako jedna velká věž po druhé, bortit a rozpadat.

V pátek 18. května nařídil al-Ašraf generální útok na město. Od té doby uplynulo příliš mnoho času, než abychom se dovedli vžít do toho, jaký to musel být pocit, stát toho rána na hradbách Akkonu, když se za svítání ozval ohlušující řev muslimů nastupujících k útoku. Vzduch byl naplněn vřeštěním trubek, ržáním koní, nepřetržitým bubnováním bubeníků na velbloudech, válečným pokřikem Nubijců, Egyptanů, Turků, Kurdů, Syřanů a beduinů, křikem imámů a dervišů modlících se za zkázu bezbožných nepřátel božích, děsivým svištěním šípů, třes-

220

kem výbušných střel, kvílením raněných a chroptěním umírajících. Jak musely všechny ty zvuky působit na srdce a mysl mužů z Kentu, Provence, Benátek a Pisy, stojících na hradbách a opírajících se o své štíty?

Vnější hradby již byly tak poškozené, že se přes veškeré úsilí nedaly udržet, a brzy po ránu byly dobyty. Křesťané museli nyní soustředit své úsilí na to, aby zabránili nepříteli v prolomení vnitřních hradeb. Al-Ašraf měl však k dispozici tolik vojáků, že mohl útočit po celé jejich délce, čímž přinutil obhájce k přebíhání z jednoho konce na druhý. Ukázalo se, že muslimové usilují především o dobytí Prokleté věže, proti níž posílali jednu vlnu elitních jednotek za druhou bez ohledu na ztráty na životech. Jejich divoký a nepřetržitý útok působil obráncům těžké ztráty. Na místa padlých a raněných nastupovali další, aby je sti-hl stejný osud, a zdálo se, že o osudu města rozhodnou boje kolem Prokleté věže. Obhájčům přišli na pomoc templáři a johanité, kteří bo-jovali bok po boku jako by byli pokrevními bratry a ne soupeři, ale ani jejich pomoc věž nezachránila. Velmistři obou řádů okamžitě

podnikli zuřivý protiútok, ale třebaže rytíři bojovali s přímo šílenou odvahou, nedokázali postoupit dopředu. Vilém z Beaujeu, velmistr templářů, byl zabit, Jan z Villiers, velmistr johanitů, byl těžce raněn a rytíři utrpěli těžké ztráty. Nakonec byli donuceni ustoupit. Ztráta Prokleté věže zpečetila osud Akkonu. Muslimové se rozptýlili podél vnitřních městských hradeb a i když byli na severní straně zastaveni, dobyli na jižní straně Věž sv. Mikuláše. Jejich oddíly vnikly dovnitř, začaly pronikat do ulic a prorážet si cestu spleť uliček a náměstí. Některým křesťanům se podařilo dostat se do přístavu, aby se, dokud byl čas, zachránili po moři, ale na to, aby mohli být ze ztraceného města evakuováni všichni, bylo příliš málo lodí. Lidí na břehu se zmocnila panika. Mnoho žen a dětí již odplulo, jiné zůstaly a nyní se rvaly s vyčerpanými vojáky a vyděšenými duchovními o místa na veslicích a malých jachtách, které dopravovaly lidi od břehu ke galérám čekajícím na volném moři. Některá z těchto malých plavidel byla tak přetížená, že se převrátila a potopila, a ti, které vezla, utonuli. Velitelé jiných těžili ze zákona na-bídky a poptávky a požadovali a dostávali ohromné částky peněz od těch, kdo si mohli dovolit vykoupit svůj život zaplacením vyděračské-ho dopravného. Španělský templář, který v bitvě o město bojoval s příkladnou odvahou, vydělal nesmírně mnoho peněz vydíráním vznešlých paní, které si vykupovaly záchranu života na jeho galéře šperky a jinými cennostmi. Ti, kdo nemohli nebo nechtěli zaplatit podobnou

221

cenu, museli zůstat na břehu, kde je vítězové buď povraždili nebo pro-dali jako otroky na trzích islámského světa. Stejný osud jaký potkal Akkon brzy stihl i ostatní francká města. Tyros, který dvakrát úspěšně odrazil Saladinu, padl bez boje. Sidón hájila nějaký čas skupinka templářů. Ale přesila byla příliš velká a nakonec odpluli, aby se připojili k jiným členům svého řádu na hradě v Tortose. Jako další přišel na řadu Bejrút a o několik dní později padla Haifa. Po ztrátě převážné části pevniny bylo již templářů příliš málo, aby uhájili tři izolované hrady, které měli dosud ve svých rukou. Opustili Tortosu a Athlit, aby se mohli soustředit na obranu opevněného ostrova Ruadu, který se jim skutečně podařilo uhájit. Nakonec je pronásledování jejich vlastního řádu doma ve Francii donutilo opustit i tento poslední malý, symbolický kousíček pobřeží, který zbyl z toho, co bylo kdysi Zámorím. Al-Ašraf vydal rozkazy, aby země byla zpusťována. Sady a vinice byly pokáceny, zavodňovací příkopy zničeny, vesnice srovnány se zemí a města byla zbourána tak, že nakonec mohla sloužit jen jako útluk hrstky rozedraných venkovanů a jejich psů.

Ale ačkoliv se sultánovi podařilo odradit Franky od návratu do Svaté země, nedokázal z ní odstranit všechny stopy, které zde zanechali za dvě století. Na skalnatých vrcholech dosud stojí mnohé z křížáckých hradů jako památníky slávy jejich vojenské architektury. Chrám Božího hrobu v Jeruzalémě nebo katedrála v Tortose jsou stejně nádherné jako gotické stavby na Západě. To, co však snad nejlépe vyjadřuje osud a víru zámořských křížáků, je kámen s vytesaným nápisem na zdi jedné stavby v Akkonu. Dnes je to mešita, Džami er-Ramel, kdysi to byl křesťanský chrám. Neznámo kdy, křížák, jehož jméno se nezachovalo, zaplatil kameníkovi, aby do jednoho z kamenů vytesal výzvu. Muslimům, kteří se zde dnes modlí, ta latinská slova nic neříkají a z turistů jim rozumí jen málokdo. Ale jsou tu, němá připomínka živo-ta a smrti muže, který je zde nechal vrýt do kamene, a mnoha tisíc je-mu podobných: „Prosím ty, kteří procházejí touto cestou, aby se po-modlili za mou duši.“

222

Přehled nejdůležitějších dat

- 1071 Bitva u Mantzikertu: zničení byzantské armády Seldžuky
- 1095 Papež Urban II. vyhlašuje na koncilu v Clermontu křížovou výpravu
- 1096 Křížová výprava Petra Poustevníka rozdracena Turky. Masakrování židů v Německu
- 1097 Příchod První křížové výpravy do Konstantinopole. Císař Alexios Komnenos. Obležení Antiochie: dobyta 3. června 1098
- 1098 Balduin se zmocňuje vlády v Edesse
- 1099 15.července dobytí Jeruzaléma. Godefroi z Bouillonu zvolen Advocatus Sancti Sepulchri

12.srpna bitva u Askalonu

1100 Smrt Godefroie. Králem Jeruzaléma Balduin I.

1118 Smrt Balduina I.a převzetí vlády Balduinem II.

1119 Ager Sanguinis. Smrt Rogera z Antiochie 1124 Dobyty Tyru

1131 Smrt Balduina II., nástupcem Fulko z Anjou jako

manžel Balduinovy dcery Melisendy 1137 Tažení Alexiova nástupce, byzantského císaře Jana Komnena proti Arménii a Antiochii

1143 Smrt Fulka a nástup Balduina III.

Smrt císaře Jana Komnena a nástup Manuela Komnena

1144 Zengí dobývá Edessu

1147 Druhá křížová výprava vedená německým císařem

Konrádem III. a francouzským králem Ludvíkem VII.

1153 Dobytí Askalonu, sňatek Renauda ze Châtillonu s Konstancií Antiochijskou

1154 Núr ad-Dín dobývá Damašek

1155 Balduin III. uzavírá smlouvu o spojení s císařem Manuelem Komnenem

1156 Zemětřesení v Sýrii

223

1162 Smrt Balduina III., na trůn nastupuje jeho bratr

Amalrich I.

1163-9 Válka s Egyptem. Saladinův vzestup 1169 Saladin okupuje jako Núr ad-Dínův důstojník

Káhiru 1174 Amalrich umírá, nastupuje malomocný Balduin IV.

Smrt Núr ad-Dína. Saladin se stává vládcem Damašku i Egypta 1176 Bitva u Myriokefalu. Zničení

byzantské armády Turky 1180 Sňatek sestry Balduina IV. Sibylly a Guye z Lusignan

Smrt císaře Manuela Komnena

1182 Tažení Renauda ze Châtillonu k Rudému moři

1183 Po dobu nemoci Balduina IV. se stává regentem Guy z Lusignan 1187 4. července

Saladinovo vítězství u Hattínu

14. července přijíždí Konrád z Montferratu do Tyru 2. října dobývá Saladin Jeruzalém

1189 Guy z Lusignan zahajuje obléhání Akkonu

1190 Smrt Fridricha Barbarossy na Sicílii

1191 Třetí křížová výprava. Francouzský král Filip August

a Richard Lví Srdce u Akkonu. Akkon znovu dobyt křižáky

1192 Vražda Konráda z Montferratu. Richardův odjezd

1193 Saladin umírá

1200 Sultánem Sýrie a Egypta se stává Saladinův bratr

al-Ádil

1204 Vojsko Čtvrté křížové výpravy obsazuje Konstantinopol 1212 Křížová výprava dětí

1218 Smrt al-Ádila, v Egyptě se ujímá mocí al-Kámil

1219 Křižáci dobývají Damiettu 1221 Křižáci ztrácejí Damiettu

1229 Císař Fridrich II. Hohenstauf znovu dobývá Jeruzalém 1244 Jeruzalém v rukou Turků

1249 Francouzský král Ludvík IX. přistává v Egyptě a obsazuje Damiettu

1250 Porážka křižáků u Mansúrahu. Zajetí krále Ludvíka a jeho armády. Vykupuje se

vydáním Damietty

1254 Návrat krále Ludvíka do Francie

1258 Mongolové dobývají Bagdád a masakrují jeho obyvatele

1260 Porážka Mongolů mamlúky. Bajbars se stává sultánem Egypta

1261 Císař Michael Palaiologos znovu dobývá Konstantinopol 1268 Bajbars se zmocňuje

Antiochie

1271-2 Křížová výprava Eduarda Anglického

Krak des Chevaliers se vzdává Bajbarsovi 1277 Bajbarsova smrt. Dvouletý spor o nástupnictví končí

triumfem velitele syrských vojsk Kalavuna 1281 Kalavun poráží Mongoly poblíž Homsu

1290 Smrt Kalavuna. Vládu přejímá jeho syn al-Ašraf Khalil

1291 18. května dobývá al-Ašraf Akkon

224

Seznam vyobrazení na křídové příloze

Část interiéru chrámu Boží moudrosti

Skalní dóm

Mešita al-Aksá

Křížácké nástěnné kresby
 Refektář johanitů v Akkonu
 Hrad Masyaf
 Krak des Chevaliers
 Normanské sochařské práce z dvanáctého století
 Mapy
 Konstantinopol Balkán a Malá Asie Antiochie Záměstí Jeruzalém Egypt
 Mongolská říše Akkon v roce 1291
 225

Obsah

Uvod.....	5
1 Povlak tmy.....	7
2 Neporazitelné město.....	17
3 Když žebráci umírají.....	27
4 Koš zralého ovoce.....	35
5 Shromáždění knížat.....	39
6 Vzhůru, vojsko křesťanské.....	51
7 Strůjci svého osudu.....	57
8 Hle, ze severní země přichází lid.....	61
9 Brány Jeruzaléma	72
10 Stín koruny.....	81
11 Všechno má určenou chvíli.....	89
12 Příliv.....	101
13 Heroldi a králové.....	110
14 Osud a změna.....	120
15 Kolo štěstěny	132
16 Řemeslo králů.....	150
17 Tak krásné místo.....	170
18 Dítka Páně.....	179
19 Do Egypta	183
20 Hřmotjezdů.....	193
21 Fáta morgána mohutných bašt	207
Přehled nejdůležitějších dat.....	223
Seznam vyobrazení.....	225
Mapy.....	225
Výběr z literatury.....	226
228	

Část vnitřku chrámu Hagia Sofia, chrámu Svaté moudrosti, v Konstantinopoli (Istanbulu). Kruhové výklenky zdobenc arabskými nápisy a lustry jsou tureckého původu. Sebelepší fotograf nedokáže zachytit vznešenost a nadheru tohoto chrámu. Foto Soniu Holliday.

Mešita al-Aksa v Jeruzaléme. Když křižáci dobyli Jeruzalém, našel zde houf muslimů útočiště a Tankred jim slíbil bezpečnost. Došlo však k masakru a příštího rána byla podlaha mešity zalita krví a pokryta mrtvými tely. Templáři používali mešitu jako místo odpočinku a své kone měli ustájeny v sousedních sklepeních. Foto Sonia Holliday.

Protější strana: Skalní dóm v chrámové ohlášil Jeruzaléma, jedna z proslulých světových staveb, byl vybudován v roce 691 na příkaz muslimského chálifa Abd al-Malika byzantskými mistry. Křižáci se mylně domnívali, že jde o Šalamounův chrám. Foto Ronald Sheridan.

Křížácká sgrafita na stenách Chrámu Božího hrobu. Foto Ronald Sheridan a Sonia Holliday

Refektář johanitů v Akkonu. Až donedávna byly tyto stavby zavaleny štěrkem a suti a teprve po jejich odkrytí se přišlo na to, jak jsou rozsáhlé a nádherné. Foto Ronald Sheridan.

Krak des Chavaliers, největší hrad v Zámorí a možná i největší na celém světě, byl hlavním sídlem rádu johanitů. Tyčí se ve výši 2300 stop nad hladinou moře a ovládá strategicky důležité údolí mezi Homsem a Tripolisem. Jeden z arabských dějepisců jej nazval „kostí v hrdle muslimu“. Voda byla do hradu přiváděna akvaduktem (vpravo od středu obrázku) a ucho vávána v cisternách pro případ obležení. Hrad nikdy nebyl dobyt ztečí. Podlehл mamlúkovі Baibarsovi r. 1271. Foto A. F. Kersting.

Protejší strana: Hrad Masyaf, pevnost assasínů, členu muslimského náboženského rádu. Ti pod vedením šejka Rašida ed-Dín Sínana, známého mezi křižáky jako „starec z hor“, povýšili politickou vraždu na umění. Foto A. F. Kersting.

Normanské rezbarské práce z dvanáctého století na sloupech katedrály Monreale na Sicílii. Jedna z rezeb zachycuje dva pešáky se štíty, druhá rytíře na koni. Foto Michael Dixon.